

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«УКРАЇНА В СИСТЕМІ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ»**

27 -28 квітня 2020 року

Ужгород
2020

УДК 339.92(4+477)(063)+327.39

У-45

За загальною редакцією:

Палінчак М. М., доктор політичних наук, професор, декан факультету міжнародних економічних відносин УжНУ.

Химинець В.В., доктор економічних наук, доцент, завідувач відділу досліджень Західного регіону в місті Ужгород Національного інституту стратегічних досліджень України.

Король М.М., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин УжНУ, заступник декана з наукової роботи.

Рецензенти:

Мікловда В. П., доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України.

Філіпенко А.С., доктор економічних наук, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Т.Г.Шевченка, академік АН ВШ України.

Остапець Ю.Л., доктор політичних наук, професор.

У-45 **Україна в системі європейської економічної і політичної інтеграції:** матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 27-28 квітня 2020 року) / За заг. ред.: М. М. Палінчак, В.В. Химинець, М.М. Король. – Ужгород: РІК-У, 2020. – 392 с.

ISBN 978-617-7692-82-8

У збірнику викладено матеріали доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Україна в системі європейської економічної і політичної інтеграції» (27-28 квітня 2020 року, м. Ужгород), у яких розглядаються проблеми економічної теорії та історії економічної думки, світового господарства і міжнародних економічних відносин, економіки та управління національним господарством, економіки та управління підприємством та інші питання.

УДК 339.92(4+477)(063)+327.39

Матеріали видані за сприянням Національного інституту стратегічних досліджень

ISBN 978-617-7692-82-8

© Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», 2020
© ТОВ «РІК-У», 2020

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ СПОВІЛЬНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	9
ПОМОЦЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ РАЗВИТКУ СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗИИ (<i>Балега Андрианна</i>).....	9
СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ (<i>Бобрик Валентин Олександрович</i>).....	15
ЕКОНОМІКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ «КОРОНАВІРУСНОЇ ЗАГРОЗИ» (<i>Брензович Катерина Степанівна, Шумлянська Інна Андріївна</i>)	19
МІСЬКІ АНГЛОМЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ (<i>Була Світлана Петрівна</i>)	23
ПРОГРАМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ (<i>Варещенко Володимир Ігорович</i>)	27
INNOVATION POLICY OF EUROPEAN UNION AND SLOVAK REPUBLIC (<i>Lubica Harakalová</i>)	32
ОСВІТА ЯК ОСНОВА РОЗБУДОВИ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ І ВИКЛИКІВ (<i>Гарашук Олена Василівна, Куценко Віра Іванівна</i>).....	37
ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ (<i>Гетманенко Олексій Олександрович</i>).....	42
WATER RESOURCES AND THE SUSTAINABLE CANADIAN WAY (<i>Dr. Boris Dziura</i>)	46
ПОТРЕБА СУЧАСНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ЕКОСИСТЕМНОГО УПРАВЛІННЯ НА ЗАСАДАХ ЗАЛУЧЕННЯ УКРАЇНИ ДО МІЖНАРОДНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ВКЛЮЧЕННЯ ПОСЛУГ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ У МЕХАНІЗМ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ (<i>Дербаль Ю.Ю.</i>).....	51

ОЦІНКА ТЕОРІЙ ТА КОНЦЕПЦІЙ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ (<i>Ерфан Є.А., Сіладі Г.С.</i>).....	57
INVESTMENT PROJECTION OF TERRITORIAL DEVELOPMENT IN COORDINATS OF MACROECONOMIC STABILIZATION (<i>Lidiia Karpenko</i>).....	61
ПЕРЕДУМОВИ ТА ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ (<i>Карпенко Лідія Миколаївна, Пляцек Ілона Романівна</i>)	66
CURRENT INITIATIVES OF INTERNATIONAL HARMONIZATION OF DIGITAL TAXATION (<i>Tomáš Kajánek</i>).....	70
ЗОЛОВОВАЛЮТНІ РЕЗЕРВИ АВСТРАЛІЇ (<i>Король М. М., Лапа І. В.</i>).....	76
АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС (<i>Кушнір Н. О.</i>).....	79
МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ЗОЛОВОВАЛЮТНИМИ РЕЗЕРВАМИ (<i>Лапа Ігор, Кіффор Георг</i>).....	83
КАЧЕСТВЕННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ВО ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛЕ КИТАЯ В ЭРУ «НОВОЙ НОРМАЛЬНОСТИ» (<i>Катарина Броцкова, Мартин Грешиш, Людмила Липкова</i>).....	87
КОЛИЧЕСТВЕННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ПОЗИЦИИ КИТАЯ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ (<i>Людмила Липкова, Мартин Грешиш</i>).....	95
ХРОНОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ США В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЗИЦІЙ КРАЇНИ У СВІТОВІЙ ТОРГІВЛІ (<i>Майборода Ю.Ю.</i>)	106
ТОРГОВА ВІЙНА МІЖ США ТА КИТАЄМ: ВПЛИВ НА ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНУ ПОЛІТИКУ ЄС (<i>Машкара- Чокнадій В.В.</i>).....	111
МІЖНАРОДНІ ТРАНСПОРТНІ КОРИДОРИ ТА ВУЗЛИ ЯК ВАЖЛИВІ СКЛАДОВІ СИСТЕМИ ТРАНСПОРТНИХ КОМУНІКАЦІЙ (<i>Федуриця О.І.</i>).....	115

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ (Химинець В.В., Цімболинець Г.І.).....	119
СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ В ЄС: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ (Цалан М.І.).....	124
ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ (Шинкар В.А., Рошко С.М., Ердевді Ю.І.).....	128
ВПЛИВ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ НА РОЗВИТОК ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ (Шпонтак Ю.М., Химинець В.В.).....	132
ECONOMIC PRESENCE OF BRAZIL IN THE EUROPEAN UNION (Barbora Janubova).....	135

**НАПРЯМ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ..... 142**

ADVANCE CHALLENGES FOR LOCAL COMMUNITIES IN UKRAINE AND POLAND (Andriiv Bohdan Yevstafiovych).....	142
РЕЛІГІЙНІ ЧИННИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ (Бокоч В.М.).....	146
CURRENT USAGE OF SPECIAL DRAWING RIGHT AND ITS POTENTIAL IN THE FUTURE (Zuzana Beňová).....	150
POLITICAL MAP OF CANADA AFTER GENERAL ELECTION IN 2019 (Катаріна Броскова, Яна Льєва, Рудольф Кухарчік).....	156
КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ, ВИХОВНА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО (Веґеш М., Веґеш І.)	161
ЕКУМЕНІЗМ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО (Веґеш М., Палінчак М.).....	192
ОСВІТНЯ СФЕРА ПІСЛЯ КАРАНТИНУ (АЛГОРИТМ ФОРМУВАННЯ ШКОЛИ ТА ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО) (Гаращук Олена).....	228

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО ТРАНЗИТУ (Голечек Радім)	232
ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (Голечек Радім, Палінчак М.М.).....	236
ВИЗНАЧАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНІХ СТРАТЕГІЙ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА (Гжещук Владислав).....	239
ВРАЗЛИВІСТЬ ДЕМОКРАТІЇ В ХХІ СТОЛІТТІ: ПІД НАТИСКОМ ПОПУЛІСТІВ (Зубро Т.П.).....	243
НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ (Кальницька М.А.).....	248
РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ УКРАЇНИ (Казакова Л.О.).....	252
ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ЕТАПИ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ (Комарницький В.В.).....	257
ІНСТИТУЦІЙНА КРИЗА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЇХ РОЗВИТКУ (Копинець Ю.Ю.).....	261
НАЦІОНАЛЬНО ВИЗНАЧЕНІ ВНЕСКИ У МЕХАНІЗМИ ПАРИЗЬКОЇ УГОДИ (Мілан Куруц).....	269
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ (Манайло-Приходько Р.Ю.).....	278
МЕДІАІМІДЖ І ВЗАЄМНЕ СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНИ І СЛОВАЧЧИНИ (Марадик Наталія, Цірнер Міхал).....	284
УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ (Музиченко Г.В., Дін Сінь).....	287
ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ (Нечипорук К.О.).....	291

CREDIBILITY OF EU PERSPECTIVE FOR THE WESTERN BALKANS. (<i>Mykola Palinchak, Oleksandr Hleba</i>).....	296
ВИБОРИ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ЯК ІНДИКАТОР РІВНЯ ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ) (<i>Палінчак М.М., Лешанич М.</i>).....	300
ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ДЕМОКРАТИЧНИХ СУСПІЛЬСТВАХ (<i>Палінчак М.М., Комарницький В.В.</i>)	305
ОТРИМАННЯ ТОМОСУ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ УКРАЇНИ: РЕАКЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ (<i>Палінчак М.М., Мегела Р.Р., Юрош В.В.</i>).....	309
ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОГО ЧУДА СІНГАПУРУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО ВТРУЧАННЯ В ЕКОНОМІКУ (<i>Палінчак М. М., Шкріба В. П., Кіфор Г.М.</i>).....	314
ПОЛІТИКА І ЦЕРКВА В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ (<i>Палінчак М.М., Яцина П.Е., Юрош В.В.</i>).....	319
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ЗАКАРПАТСЬКИЙ ВИМІР (<i>Панов А.В.</i>).....	323
ЕВОЛЮЦІЯ ВІДНОСИН ВЕНЕСУЕЛИ ТА МЕКСИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (У ХХІ СТОЛІТТІ) (<i>Пілаш Д.</i>).....	327
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ПРОЦЕСОМ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ І ІНТЕГРАЦІЄЮ В ЄС (<i>Савка В.Я.</i>).....	333
ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТА ГАРАНТІЇ БЕЗПЕКИ У КОНТЕКСТІ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ДОГОВОРУ ПРО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ (<i>Слободянюк А.О.</i>)...	338
ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА США ТА ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ (друга половина ХХ-го ст.) (<i>Стойка О., Стойка І.</i>).....	342
РОЛЬ ХРИСТІЯНСЬКОГО ФУНДАМЕНТАЛІЗМУ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ США. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ З КРАЇНАМИ ЄВРОПИ (<i>Стебляк Д.М.</i>).....	345

TRUMP'S STRATEGY FOR AFGHANISTAN AND ITS REGIONAL
FRAMEWORK (*Lubomír Čech*)..... 350

DARKNET AS A TOOL FOR ILLICIT ARMS TRADE (*Ing. Lujza
Chrvalová*)..... 359

СОЦІОЛОГІЧНЕ РОЗУМІННЯ УПРАВЛІННЯ ТА ЙОГО
МОЖЛИВОСТІ ЩОДО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ СОЦІАЛЬНИХ
ІНСТИТУТІВ (*Шандор Ф.Ф., Пересоляк О.С.*)..... 365

РОЛЬ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ
(*Шурко О.Б.*)..... 372

SLOVAK-POLISH BORDER DISPUTES IN THE FIRST HALF
OF THE 20th CENTURY (*Karol Janas*)..... 376

**НАПРЯМ 3. ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУР:
СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІ ВИМІРИ..... 382**

ВУЗЬКОГАЛУЗЕВІ ТЕРМІНИ В СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ Й
УКРАЇНСЬКИХ ТЕКСТАХ СІМЕЙНОГО ПРАВА (*Курах Н.П.*)..... 382

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОСВІТНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ У ВИКЛАДАННІ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (*Поліщук О.В.*)..... 384

ПОЛІКУЛЬТУРНИСТЬ ТА МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ (*Рацюк О.І.*)..... 388

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ СПОВІЛЬНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ПОМОЩЬ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА РАЗВИТИЮ СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Балега Андрианна

*докторант первого курса
факультета международных экономических отношений
Экономического университета в Братиславе*

1. Введение

Сотрудничество между странами в столь турбулентные экономические и политические времена, как сегодня, только набирает свой вес в мировых масштабах. В современном глобализированном мире мы можем наблюдать, насколько тесно страны связаны друг с другом и необходимость взаимной помощи выходит на новый уровень.

Согласно докладу Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), в 2018 году мировой нетто-объем официальной помощи развитию (ОПР) составил 143,2 млрд. долл. Главной страной-донором в 2018 является – США, удельный вес которой составляет 34,3 млрд. долл., далее следует Германия (25 млрд.), Великобритания (19,4 млрд.), Япония (14,2 млрд.) и Франция (12,2 млрд.). Но если говорить о Евросоюзе в целом, то безусловно он занимает лидирующую позицию по доле ОПР в мире – 57 % от общего объема [9].

Целью этой статьи является анализ тенденции развития официальной помощи Европейского Союза странам Центральной Азии и определение её эффективности. Для осуществления данного анализа мы использовали общенаучные методы и системный подход, в основном опираясь на официальные документы Европейской Комиссии, статистические данные ОЭСР и опубликованные научные статьи по данному вопросу.

2. Роль Євросоюзу в розвитку регіона Центральної Азії

Регіон Центральної Азії складається з п'яти постсоветських країн – Казахстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан і Киргизія, які відрізняються одна від одної за багатьма показниками: зайнятою територією і кількості населення, структурі економіки і темпам її розвитку, соціальною сферою і рівнем розвитку правових інститутів, а також різною ступенем участі в міжнародних відносинах. В даному контексті обсяги допомоги окремим країнам регіону також суттєво відрізняються.

Найбільшими реципієнтами ОПР в 2018 році були Узбекистан, Киргизія і Таджикистан. Потік фінансової допомоги Казахстану мав зменшувальну тенденцію розвитку, обсяг якої з 2005 року впав більше ніж вдвічі порівняно з останніми даними 2018 року. Допомога Туркменістану на протязі всього досліджуваного періоду мала найнижчі показники в регіоні і в 2018 році становила всього 18 млн. долл.

Головними донорами допомоги розвитку регіону Центральної Азії є країни Комітету співробітництва розвитку Організації економічного співробітництва і розвитку (КСП ОЭСР)¹, арабські країни, держави БРИКС, Іран і інші [5].

Таблиця 1.

Потік офіційної допомоги розвитку країнам ЦА, в млн. долл., 2005 – 2018

	2005	2010	2015	2018
Казахстан	225	212	82	76
Узбекистан	169	198	451	556
Таджикистан	226	388	432	398
Туркменістан	29	44	23	18
Киргизія	238	372	775	414
Общерегіональні програми	10	204	149	160
Всі донори	897	1418	1912	1622

Джерело: ОЕСД [9]

¹ 36 держав – більшість країн ЄС, США, Канада, Турція, Японія, Південна Корея, Мексика, Австралія, Нова Зеландія, Чилі, Ізраїль

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ СПОВІЛЬНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Європейський Союз також проявляє більшу заінтересованість в співробітництві з регіоном Центральної Азії не тільки на політичному і економічному рівні, але і в області безпеки, освіти, соціальної сфери і захисту навколишнього середовища. Для більш успішного і системного співробітництва Європейський Союз прийняв Стратегію углубленого співробітництва ЄС з Центральною Азією на період з 2007 по 2013 рік, на який виділив бюджет в розмірі 750 млн. євро (на 50 % більше порівняно з попереднім періодом). Около 78 % засобів розподілялись на потреби між країнами ЦА і около 22 % на реалізацію регіональних проєктів [10].

Діаграма 1. Стратегія співробітництва ЄС і ЦА, в млн. євро, 2007 – 2013 рр.

Джерело: [10]

Головні пріоритети співробітництва Євросоюзу з регіоном були представлені в шести пріоритетних напрямках з урахуванням вимог і показників кожної з країн Центральної Азії.

Як ми бачимо з Діаграми 1, основна частина бюджету була направлена на співпрацю національним урядам держав ЦА в розробці скоординованих національних політик в області енергетики і оновлення нормативних баз відповідно до між-

дународними стандартами. Не менее важной сферой сотрудничества была поддержка экономического развития региона ЦА, торговли, инвестиций и социального развития. 17 % бюджета была направлена на реформирование системы образования и академическую мобильность. Также важной задачей Стратегии ЕС было продвижение верховенства права, защита прав человека и улучшение процесса демократизации в регионе при активном вовлечении гражданского общества, Парламентов, местных властей и других сторон.

17 июня 2019 года Европейский Совет, в соответствии с нынешней ситуацией, вызовами и состоянием отношений, принял заключения о новой Стратегии ЕС в отношении Центральной Азии под названием «Европейский Союз и Центральная Азия: новые возможности для более крепкого партнерства» [2].

«Новая стратегия направлена на создание «более прочного, современного и неэсклюзивного партнерства со странами Центральной Азии» в интересах развития региона как устойчивого, процветающего и тесно взаимосвязанного экономического и политического пространства» [4]. Главные приоритеты новой Стратегии иллюстрирует Таблица 2.

Таблица 2.

Приоритеты новой стратегии ЕС

1	Сотрудничество во имя устойчивости	<ul style="list-style-type: none">• предотвращение причин насильственного экстремизма и радикализации• продвижение принципа равенства полов и усиление роли женщин• борьба с финансовым терроризмом• противодействие наркоторговле• формирование современного пограничного контроля между странами Центральной Азии и Афганистаном• кибербезопасность и защита от гибридных угроз• развитие демократии, защита прав человека и верховенство права• достижение целей Парижского климатического соглашения и решение экологических проблем• сотрудничество по вопросам миграции
---	---	---

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ СПОВІЛЬНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2	Сотрудничество ради процветания	<ul style="list-style-type: none">• повышение конкурентоспособности бизнеса• создание открытой и здоровой инвестиционной среды• раскрытие научного потенциала• поддержка вступления Узбекистана и Туркмении в ВТО
3	Интенсивная совместная работа	<ul style="list-style-type: none">• укрепление политического диалога• расширение участия гражданского общества• усиление публичной дипломатии• использование новых коммуникационных технологий для диалога

Источник: Европейская Комиссия [3]

Для реализации поставленных целей в развитии сотрудничества с ЦА, Евросоюз выделил на период 2014 – 2020 г. около 1,1 млрд. евро, включая 454 млн. евро на региональные программы [6]. Увеличение финансирования, гибкость и комплексность новой Стратегии, не смотря на скептицизм некоторых экспертов, несомненно ведут к усилению взаимосвязей двух регионов для обеспечения всеобщего процветания и устойчивого развития.

3. Заключение

Динамичная экономическая, политическая и социальная трансформация региона Центральной Азии в последние десятилетия приносит заметные результаты. Европейский Союз является важным партнером центрально-азиатских стран, который вносит свою лепту в их широкопрофильный рост и развитие. Трудности демократического транзита, в частности, соблюдение прав человека и верховенства права при патронильной природе политических режимов, которые сопровождают многие страны с переходной экономикой, учитываются Евросоюзом при создании Стратегии помощи развитию региона. Эффективность данного активного и слаженного сотрудничества Европейского Союза и стран Центральной Азии мы предполагаем наблюдать и в будущем.

Список используемой литературы:

- [1] DW. 2019. *ЕС принял новую стратегию отношений со странами Центральной Азии*. Доступно в интернете: <<https://www.dw.com/ru/ес-принял-новую-стратегию-отношений-со-странами-центральной-азии/a-49233006>>.

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

- [2] EUROPEAN UNION EXTERNAL ACTION. 2019. *Европейский Совет утверждает новую Стратегию Европейского Союза в отношении региона Центральной Азии*. Доступно в интернете: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/64367/node/64367_hy>.
- [3] EUROPEAN COMMISSION. 2019. *The EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership*. Доступно в интернете: <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_communication_-_the_eu_and_central_asia_-_new_opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf>.
- [4] KAZINFORM. 2019. *Новую Стратегию по Центральной Азии презентовали в Брюсселе*. Доступно в интернете: <https://www.inform.kz/ru/novuyu-strategiyu-es-po-central-noy-azii-prezentovali-v-bryussele_a3526671>.
- [5] МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ. 2018. *Помощь развитию Центральной Азии как внешнеполитический инструмент*. Доступно в интернете: <https://www.imemo.ru/jour/meimo/index.php?page_id=1248&file=https://www.imemo.ru/files/File/magazines/meimo/07_2018/Pomocsh_105-114.pdf>.
- [6] МИХАЙЛЕНКО В. И., СУХРОБ Р. 2019. *Роль Европейского Союза в конструировании Центрально-азиатского региона*. Доступно в интернете: <<http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/79259/1/iuro-2019-194-10.pdf>>.
- [7] ПАРАМОНОВ В., СТРОКОВ А., ЗЕБИНИС О. 2017. *Влияние Европейского Союза на Центральную Азию*. Доступно в интернете: <<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/kasachstan/13414-20170614.pdf>>.
- [8] РУСТАМОВА Л. Р. 2018. *Гуманитарная деятельность ЕС в Центральноазиатских странах постсоветского пространства: вызовы и возможности России*. Доступно в интернете: <<https://cyberleninka.ru/article/n/gumanitarnaya-deyatelnost-es-v-tsentralnoaziatskih-stranah-postsovetskogo-prostranstva-vyzovy-i-vozmozhnosti-dlya-rossii/viewer>>.
- [9] OECD. STAT. 2020. *Development*. Доступно в интернете: <<https://stats.oecd.org>>.
- [10] ЧЕБОТАРЁВ А. Е., ГУБАЙДУЛЛИНА М. Ш. 2013. *Стратегия Европейского Союза в Центральной Азии на 2007-2013 гг.: предварительные итоги*. Доступно в интернете: <http://www.alternativakz.com/uploads/strategiya_evropeyskogo_soyuza_v_centralnoy_azii_na_2007_2013_gg_predvaritelnye_itogi.pdf>.
- [11] ZUBRO, T. 2015. *Eurázijská integrácia: politické a ekonomické záujmy*. Доступно в интернете: <ftp://193.87.31.84/0207140/Virt_2015.pdf>.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ

Бобрик Валентин Олександрович

*аспірант кафедри міжнародних відносин
Ужгородського національного університету*

Значна нестабільність сучасного суспільного розвитку, що зумовлена багатьма факторами, призводить до численних різнорівневих наслідків, впливаючи на глобальний, національні та регіональні рівні, а також на ефективність функціонування територіальних громад. Глобалізація світової економіки призводить до посилення ролі громад в економічному розвитку локальних територій та країни, які поступово перетворюються із об'єкта управління на суб'єкт управління і самостійно забезпечують свою спроможність. Вони здатні нести відповідальність за планування свого розвитку, за економічне майбутнє та добробут. Тому місцеві органи влади повинні розуміти особливості сучасного розвитку, володіти необхідними знаннями, інформацією, навичками та досвідом, щоб забезпечити більшу конкурентоспроможність своїх громад, формування зовнішньоекономічних зв'язків та сталого розвитку.

Уже на початку 1990-х років, після відкриття кордонів між колишніми країнами-членами Варшавського договору, розпочалося формування нових механізмів транскордонної співпраці. Завдяки неформальній співпраці між бізнес-структурами, пересічними громадянами й органами влади сусідніх територій Угорщини, Словаччини, Румунії, Польщі, України створювалися передумови інноваційного механізму транскордонного співробітництва. У місті Дебрецені (Угорщина) у лютому 1993 р. органами влади та місцевого самоврядування прикордонних областей Польщі, Словаччини, Угорщини й України був створений Карпатський Єврорегіон, а влітку 1997 р. до них доєдналися округи Румунії.

У Карпатському Єврорегіоні на території майже 145 тис. км² проживає близько 15 мільйонів осіб, переважна більшість з яких – це мешканці малих містечок і сіл. Це периферійні громади, інфраструктура яких розвинена слабо, вкрай ізольовані від центрів економічного і культурного розвитку. Крім того, ізоляцію підсилює кордон з Європейським Союзом, який фактично розділяє Карпатський Євро-

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

регіон на дві частини. Саме тому в регіоні утворилася велика кількість соціально вразливих груп і не зважаючи на те, що природний приріст населення є одним з найвищих в Європі, кількість населення на території Карпатського Єврорегіону постійно скорочується, головним чином за рахунок еміграції (в т. ч. нелегальної) та міграцій до міст [1, с. 8].

У Карпатському Єврорегіоні найбільша частина площ належить Україні (41%), а частка Словаччини є найменшою (7,3%) (рис.1). Сумарна частка жителів у регіонах є подібною до інших регіонів країн-учасниць, лише Україна має трохи вищу пропорційну частку, а Словаччина – меншу. Відносно висока частка сільського населення від загальної кількості населення та міського населення регіону представляє ризики для очікуваного поліцентричного розвитку, але, водночас, вони можуть бути своєрідними «лабораторіями» для узгодженого розвитку на всій території Єврорегіону.

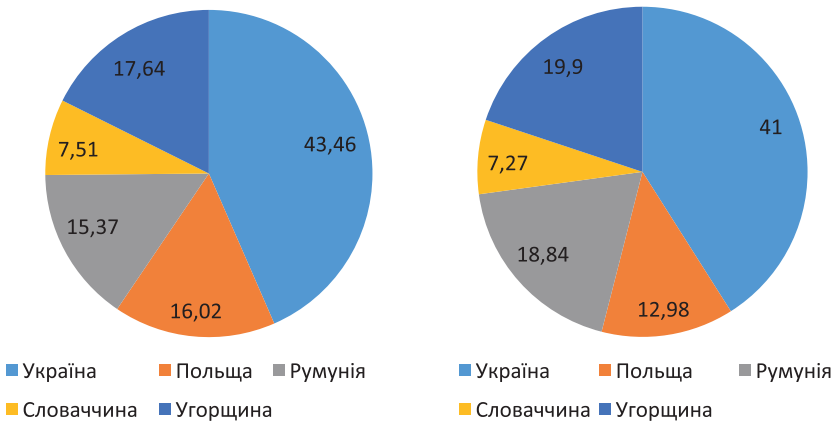

Рис.1. Структура населення і площі країн-партнерів, що утворюють Карпатський Єврорегіон

Територіальна співпраця країн у межах Карпатського Єврорегіону на сьогодні, як правило, реалізується у двосторонньому форматі на рівні «точкових проектів», а також у рамках окремих цільових програм у транскордонній, екологічній, гуманітарній, культурній

сферах. Тому потенціал єдиного Карпатського простору як підґрунтя формування системної політики регіонального розвитку залишається незадіяним сповна [1, с. 8].

Усі регіони, які входять до Карпатського Єврорегіону, мають багато спільних проблем: соціально-економічна відсталість, включаючи високий рівень безробіття, відтік освіченої молоді до привабливих центрів за межами регіону, зростання регіональної нерівності, нові виклики у вирішенні світових проблем, таких, як міграція і т.д. [2].

Системи освіти, охорони здоров'я та соціального захисту країн-партнерів мають значні розбіжності, які ускладнюють транскордонне співробітництво. У Карпатському Єврорегіоні існують колосальні міжрегіональні диспропорції в розрізі економічної ефективності та рівня розвитку, оскільки ВВП формується переважно за рахунок східної частини Словаччини, а також Угорщини та Польщі.

Приблизно 300 000 підприємств діють на території Карпатського Єврорегіону, більшість з яких знаходиться в Угорщині. Втім, більшість малих та середніх підприємств характеризуються слабким інноваційним потенціалом та обмеженими фінансовими ресурсами. Більшість транснаціональних корпорацій обирають міста Карпатського Єврорегіону як промислові об'єкти, тому інфраструктуру для бізнесу великих міст можна вважати розвиненою. Деякі з індустріальних парків і інкубаторів для малого та середнього бізнесу характеризуються низьким рівнем виробничих потужностей [2]. Основні причини низького рівня використання включають недостатньо розвинену інфраструктуру, незручне місце розташування, неконкурентоспроможний ринок праці, низький рівень або навіть відсутність бізнес-послуг.

Системний підхід до забезпечення інтеграції регіону Карпатського Єврорегіону передбачає стратегічне планування розвитку, посилення інституціоналізації міжрегіональної співпраці за підтримки центральних органів влади, комплексні заходи з активізації громад, подальшу розбудову інфраструктури та закупівлі обладнання, що полегшить взаємодію між регіонами, а також популяризацію напрацювань та досягнень.

Запропоновано забезпечити перетворення Карпатського Єврорегіону на новий європейський мегарегіон, який буде активно просувати себе в Європейському Союзі з новими цілями та пози-

ціонувати в розрізі різних правил ЄЄ, які спрямовуватимуть його структурні елементи як пріоритетний мегарегіон. Серед основних стратегічних цілей стратегії Карпатського Єврорегіону має бути перш за все інтелектуальна та продумана спеціалізація, що має концентруватися регіональними інноваційними університетами.

Незважаючи на значні відстані до столиць своїх країн, регіони Карпатського Єврорегіону мають високу наукову активність. Тут знаходиться велика кількість університетів та коледжів, є багато різних інститутів, факультетів та закладів для інтенсивного навчання та підготовки кадрів. Університети та НДІ мають високу наукову потужність та є центрами наукових досліджень, технологічного розвитку та інновацій, які забезпечують належну базу для кращого використання результатів наукових досліджень. Забезпечити зазначену ініціативу має створення університету регіонального інтегратора [3; 4], який запроваджуватиме та поширюватиме інноваційну активність.

В умовах сучасного соціально-економічного розвитку та міжнародної інтеграції виникають об'єктивні передумови більш активного залучення університетів в процеси інтенсифікації інноваційних інтеграційних зв'язків у відповідних регіональних економіках, оскільки вони мають найбільший потенціал для освіти, ведення науково-дослідної діяльності та просвіти на різних галузевих ринках, рівновіддалені від лобювання комерційних інтересів та можуть швидше отримувати фінансування (в тому числі міжнародне) для проектів розвитку та науково-дослідних робіт.

У соціально-економічному середовищі регіону локалізація університету дозволяє забезпечувати освітньо-інноваційний вплив на регіональний розвиток та соціо-культурний простір. Університетам та інститутам регіону притаманні відмінності в статусі, спеціалізації, спрямованості та ступені залучення в розвиток території впливу і міжнародний освітній простір, проте всі вони направлені на збереження та якісне посилення освітньо-наукового та інноваційного середовища і регіональний розвиток.

Список використаної літератури:

1. «Єврорегіон Карпати – Україна». 10 років спільно для розвитку Карпат. Звіт про діяльність за 2008-2017 роки. 49 с.
2. Benč V., Dumitru A., Geszteredi A., Kezy B., Kiss G., Kulyk T., Luksha O., Komadi M., Laszlo B. M., Nađova M., Nosa-Pylypenko N., Olah C., Pylypenko V., Stankevych-

Volosyanchuk O. The Carpathian Euroregion Strategy 2020 & Beyond. Carpathian Euroregion, 2015.

3. Приходько В. П., Бобрик В. О. Інноваційний університет як чинник регіонального зростання. National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine. Volume 3. Collective monograph edited by A. Pawlik, K. Shaposhnykov. Kielce, Poland, State university of Jan Kochanowski 2016. С. 41-63. Режим доступу : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/18364>
4. Бобрик В. О. Індикатори ефективності процесу інтеграції регіонального розвитку та освітньо-інноваційного простору в діяльності університету-інтегратора. *Economic development of region with an impact on quality of life*. 2016. №1. С. 130–137. Режим доступу : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/10205>

ЕКОНОМІКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ «КОРОНАВІРУСНОЇ ЗАГРОЗИ»

Брензович Катерина Степанівна

*к.е.н, доцент кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Шумлянська Інна Андріївна

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

За попередніми прогнозами науковців 2020 рік мав стати відносно економічно стабільним та спокійним для Європейського Союзу, економіка якого б мала б зрости на 1,4% [1]. Однак раптово та неочікувано перед всім світом постала нова загроза – вірус COVID-19, який за короткий час кардинально змінив спосіб життя громадян більшості країн світу, також обумовивши значні зміни в соціально-економічних показниках національних господарств, у тому числі країн ЄС. Професор міжнародної економіки Женевського інституту міжнародних відносин Річард Болдуін навіть назвав вірус «економічно заразним» [2] – і справді, разом з епідеміологічною загрозою світом поширився вірус економічної невизначеності, який вчинив корективи в далекоглядні економічні плани європейської спільноти.

Міжнародна консалтингова компанія McKinsey & Company прогнозує три ймовірні економічні сценарії розвитку світової економі-

ки, пов'язані з коронавірусом: швидке відновлення, глобальне сповільнення та рецесію, викликану пандемією. У свою чергу, аналітики Bloomberg прогнозують аж чотири ймовірні сценарії впливу пандемії на світову економіку. І за одного з найпесимістичніших з них, світова економіка може втратити 2,7 трильйонів доларів, а рецесія буде помітною навіть у найрозвинутіших країнах Європи. Вочевидь, найбільше постраждають економіки тих країн, де пандемія протікає найбільш жорстоко, серед країн ЄС – це насамперед Італія [3].

Хоча повної офіційної інформації щодо втрат європейської економіки не слід очікувати до відносної стабілізації ситуації, очевидним є те, що найбільшою мірою від обмежень, запроваджених урядами країн-учасниць, постраждала сфера послуг - транспорт, туризм, готельно-ресторанний бізнес та особисті послуги. Ситуація зачепила не лише малий бізнес, але і великі компанії. Вже зараз очевидно, що вплив коронавірусної загрози відобразиться у значному сповільненні економічного зростання, втратах ВВП, зростанні показників безробіття.

До прикладу, авіатранспортна індустрія формує значну частину доходів європейських держав (823 мільярди внеску у сукупний ВВП), а у секторі авіаперевезень працює понад 12 мільйонів громадян об'єднаної Європи. За даними IATA, внаслідок 46% скорочення пасажиропотоку наприкінці березня 2020 року європейські перевізники вже втратили 76 мільярдів доларів. Найбільш відчутним такий негативний вплив є і надалі буде для Великобританії та Іспанії, а надто для компаній, які базуються в цих країнах - British Airways, Iberia, LEVEL and Vueling, а також та європейських лоукост-перевізників Ryanair and easyJet [4].

Якщо говорити про таку важливу галузь як туризм, то згідно з підрахунками, які здійснила Всесвітня рада подорожей і туризму спільно з Oxford Economics, пандемія вже завдала збитків на 22 мільярди доларів. Втрати будуть найбільш помітними в країнах, де туризм є одним із основних джерел доходу (Італія, Іспанія, Греція). За прогнозами, внаслідок скорочення туристичних потоків Італія втратить понад 7,4 мільярди євро [5].

Втрати сфери гостинності пов'язані не тільки зі скороченням традиційного турпотoku до найбільш відвідуваного у світі регіону – Європи. Ще одним чинником, на який слід звернути увагу, є скасування важливих турподій і заходів – таких, як пісенний конкурс

Євробачення, який мав відбуватися у травні 2020 року в Нідерландах, та чемпіонат Європи з футболу 2020, який мав пройти влітку у країнах ЄС. Скасування цих заходів зачепило і бізнес у сфері телекомунікацій та реклами. Це також безсумнівно має негативний вплив як на місцеві економіки країн-членів ЄС, так і загалом на економіку Союзу [6].

Швидке поширення коронавірусу може також спричинити суттєві зміни у розподілі виробництва та створення нових виробничих ланцюжків. Деякі європейські країни розглядають варіанти перенесення частково або повністю замовлень на виготовлення комплектуючих, вузлів і напівфабрикатів з Китаю в країни ЄС або держави, які межують з ними. Це насамперед стосується таких країн як Румунія, Туреччина, Словаччина, Польща [7].

Найгіршим сценарієм розвитку економічної ситуації у ЄС критики євроінтеграції називають «корекзіт», іншими словами вихід членів ЄС із його складу в зв'язку з веденням неефективної політики боротьби з пандемією. До прикладу, країна-член ЄС, яка потребує певної допомоги у сфері медицини чи не має достатньої кількості медикаментів, може звернутися з проханням про допомогу до інших країн ЄС, використовуючи при цьому європейський механізм захисту населення. Однак на те чи інше рішення окремої країни Брюссель не може ніяк впливати, а зараз більшість з цих країн забороняють вивозити зі своєї території медикаменти [8]. На наш погляд, такі передбачення є досить безпідставними, оскільки керівними органами ЄС ведеться ретельне опрацювання ситуації в усіх країнах-членах, а загальноєвропейські заходи з боротьби з коронавірусом навряд чи будуть мати вибірковий характер і будуть спрямовані на залагодження кризи у всіх країнах-членах, які потребуватимуть допомоги.

Експерти Центру дослідження економічної політики стверджують, що для того, аби загалом компенсувати втрати за період карантину, ЄС необхідно витратити 350 мільярдів євро [9]. Керівні органи ЄС вже докладають максимум зусиль для того, щоб наслідки від пандемії не так сильно відобразилися на економічному становищі держав. Для прикладу, голова Європейської комісії заявила про створення спільного інвестиційного фонду в розмірі 25 мільярдів євро з метою захисту найбільш вразливих галузей Європейського Союзу [2]. Вирішено виділити 8 мільярдів євро на підтримку понад 100000

одиниць малих підприємств з Європейського фонду стратегічних інвестицій. Окремо Єврокомісія запустила новий проєкт «SURE», спрямований на збереження робочих місць в умовах надзвичайної загрози. Проєктом «SURE» буде надано фінансову підтримку в розмірі понад 100 мільярдів євро країнам-членам у формі пільгових кредитів. Також, планується спрямувати на боротьбу з коронавірусом частину коштів зі структурних фондів ЄС [10]. Європейський центральний банк також вивчає можливі фінансові інструменти для того, аби пом'якшити удар коронавірусу на економіку. Однак, зазвичай, такими інструментами є зниження облікової ставки, яка у ЄС наразі вже наближається до нуля [11].

Таким чином, вже зараз зрозуміло, що на економіку ЄС чекає досить тривале відновлення від кризи, зумовленої коронавірусом. Урядові підтримки потребуватимуть як малі підприємства, що втратили життєздатність через відсутність туристів та падіння внутрішнього попиту, так і середні й великі компанії, головним чином – авіаперевізники та готельні мережі. Від зваженості рішень і обґрунтованості реакцій національних урядів та керівних органів ЄС залежатиме швидкість відновлення макроекономічних показників країн-членів до рівня початку року.

Список використаної літератури:

1. Winter 2020 Economic Forecast - European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_232
2. Економічні сценарії: як країни реагують на наслідки коронавірусу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/30484006.html>.
3. Збитки від коронавірусу можуть коштувати світовій економіці 2,7 трильйонів доларів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zaxid.net/zbitki_vid_koronavirusu_mozhut_koshtuvati_svitoviy_ekonomitsi_27_trilyoniv_dolariv_n1498952
4. Airlines In EU Face \$76B Losses From Coronavirus, Says IATA. The U.K. And Spain Hardest Hit [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.forbes.com/sites/marisagarcia/2020/03/26/airlines-in-eu-face-76b-losses-from-coronavirus-says-iata-the-uk-and-spain-hardest-hit/#37b795423dd8>
5. European tourism sector urges measures to mitigate COVID-19 impact [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.euractiv.com/section/coronavirus/news/european-tourism-sector-urges-measures-to-mitigate-covid-19-impact/>.

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ
СПОВІЛЬНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

6. Коронаміка: як епідемія коронавірусу загрожує світовій економіці? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rubryka.com/article/koronavirus-ekonomika/>.
7. Через коронавірус частину замовлень ЄС можуть перенести з Китаю в Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/03/13/658062/>.
8. Кореکزїт: Чи може коронавірус вбити демократію і зруйнувати Європейський Союз? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zik.ua/blogs/korekzit_chy_mozhe_koronavirus_vbyty_demokratiyu_i_zruinuvaty_yevropeyskyi_soiz_962545.
9. Банкротства и космические расходы: коронавирус убивает экономику [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://belsat.eu/ru/news/bankrotstva-i-kosmicheskie-rashody-koronavirus-ubivaet-ekonomiku/>.
10. Coronavirus response highlights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/highlights_en.
11. Через коронавірус Європі загрожує нова економічна криза, подібна до кризи 2008 року – Лагард [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/chez-koronavirus-evropi-zagrozhuje-nova-ekonomichna-kriza-podibna-do-krizi-2008-roku-lagard>.

МІСЬКІ АНГЛОМЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Була Світлана Петрівна

*кандидат політичних наук
доцент кафедри політології*

Львівського національного університету імені Івана Франка

За останнє століття швидкими темпами зростає роль міста, а відтак і чисельно збільшується міське населення, відповідно і більш розвиненим стає ринок праці. Тому розвиток економіки країни в перспективі буде пов'язано з розвитком міст, виникненням і подальшим зростанням агломерацій.

Сьогодні основні точки економічного розвитку світу – у міських агломераціях. У найбільших агломераціях, таких як Мехіко, Нью-Йорк, Сеул та інші припадає понад 30% глобального ВВП. Сам же термін «агломерація», з економічної точки зору, вперше обгрун-

тувала Адна Феррін Вебер (США) у своїй роботі «Зростання міст в 19 столітті» (1899 р), де в якості основної причини концентрації населення в місті вона розглядала економічні (структурні) сили, до яких відносила технічний прогрес, появу і розвиток торгівлі, територіальний поділ праці та ін. [1]. А також, вона запропонувала статистичні методи вимірювання агломерацій, розглянула вплив їх на економічний розвиток країни.

На початку XIX ст. французьким географом М. Руже поняття агломерації розглядалося з позицій розселення населення, при цьому він вважав, що агломерація виникає в разі, коли концентрація міських видів діяльності виходить за межі адміністративних кордонів і поширюється за сусідні населені пункти [2].

У 1909 році американський економіст Альфред Вебер в роботі «Про розміщення промисловості: чиста теорія місцезнаходження» виділив три основні орієнтації в розміщенні виробництва: транспортну, робочу та агломераційну. При цьому він вважав, що функція агломерації висловлює притягальну силу великого виробництва по відношенню до дрібних підприємств [3, с. 50-51].

Найважливішою рушійною силою міських агломерацій є зростання. Основною причиною зростання є міграція населення до великих міст, в яких вони сподіваються на пошук привабливих умов життя. Зростання міського населення та пов'язаний з цим попит на житло здебільшого спричинені міграцією населення із сільської місцевості або невеличких сусідніх міст, останні у свою чергу, забезпечують центр різного роду ресурсами, посилюючи його потенціал.

Науковці прорахували, що місто з населенням у 50 тисяч має сильний економічний вплив у радіусі 10 км. Тобто люди, які живуть в поселеннях, що потрапляють у цю зону впливу, ідентифікують себе швидше з містом, ніж із селом. Для них село є лише місцем проживання, а працюють вони, вчать дітей і отримують медичні послуги в місті. Місто з населенням 100 тисяч має економічний вплив у радіусі 15 км, місто-мільйонник – 20 км.

На даний час, на території України налічується більше 30 агломерацій, що знаходяться на стадії формування. Зараз виділяють наступні 16 найбільших агломерацій в Україні: Київська, Харківська, Донецько-Макіївська, Дніпропетровська, Одеська, Криворізька, Львівська, Горлівсько-Єнакіївська, Центральньо-Луганська (Алчевсько-Стаханівська), Краматорська, Південно-Луганська, Херсонська,

Кременчуцька, Лисичанська, Шахтарська, Нікопольська, у яких проживає близько 17 млн. осіб, що становить приблизно 36% населення країни [4].

У територіальному відношенні, в межах міських агломерацій простежуються центральні та периферійні елементи. На основі їх поєднання в конкретних природних та соціально-економічних умовах формуються різні типи функціонально-територіальної структури міських агломерацій: моноцентричні та поліцентричні (конурбації). В Україні, прикладами моноцентричних агломерацій є Київська, Харківська, Одеська, Львівська, а до конурбацій належать Донецько-Макіївська та Дніпропетровсько-Дніпродзержинська (Дніпровська) агломерації [5]. Моноцентричні полюси зростання розвиваються на базі багатогалузевої обробної промисловості, інноваційних технологій машинобудування і хімії та комерційно спрямованих високоприбуткових галузей споживчої орієнтації (легкої і харчової промисловості, лісопромислового комплексу, виробництва будматеріалів та ін.), а поліцентричні – на основі видобутку мінеральної сировини і енергоносіїв, розвитку металургії, низькоінноваційної хімії, машинобудування [6].

При цьому ядро агломерації виступає основним генератором інновацій, соціальних трансформацій, інформаційних, комунікативних, кредитно-фінансових ресурсів, ринкових та підприємницьких сил, передового прогресивного досвіду управління тощо. Отримуючи розширений доступ до цих видів матеріальних і соціальних благ, промислові підприємства периферійної зони забезпечують високу ефективність свого функціонування при мінімізації затрат на землю, працю, інфраструктуру [7].

Не зважаючи на всі позитивні наслідки для економічного зростання країни від створення агломерацій, на сьогоднішній день їх формування в Україні пов'язано з багатьма складнощами. У нас є потенціал для формування повноцінних англомерацій, більше того, більшість обласних центрів України мають вже сформовану мінімальну агломерацію, однак, коли мова заходить про ефективність функціонування цієї англомерації, то для цього необхідно проводити цілу кампанію.

Ще однією проблемою є те, що у вітчизняному законодавстві досі немає чіткого визначення поняття «агломерація» та чітких критеріїв, які б допомогли встановити межі агломерацій. Законо-

давче визначення терміну «міська агломерація» наводиться в Постанові Кабінету Міністрів України від 17 березня 2000 року № 521 «Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» [8], згідно з якою «міська агломерація – компактне територіальне розміщення міських населених пунктів, об'єднаних інтенсивними господарськими, трудовими і культурно-побутовими зв'язками». Цей документ також містить положення, що пояснюють переваги створення міських агломерацій у контексті модернізації інфраструктури, розглядаючи їх як потенційні полюси зростання. На жаль, ця Постанова вже втратила чинність на підставі Постанови КМ № 750 від 18.072012.

Наслідком відсутності чітких меж агломерацій є стихійне розростання територій міських агломерацій, а відсутність узгодженого механізму виділення земельних ділянок перешкоджає подальшому промислому розвитку агломерації, будівництву транспортних магістралей та розвитку інших об'єктів інфраструктури. Відтак відсутність налагодженої системи регулювання соціально-економічного розвитку агломерації створює ризик дублювання функцій у системі органів виконавчої влади. Також необхідне створення планів стратегічного розвитку агломерацій, і прийняття та затвердження їх на рівні обласних, міських та районних рад.

21 березня 2018 року Парламентський комітет з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування рекомендував Верховній Раді прийняти в першому читанні законопроект №6743 «Про міські агломерації», який визначає організаційно-правові засади формування міських агломерацій територіальними громадами сіл, селищ і міст, у тому числі об'єднаними громадами, принципи і механізми взаємодії територіальних громад у межах міських агломерацій, а також форм підтримки державою міських агломерацій. Однак, цей закон так і не було прийнято, при тому що в Україні вкрай потрібна цілеспрямована національна політика щодо розвитку міських агломерацій.

Список використаної літератури:

1. Вебер А. Ф. Рост городов в 19 столетии / пер. с англ. А. Н. Котельникова. – Спб.: Изд. Е. Д. Кусковой, 1903. –464 с.
2. Лаппо Г.М. «География городов» М.: ВЛАДОС, 1997. С. 18–20.
3. Вебер А. Теория размещения промышленности. – М.: Книга, 1926. – 332с.

4. Агломерації в Україні та економічне зростання [Електронний ресурс] / Ю.Ю. Верланов. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2010/133-120-18.pdf>.
5. Тищенко О.П. Ресурсний потенціал та господарство міських агломерацій: проблеми ефективного управління / О.П. Тищенко // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 9-10(2).
6. Гладкий О.В. Промислові агломерації України: суспільногеографічне дослідження господарської ефективності формування та розвитку [Електронний ресурс] / О.В. Гладкий. – Режим доступу: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/work/promislovi-aglomeratsii-ukraini-suspilnogeografichne-doslidzhennya-gospodarskoi-efektivnosti-f>.
7. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів / Проект «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» (USAID ЛІНК). – К., 2012. – 183 с.
8. Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/521-2000-%D0%BF>

ПРОГРАМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Варещенко Володимир Ігорович

*аспірант кафедри економічної та фінансової політики
Одеського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України*

Інноваційний розвиток вимагає необхідного інвестування, у той час як стимулювання інвестиційної діяльності має розглядатися в контексті загального інноваційного вектора стратегічного розвитку держави. Активізація інвестиційно-інноваційних процесів на макроекономічному рівні повинна супроводжуватися створенням сприятливого інвестиційного клімату та прозорості відносин в інвестиційно-інноваційній сфері, створенням умов для нарощування внутрішніх інвестиційних ресурсів, стимулюванням припливу іноземних інвестицій, стимулювання розвитку науки і освіти [1].

Виконання цих завдань створить умови для вирішення і перспективних завдань: створення нових робочих місць і підвищення техно-

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

логічного рівня існуючих; вдосконалення галузевої структури господарства в напрямку розвитку інноваційних виробництв; зміна структури зайнятості населення; забезпечення стійких темпів економічного зростання; перехід до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

Реалізація завдань державної інноваційно-інвестиційної політики на практиці залежить перш за все від чіткості і ясності її принципів. Обґрунтування принципів ефективної інвестиційно-інноваційної політики держави систематизуємо на рис. 1. [2; 3].

Рис. 1. Принципи ефективної інвестиційно-інноваційної політики держави

У сьогоdnішніх умовах інвестиційно-інноваційна політика держави повинна бути спрямована на поступове формування дієздатного інноваційно-інвестиційного комплексу, розширення його меж на все більше число галузей господарства України. Складність реалізації інноваційно-інвестиційної політики держави полягає в тому, що швидких і узгоджених змін вимагають практично всі механізми державного управління інноваційно-інвестиційним комплексом.

Важливість формування та реалізації механізмів державної інноваційно-інвестиційної політики обумовлена посиленням інтеграційних інтересів України. При цьому не слід забувати: інтеграція можлива і взаємовигідна тоді, коли країна інтегрує, відповідає критеріям і вимогам тієї системи, з якої посилюється взаємодія. Ці критерії стосуються найрізноманітніших аспектів функціонування господарства і, перш за все, інноваційно-інвестиційного комплексу. З метою забезпечення відповідності критеріям розробки Програм, з огляду на об'єктивно обмежену інноваційно-інвестиційну активність суб'єктів господарювання, необхідно:

- чітко визначити одну з основних функцій території – створення умов для формування інноваційно-інвестиційного комплексу;
- застосувати систему організаційно-інформаційних заходів та фінансової підтримки, а саме розробку нормативно-правової бази інноваційно-інвестиційної діяльності, в рамках якої затвердити стратегічну програму розвитку з визначенням оптимального рівня частки державної власності і реальних джерел формування фінансування науки і освіти;
- задіяти механізми стимулювання розвитку фондового ринку шляхом вдосконалення банківської системи, підвищення рівня доходів населення, збільшення кількості прибуткових підприємств;
- активізувати співпрацю з міжнародними фінансовими інститутами для забезпечення сталого соціального та економічного зростання через залучення інвестиційних ресурсів в пріоритетні сфери реального сектора економіки [4;5].

Вирішення питання інвестиційного наповнення національної економіки має забезпечити економічне зростання, що дозволить поступово перейти і до збільшення обсягів державного фінансування освіти, науки, НДДКР і т.д.

Високий рівень інвестиційно-інноваційної активності суб'єктів господарювання, наукових установ, держави в цілому повинні забезпечити досягнення стану саморозвитку інвестиційно-інноваційної системи України.

Принципова роль інновацій викликана зміною ринкової ситуації, і ця обставина визначає особливості взаємодії інновацій і ринку на сучасному етапі.

Інноваційний тип сучасного економічного зростання змінює по суті його основу: зі сфери масового промислового виробництва рушійні сили переміщуються в сферу розробки, впровадження та комерціалізації різноманітної нової продукції і послуг малої серійності. Це змушує забезпечувати високу концентрацію не тільки матеріальних і фінансових ресурсів, а й приділяти особливу увагу інтелектуальним ресурсам і підприємницькій ініціативі. Техніко-технологічні та соціально організаційні інновації створюють фундаментальну основу цих перетворень.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне розглядати категорію «інноваційна складова економічного зростання» як єдину консолідовану систему навичок, досвіду, знань, умінь і поглядів з втіленням їх у людських, техніко-технологічних, організаційно-управлінських та інших факторах економічного зростання. Таким чином, у сучасному економічному розвитку дуже тісно переплітаються матеріалізовані і нематеріалізовані види науково-технічного прогресу і форми його втілення.

Дослідження проблем інноваційного розвитку може бути сконцентровано як на тенденції макроекономічної динаміки, так і на доскональному вивченні найбільш вагомих типів інновацій. Активною частиною інноваційної складової економічного зростання вважаються нові знання і нові технології. Саме вони є одночасно і важелями інноваційного циклу, і двигунами активізації матеріальних чинників економічного зростання. На основі дослідження системних тенденцій інноваційного зростання у світовій економіці виявляється можливим обґрунтувати необхідність інноваційного розвитку України.

Таким чином, інвестиційна політика місцевих органів влади регіону при розробці Програм активізації інноваційно-інвестиційного розвитку територій повинна здійснюється з урахуванням наступних завдань:

- реалізації регіональної політики економічного і соціального розвитку;
- проведення структурних змін, а також регіональної інвестиційної та інноваційної політики;
- аналізу діяльності об'єктів державної власності, що підпорядковані обласній державній адміністрації тощо [6;7].

Державне регулювання економіки України неможливе без активізації інноваційних та інвестиційних процесів. Здатність суб'єктів господарювання та державних органів влади визначати напрямки інноваційного розвитку і залучати необхідні для такого розвитку інвестиції є визначальною складовою успіху суб'єкта господарювання та розвитку вітчизняної економіки.

Список використаних джерел:

1. Hilorme, T. & Karpenko, L. (2018). Innovative methods of performance evaluation of energy efficiency project. *Academy of Strategic Management Journal*, London, 2018, V. 17(2), pp. 1-10. Scopus
2. Ilysheva, N. & Krylova, S. (2014). *Accounting, Analysis and Strategic Management of Innovation Activity*. Moscow: Finances & Statistics, 2014, 216 p.
3. Karpenko L. (2018). Methodological Platform of the Innovative Projection in the Coordinates of Globalization Change: Strategy in Action // L.Karpenko // Conference proceedings 19th International Scientific Conference. International Relations 2018: Current issues of world economy and politics [Volume of Scientific Papers]. – University of Economics in Bratislava, 2018. – 782 p.; P. 286-296
4. Karpenko, L.M. & Filyppova, S.V. (2016). Strategic competitive analysis of innovative enterprises development: predictive validity. *Actual problems of the economy*. – 2016. – № 6 (180). – P. 392 – 404. Scopus
5. Karpenko, L. (2019). Innovative Trends in the Process Modelling of International Strategies: Systematic of Fundamental Factor Models. *Proceedings of the 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management*, 2019, V.95, pp. 349-354.
6. Karpenko, L. & Pashko, P. (2019). Formation of the system of fair business practice of the company under conditions of corporate responsibility. *Academy of Strategic Management Journal*, London, 2019, V.18 (2), pp.1-8.
7. Voronzhak, P. & Karpenko, L. (2018). Base alternatives and the paradigm of impact investing development in the coordinates of globalization changes and euro integration". In: *Proceedings of the 4th International Conference on European Integration 2018*. Ostrava: VSB Technical University of Ostrava, 2018, pp.659-668.

INNOVATION POLICY OF EUROPEAN UNION AND SLOVAK REPUBLIC

Ľubica Harakalová

Assistant Professor

Faculty of International Relationships

Economics University in Bratislava

Innovation activities are all scientific, technological, organizational, financial and commercial steps which actually, or are intended to, lead to the implementation of innovations. Some innovation activities are themselves innovative, others are not novel activities but are necessary for the implementation of innovations. Innovation activities also include R&D that is not directly related to the development of a specific innovation [11]. Innovation policy is then a set of policy measures to increase the number and effectiveness of innovation activities, which are the creation and adaptation of new or improved products, processes or services.

Innovations and innovation policies and strategies implementations are one of the most important aspects of current international economics and business development issues. It is the key not only to creating more jobs and improving quality of life, but also to maintaining companies' competitiveness on the global market and states'/economies' competitiveness enhancement within the international economics system [8].

Innovation is a very difficult subject for public policy; it is at once a pervasive and elusive subject. It is pervasive since it entails both government and private investment; it is pervasive since it permeates all areas of public policy, from tax to labor, from telecoms to energy, from competition to industrial policy, from education to intellectual property, from immigration to health and agriculture, from supply-side to demand side policies; and also, because it requires actions at the global, EU, national, regional and local levels [7].

According to [11], we distinguish 4 types of innovations:

- **Product innovations** are the introduction of new or significantly altered product (goods and services) with respect to its previous characteristics or use. These are changes concerning the technical specification, materials used, etc. Improvements in product design are not considered product innovation, as this is not a significant change in the functional properties of the product or the way it is used.

- **Process innovations** refer to the implementation of a new or improved production or supply method. We are talking about changes in software, equipment and technical changes.
- **Marketing innovations** are related to the introduction of new marketing methods that result in improved design, packaging, pricing, promotion or product placement.
- **organizational innovation** means the implementation of new organizational methods and procedures. This is a change in corporate structure or management, which aim to reduce administrative costs, more efficient use of human capital and the company.

The European Union has started to increase support for innovation policy in the 80s of the 20th century and implementation so. framework programs, although the first meeting of the Council of Ministers for Science and Research took place as early as 1967. Innovation policy was formally incorporated into EU primary law by the Single European Act. An important element in increasing support for research and development was the proposal to create a European research area. The main reason for its creation was the loss of competitiveness of the European economy to the US and some Asian economies [1].

The legal basis for general industrial policy has become Article 173 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU), which states that «the Union and the Member States shall ensure that the conditions necessary for the competitiveness of the Union's industry» innovations have become part of science and research in EU Member States and is a typical shared competence of the EU and the Member States, the legal basis of EU research and technological development is laid down in Articles 179 to 189 TFEU [12].

EU innovation policy cannot be seen as one coherent policy such as The EU's common agricultural policy, but it is a system of EU instruments and documents that are implemented into individual EU policies. At present, the European Union attaches great importance to innovation in all its policies, especially in energy, the environment, transport, but also in policies that do not seem to be related to innovation - such as education policy, social policy or cohesion policy (regional).

High competitiveness in the global economy can only be achieved by introducing innovations in production and services in EU Member States. Research and innovation contribute to a high level of prosperity of individuals and the society as a whole. It should be noted that the European

Union at the beginning of the 21st century is losing its position in the global economy and its competitiveness is declining [9].

An important document for the implementation of innovation policy is the EU Europe 2020 strategy document, which sets 3 priorities - smart, inclusive and sustainable growth of the EU and within them 5 quantified goals, the set goal in science and research is to invest 3% of GDP in science and research. To meet the objectives of the Europe 2020 were set 7 initiatives, including the flagship initiative Innovation Union was designed for science, research and innovation. The aim of this initiative is to refocus research, development and innovation policies on the challenges facing our society, such as climate change, energy and resource efficiency, healthcare and demographic change. It is necessary to strengthen each stage of the innovation chain from basic research to commercialization [3].

As part of the Innovation Union were for science, research and innovation set partial targets at the European Commission and the Member States. The most important goal for the EC is to complete the construction of the European Research Area, which will facilitate the cooperation of researchers and innovators within the EU. The creation of a unitary patent system will improve the access of small and medium-sized enterprises to the protection of intellectual property. The tackle the EU's biggest challenges, it is necessary to build technology and innovation of all types, creating «European Innovation Partnerships». Strengthening the link between education, entrepreneurship, research and innovation is a prerequisite for meeting the objectives of the Europe 2020 strategy.

Member States should adapt or reform R&D and innovation systems in order to achieve excellence and smart specialization. It should be improved cooperation between universities, research centers and businesses solution of joint projects. It is necessary to increase investments from the national budgets of EU Member States in education and also increase the proportion of private resources in science and research.

Investment in research and development in Europe is less than 2%, compared with 2.6% in the US and 3.4% in Japan, mainly due to lower levels of private investment [3]. There are also very significant differences in investment in science and research between EU Member States. These differences have also been reflected in the national targets of the 2020 strategy. The EU target of investing 3% of GDP in science and research in 2020 is unlikely to be met. The share of R&D expenditure as a percentage of GDP in the EU is stagnating, although there has been a slight increase

from 2.03% in 2015 to 2.12% in 2018, this share has also increased very slightly from 1.83 in 10 year % in 2008 [6].

Slovakia has set a few ambitious national targets in the Europe 2020 strategy, and to allocate 1.2% of GDP on research and development, in 2018 this figure was as low as 0.84% of GDP [6]. The main obstacles to achieving the strategy's goal are the low efficiency of the allocated public resources, the fragmentation of scientific research institutions and the weak cooperation between the educational, research and business sectors [10]. The positive developments in good relationships between innovation actors is the main objectives of the Innovation Union initiative to meet the EU's smart growth targets for 2020.

European Innovation Scoreboard (EIS) is a tool which annually evaluates innovation performance of EU member states as well as the EU's position in relation to other countries in the world in research and innovation. EIS points to the strengths and weaknesses of the EU Member States through more parameters. Their annual evaluation helps evaluate EU Member States, in which areas are lagging behind in innovation and progress than their innovation performance.

At the global level, the EU continues to lag behind South Korea, Canada, Australia and Japan, but is ahead of the United States compared to 2018. The EU's position is improving compared to Australia, Canada and the United States. The growth rate of China's innovation performance is double that of the EU it is catching up with [2].

The EIS evaluates a total of 27 parameters in 4 main areas: framework conditions, investments, innovation activities and impacts. Member States are based on their average score performance calculated using a composite indicator - Summary Innovation Index - assigned to one of four different performance groups: Innovation leaders (their innovation performance is well above the EU average), successful innovators (the performance is above the EU average or moderate innovators (below average innovation performance) and weaker innovators (their performance lags far behind the EU average) [2]. Slovakia is among the moderate innovators. Over time, performance has increased relative to that of the EU in 2011.

Slovakia achieves the best results at the level of innovation leaders in the area of employment impact in the parameter of employment fast-growing enterprises and in the area of sales impact in the parameters of medium and high-tech product exports and sales of new-to-market / firm innovations. On the contrary, the weakest results at the level of weak-

er innovators in the field of attractive research systems in the parameters of most cited publications and foreign doctorate students [5].

The Regional Innovation Scoreboard evaluates more detailed innovation performance in 238 regions of the 23 Member States of the European Union, Norway, Serbia and Switzerland. In addition, Cyprus, Estonia, Latvia, Luxembourg and Malta are included at national level. Europe's regions divided into similar groups into regional innovation leaders (38 regions), successful regional innovators (73 regions), moderate regional innovators (98 regions) and weaker regional innovators (29 regions). A more detailed breakdown of these performance groups is obtained by dividing each group into regions in the upper third (marked «+»), middle third and lower third (marked «-»)

Bratislavský kraj is a moderate + innovator, innovation performance has increased over time (3.5%). Západné Slovensko is a moderate – innovator, innovation performance has increased over time (2.8%). Stredné Slovensko is a moderate – innovator, innovation performance has decreased over time (-5.1%). Východné Slovensko is a moderate – innovator, innovation performance has increased over time (6.6%) [4].

The innovation performance of the EU Member States is increasing, but most countries do not change their position within the EIS, there are large differences in the individual measured parameters. If EU member states want to improve their position, they will have to focus on those parameters in which they show below-average results. As it turns out, it is not just a question of a higher share of GDP from national R&D budgets, but above all improving the functioning of cooperation between stakeholders in innovation policy. And not only at the state level, but especially at the regional level, which presupposes the involvement of all regional and local stakeholders.

References:

- [1] COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. (2000). Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Towards a European research area
- [2] EUROPEAN COMMISSION. (2019): European Innovation Scoreboard, edition 2019. [online] [cit.20.04.2020]
- [3] EUROPEAN COMMISSION.(2010): Communication from the Commission : Europe 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth
- [4] EUROPEAN COMMISSION.(2019) : Regional Innovation Scoreboard 2019.[online] [cit.24.04.2020]

- [5] EUROPEAN COMMISSION.(2019) Euroepan Innovation Scoreboard, edition 2019, Country Profile. [online] [cit.24.04.2020]
- [6] EUROSTAT. (2020): Europe 2020: Headline Indicators Scoreboard. [online] [cit.20.03.2020]
- [7] KORDOŠ, M.- KRAJŇÁKOVÁ, E. (2018): The Role of Innovation in EU Regional Policy Within its Implication in the Conditions of Slovak Republic. In *Proceedings of the 4th International Conference on European Integration 2018*. Ostrava: VŠB - Technical University of Ostrava, 2018, pp. 781-788. ISBN 978-80-248-4169-4.
- [8] KORDOŠ, M. (2014): Role of Innovations in the EU Industrial Policy and Competitiveness Enhancement In *Proceedings the 2nd International Conference on European Integration 2014*. Ostrava: VŠB - Technical University of Ostrava, 2014, pp. 335-342. ISBN 978-80-248-3388-0.
- [9] LIPKOVÁ, L.(2012): Innovation Policy of the European Union In *Proceedings of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VŠB-Technical University of Ostrava, 2012, pp. 171 – 177. ISBN 978-80- 248-2685-1.
- [10] ODPORÚČANIE RADY z 9. júla 2019, ktoré sa týka národného programu reforiem Slovenska na rok 2019 a ktorým sa predkladá stanovisko Rady k programu stability Slovenska na rok 2019 (2019/C 301/25)
- [11] OECD, STATISTICAL OFFICE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. (2005): Oslo Manual Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data [online] [cit.24.04.2020]
- [12] Treaty on the Functioning of the European Union

ОСВІТА ЯК ОСНОВА РОЗБУДОВИ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ І ВИКЛИКІВ

Гарашук Олена Василівна

*доктор економічних наук, професор,
начальник відділу комунікацій та міжнародного співробітництва
Державної служби якості освіти України*

Куценко Віра Іванівна

*доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник
відділу природно-техногенної та екологічної безпеки
Державної установи «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку Національної академії наук України»*

*Не існує жодної такої вершини,
якої б не могла досягнути наполегливість.*

Чарльз Діккенс

XXI століття – час активного розвитку економіки знань, в основу якої покладено: інноваційні знання, інформацію, креативність. Все це впливає на забезпечення економічного зростання. Креативність – це людська здатність генерувати нові ідеї й концепції або утверджувати нові зв'язки між наявними ідеями й концепціями. Креативна економіка, як і економіка знань, використовує знання для посилення конкурентоспроможності. Своім базисом вона має національну інноваційну систему, потребує постійного оновлення знань, розвитку мережі хабів, інкубаторів, артмайданчиків з акцентом на людину як носія знань та джерела креативності.

Креативність за Т. Амайстайлом – це: компетенція (знання, навички, досвід); творче мислення (гнучкість, здатність до винахідництва, використання методів креативного мислення); мотивація (внутрішня особиста зацікавленість у розв'язанні проблем, прагнення до самореалізації, до використання та накопичення власних знань навіть усупереч зовнішній мотивації – збагаченню, кар'єрному зростанню тощо) [1].

В Україні креативний сектор економіки формується досить повільно, що зумовлено:

- відсутністю системного нормативно-правового забезпечення розвитку цього сектора економіки необхідними умовами для реалізації ним ролі локомотиву економічних перетворень у країні;
- недостатньою наявністю інноваційного потенціалу та ініціатив підприємств щодо розбудови відповідних елементів інфраструктури креативної економіки, яка б забезпечила виробництво креативних продуктів, що ними можуть бути: нове вирішення проблеми в економіці, нові економічні системи, нововведення у правознавстві стосовно економічного розвитку, ефективне вирішення соціальних проблем тощо.

Досягненню цього має сприяти освіта в цілому і вища в першу чергу. Адже вона є фундаментом розбудови інформаційного суспільства в Україні. Саме в цій сфері формується особистість, носій інтелектуальних здібностей і знань. А формування творчої, духовно багатой особистості нерозривно пов'язано з розвитком і впровад-

женням в освітню практику сучасних інновацій [2, 3]. За Глобальним індексом інновацій Україна у 2017 році посідала 50-те місце серед 127 країн.

На розвиток креативної економіки нашої країни негативний вплив має, безперечно, й «відтік мізків». За різними даними, за кордоном працює близько 5 млн. українських громадян, кожен шостий із яких – фахівець з вищою освітою. Статистика свідчить, що із зростанням цього процесу зменшується кількість зареєстрованих патентів, що не може не позначитись негативно на соціально-економічних показниках, на забезпеченні соціальної безпеки в Україні. Для подолання цього необхідними, на наш погляд, є: розробка та реалізація системної нормативно-правової бази щодо розбудови в країні креативної економіки шляхом прийняття стратегії розвитку в Україні креативної індустрії; імплементація зазначеної стратегії через розробку відповідних програм на регіональному й місцевому рівнях; стимулювання переходу в Україні від статусу країни «відтоку мізків» до країни їх залучення, відповідно організаційно-фінансово стимулюючи цей процес.

Українським у цьому контексті, на наш погляд, є створення нових робочих місць інноваційного характеру. Як відомо, у зв'язку із пандемією коронавірусу наразі в Україну повернулись близько 500 тис. заробітчан. Значна частина з них набула нових знань, позитивного досвіду у високорозвинених країнах, який можна було б використати в нашій країні. З цієї метою, на наш погляд, важливо: забезпечити ефективне регулювання цього процесу з боку центральних і місцевих органів виконавчої влади, створивши для цього дієздатний механізм стимулювання створення робочих місць у галузях промислового розвитку; розробити та реалізувати комплексну програму заходів щодо розвитку робочих місць та їх збереження; подолати чи бодай мінімізувати дію чинників, спрямованих на руйнацію робочих місць в Україні, зокрема: а) розбалансованість ринкових складових, відсутність великомасштабних інвестицій в економіку при високих темпах старіння основних засобів; б) недостатня участь фінансово-кредитної системи у відтворювальному процесі; в) гальмування приватизації середніх і великих підприємств та пошук стратегічних інвесторів; г) нерозвиненість інфраструктурних складових фондового ринку інвестицій інформаційних ринків; д) несинхронність зрушень виробничого і соціально-економічного характеру тощо.

Натепер украї важливим є не просто створення нових робочих місць, а саме високотехнологічних, у тому числі за рахунок: структуризації ринків робочої сили і робочих місць; активізації розвитку малого бізнесу; зайнятості у домогосподарствах; формування інноваційної моделі розвитку країни. Досвід багатьох європейських країн свідчить, що такий підхід дозволяє у короткий термін зняти напругу на ринку праці, стимулювати створення економічних робочих місць (це забезпечення кожного працюючого сукупністю матеріально-речовими, економічними і соціальними умовами). Наявність економічних робочих місць визначає сукупний ефективний попит на працю.

У сучасних умовах господарювання одним із визначальних чинників успішного розвитку креативної економіки виступає активне впровадження інновацій [4]. Це, як засвідчує світовий досвід, потребує: активного впровадження у виробничу діяльність інформаційно-комунікаційних технологій; прискорення процесу зовнішнього та внутрішнього трансферту інновацій; запровадження високотехнологічного виробництва; суттєвого оновлення основних засобів. Адже в Україні спостерігається, з одного боку високий рівень зносу основних засобів, а з іншого – низькі темпи їх оновлення.

Це постає на перешкоді розвитку креативної економіки, стратегічним пріоритетом якої є впровадження нових видів інноваційної продукції, наукомісткої техніки, новітніх технологій. Лише інтенсивне створення та освоєння останніх дозволить прискорити час розбудови в Україні суспільства знань та креативної економіки. Останнє має здійснюватись в таких напрямках: інституційному, що передбачає досягнення інституційно-правових основ функціонування креативної економіки на ринкових принципах, зокрема формування товарних і факторних ринків, а також елементів ринкової інфраструктури (банківської, іпотечного кредитування, аудиту, страхування тощо); макроекономічному, який включає підвищення коефіцієнта монетизації, зростання валового внутрішнього продукту, зниження податкового тягаря на малий і середній бізнес, стабільні темпи економічного зростання, високу позитивну динаміку інвестиційної активності всіх економічних суб'єктів держави; фінансовому, що потребує накопичення вітчизняного фінансового капіталу, припливу іноземних інвестицій, акумуляції державою значних доходів у стабілізуючих формах; соціальному, складовими якого є під-

вищення якості людського капіталу, формування ринкової ментальності населення і підприємницької активності, а також поступовий вихід із демографічної кризи [5, 6, 7, 8].

В умовах глобалізації економічного життя, використовуючи окремо будь-які інструменти стимулювання розвитку креативної економіки як інвестиційної та інноваційної діяльності, не можна досягти бажаного результату. Необхідно використовувати всі інструменти, стимулювати інвестиційні та інноваційні вкладення як резидентів, так і нерезидентів, важливо звести їх в єдину систему, узгодити між собою та визначити стратегічні орієнтири державної інвестиційно-інноваційної політики. Залучення іноземного капіталу в розбудові креативної економіки є вкрай важливим. Адже це сприяє науково-технічному прогресу, створенню додаткових і збереженню існуючих робочих місць, пожвавленню підприємницької діяльності, дозволяє усунути або ж пом'якшити негативні аспекти макроекономічного інвестиційного середовища країни. Практика свідчить, що іноземні інвестиції надходять, як правило, у ті країни, де державна політика стимулювання надходжень капіталу є більш активною. Тому в цьому контексті важливим є: вдосконалення законодавства щодо регулювання інвестиційного забезпечення креативної економіки відповідно до європейських норм і стандартів; розвиток інвестиційного ринку та вдосконалення його структури; вдосконалення засад зовнішньоекономічної діяльності; забезпечення стабільної та ефективної роботи закладів освіти як складової єдиного європейського освітнього простору; здійснення постійного моніторингу та інформування потенційних інвесторів щодо змін в інвестиційному та економічному середовищах.

Таким чином, подальший розвиток освіти в Україні для того, щоб сприяти прискоренню розбудови креативної економіки, має бути спрямований на: забезпечення якісної підготовки фахівців; підвищення якості освіти, у тому числі шляхом посилення інформатизації навчання, активного залучення Інтернет-технологій; розвиток експорту освітніх послуг, чому має сприяти активна робота з іноземними громадянами та зарубіжними організаціями, збільшення кількості міжнародних проектів і програм; здійснення модернізації освітніх закладів, їх інфраструктури. Результатом цього мають стати реальні інноваційні прориви в економіці України.

Список використаної літератури:

1. Амайстайл Т.М. Как убить творческую инициативу // Креативное мышление в бизнесе. М.: Альпина Бизнес Букс, 2011. 186 с.
2. Александров В. Освітня послуга: сутність та моделі якості // Освіта і управління. 2006. Т.9. №1. С.
3. Боголіб Т.М. Удосконалення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти // Фінанси України. 2005. №2. С. 74-83.
4. Сталінська Г.О. Модель адаптації українських фірм до корпоративних систем ТНК // Щорічник досліджень консорціуму із удосконалення менеджмент-освіти в Україні «Український бізнес XXI століття: проблеми, реалії, перспективи». К.; 2004. С. 9-61.
5. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. Харків: Константа, 2006. 272 с.
6. Горлинський В. Освіта в інтересах безпеки і сталого розвитку: аксіологічний вимір // Філософія освіти. 2011. №1-2. С. 332-346.
7. Горлинський В.В. Культура безпеки і сталого розвитку // Практична філософія. 2011. №2(40). С. 124-135.
8. Гарашук О.В., Куценко В.І. Якісна освіта – об'єднуюча сила української держави. К.: Видавництво Європейського університету, 2020. 303 с.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Гетманенко Олексій Олександрович

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

Фінансова безпека держави є одним з найголовніших критеріїв, що характеризує ефективність її функціонування, адже без забезпечення фінансової безпеки неможливо якісно та в повному обсязі вирішити жодне з завдань, які поставлені або час від часу виникають перед будь-якою сучасною державою.

Така важливість для економічної безпеки національної економіки фінансової безпеки спричинена тим, що вона включає:

- стан фінансів і фінансових інститутів, при якому забезпечується гарантований захист національних економічних інтересів;
- гармонійний і соціально спрямований розвиток національної

економіки, фінансової системи і всієї сукупності фінансових відносин і процесів у державі;

- готовність і здатність фінансових інститутів створювати механізми реалізації та захисту інтересів розвитку національних фінансів;
- підтримка соціально-політичної стабільності суспільства;
- формування необхідного економічного потенціалу і фінансових умов для збереження цілісності та єдності фінансової системи навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів і успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам фінансової безпеки [1].

У той же час, національна фінансова безпека невіддільна від дотримання глобальної фінансової безпеки, оскільки погіршення макроекономічної ситуації в одній країні неминуче може призвести до кризових явищ у всьому світі. А триваючі вже кілька років процеси глобалізації як економічної, так і політичної, інтеграції національних економік у світогосподарські відносини спричинили суттєве підвищення ступеня відкритості національних економік держав, що робить будь-яку державу, її фінансову безпеку більш вразливою до зовнішніх загроз, найголовнішим негативним наслідком яких може бути втрата державою суверенітету, можливості проведення самостійної економічної та фінансової політики, відсутність умови для стабільності і досягнення запланованих цілей та результатів, тощо.

Серед основних джерел зовнішніх загроз фінансовій безпеці держави на сучасному етапі розвитку світової економіки можна виділити такі основні:

- глобалізація економіки, стрімкий розвиток процесу транснаціоналізації економічних зв'язків, інтернаціоналізації світового господарства, інтеграції національних фінансових ринків;
- відносне послаблення регулювання світових фінансових ринків з боку відповідних міжнародних інституцій;
- зростання рівня глобальної нестабільності внаслідок розширення світової фінансової системи за рахунок країн, що розвиваються;
- постійне збільшення величезної маси капіталів, крайня рухливість яких створює напружену обстановку внаслідок зростання швидкості їх переводу з одного ринку або країни на інші;

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

- високий ступінь концентрації фінансових ресурсів як на макроекономічному рівні (бюджетні системи держав і міжнародних організацій), так і на глобальному рівні (міждержавна економічна інтеграція, включаючи її фінансову і валютну складову);
- тенденція до концентрації капіталів, зростаюча автономізація субдержавних суб'єктів, які володіють значною фінансовою владою та мають суттєвий вплив на сфери, господарські комплекси, підприємства окремих країн;
- зростання інтенсивності фінансових транзакцій, високий ступінь мобільності та взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій;
- значне різноманіття фінансових інструментів і високий ступінь їх динамізму;
- безпрецедентне взаємопроникнення внутрішньої і зовнішньої політики держав, які ще більше починають залежати від світових фінансів - глобальна фінансова система не проводить межі між зовнішньою та внутрішньою економічною політикою держави, вони проникають одна в одну і формують одна одну виходячи з того, як глобальні ринки переносять наслідки внутрішньої політики будь-якої країни на економіку інших країн;
- посилення конкуренції і непорозумінь між державами в економічній та інших сферах, а також використання найбільш розвиненими державами потужних агресивних економічних стратегій завоювання світового економічного простору та окремих країн;
- неконтрольоване розростання піраміди суверенних боргів та надмірна залежність національних економік від іноземного короткострокового спекулятивного капіталу, що робить їх фінансові системи надзвичайно уразливими, а рівень фінансової безпеки низьким;
- значна невизначеність інформації щодо стану окремих сфер світової фінансової системи, її непрозорість, існування значного часового лагу, після якого з'являється об'єктивна інформація про стан ринків, тобто наявність асиметрії інформації;
- глобальне наростання нестійкості фінансових ринків та світової фінансової системи, загострення їх волатильності при

несприятливому збігу обставин та виникнення загрозливих кризових тенденцій, нездатність сучасних фінансових інститутів ефективно їх контролювати [2].

Серед найбільш актуальних факторів глобалізації, які створюють постійні загрози фінансовій безпеці держав, необхідно виділити такі:

1) нестабільність світової фінансової системи, яка супроводжується незбалансованістю світової торгівлі та інвестиційних потоків між найбільшими економічними центрами світу;

2) розширення світових ринків для певних видів продукції, товарів і послуг;

3) «штучність» кордонів, коли мова йде про здійснення фінансових операцій між контрагентами різних країн та міжнародний рух капіталів, адже доволі складно встановити будь-які дієві обмежувальні заходи для цього руху та операцій;

4) швидке та масштабне поширення кризових явищ. Остання фінансова криза, що почалася у вересні 2008 року з банкрутства великих фінансових установ у США, швидко переросла у глобальну кризу, що призвело до банкрутства декількох європейських банків, падіння різних біржових індексів і вартості акцій та товарів по всьому світу, створивши загрози економічній безпеці країн [3].

З огляду на вищезазначене можна стверджувати, що кожній країні необхідний комплексний підхід до побудови власної системи забезпечення фінансової безпеки з метою своєчасного запобігання та упередження всіх видів зовнішніх загроз, що стоять перед сучасною державою. Формування системи фінансової безпеки має відбуватися на основі:

- розробки відповідної наукової теорії, концепції, стратегії і тактики, проведення адекватної політики, які повинна діяти на стратегічних антикризових засадах з обов'язковим врахуванням всіх аспектів інтеграції в світогосподарські відносини;
- наявності необхідних інститутів;
- застосування різноманітних заходів, способів, методів та інструментарію її забезпечення.

Список використаної літератури:

1. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України. *Економічний форум*. 2012. № 3. С.12-18.

2. Бурцев В.В. Факторы финансовой безопасности России. *Менеджмент в России и за рубежом*. 2001. № 1. С. 55–69.
3. Мартиненко В.В. Загрози економічній безпеці України в контексті викликів глобалізації. *Економічний часопис-XXI*. 2011. № 7-8. С. 40-43.

WATER RESOURCES AND THE SUSTAINABLE CANADIAN WAY

Dr. Boris Dziura

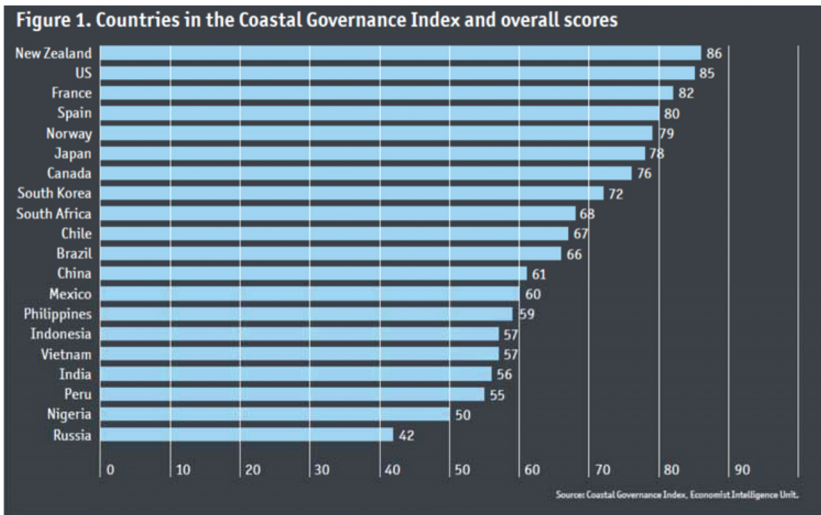
*Faculty of International Relations,
University of Economics in Bratislava,
Slovakia Assistant professor*

The aim of our article is to introduce various measurements to improve the quality of the waterways of Canada and the quality of water as well. The coastline of Canada is the longest in the world more than 200 000 km long. The bigger part of her provinces have a shoreline. Under this circumstances is the health and lack of additional environmental problems caused by human activity essential for the financial survival of the affected provinces and healthy financial development of the country as well. Measuring of Canadian coastline includes calculating an accurate coastline measurements can be difficult for some researchers. It may be named as so-called the coastline paradox, where there is almost impossible to measure them because of their irregular shapes. Coastal Governance Index (CGI) [1] as Marine and coastal tourism is among so-called blue economy issues. CGI is an analysis that is dealing with the status of coastal and fisheries territories and providing the world-wide rank of 20 economies based on ocean. The main aim of the index is to provide information to the governments as well private investors. It can be described as the fundament for better understanding regarding the level of management and regulations in mentioned countries. It may help to encourage the faster and deeper reality-based decision-making process. And the way to improve the investments flow as well.

In our previous articles we have used the term blue economy, in our case that has been mentioned not only because do many people choose to live on the coast or visit them as tourists, but the coastal areas are also a

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ СПОВІЛЬНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

source of revenue-generating industries such as shipping, fishing, mining and oil gas exploration, resulting in a number of competing interests over the use of its resources. In case of countries like Canada, they might be a potentially dangerous turn to use the word industrialization (we wish to avoid) , because it may mean an unmoderated signal that may lead towards various trends of expansion (in worst-case scenario) and fast acceleration of human activity in and mostly around the ocean.

© The Economist Intelligence Unit Limited 2015

Source: <https://www.greengrowthknowledge.org/resource/blue-economy-growth-opportunity-and-sustainable-ocean-economy>

It might include the full scale of ocean industries plus emerging of new activities e.g. using offshore renewable source of energy, further developing of aquaculture and marine-culture, as well as deep seabed type of mining and newly developed biotechnology and all of this may bring new opportunities for economic growth. Governments too are playing a key role in driving growth. It should become the new source of jobs, innovation processes and bring some additional level on competitive advantage.

Canada has got the greatest volume of water resources, both in total and renewable terms, among OECD countries. On an annual basis, Canada's rivers are discharging seven per cent (105,000 m³/s) of the world's renewable water supply. Canada has also 25 per cent of the world's wetlands – the largest wetland endowment in the world water management at the watershed scale [2].

Actually the estimated value of world's ocean economy, or blue economy, will reach \$3000bn by 2030 according to the OECD [3]. In prospect to Canada, Dr. Kate Moran, CEO of Ocean Networks Canada (ONC) wrote "Anchored by investment in maritime and coastal tourism, resource exploration, shipbuilding and port activities, this blue economy will also be built through innovative ocean data analytics, ecosystem-based fisheries management, aquaculture and ocean renewable-energy systems" [4].

Meanwhile over in Canada, the government established the Ocean Supercluster (OSC) as one of the five new superclusters it launched in 2018. According to its website, the OSC aims to become "the first cross-sectorial initiative of its kind, which includes the shared vision of leaders in fisheries, aquaculture, offshore resources, shipping, defense, marine renewables and ocean tech" [5]. According to the governments presentation mentioned above, it should be running like new „Silicon Valley, with impact on the grow Canada's GDP and creating new, well paid job opportunities.

It must be also mentioned, that the successful water management of the future needs to be defined by efforts to use the principle of reuse, renew, recycle [6]. Even if it might sound not to be usable for the water treatment technology sector, the further expertise provides us with proofs that Canada is seeking to build a whole system, where not only private and state but also the academic world will take part.

One of the example of such way has been the establishing of the Consortium of Canadian Ocean Research Universities (CCORU) is let maximize the investments of Canada in ocean research and with the aim to obtain global leadership in marine culture as well Arctic-related science. It has been build-up of ten universities from the whole country, namely: Memorial University of Newfoundland, the University of Prince Edward Island, Dalhousie University, the University of New Brunswick, Université du Québec à Rimouski, Université Laval, the University of Manitoba, Simon Fraser University, the University of British Columbia, and the University of Victoria [7]. The goal of such cooperation is to ease and support

collaboration and partnership among the universities and common work with government and private industry in Canada and abroad as well. Due to the shortage of our article, we wish to mention just one of those projects, which is closest to such cooperation. Ocean Networks Canada (ONC), under the lead at the University of Victoria, is using world-leading Networks based on undersea cable-network to explore the ocean. As the authors said “Long-term observations by ONC will have wide-ranging policy applications in the areas of ocean and climate change, earthquakes and tsunamis, pollution, port security and shipping, resource development, sovereignty and security, and ocean management” [8]. It needs to be added, that such cooperation has been undertaken under the pressure from the international environment where e.g. European Union has developed and adopted a strategy, “Blue Growth”, to support “smart, sustainable and inclusive growth” [9] in maritime oriented economies and the essential part of the program is to support marine research funding in areas as food security, energy, transport, materials, information technology and research infrastructure.

It needs to be added that the whole picture will not be completed without researching the growing influence and interest of China (PRC), where interests of both countries (Canada and PRC) might become contradictory. As one example how PRC is taking the situation seriously is the establishing of the Ocean University of China [10]. This university is oriented towards marine/ocean education and research activities and currently has had more than 25,000 registered students. Activity on another continent needs also to be revealed [11]. As the response towards growing Chinese, as well as European influence, has Canada supported cooperation in common sustainable economic use of oceans with Japan and African countries [12].

The whole legislative, regulatory, and policy instruments towards change of water management in Canada are supported with various federal agencies with responsibilities regarding water management. Québec Water Policy (2002); Alberta's Water for Life Strategy (2003); Ontario's *Clean Water Act* (2006), enabling source water protection; British Columbia's *Living Water Smart* (2008); Northwest Territories' *Water Stewardship Strategy* (2009); and Nova Scotia's *Water Strategy* are just some of pieces of legislative needed to be named [13].

The future vector of development towards good practice in water management in Canada will be dependent on the financial health of the

country and possibility of international legal, academic as well as business cooperation in the times of COVID-19 era and afterwards [13].

References:

1. Woi.economist.com. 2019. [online] Available at: https://www.woi.economist.com/content/uploads/2019/10/COASTAL-GOVERNANCE-INDEX_WHITE-PAPER_2019.pdf [Accessed 19 April 2020].
2. Environment-statistics Canada.2018. [online] Available at: <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/11-402-x/2011000/chap/env/eng.htm>. [Accessed 16 April 2020].
3. Smart Prosperity Institute. 2011. Economic Instruments for Water Management in Canada. [ONLINE] Available at:<https://institute.smartprosperity.ca/sites/default/files/publications/files/Economic%20Instruments%20for%20Water%20Management%20in%20Canada.pdf>. [Accessed 19 April 2020].
4. Centre for Ocean Ventures & Entrepreneurship. 2019. Canada takes a global lead in the blue economy. [ONLINE] Available at: <https://coveocean.com/news/2019-12-12/canada-takes-a-global-lead-in-the-blue-economy>. [Accessed 19 April 2020].
5. Government of Canada. 2020. Canada's new superclusters. [ONLINE] Available at: <https://www.ic.gc.ca/eic/site/093.nsf/eng/00008.html>. [Accessed 18 April 2020].
6. Conservative Energy Future. 2020. The 'Reduce, Reuse, Recycle' Waste Hierarchy. [ONLINE] Available at: <https://www.conserve-energy-future.com/reduce-reuse-recycle.php>. [Accessed 19 April 2020].
7. Council of Canadian Academies. 2013. Ocean science in Canada. [ONLINE] Available at: https://cca-reports.ca/wp-content/uploads/2018/10/oceans_fullreporten.pdf. [Accessed 19 April 2020].
8. Ocean Networks Canada. 2020. Empowering coastal communities. [ONLINE] Available at: https://www.oceannetworks.ca/sites/default/files/images/u2179/ONC_AR1819_web.pdf. [Accessed 19 April 2020].
9. European Commission. 2012-2020. Blue growth/Maritime Affairs. [ONLINE] Available at: https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/blue_growth_en. [Accessed 19 April 2020].
10. Ocean University of China. 2017. University Facts and Figures. [ONLINE] Available at: <http://eweb.ouc.edu.cn/4103/list.htm>. [Accessed 16 April 2020].
11. Xinhuanet. 2018. China keen to promote win-win cooperation in blue economy: official. [ONLINE] Available at: http://www.xinhuanet.com/english/2018-11/28/c_137637579.htm. [Accessed 19 April 2020].
12. Fisheries and Oceans Canada (Government of Canada). 2018. Canada co-hosted the Sustainable Blue Economy Conference. [ONLINE] Available at: <https://dfompo.gc.ca/campaign-campagne/bec-ceb/index-eng.html>. [Accessed 17 April 2020].

13. National Round Table on the Environment and the Economy. 2011. Changing currents water sustainability and the future of Canada's natural resource sectors. [online] Available at: <http://nrt-trn.ca/wp-content/uploads/2011/08/changing-currents-water-report-eng.pdf>. [Accessed 17 April 2020].
14. ISS Shipping Services. 2020. Coronavirus (COVID-19) Port / Country Implications. [ONLINE] Available at: <https://www.iss-shipping.com/pages/coronavirus-port-country-implications>. [Accessed 18 April 2020].
15. Green Growth Knowledge Platform. 2015. The Blue Economy: Growth, Opportunity and a Sustainable Ocean Economy. [ONLINE] Available at: <https://www.iss-shipping.com/pages/coronavirus-port-country-implications>. [Accessed 18 April 2020].

ПОТРЕБА СУЧАСНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ЕКОСИСТЕМНОГО УПРАВЛІННЯ НА ЗАСАДАХ ЗАЛУЧЕННЯ УКРАЇНИ ДО МІЖНАРОДНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ВКЛЮЧЕННЯ ПОСЛУГ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ У МЕХАНІЗМ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Дербаль Ю.Ю.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин,
Ужгородський національний університет*

Світова фінансово-економічна криза вимагає від урядів більшості країн пошуку нових ресурсів та механізмів розвитку, у результаті чого міжнародна політична та наукова спільнота прийшли до висновку про необхідність врахування економічної цінності природних екосистем та їх послуг як одного із базових ресурсів розвитку.

Поняття “екосистемі послуги” (ЕП) відсутнє у сучасному законодавстві України. Проте, механізми, наближені до механізму ПЕП (“платежі за екосистемні послуги”), фактично мають місце під час природокористування. До них можна зарахувати продаж квот на викиди парникових газів на міжнародному ринку, рентні платежі, платежі за спеціальне використання природних ресурсів, плату за землю. Основним недоліком і головною відмінністю цих механізмів від дійсного механізму ПЕП є те, що кошти, сплачені “покупцями” ЕП, “відірані” від екосистем, що надають ці ЕП та не повертаються

на їх збереження (“продавцям” ЕП). У випадках, коли вони наближені до екосистем, відсутність належного контролю часто дозволяє використовувати ці кошти на інші цілі.

Визначення ПЕП, яке було добре сприйняте, сформульоване Свеном Вандером, у якому він пояснює «Схему плати за екологічні послуги» як:

- 1) **добровільну** операцію,
- 2) де **чітко визначена** екологічна послуга (ЕП), або форма землекористування, яка може забезпечити надання екологічної послуги;
- 3) яку купує принаймні один **покупець** ЕП;
- 4) від принаймні одного **надавача** ЕП;
- 5) тільки у разі, якщо надавач продовжує надавати цю послугу (**обумовленість**) [12].

У разі ПЕП той факт, що гроші безпосередньо йдуть постачальнику послуги, служить гарантією того, що відповідна послуга буде надаватися і в майбутньому. Ці кошти можуть використовуватися для зміцнення конкретної екосистеми з тим, щоб вона могла витримувати тиск, що чиниться на неї, у тому числі в результаті зміни клімату.

На сьогодні в рамках проекту «Економіка екосистем і біорізноманіття» (ТЕЕВ) Ріо-де-Жанейрської конвенції сформований ряд ключових принципів найкращої практики вартісної оцінки екосистемних послуг[11]:

- оцінка екосистемних послуг повинна враховувати показники граничних змін стану екосистемних послуг;
- врахування специфіки та унікальності екосистем, а також первинний стан екосистемних послуг. Даний принцип підкреслює відсутність універсальності в підходах до оцінки екосистемних послуг, кожна з яких є унікальною;
- підходи до оцінки екосистемних послуг, виходячи з урахування інтересів та потреб місцевих спільнот, можуть бути використані для кращого сприйняття суспільством. Відтак, методи оцінки, які ґрунтуються на проведенні опитування думки суспільства, покращують розуміння проблеми місцевим населенням, а отже сприяють зростанню довіри до результатів оцінки [3];
- необхідність врахування фактору незворотності та асиміляційних ефектів, котрий вказує на те, що будь-який вплив на

екосистемні послуги викликає в них різні за масштабом та наслідками зміни. Так, до певного граничного рівня екосистемні послуги здатні до асиміляції зовнішніх впливів і до самовідновлення стану, близького до початкового. Після досягнення граничних значень настають незворотні зміни в екосистемах, котрі призводять до їх деградації;

- вартісній оцінці екосистемних послуг властива невизначеність, тому для зручності осіб, які приймають рішення, вона має включати аналіз чутливості. Результати оцінки часто залежать від багатьох факторів, зміна кожного з яких може призвести до зміни кінцевих значень. Тому завжди кращим є той варіант, за яким отримана оцінка має не просто перелік розрізнених значень, а є системою аналітичних моделей, що дозволяють експериментувати, відстежуючи реакцію результуючого значення при зміні тих чи інших параметрів моделі;
- розробка та впровадження обґрунтованих методик оцінки екосистемних послуг із урахуванням принципів та особливостей їх функціонування може стати прогресивним інструментом управління екосистемними послугами та природокористуванням у цілому [2, с.105].

Для більш ретельного дослідження в розрізі лісових екосистем екопослуги поділяються на чотири категорії, які можна застосувати наступним чином:

1. Ресурсозабезпечуючі послуги: корисні матеріальні продукти, джерелом яких є ліси, наприклад продовольство, деревина, волокно і паливо.
2. Регулюючі послуги: так звані «запобіжні» функції лісів, тобто роль, яку вони грають в боротьбі з ерозією, запобіганні повеней, регулюванні клімату, секвестрації вуглецю і очищенні води. Як буде показано далі, останній аспект є одним з найпоширеніших елементів схем ПЕП, почасти тому, що джерела послуг, пов'язаних з очищенням води, часто легше піддаються ідентифікації [4, с.152].
3. Культурні послуги: ліси є джерелами естетичних цінностей, дозволяють відновлювати духовні сили, а також служать місцем для рекреаційної та пізнавальної діяльності, тобто поставляють в основу послуг для індустрії туризму.

4. Підтримуючі послуги: функції, які виконують екосистеми будучи «Інкубатором» інших екологічних благ, наприклад кругообігу поживних речовин і ґрунтоутворення. До цієї категорії відносяться послуги, пов'язані з збереженням біорізноманіття, наприклад зі збереженням різних видів і середовища їх проживання [1].

Однією з країн, котрі реалізували схему ПЕП на державному рівні, є Мексика.

Протягом перших семи років роботи система ПЕП Мексики залучила понад 3 000 власників лісових ресурсів (колективних та індивідуальних), охоплюючи площу 2 365 квадратних кілометрів. Використана сума платежів склала понад 300 млн. дол. США. Згідно з оцінками, схема призвела до зниження скорочення площі лісів на 1 800 квадратних кілометрів, що становить більш ніж половину від щорічного рівня скорочення площі лісів (з 1,6% до 0,6%). Система сприяла захисту водозбірних площ і біорізноманіття вологих гірських лісів, а також привела до зниження рівня викидів шкідливих речовин на величину, еквівалентну 3,2 млн.т. двоокису вуглецю [5,7].

У ряді випадків по всьому світу вартісна оцінка екосистемних послуг стимулювала здійснення політики, спрямованої на винагороду осіб, відповідальних за захист природних послуг. Одним з найвідоміших прикладів стало рішення влади Нью-Йорка платити землевласникам в горах Катскілл за поліпшення методів управління фермерськими господарствами та запобігання стоку відходів і біогенних речовин у довколишні водотоки, щоб уникнути будівництва нових дорогих водоочисних споруд, які в іншому випадку були б необхідні відповідно до федеральних вимог [8, с.12, 9,с.2].

Вартість цього варіанта (від 1 до 1,5 млрд. дол.США) не йде ні в яке порівняння з прогнозованою вартістю нової станції для фільтрації води (від 6 до 8 млрд. дол. США) і додатковими щорічними експлуатаційними витратами, які були оцінені на рівні від 300 до 500 млн. дол. США. Рахунки за воду для жителів Нью-Йорка зросли на 9%, а не в два рази, як було б у випадку будівництва фільтрувальної станції [6].

Окремі методичні підходи до оцінки деяких екосистемних послуг в нашій країні вже створені та застосовуються в контексті використання Кіотського протоколу. Проте, відсутність врегульова-

ного нормативно-правового середовища, комплексних методик та системних практик економічної оцінки екосистемних послуг, потребує прийняття наступних заходів:

- інтеграція терміну екосистемна послуга до законодавчих та інших нормативно-правових актів України, а також його узгодження з існуючими нормативно-правовим полем;
- розробки та впровадження методичних рекомендацій економічної оцінки послуг екосистем та розробки на їх основі механізмів платежів;
- проведення інвентаризації можливих послуг за їх видами, регіонами, споживачами та іншими зацікавленими сторонами;
- розробка та впровадження у практику бюджетного планування платежів за екосистемні послуги;
- визначення державного органу відповідального за розробку та впровадження методичних положень проведення економічної оцінки екосистемних послуг та формування відповідних платежів, а також розробки способів взаємодії цього органу з іншими державними інститутами;
- створення інформаційного порталу для забезпечення доступу зацікавлених сторін до даних щодо надання усіх видів екосистемних послуг.

Отже, вартісна оцінка екосистемних послуг та їх включення у ринковий обіг, зможуть стати надійним фундаментом ефективних економічних механізмів попередження подальшої деградації та поступового відновлення як на місцевих, так і глобальному рівнях.

Список використаної літератури:

1. Конвенция о биологическом разнообразии (русский оригинал). Меры стимулирования: предложения по применению инструментов для проведения стоимостной оценки биоразнообразия и ресурсов и функций биоразнообразия. - UNEP/CBD/SBSTTA/11/9 19 September 2005, – [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cbd.int/doc/meetings/sbstta/sbstta-11/official/sbstta-11-09-ru.pdf>
2. Мишенин Є. В., Олійник Н. В. Розвиток ринку екосистемних послуг як напрямок посткризового зростання економіки України // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 3. – Т. 2. – С. 104–113.
3. Оценка экосистем на пороге тысячелетия. Экосистемы и благосостояние людей. Рамки оценки. Доклад концептуальной рабочей группы по «Оценке

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

- екосистем на порозі тисячелеття» Island Press Вашингтон, Ковело, Лондон, – 2005, – [електронний ресурс]. – Режим доступу: www.millenniumassessment.org/documents/document.786.aspx.pdf
4. Сотник І.Н., Могиленец Т.В. Анализ подходов к экономической оценке экосистемных услуг// Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 2. –С. 152 – 158.
 5. Costanza R. The value of the world's ecosystem services and natural capital. // Nature, - 1997, - Vol. 387, P. 253-260, – [електронний ресурс]. – Режим доступу: www.esd.ornl.gov/benefits_conference/nature_paper.pdf
 6. Developing International Payment for Ecosystem Services: Towards a Greener World Economy. UNEP/IUCN, – 2007, – [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unep.ch/etb/areas/pdf/IPES_IUCNbrochure.pdf
 7. Emerton L., Bishop J. Sustainable Financing of Protected Areas: A Global Review of Challenges and Options. IUCN, Switzerland and Cambridge, UK. – 2005. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iucn.org/publications/>
 8. Gerrard P. (2004). Integrating Wetland Ecosystem Values into Urban Planning: The Case of That Luang Marsh, Vientiane, Lao PDR. WWF Lao Program. The World Conservation Regional Environmental Economics Programme Asia, Colombo.// Technical Paper Series № 4. – 2004. – P. 10-20.
 9. Seidl A. F., Moraes A. S. Global valuation of ecosystem services: application to the Pantanal da Nhecolandia, Brazil. //Ecological Economics, – 2000. – № 33. – P. 1–6.
 10. The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB) Interim report, -2008, – [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/economics/index_en.htm
 11. The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB). European Communities, – 2008, – [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unep.ch/etb/publications/TEEB/TEEB_interim_report.pdf
 12. Wunder, Sven 2005, quoted on CIFOR – [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cifor.cgiar.org/pes/_ref/about/index.htm

ОЦІНКА ТЕОРІЙ ТА КОНЦЕПЦІЙ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Ерфан Є.А.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

Сіладі Г.С.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

Сучасну світову економіку характеризує бурхливий процес транснаціоналізації, в якому рушійною силою є ТНК. Транснаціоналізація виступає як об'єктивний процес, обумовлений міжнародним поділом праці, і породжує транснаціональні форми кооперації.

Транснаціоналізація впливає на виробництво товарів і послуг, використання робочої сили, інвестицій, технологій та їхнього розповсюдження з одних країн в інші, що в кінцевому підсумку посилює взаємозалежність між країнами.

Для дослідження та аналізу процесу транснаціоналізації, а також особливостей розвитку в сучасних умовах, слід звернутись до генезису теорії транснаціоналізації.

Початок теоретичного дослідження діяльності ТНК припадає на 30-ті роки ХХ століття. Саме в цей період з'являються праці Д. Вільямса і М.Бая, в яких досліджуються фактори, що визначають географічне розташування прямих зарубіжних інвестицій та ефективність вертикально інтегрованих компаній [1, с.146].

Активна робота наукової думки над теоріями транснаціоналізації почалася з 60-х років ХХ ст. На той час домінувала думка про існування чотирьох головних причин здійснення прямих іноземних інвестицій:

- купівля природних ресурсів країною-інвестором;
- обслуговування іноземних ринків;
- реструктуризація існуючої діяльності зі збільшення вартості;
- придбання активів, зниження ризику, одержання ефекту економії на масштабі, посилення конкурентних позицій фірми [2].

Формування більш прикладних теоретичних концепцій розвитку ТНК припадає на 70–80-ті роки ХХ ст.

Однією з перших теоретичних концепцій стала концепція «ринкової влади» Стівена Хаймера, яка обґрунтовувала необхідність розробки нових підходів до аналізу діяльності ТНК. Згідно з даною концепцією доведено, що ТНК здійснюють прямі іноземні інвестиції, перш за все, для отримання ринкової влади – особливих монополістичних переваг над місцевими конкурентами, а тільки потім – для зменшення витрат на виробництво [3, с.34].

Після отримання монопольної влади на ринку, ТНК може збільшувати свої прибутки і без модернізації виробництва, що значно скорочує обсяги довгострокових інвестицій. Теоретична концепція С. Хаймера обґрунтовує ключові мотиви необхідності іноземного інвестування та особливості послаблення конкурентності на ринках в умовах розвитку ТНК.

Для розвитку досліджень питань контролю була впроваджена Теорія монополій (С. Хаймер, У. Кіндлербергер). Ключовим аспектом даної теорії є пояснення ПІІ завдяки контролю, котрий найкраще реалізувати шляхом забезпечення монопольного становища (монопольних переваг) на ринку приймаючої країни, що дає змогу отримати більші гарантії щодо інвестованого капіталу, зменшити рівень конкуренції та ризику. Всього цього можна досягнути завдяки недосконалому ринку, якими користуються транснаціональні компанії.

Іншим напрямком формування і розвитку ТНК стала теорія інтернаціоналізації, яка пояснювала розвиток міжнародного виробництва з позиції зменшення трансакційних витрат і економії на масштабах виробництва та сферах діяльності. Її представниками були: Е. Пенроуз, О. Вільямсон, М. Кассон, П. Баклі та Р. Кейвз та інші.

Вільямсон О., досліджуючи зміни організаційних форм корпорацій в США, назвав причину виникнення ТНК – впровадження організаційних інновацій, метою яких було скорочення трансакційних витрат фірм. Економію на масштабі сфери діяльності Е. Пенроуз назвав економією зростання, що виникає через незбалансованість зростання фірми, на якій постійно утворюються нові виробничі і фінансові ресурси. Економія від використання цих ресурсів і стає стимулом до розширення сфери діяльності фірми.

Можливості економії на масштабі сфери діяльності стимулюють перетворення національних компаній на ТНК [4].

Важливою складовою теорій інтернаціоналізації – є концепція «мобілізаційних факторів ПІІ» А.Кузнецова, згідно з якою накопи-

чений обсяг іноземних інвестицій визначається двома ключовими чинниками: рівнем розвитку країни, пов'язаним з наявністю конкурентних переваг ТНК; масштабом економіки країни, що визначає максимально можливий обсяг експорту ПІІ та коефіцієнтом, що характеризує мобілізаційні фактори експорту прямих іноземних інвестицій [5, с.56-57].

Прихильники теорії інтернаціоналізації вважають, що головною метою іноземного інвестування є не збільшення чи отримання монопольної влади, а підвищення ефективності виробництва усередині ТНК та збереження її технологічного лідерства.

Діяльність ТНК пояснює концепція міжнародної конкурентоспроможності. Основою цієї концепції стала теорія життєвого циклу продукту Р. Вернона, що обґрунтовує закономірність переходу від експорту товарів до перенесення їх виробництва за кордон. У своїй теорії Р. Вернон обґрунтовує напрямки розвитку ТНК, а також альтернативи здійснення ПІІ стосовно етапів життєвого циклу товару.

Розвиток ринків капіталу, технологій і ресурсів, а також новітній рівень міжнародних економічних відносин в 90-х рр. ХХ ст. зумовили появу нової багатофакторної теоретичної концепції ТНК – еkleктичної теорії. Еkleктична теорія це організаційна парадигма, яка включає елементи попередніх економічних теорій, що найбільш адекватно описують різні сторони діяльності ТНК та пояснюють особливості їхньої поведінки на ринках.

Еkleктичну теорію також називають OLI-моделлю, що пояснюється набором трьох типів переваг: оліго-(моно-)поліції (O), локалізації (L), інтернаціоналізації (I).

Згідно з теорією Даннінга для аналізу будь-якого типу міжнародного виробництва необхідно враховувати три основні групи факторів:

- а) переваги власності;
- б) переваги розміщення;
- в) переваги інтернаціоналізації [5, с.90].

Конкретизацією еkleктичної парадигми виступає OLIH-концепція (К.Калотая), в якій виділяється четвертий фактор транснаціоналізації у сучасному світі – країни походження ТНК. Ця концепція доповнює OLI-модель та пояснює поведінку та динаміку розвитку ТНК у країнах, що розвиваються [6].

Причини формування та функціонування ТНК, їх активної інвестиційної діяльності за кордоном пояснює «податкова» теорія. Основою цієї теорії є теза про те, що ПІІ є інструментом зменшення податкових відрахувань ТНК.

Актуальною також є концепція LLL-моделі (Дж. Метьюса), згідно з якою пояснюються особливості іноземних інвестицій як нової хвилі форсованої транснаціоналізації, заснованої на «виштовхуючих» факторах. Ключовими важелями виступають зв'язки з іноземними партнерами і отримання ресурсів, навчання для власної модернізації та копіювання технологій [7, с. 21].

Таким чином, можна зробити висновок, що в науці не існує універсальної (єдиної) теорії транснаціоналізації. Формування різноманітних теорій транснаціоналізації обумовлено значною кількістю чинників формування даного процесу. Основними мотивами транснаціональної діяльності компаній є такі: прагнення до більш дешевих і більш якісних факторів виробництва; вихід на нові ринки; зниження рівня конкуренції за рахунок придбання активів іноземних компаній; можливість досягти ефекту масштабів виробництва.

Список використаної літератури:

1. Зелінська О. М. Сутність транснаціональних корпорацій та їх вплив на процес економічного зростання в Україні / О. М. Зелінська, Н. М. Галазюк, О. А. Урбан // Економічний форум. - 2014. - № 4. - С. 145-150.
2. Левківський В. М. Транснаціональний характер діяльності ТНК: світовий досвід та українські реалії / В. М. Левківський // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1: Економіка. - 2014. - Вип. 3. - С. 14-22.
3. Якубовський С.О., Козак Ю.Г., Савчук О.В. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності: навч. посіб. [Текст] / За ред. С.О. Якубовського, Ю.Г. Козака, Савчук О.В. – К.: ЦНЛ, 2016. – 320 с.
4. Міжнародна інвестиційна діяльність як чинник розвитку світового господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/84619/ekonomika/mizhnarodna_investitsiy_na_diyalnist_chinnik_rozvitku_svitovogo_gospodarstva
5. Войнова Є.І. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / Є. І. Войнова та ін. ; за ред. С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва; ОНУ ім. І.І. Мечникова. – Одеса : Одеський нац. ун-т, 2015. – 304 с.
6. Kalotay K. The future of foreign direct investment and the eclectic cparadigm / K. Kalotay // *Competitio* (University of Debrecen), Vol. 9, No. 1. – 2010. - pp. 31-54.

7. Mathews J. Dragon multinationals: New players in 21st century globalization / J. Mathews // *Asia Pacific J Manage.* – № 23. – 2006. – pp. 5–27.

INVESTMENT PROJECTION OF TERRITORIAL DEVELOPMENT IN COORDINATS OF MACROECONOMIC STABILIZATION

Lidiia Karpenko

*Doctor in Economics, Professor of the Economic
and Financial Policy Department
Odessa Regional Institute for Public Administration
of the National Academy for Public Administration
under the President of Ukraine*

One of the most important components of the state economic policy is investment policy. In modern conditions of financial and economic instability, it takes on a special priority. The state has at its disposal the basic means of regulating the reproduction process. The investment policy of the state should contribute to raising the economy, increasing production efficiency, ensuring socio-economic stability and solving environmental problems [1].

The key problem of economic policy, as well as scientific discussions of the last five years, is macroeconomic stabilization. The macroeconomic policy of the state is the actions of the state, which through macroeconomic instruments are aimed at stabilizing the economy in order to maintain its economic growth, limit inflation and full employment. The essence of macroeconomic stabilization is to overcome macroeconomic imbalances.

The imbalance of the economy is characterized by the following features:

- constant change in the volume of the national product;
- fluctuation in price levels;
- lack of conditions for increase gross domestic product (GDP);
- change in the level of employment.

In a traditional market economy, changes in the above quantities are cyclical. Macroeconomic stabilization consists of reducing the depth of recession and reducing the amplitude of deviations. Economic policy helps

to achieve the actual level of GDP at its potential level, stable prices and full employment. In a traditional market economy, during a downturn, cyclical unemployment is practically absent, and inflation remains at a minimum. The macroeconomic policy of the state is the actions of the state, which through macroeconomic instruments are aimed at stabilizing the economy in order to maintain its economic growth, limit inflation and full employment. Macroeconomic stabilization of the transformation (transition) economy is significantly different from macroeconomic stabilization carried out in countries with a stable economic system. The main features of macroeconomic stabilization of the transition economy are:

- focus on overcoming not only the crisis phenomena of the business cycle phase, but the crisis of the economic system as a whole. Such a crisis is global and covers the economic, political, demographic and social spheres;
- depth and severity of the instability of the transition economy;
- specific feature is the selection of new tools for influencing the economy and the development of the mechanism of the regulated market model.

Effective investment policy is one of the vectors of macroeconomic development policy of the state. The investment process is considered as a vector of strategic development and forms the basis for successful socio-economic development of the state and its regions. The revitalization of investment processes and the effective increase of investment volumes are important factors in implementing structural reforms in the economy and in implementing the innovation-investment model of development in Ukraine [2].

So, implementation of current and long-term objectives of economic and social reforms today requires not only a well-balanced and sound investment policy, but also the formation of effective mechanisms for regulating investment processes, taking into account the peculiarities of the current state of economic development of the regions [3].

The purpose of the work is to theoretically justify and develop practical recommendations for improving the policy of investment control and investment planning of territorial development. Investment controlling should be interpreted as a system of methods and tools aimed at supporting the region's investment policy and the implementation of individual investment projects, covering information support, planning, analysis, coordination, monitoring and internal consulting, as well as timely iden-

tification of deviations and the reasons for their occurrence in due time making management decisions to regulate deviations and increase the efficiency of the investment process.

At the same time, the most complex combination of controlling and investment controlling functions will help to optimize the management of the system of strategic, tactical and operational planning of investment activity and in the complex improvement of the activity of the enterprises of the region. The issue of improving the investment climate and business environment has been and remains the most pressing issue for any country, especially the developing one. The lack of stable economic development, the low level of product competitiveness, the depreciation of fixed assets by 90% in virtually all sectors of the economy and a number of other factors contributed to the aggravation of the issue of investment attractiveness of the state, especially in the context of recent events. Discussions in the field of European integration processes are impossible without a detailed assessment of the investment attractiveness and competitiveness of the Ukrainian economy.

Summarizing the scientific views on defining the tasks of investment control, it is advisable to distinguish the following: data collection for investment decisions; coordination of information retrieval; planning and budgeting of investments and investment projects; verification and control of investment applications; calculation of investments; control of the project by nature and time; ongoing control of investments and comprehensive monitoring of investment projects; control of the investment budget and analysis of deviations; achievement of the company's goals in the sphere of investment activity; developing a system of criteria for evaluating the effectiveness of investment projects; analysis and evaluation of factors of internal and external environment; adjusting plans for investment projects in accordance with changing conditions; control of the project on the content of the completed works and on terms; analysis of the reasons for deviations from the plan; assessment of the future effectiveness of the project, taking into account the conditions that may change; development of recommendations for managerial decision-making [3; 4].

So, the most complex combination of controlling and investment controlling functions will help optimize the management of the system of strategic, tactical and operational planning of investment activity and in the complex improvement of the activity of the enterprises of the region (Fig.1).

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

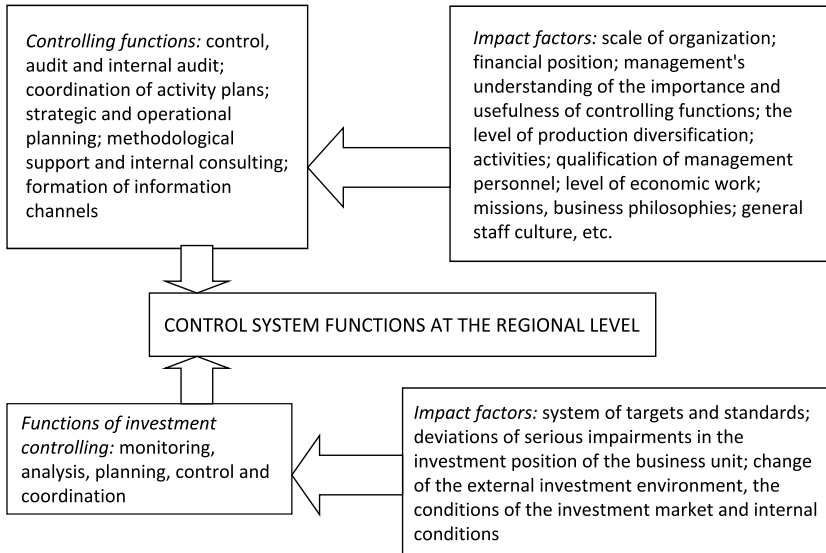

Fig. 1 – Functions and factors of influence in the system of controlling the development of territories

Source: author's development on the base of [5; 6]

To sum up, investment policy of local authorities of the region is carried out with the following tasks in mind:

- implementation of regional economic and social development policy;
- structural changes, as well as regional investment and innovation policies;
- analysis of the activity of state-owned objects, subordinated to the regional state administration, etc.

The long-term effective activity of the country in different sectors of the economy, ensuring economic growth and increasing competitiveness in the context of economic uncertainty is largely determined by the level of investment activity. At the present stage of the formation of market processes is the full use of mechanisms of planning, coordination and control of real investment. This can be fully defined as the organization of the investment control system [6]. It is recommended that the formation of an

effective mechanism for investment provision not of individual economic objects or industries, but of balanced socio-economic and environmental development of the territory, which is consistent with market economic relations, should become a fundamental feature of the development of the territory for the coming years. Such a mechanism can be formed on the basis of the development of the program of investment development of the region for the long term.

References:

- [1] Elton, E.J. & Gruber, M.J. (2014): *Modern Portfolio Theory and Investment Analysis*. 7-th ed. New York: New York University, 2014. 728 p.
- [2] Fabozzi, F.J. (2008): *Investment management*. New Jersey: Prentice Hall, 2008. 837 p.
- [3] Karpenko, L. (2019). Innovative Trends in the Process Modelling of International Strategies: Systematic of Fundamental Factor Models. *Proceedings of the 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management*, 2019, V.95, pp. 349-354.
- [4] Karpenko, L. & Pashko, P. (2019). Formation of the system of fair business practice of the company under conditions of corporate responsibility. *Academy of Strategic Management Journal*, London, 2019, V.18 (2), pp.1-8.
- [5] Voronzhak, P. & Karpenko, L. (2018). Base alternatives and the paradigm of impact investing development in the coordinates of globalization changes and euro integration". In: *Proceedings of the 4th International Conference on European Integration 2018*. Ostrava: VSB Technical University of Ostrava, 2018, pp.659-668.
- [6] Lipkova, L. (2012). Innovation Policy of the European Union. In Honova, I., L.Melecky and M.Stanickova (ed). *Proceeding of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2012, pp. 171-178.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ

Карпенко Лідія Миколаївна

*д.е.н., професор кафедри економічної та фінансової політики
Одеського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України*

Пляцек Ілона Романівна

*аспірант кафедри підприємництва і торгівлі
Одеського національного політехнічного університету*

Малий та середній бізнес (МСБ) займає значне місце у соціально-економічному розвитку не лише окремих регіонів, а й держави в цілому. Саме рівень МСБ активності обумовлює високі темпи розвитку економіки країни та ефективність її функціонування. МСБ сприяє створенню нових робочих місць, зростання валового внутрішнього продукту, а також стимулюванню розвитку конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу економіки. Історично важливим кроком для України є підписання Угоди, якою передбачається створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, що є європейським вибором України з урахуванням інституту демократії, верховенства права та прав людини. Реалізація Угоди спрямована на модернізацію економіки, стимулювання торгівлі та забезпечення відповідності економічного регулювання європейській та міжнародній практиці. Для МСБ, чутливого до змін, важливим є пристосуватися до нових умов функціонування. На відміну від великого, малий та середній бізнес мають певні переваги, які забезпечують розвиток регіональної економіки країни, зокрема:

– МСБ на відміну від великого бізнесу, не вимагає великих інвестицій та характеризуються швидкою окупністю витрат. Це значно спрощує процес започаткування бізнесу та заповнення необхідної ніші на ринку [1].

– Відмінність МСБ від великого бізнесу полягає в здатності більш динамічно та оперативно розвиватися, забезпечує необхідну мобільність в умовах ринку, орієнтуючись на інновації, і швидко реагувати на запити споживачів. Завдяки таким рисам, МСБ є новаторами нових ідей та упроваджують нові технології на ринку, а також

краще знають потреби невеликого кола своїх клієнтів.

– Відкритість доступу та легкість входження до цього сектора економіки, на відміну від великого бізнесу, що збільшує можливість залучати до роботи на своїх підприємствах таких спеціалістів, які працюють на свій страх та ризик за невелику винагороду.

– МСБ значно підвищують рівень конкуренції на ринку та спонукають підприємців до більш ефективної та якісної діяльності, у той час як великі підприємства монополізують ринок.

– Підприємства МСБ вирішують проблеми зайнятості в регіоні за допомогою створення робочих місць, надають роботу працівникам, вивільненим у процесі реструктуризації великих підприємств, створюють передумови формування середнього класу, існування якого послаблює притаманну ринковій економіці тенденцію до соціальної диференціації та розширює соціальну базу реформ.

– Підвищують рівень конкурентоспроможності регіонів та галузей унаслідок високої мобільності у використанні ресурсів, невеликих термінах часу переформатування діяльності.

– Вирішують значну кількість соціальних проблем та організації соціальної сфери в регіональних господарських комплексах. Надають послуги в сфері освіти, охорони здоров'я, культурі та ін. Таке спрямування стимулює активне розширення стандартів соціалізації економіки. Крім того, МСБ є значним джерелом поповнення місцевих та регіональних бюджетів, будучи зацікавленими в економічному розвитку території, на якій знаходяться.

З огляду на зазначені переваги можна стверджувати, що малий та середній бізнес є індикатором визначення ефективності виконання регіональною економікою своїх функціональних завдань, пов'язаних із підвищенням рівня життя населення, зростанням рівня самозабезпеченості та економічного потенціалу в цілому [2].

Регіональний розвиток МСБ зумовлений територіальними факторами, під якими ми розуміємо сукупність економічних, соціальних та інституціональних характеристик території, які сприяють створенню бізнес-середовища та впливають на активність населення регіону. При невеликому обсязі інвестицій ризик для підприємців буде меншим та, відповідно, більш швидка окупність наявних витрат, що дозволяє підвищити результативність діяльності МСБ. Тому виробництво підприємств МСБ є менш затратним унаслідок раціонального використання таких внутрішніх факторів:

– *Виробничий фактор.* МСБ не вимагає великий стартових інвестицій порівняно з великим, та характеризується меншими термінами окупності, вищою нормою дохідності, більш швидкою оборотністю коштів, що свідчить про меншу ризикованість функціонування МСБ. Не менш важливою перевагою діяльності МСБ є вища результативність використання наявного капіталу, обладнання й виробничих площ за рахунок відсутності значних витрат на утримання запасів на складах.

– *Організаційно-управлінський фактор.* Мобільність та гнучкість МСБ дають змогу заощаджувати на різних видах витрат на підприємствах, а спрощена процедура управління бізнесом дозволяє швидко змінювати стратегію розвитку МСБ та вчасно реагувати на зміни в ринковому просторі.

– *Фактор ефективності малого та середнього бізнесу.* Завдяки наявності одного власника, який виступає й керівником, МСБ більш ніж великий бізнес спонукає їх до особистої мотивації та більшої зацікавленості у підвищенні ефективності роботи підприємства та максимізації прибутку [3].

Специфічний шлях формування МСБ визначив властиві йому особливості структури власності та відповідний вплив на процеси відтворення ринкового середовища. Унаслідок окреслення результатів діяльності МСБ для регіональної економіки, утворюється певна платформа для організації та здійснення процесів відтворення ринкового середовища, яка формує необхідні передумови покращення усіх сфер бізнесу – від виробничої до споживчої.

До проблем мікроекономічного характеру належать наявність певних негативних факторів, закладених на рівні нормативних документів, які, в свою чергу, потребують комплексного нормативного врегулювання; висока ризикованість кредитування «молодого» підприємства, нового виду бізнесу, бізнесу, що перепрофілюється, та бізнесу з ознаками сезонності; складність оцінки реального фінансово-економічного стану позичальника; брак кваліфікованих кадрів у сфері малого та середнього бізнесу та кредитування його суб'єктів. Основні положення державної політики розвитку МСБ на новий період мають бути сконцентровані навколо проблем збільшення експортного потенціалу та збільшення частки доданої вартості у малому та середньому підприємстві:

- збільшення експортної спроможності малого та середнього підприємництва;

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ
СПОВІЛЬНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

- спрощення доступу малого та середнього підприємництва до сучасних технологій;
- підвищення здатності малого та середнього підприємництва конкурувати з імпортом;
- збільшення доступу малого та середнього підприємництва до довгострокових кредитів для побудови нових виробництв та послуг, продукція або результати яких використовуються у міжнародній торгівлі;
- збільшення доступу малого та середнього підприємництва до інформації про державні, муніципальні або приватні програми щодо збільшення конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва конкурувати на міжнародних ринках [4];
- адекватного та відповідного представлення інтересів малого та середнього підприємництва у двосторонніх та багатосторонніх міжнародних торгівельних переговорах та домовленостях [5].

Таким чином, реалізація державного регулювання МСБ базуються на результатах проведеного аналізу розвитку сфери підприємництва в регіоні з урахуванням міжнародної практики та опосередковано враховують принципи, визначені в Акті з питань малого бізнесу для Європи, та рекомендації Індексу економічної політики в сфері малого і середнього підприємництва.

Отже, малий та середній бізнес, який є органічним структурним елементом ринкової економіки, додатково набуває функцій структуроутворювального елемента та створює позитивний економічний клімат для інкубування ринкового економічного простору. Саме малим та середнім підприємствам притаманна здатність до саморегулювання, самовідтворення та самостійного функціонування в межах визначеної ринкової ніші.

Список використаної літератури:

1. Voronzhak, P. & Karpenko, L. (2018). Base alternatives and the paradigm of impact investing development in the coordinates of globalization changes and euro integration". In: *Proceedings of the 4th International Conference on European Integration 2018*. Ostrava: VSB Technical University of Ostrava, 2018, pp.659-668.
2. Karpenko L. (2018). Methodological Platform of the Innovative Projection in the Coordinates of Globalization Change: Strategy in Action // L.Karpenko //

Conference proceedings 19th International Scientific Conference. International Relations 2018: Current issues of world economy and politics [Volume of Scientific Papers]. – University of Economics in Bratislava, 2018 . – 782 p.; P. 286-296.

3. Карпенко Л.М. Стратегічний конкурентний аналіз розвитку інноваційних підприємств: прогностична валідність / Л.М. Карпенко, С.В. Філіппова // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 6 (180). – С. 392-404.
4. Karpenko, L. & Pashko, P. (2019). Formation of the system of fair businesspractice of the company under conditions of corporate responsibility. *Academy of Strategic Management Journal*, London, 2019, V.18 (2), pp.1-8.
5. Lipkova, L. (2012). Innovation Policy of the European Union. In Honova, I., L.Melecky and M.Stanickova (ed). *Proceeding of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2012, pp. 171-178.

CURRENT INITIATIVES OF INTERNATIONAL HARMONIZATION OF DIGITAL TAXATION

Tomáš Kajánek

*PhD Student of the Faculty of International Relations
University of Economics in Bratislava
Bratislava, Slovak Republic
tomas.kajane@euba.sk*

Introduction

In recent decades, we witness rapid development of internet network which brings unprecedented opportunities. Thanks to the existence of internet and digitization, it is possible to offer the goods and services all over the world regardless of the origin of buyer and seller and even more. In recent years, however, internet companies, businesses of which consist mainly of providing online services, have raised an important debate as to whether they actually pay taxes that are appropriate to their real business in individual countries of the world economy. The current outdated taxation system which does not keep pace with the technological progress taxes companies' profits only in the countries of residence. Due to this common principle, several so-called internet giants use advantageous tax regimes and thus avoid paying hundreds of millions or even billions of euros to national budgets of the majority of individual countries. Several

of them have already begun to prepare the legislation needed to adopt a new, modern tax that truly reflects the activities of these companies.

However, national perceptions about the percentage and other taxation criteria differ. These criteria may, to lesser or greater extent, favour domestic companies providing their online services. Along with the announced adoption of a new digital tax, the largest internet giants have begun large-scale lobbying which can influence decision-making processes concerning taxation of the digital economy in individual countries. The only generally accepted criterion for digital taxation is the taxation of income, as opposed to the traditional taxation of profits. The aim of this paper is to present current initiatives for international harmonization of digital taxation. These initiatives were developed primarily within the OECD and EU platforms. The main method used in the paper is the analysis of current initiatives. This paper is based above all on official documents of the OECD and the EU.

Global solution to fair taxation of internet giants

The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) began to actively develop negotiations on digital tax in 2015. Taxation of so-called internet giants in a fair way that reflects their real activities has been identified as one of the priorities of the Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) Action Plan. (2) Almost 100 years old tax rules that cannot fairly tax these companies have therefore been the subject of negotiations for nearly five years. During this time, 137 jurisdictions have joined the Inclusive Framework on BEPS which have proved the interest in unifying tax rules appropriate for the twenty-first century. List of these jurisdictions includes also some of the countries well-known for a very low or zero corporate tax rates. (5) The May 2019 meeting of the Inclusive Framework on BEPS alongside the June 2019 meeting of the G20 Finance Ministers and leaders brought several proposals on the international harmonization of digital taxation. According to the plan securing gradual progress in a given policy area, a selection of proposals was to be the subject of further consultations and negotiations by January 2020. (3)

As the Statement of the Inclusive Framework on BEPS from the end of January 2020 shows, the members of the Framework reaffirmed their commitment to reach a consensus-based agreement by the end of 2020. Among the most fundamental issues concerning the harmonization, it is necessary to ensure the transfer of taxing rights, improved tax certainty,

dispute prevention and resolution mechanism as well as to avoid double taxation of international companies. The Statement also suggests that the new taxation should only affect those companies, revenues of which exceed €750 million. (4) However, it is currently unclear whether the OECD (within the Inclusive Framework on BEPS) will be able to bring long-awaited „reform” of the unjust taxation that can thus stop the current trend of adoption of inconsistent taxation measures in individual countries.

European taxation initiative

A similar initiative is also pursued in recent years at the EU level. As part of the completion of the Digital Single Market, which was one of the priorities of the former European Commission (2014-2019), the digital taxation would at least partially address differences in tax policies between the EU Member States. (1, p.5) However, it should be noted that the taxation is a very sensitive policy area in the EU. The European proposal on the unification of the digital tax has therefore found both supporters and opponents. In March 2018, the European Commission delivered a proposal of the directive, which specifies more detailed criteria and methods for the taxation of legal entities without physical residence in the EU Member States. The most important part of the proposal can be considered the definition of the taxable person to be affected by the new digital tax. According to the Article 4 of the proposal, the tax will affect all entities providing certain digital services, sales of which exceed €750 million worldwide and €50 million in the individual country respectively. The Article 8 further suggests that the level of the “digital service tax” shall be 3%. (8, p.28)

As tax policy falls within the exclusive competence of individual EU Member States, internet giants started lobbying in individual governments in order to put new tax standards back. In particular, Denmark, Finland, Ireland and Sweden have opposed to common taxation principles. Other countries have rejected the issue of the unification of the new tax for unequivocal refusal to federate other Member States’ policies. The former European Commission, EU Council and the European Parliament were no longer devoted to the legislative proposal by the end of 2019. Indeed, the chairs of the EU institutions have never concealed the statement that the “European digital tax” should only represent a temporary solution till global consensus will be brought by the OECD. Such statement is also confirmed by the European legislative proposal itself. An essential

part of the proposal is the so-called sunset clause that invalidates the act immediately after the OECD agreement comes into force. At the beginning of 2020, most of the European leaders have reconfirmed the interest in finding global solution for fair taxation. (6)

Discussion

However, many countries have already begun to prepare individual tax measures. While examining nineteen countries that have already implemented digital tax, we realize that more than half of them are developing countries in Africa or Asia. This fact underlines the importance of creating new taxation rules that fairly reflect the activities and presence of internet giants regardless of their residence. However, these individual digital taxes only affect the largest internet transnational companies, that in most of the cases exceed the sales of €750 million.

Table 1:

Current State of the Digital Tax Legislation

Current State of the Digital Tax Legislation (March 2020)	No. of countries
Legislation Implemented	19
Draft Legislation / Public Consultation	6
Public Announcement / Intention to Implement	10
Rejection of a Public Announcement / Proposal	4
Waiting for Global Solution	6
No Development	Others

Source: (9)

Based on the fact that most of such companies are US giants, Donald Trump described the new tax burden discriminatory. Companies such as Facebook, Amazon, Apple, Microsoft, Alphabet, Airbnb, Booking.com have become the most commonly referred to first line examples affected by the taxation. In recent years, the US President has announced that individual countries or EU as a whole introducing a new tax can expect retaliatory measures that adequately reflect the additional tax costs for the US com-

panies. Since the theorizing of political moves in 2019, there have been concrete proposals for American retaliation. Probably the most best-known example was the 100% import tax on French cheeses and wines. Thus, France temporarily suspended the new tax in January 2020 after serious bilateral negotiations with the US. (7) However, the list of countries that have fallen into the US spotlight is gradually growing. Despite the US's categorical rejection of any corporate taxation abroad, it should be noted that the US is officially committed to a worldwide solution to fair taxation, which should be reached thanks to the Inclusive Framework on BEPS. Unlike many other countries that agree to compulsory new taxation rules, the US is attempting to retain an optimal regime option. (10) However, such option clearly omens the interest of the US officials to significantly defend the business activities of domestic internet giants in as many countries as possible.

Conclusion

Currently everything suggests that this year's negotiations will bring either the unification of emerging taxation rules for the so-called internet giants or the gradual increase in adoption of individual tax measures that will contribute to the unorganized chaos in the international taxation system. Moreover, national taxation rules can create preferential and discriminatory regimes based on the origin of the internet companies. Such uncoordinated taxation is expected to raise double taxation issues and new international disputes for low tax certainty and dispute prevention. The digital tax is thus becoming a very sensitive instrument that can escalate into new trade wars (evidenced by US statements on each country that starts to prepare such taxation. These reasons reaffirm the true interest of the 137 signatories of the Inclusive Framework on BEPS that should bring the international unification by the end of 2020. If this is not the case, the EU and the European Commission respectively, is expected to re-open the negotiations at European level.

References:

1. BASSOT, E. – HILLER, W. (2018): The Juncker Commission's ten priorities. Brussels, 2018. 40 p. ISBN 978-92-846-3808-6.
2. OECD. (2015): Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy: Action 1:2015 Final Report. [Online]. [Cited 1.4.2019]. Available on:
3. OECD. (2019a): Secretariat Proposal for a „Unified Approach“ under Pillar One.

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ
СПОВІЛЬНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

- [Online]. [Cited 2.4.2019]. Available on: <https://www.oecd.org/tax/beps/public-consultation-document-secretariat-proposal-unified-approach-pillar-one.pdf>
4. OECD. (2019b): Statement by the OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS on the Two-Pillar Approach to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy. [Online]. [Cited 2.4.2019]. Available on: <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-by-the-oecd-g20-inclusive-framework-on-beps-january-2020.pdf>
 5. OECD. (2020): Inclusive Framework on Base Erosion and Profit Shifting. [Online]. [Cited 1.4.2019]. Available on: <http://www.oecd.org/tax/beps/>
 6. EURACTIV. (2020a): Europeans to pass national digital tax by end 2020 if no OECD deal. [Online]. [Cited 3.4.2019]. Available on: <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/europeans-to-pass-national-digital-tax-by-end-2020-if-no-oecd-deal/>
 7. EURACTIV. (2020b): Trump sa s Macronom dohodol na pozastavení digitálnej dane, Česku hrozí obchodnou vojnou. [Online]. [Cited 3.4.2019]. Available on: <https://euractiv.sk/section/danova-politika/news/trump-sa-s-macronom-dohodol-na-pozastaveni-digitalnej-dane-cesku-hrozi-obchodnou-vojnou/>
 8. EUROPEAN COMMISSION. (2018): Proposal for a Council Directive on the common system of a digital services tax on revenues resulting from the provision of certain digital services. [Online]. [Cited 3.4.2019]. Available on: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/proposal_common_system_digital_services_tax_21032018_en.pdf
 9. KPMG. (2020): Taxation of the digitalized economy. [Online]. [Cited 3.4.2019]. Available on: <https://tax.kpmg.us/content/dam/tax/en/pdfs/2020/digitalized-economy-taxation-developments-summary.pdf>
 10. POLITICO. (2020): Global digital tax talks: All you need to know. [Online]. [Cited 3.4.2019]. Available on: <https://www.politico.eu/article/oecd-digital-tax-france-us-steve-mnuchin-bruno-le-maire-europe/>

ЗОЛОТОВАЛЮТНІ РЕЗЕРВИ АВСТРАЛІЇ

Король М. М.

*к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Лапа І. В.

*аспірант факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Стабільне функціонування фінансової системи країни у сучасних складних економічних умовах можливе завдяки ефективному використанню та правильному формуванню золотовалютних резервів.

Золотовалютні резерви (ЗВР) – це запаси золота та іноземних фінансових активів, які належать державі і можуть бути використані для міжнародних розрахунків, погашення зовнішніх боргів та інші потреби, що мають загальноекономічне значення [1].

Формування золотовалютних резервів змінювалось історично залежно від типу економіки, рівня розвитку національного господарства та еволюції світової валютної системи.

Структура золотовалютних резервів є таємницею будь-якого центрального банку. Офіційно надається інформація про загальну суму та за видами інструментів: валюта, цінні папери, золото.

У сучасних умовах структура золотовалютних резервів більшої частини країн включає чотири основні компоненти:

- іноземна валюта;
- резервна позиція в МВФ;
- спеціальні права запозичень (СПЗ);
- золотий запас.

Наявність золотовалютних резервів та їх розмір свідчать про стійкість фінансового становища країни [2].

Головним призначенням ЗВР є покриття дефіциту платіжного балансу країни, для якого використовують запаси іноземних валют та золота, що є в резерві країни.

Торговий баланс Австралії склав 4,36 млрд. австралійських дол. (2,69 млрд. дол. США) у лютому 2020 року. Це найменший показник торгового балансу з жовтня 2019 року (2,47 млрд. дол. США), що пов'язано з наслідками всесвітньої пандемії COVID-19. У лютому цього року експорт Австралії впав на 5% і склав 23,30 млрд. дол.

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ СПОВІЛЬНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

США, що є найменшим за останні 17 місяців. А імпорт зменшився на 4% і досяг 25-ти місячного мінімуму, що склало 20,61 млрд. дол. США. Якщо врахувати перші два місяці поточного року, то показники торгового балансу зменшилися до 5,62 млрд. дол. США порівнюючи з тим же періодом 2019 року (6,07 млрд. дол. США).

Аналізуючи дані рис. 1 можна стверджувати, що в період квітня-травня 2019 року золотовалютні резерви Австралії зростали і в травні досягли 79919 млн. австралійських дол. (49334 млн. дол. США). У період червня-жовтня розміри золотовалютних резервів коливались і в липні досягли свого мінімуму 65280 млн. австралійських дол. (40297 млн. дол. США). У жовтні розміри золотовалютних резервів склали 67909 млн. австралійських дол. (41920 млн. дол. США) і з цього моменту почали зростати. У грудні 2019 року вони досягли свого максимуму 83844 млн. австралійських дол. (51757 млн. дол. США). Далі в січні 2020 року вони знизились до 73303 млн. австралійських дол. (45250 млн. дол. США), а в лютому склали 83597 млн. австралійських дол. (51604 млн. дол. США).

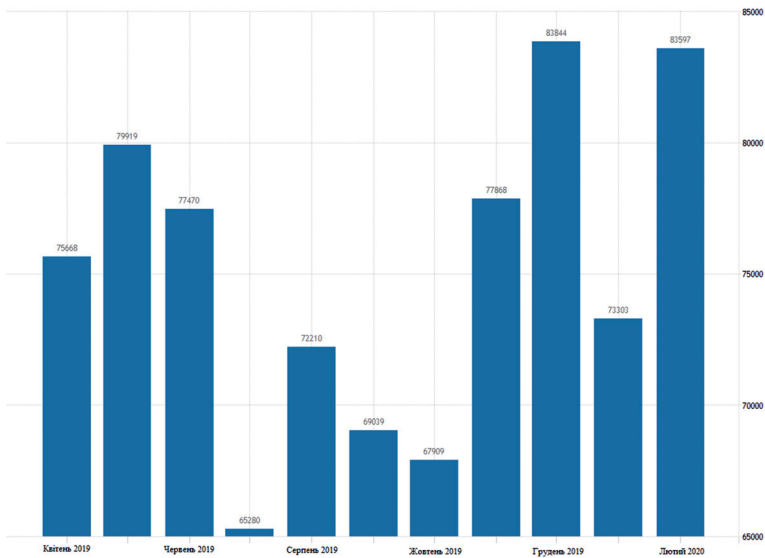

Рис. 1. Золотовалютні резерви Австралії у період з 2019 по 2020 роки, млн. австралійських доларів [3, 5]

Починаючи з 2012 року, австралійський долар почав використовуватися провідними країнами світу як одна з валют для зберігання своїх резервів. У 2012 році валютні резерви країн світу у австралійських доларах склали суму 88608,5 млн. дол. США, у 2013 році - 113032,8 млн. дол. США, 2014 році - 108497,9 млн. дол. США, 2015 році - 131026,3 млн. дол. США, 2016 році - 142098,4 млн. дол. США, 2017 році - 180009,1 млн. дол. США та в 2018 році - 179307,4 млн. дол. США [4].

Сьогодні постає необхідність створення міжнародних фінансових інститутів для формування єдиного світового золотовалютного резерву, що дозволить виконувати перерозподіл резервів у світових масштабах і вирівнювати дисбаланси у світовій валютній системі і в кінцевій меті – забезпечить можливість протистояти розповсюдження глобальних фінансових криз.

Отже, можна стверджувати, що в сучасних умовах фінансових загроз постає проблема зміни механізму реалізації стабілізаційної функції золотовалютних резервів, в основі якої мають бути міжнародна співпраця, колективна відповідальність, валютно-курсова дисципліна та розробка нових методів та підходів до формування та управління міжнародними золотовалютними резервами.

Список використаної літератури:

1. Валютні резерви. Вільна енциклопедія – Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Валютні_резерви
2. Діяльність центрального банку з управління золотовалютними резервами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/28389/>
3. Золотовалютні резерви Австралії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/australia/banks-balance-sheet>
4. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. Структура світових валютних резервів, млн. дол. США [Електронний ресурс]. – 2018 – Режим доступу: <http://data.imf.org/regular.aspx?key=41175>
5. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. IMF Data – Currency Composition of Official Foreign Exchange Reserve – At a Glance. [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <http://data.imf.org/?sk=E6A5F467-C14B-4AA8-9F6D-5A09EC4E62A4>

АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Кушнір Н. О.

*кандидат економічних відносин,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Для України доступ до європейського ринку і підписання Угоди про асоціацію з ЄС є важливим і необхідним для забезпечення її подальшої інтеграції у європейський економічний простір. На сьогодні експорт України представлено переважно продукцією з низьким ступенем обробки. Водночас в Україну з країн ЄС імпортується готова продукція, що має більш високу додану вартість [5]. Для України співпраця з Європейським Союзом у рамках поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі – це не лише розширення доступу до європейських ринків, а й використання отриманих від підписання Угоди можливостей для реформування і підвищення конкурентоспроможності національної економіки на міжнародній арені [4].

У результаті, за п'ять років (із 2015-го по 2019 р.) дії зони вільної торгівлі між Україною та ЄС взаємний оборот зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією виріс із \$5,9 млрд до \$10,6 млрд [1]. Також більшою стала і частка Європейського Союзу в загальному обороті зовнішньої аграрної торгівлі України. Ще одним підтвердженням позитивних тенденцій у вітчизняному експорті аграрної продукції до ЄС стало постійне нарощування його вартісних обсягів. Хоча паралельно фіксували й зростання імпорту в Україну, додатне сальдо для нас увесь час збільшувалося, сягнувши \$4,3 млрд за підсумками 2019 року. За період із листопада 2018 року по жовтень 2019 року Україна посіла третє місце в переліку найбільших поставальників продукції аграрного сектору до країн Євросоюзу, експортувавши на суму 7,3 млрд євро[1].

Із 27 країн-членів ЄС головними країнами-партнерами для України й надалі залишаються: Нідерланди, Польща, Іспанія, Німеччина, Італія і Франція. Їхня спільна частка у взаємній торгівлі сільськогосподарськими товарами з нашою країною завжди перебуває в межах 70%. До прикладу, у 2019 році вони охопили майже 73% всієї аграрної торгівлі України з Євросоюзом.

У цілому залишається незмінною і товарна структура наших експортних поставок до Європейського Союзу, а саме: пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули, кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули, ячмінь, ячмінне борошно та гранули, м'ясо птиці та напів-фабрикати з м'яса птиці (основна), виноградний та яблучний соки, оброблені томати, мед, вершкове масло та молочні пасти, яйця, крохмаль, гриби тощо. Вона значною мірою збігається із загальною, а найбільші доходи експортерам приносять продажі зернових і олійних культур, олії та залишків переробної промисловості. У 2019 році перераховані групи продукції разом зайняли більше 83% у структурі українського аграрного експорту до країн ЄС.

Станом на кінець 2019 року Україна повністю використала квоти на безмитний експорт агропродовольчої продукції до ЄС за 12 групами товарів, зокрема: мед, цукор, крупи і борошно, оброблений крохмаль, оброблені томати, виноградний і яблучний соки, пшеницю, кукурудзу, м'ясо птиці, вершкове масло, оброблену продукцію із зернових та крохмаль.

Український мед користується великим попитом серед європейців. Станом на 10 січня 2020 року українські компанії вже повністю використали тарифну квоту на мед, які в 2020 році Європейський Союз збільшив до 6 тисяч тонн на рік.

З початку 2020 року українські експортери використовують можливості 19 з 40 тарифних квот у рамках Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Тарифні квоти дозволяють українським виробникам експортувати продукцію в країни Євросоюзу за пільговою або нульовою ставкою мита. Експортувати можна і без використання квот, але тоді потрібно сплачувати мито у повному обсязі. Загалом на 2020 рік Євросоюз збільшив квоти для 18 сільськогосподарських позицій. Серед них – м'ясо птиці (з 19,2 тисячі тонн до 20 тисяч тонн) і яйця (з 2,7 тисячі тонн до 3 тисяч тонн).

Найбільшим попитом у європейських споживачів користуються на сьогодні такі українські продукти як зернові злаки, олії, насіння олійних культур, залишки і відходи харчової промисловості, м'ясо і харчові субпродукти свійської птиці. Майже у повному обсязі залишаються невикористаними імпортні тарифні квоти на наступні продукти: часник (494,9 тонн), овес (3476,9 тонн), цукор (18121,35 тонн), інший цукор (12 720 тонн), гриби (500 тонн), продукція з об-

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ СПОВІЛЬНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

робленого молока (1992 тонн), цукрові сиропи (2000 тонн) та інші.

За період 2018 - 2021 років, у рамках даної угоди виділено наступні тарифні квоти (див. табл.1).

Таблиця 1

**Обсяг квот у рамках ЗВТ Україна-ЄС
за період 2018 - 2021 років***

Назва	Загальний обсяг на 2018 рік, тони	Загальний обсяг на 2019 рік, тони	Загальний обсяг на 2020 рік, тони	Загальний обсяг на 2021 рік, тони
М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці	17 600	18 400	19 200	20 000
Пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули	970 00	980 000	990 000	1 000 000
Ячмінь, ячмінне борошно та гранули	290 000	310 000	330 000	350 000
Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули	500 000	550 000	600 000	650 000
Вершкове масло та молочні пасти	2 100	2 400	2 700	3 000
Мед	5 400	5 600	5 800	6 000
Цукор	20 070	20 070	20 070	20 070
Яйця та альбуміни (основна)	2 100	2 400	2 700	3 000
Оброблені томати	10 000	10 000	10 000	10 000
Виноградний та яблучний соки	14 000	16 000	18 000	20 000
Солод та пшенична клейковина	7 000	7 000	7 000	7 000
Крохмаль	10 000	10 000	10 000	10 000
Інші цукрові продукти	14 000	16 000	18 000	20 000

*Джерело: [2]

У вищезазначеній таблиці наведений не весь перелік визначених квот на українську продукцію у рамках ЗВТ Україна-ЄС на період 2018-2021 років. Відзначимо про зростання попиту на україн-

ські товари, причому обсяги їхніх поставок ростуть швидше. Серед яскравих прикладів варто виділити такі: м'ясо птиці, цукор та вироби з нього, шоколадні вироби, вершкове масло, овочева та фруктові групи, яйця та ін. Тож ЄС поступово збільшує квоти для українських експортерів. Наразі підписано угоду між Україною та ЄС про збільшення квоти для українських експортерів м'яса птиці.

Популярними серед українських експортерів є тарифні квоти на солод та пшеничну клейковину (уже використано 72% на 2020 рік), виноградний та яблучні соки (67%), цукор (28%), м'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці (25%), яйця та альбуміни (20%).

Станом на 1 лютого 2020 року право експорту своєї продукції на територію ЄС мають 333 українських підприємств (153 підприємств виробників продукції для споживання людиною, 180 – підприємств-виробників нехарчової продукції).

Проаналізувавши вищенаведену інформацію, можна відмітити, що сировина і надалі залишається основним елементом українського експорту. Основною причиною цього є сумніви європейського населення щодо якості та безпечності української продукції. Але існують і перспективи торгівлі готовою продукцією, хоч і не у великому об'ємі.

Отже, після набрання Угодою про зону вільної торгівлі юридичної чинності, ЄС знизив багато імпорتنих мит на українські товари, а для більшості позицій ці мита повністю скасовано. До того ж, експорт української сільськогосподарської продукції вже відчуває позитивні результати від безмитних квот, що підтверджує зростання обсягів безмитного експорту деяких сільськогосподарських товарів. Таким чином, вже можемо дати оцінку впливу Угоди на торгівлю між Україною та Європейським Союзом. І цей вплив є позитивним.

Список використаної літератури:

1. Аграрна зона вільної торгівлі з ЄС 2014-2020 рр. від «А» до «Я»: досягнення, провали та завдання для України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/698-agrarna-zona-vilnoyi-torgivli-z-yes-2014-2020-vid-a-do-ya-dosyagnennya-provali-ta-zavdannya-dlya-ukrayini>
2. Довідковий матеріал FAQ з питань функціонування вільної торгівлі між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b142801e-b932-4207-aea9df3728dad379&title=FaqZPitanFunktsionuvanniaVilnoiTorgivliMizhUkrainoiuTas> –
3. Україна на 100% вичерпала квоту на експорт меду до ЄС [Електронний ресурс].

- Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/01/22/656126/>
4. Палінчак М.М., Андріїв Б.Є., Майборода Ю.О. Європейський Союз (здобутки, проблеми та перспективи розвитку). Порівняльно-аналітичне право. Електронне наукове фахове електронне видання. № 2/2017. с. 266. [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.pap.com.ua
 5. Палінчак М.М., Новак О.О., Леманинець В.М., Белякова І.Ю. Торговельно-економічне співробітництво ЄС та Україна. Порівняльно-аналітичне право. Електронне наукове фахове електронне видання. № 2/2017. с. 266. [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.pap.com.ua

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ЗОЛOTOВАЛЮТНИМИ РЕЗЕРВАМИ

Лапа Ігор

*аспірант факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Кіфор Георг

*студент факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Управління золотовалютними резервами забезпечує їхнє ефективне використання та створення оптимального співвідношення між рівнями захищеності, дохідності та ліквідності.

ЗВР знаходяться під управлінням державних відомств – центрального банку (ЦБ) та міністерства фінансів, проте їх власником є держава. У країнах світу можливі два основні способи функціонування у сфері державних регулятивних органів [1]:

1. Розпорядником ЗВР може бути центральний банк країни.
2. Розпорядником ЗВР виступає міністерство фінансів.

У деяких країнах частина офіційних резервів знаходиться в ЦБ, частина у міністерстві фінансів (казначействі). Якщо ж вони надаються в розпорядження міністерства фінансів, то на ЦБ покладають лише технічні функції ведення рахунків. Міжнародний досвід стверджує, що наділення ЦБ функцією повного розподільника офіційних валютних резервів сприяє більш ефективному використанню валютних запасів. При цьому центральний банк самостійно вибирає форми і методи управління валютним запасом і несе повну матері-

альну відповідальність. Уряд при цьому визначає загальні напрями резервної політики.

ЦБ більшої частини країн намагаються втримати обсяг ЗВР, який би надавав можливість тримати під контролем обмінний курс національної валюти. Достатність обсягу золотовалютних резервів (розмір ЗВР) має важливе економічне значення, оскільки при зниженому обсягу погіршується платоспроможність країни на світовому ринку, обмежуються регулятивні можливості держави у монетарній сфері, а завищений обсяг призводить до замороження частини національного багатства країни на тривалий період.

Центральний банк задля ефективного управління ЗВР повинен мати систему показників, які б відображали [2]:

- кількість золотовалютних резервів;
- якість золотовалютних резервів;
- достатність золотовалютних резервів.

Управління обсягом офіційних ЗВР за кількісними показниками є важливим з погляду вибору такої їх величини, яка б максимально відповідала завданням ЦБ щодо регулятивного впливу на організацію валютних відносин.

Якщо величина золотовалютних резервів унаслідок негативного сальдо платіжного балансу, впливу капіталів із країни і дефіциту валюти на внутрішньому валютному ринку є надто малою, то це може виявитися небезпечним для фінансування життєво важливого імпорту й обслуговування зовнішнього боргу. Крім того, така ситуація несе в собі серйозну загрозу різкої девальвації національної валюти.

І навпаки, якщо внаслідок припливу валюти в країну надмірно зростають офіційні ЗВР, то це може спричинити економічно необґрунтоване зростання грошової маси і стимулювати інфляційні процеси. Щоб ліквідувати наслідки дії даних негативних явищ центральний банк може використати валютні інтервенції або послабити валютний контроль та збільшити обслуговування зовнішнього боргу, сприяючи тим самим впливу валюти з країни. Крім того, потрібно враховувати величину альтернативних витрат при формуванні офіційних ЗВР, адже у разі зберігання готівкової іноземної валюти чи золота завжди потрібно пам'ятати про упущені внаслідок цього доходи, величина яких дорівнює номінальній ставці процента за банківським депозитом.

Кількісні показники, що визначають достатність офіційних ЗВР,

можуть охоплювати такі основні параметри:

- відношення обсягу ЗВР до загального обсягу імпорتنих поставок у країну;
- визначення величини ЗВР за обсягом імпорту, який за них можна придбати (у місяцях поставок);
- відношення обсягу валютних резервів до розмірів всіх зовнішніх витрат держави;
- співвідношення величини ЗВР і величини сальдо платіжного балансу (пасивного або активного);
- порівняння величини ЗВР з розмірами зовнішнього державного боргу;
- співвідношення обсягів ЗВР і розмірів грошової бази (або готівки в обігу).

Одним з основних показників, які визначають рівень достатності ЗВР, є співвідношення їх величини й усереднених показників обсягів імпорту. Відношення суми офіційних золотовалютних резервів до суми річного товарного імпорту є обмеженою. Це пов'язується з тим, що в ньому не враховуються всі майбутні платежі за послугами, некомерційними операціями, а також фінансовими операціями, пов'язаними з міжнародним рухом капіталу.

Щодо порівняння величини ЗВР і конкретних розмірів імпорتنих поставок, які за них можна придбати, то мінімально прийнятною у світовій практиці (й відповідно до методології МВФ) є величина ЗВР, котра відповідає вартості імпорту товарів і послуг за три місяці. При цьому вартість імпорту розраховується як середньоарифметична величина від обсягу імпорتنих поставок по місяцях. Протягом останніх років можна спостерігати значні відмінності у дотриманні цього критерію в розвинутих країнах – від 25 днів у США до 20 місяців у Японії [3].

Величина ЗВР країни для кількісного аналізу може також зіставлятися з розмірами різних видів заборгованості (за сальдо платіжного балансу, державним боргом, приватним боргом). Одним із таких показників виступає рівень валютних резервів, які покривають собою річний обсяг зовнішнього боргу країни, тобто знаходяться у розпорядженні центрального банку країни іноземні валютні активи повинні покривати виплати за основною сумою зовнішнього боргу і проценти за ним на весь наступний рік. Цей показник показує здатність країни один рік жити без нових зов-

нішніх запозичень.

Для кількісної оцінки офіційних ЗВР країни є така їх величина, яка дає змогу оплатити тримісячний імпорт, а також річні виплати за зовнішнім приватним і державним боргом країни, включно з відсотками.

Стосовно показника, який відображає можливості покриття резервами грошової бази (чи випущеної в обіг готівки), то він характеризує здатність ЦБ засобами девізної політики уникати різких девальвацій і ревальвацій національної валюти та не дозволяти спекулятивних атак на обмінний курс національної грошової одиниці, що забезпечує плавність його зміни під дією сил ринку.

Отже, управління офіційними золотовалютними резервами за якісними показниками передбачає вибір між різними компонентами резервів та встановлення оптимального співвідношення між ними. Це означає, що окрім абсолютної величини резервів важливим є також те, яка частка в них належить іноземній валюті, резервній позиції в МВФ, СПЗ і золотому запасу.

Список використаної літератури:

1. Валютні резерви. Методи управління валютними резервами https://studopedia.com.ua/1_59311_valyutni-rezervi-metodi-upravlinnya-valyutnimi-rezervami.html
2. Управління золотовалютними резервами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://posibniki.com.ua/post-upravlinnya-zolotovalyutnimi-rezervami>
3. Foreign-exchange reserves Вільна енциклопедія – Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Foreign-exchange_reserves

КАЧЕСТВЕННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ВО ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛЕ КИТАЯ В ЭРУ «НОВОЙ НОРМАЛЬНОСТИ»

Катарина Броцкова - Мартин Грешш -
Людмила Липкова

Факультет международных отношений,
Экономический университет в Братиславе

Abstract.

The Chinese economy has seen unprecedented growth since 1979. Since 1990, positive changes in economic reforms have begun to manifest themselves significantly. However, rapid economic growth led to the creation of macroeconomic imbalances from 1990 to 2015. This period is referred to as „Old normal growth“. Since the second decade of the 21st century, the Chinese economy has reached a qualitatively higher stage of development. This stage of development is referred to in the literature as the “New normal” and is characterized in our case by balancing disproportions in the Chinese economy. In this paper, we pay attention to the qualitative changes in China’s foreign trade from the end of the global financial crisis to the present day, in the era of the “New normal”.

Keywords: *changes in China’s foreign trade, old normal growth, New normal*

Аннотація.

Начиная с 1979 года в китайской экономике наблюдается беспрецедентный рост. После 1990 года ярко проявляются положительные изменения в экономических реформах. Однако быстрый экономический рост привел с 1990 по 2015 год к макроэкономической нестабильности. Этот период называется «Old normal growth» (Старый нормальный рост). Со второго десятилетия XXI века китайская экономика достигла качественно более высокого уровня развития. Этот этап развития называется в литературе – «New normal» (Новая нормальность) и характеризуется, в нашем случае, уравниванием диспропорций в китайской экономике. В этой статье мы обращаем внимание на качественные изменения во внешней торговле Китая с момента окончания мирового финансового кризиса и до наших дней, в эру «New normal».

Ключевые слова: *Old normal growth, New normal, изменения во внешней торговле Китая*

JEL: F01, F14, F19

Введение

1979 года Китай начинает проводить реформы, способствующие превращению централизованно плановой системы экономики в рыночную. Благодаря введению рыночного механизма, Китай мобилизовал скрытые ресурсы и продемонстрировал высокие темпы экономического роста. Период с 1979 по 2015 год называют «Old normal growth», который характеризуется созданием и углублением макроэкономической нестабильности.

Внешние источники, прямые иностранные инвестиции, внешние займы и внешняя торговля играли важную роль в стимулировании экономики. Внешняя торговля была двигателем роста китайской экономики с 90-х годов XX века. В условиях абсолютного роста объемов экспорта и импорта возросла доля внешней торговли в валовом внутреннем продукте. В частности, увеличилась доля экспорта в ВВП. В 1990 году эта доля составляла 5,91 % ВВП, достигнув максимального уровня 26,33 % в 2010 году [1].

В 2014 году президент Китая Си Цзиньпин представил на саммите АТЭС содержание термина «New normal» для дальнейшего социально-экономического развития Китая [2]. Фаза развития «New normal» характеризуется выравниванием макроэкономических дисбалансов, снижением темпов экономического роста и стабилизацией экономики [3].

Из-за важной роли внешней торговли в китайской экономике, «New normal» также влияет на внешнюю торговлю Китая. Темпы роста экспорта и импорта снижаются, профицит торгового баланса уменьшается, меняется их территориальная и товарная структура. В этой статье мы рассмотрим структурные изменения во внешней торговле Китая во втором десятилетии XXI века.

1. Эра «Old normal growth»

Экономическое развитие Китая претерпело фундаментальные количественные и качественные изменения с конца 70-х годов XX века. Ни одно государство не переживало таких изменений в истории мировой экономики. С конца 1980-х годов китайская экономика

розвивалась по моделі «Old normal growth», періода, связанного с созданием дисбалансов, которые проявились во многих областях китайской экономики и общества, таких как дисбалансы в доходах, что привело к заметному нарушению социального равновесия. Для обеспечения высоких темпов экономического роста широко использовались природные ресурсы, что привело к последующему разрушению окружающей среды.

«Old normal growth» в китайской экономике характеризовался высокими темпами экономического роста. С 1979 по 2019 год абсолютный ВВП увеличился в текущих ценах с 178,28 млрд. до 13 368 млрд. долларов США, т. е. в 75 раз [4]. Высокие темпы роста показывал также оборот внешней торговли, в частности, экспорт. С 1980 по 2018 год внешнеторговый оборот увеличился в 220 раз. Объем экспорта увеличился в 240 раз за этот период, а объем импорта в 205 раз [5]. Экспорт был одним из важных факторов экономического роста. Профицит торгового баланса, как доля ВВП, рос с 1990 года с 2,96 % до 6,49 % в 2008 году, пока не дошло к постепенному снижению до 2,58 % в 2018 году. Профицит внешней торговли был вызван активной поддержкой экспортных отраслей, а также и «манипулированием» с обменным курсом (девальвацией), что привело к увеличению экспорта [6].

После вступления Китая во Всемирную торговую организацию произошли положительные количественные и качественные изменения в его внешней торговле в результате либерализации как экспорта, так и импорта. После преодоления финансового кризиса в конце первого десятилетия XXI века, экономика Китая вышла на более высокий уровень экономического развития, где она больше не может использовать старую модель роста «Old normal growth», основанную на экстенсивных ресурсах, в частности, приросте рабочей силы и росте экспорта.

За 40 лет Китай достигал роста в среднем 9,5 %, что позволило ему пройти путь от бедного народа к народу с ниже средним уровнем дохода [7].

2. Характеристика стадии развития «New normal»

Термин «New normal», «новая нормальность», все чаще используется в экономической литературе. «Новая нормальность» – это новые условия существования, которые сформировались под воз-

действием многих эволюционных факторов и в корне меняют качество дальнейшего развития и его результаты, в нашем случае китайскую экономику. 13-й пятилетний план на 2016 – 2020 годы предусматривает создание «новой нормальности» и процветающего общества [8]. Были поставлены новые цели экономической политики, такие как: снижение темпов экономического роста до 6,0 – 6,5 %, сокращение неравенства доходов, повышение внутреннего спроса и уровня жизни населения, уменьшение зависимости экономики от экспорта, развитие инновационного производства, модернизация экономической системы и стабилизация экономики в целом.

Таблиця 1.

Темпы экономического роста, %

Год	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
рост	9,40	10,36	9,55	7,89	7,77	7,30	6,90	6,73	6,73	6,56	6,1*

Источник: [9]; *[10].

Экспорт перестает быть двигателем роста, а им становится увеличение внутреннего спроса. Структура ВВП меняется в пользу услуг, которые в 2018 году внесли 61,5 % в прирост ВВП, промышленность – 34,4 %, сельское хозяйство – только 4,1 %, несмотря на различия между этими секторами в формировании ВВП.

Таблиця 2.

Структура формирования ВВП, доля секторов в росте ВВП

Год	сельское хозяйство		промышленность		услуги	
	форми- вание ВВП	рост ВВП	форми- вание ВВП	рост ВВП	форми- вание ВВП	рост ВВП
2000	14,7%	4,1%	45,5%	59,6%	39,8%	36,2%
2010	9,3%	3,6%	46,5%	57,4%	44,2%	39,0%
2015	8,4%	4,4%	40,8%	39,7%	50,8%	55,9%
2018	7,0%	4,1%	39,7%	34,4%	53,3%	61,5%

Источник: [5].

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ
СПОВІЛЬНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Как мы уже упоминали, этап развития «New normal» ведет к устранению дисбалансов в китайской экономике. Внешняя торговля Китая также испытывает высокий уровень дисбаланса. В дополнение к своим сравнительным преимуществам для поддержки экспорта, Китай использует широкий спектр инструментов проэкспортной политики, включая манипулирование валютой [11]. Активная проэкспортная политика Китая в период «New normal» ведет к ограничительным мерам, предпринимаемым некоторыми государствами для сокращения китайского экспорта. В 2015 году США отреагировали на неравную торговлю с Китаем, повысив импортные таможенные пошлины и ограничив импорт из Китая. Таможенная война между США и Китаем считается частью «New normal». Неопределенность в торговых отношениях между США и Китаем считается фактором риска экономического роста Китая.

Таблица 3.

Доля внешней торговли в ВВП

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП (млрд. долл. США)	4 594	5 102	6 087	7 552	8 532	9 570	10 439	11 016	11 138	12 143	13 608
ВТ/ВВП %	55,79	43,26	49,00	48,21	45,32	43,43	41,02	35,88	30,39	33,82	33,96
Экс- порт/ ВВП %	31,14	23,55	25,90	25,13	24,00	23,08	22,43	20,63	18,83	18,63	18,27
Им- порт/ ВВП %	24,65	19,71	23,10	23,08	21,32	20,35	18,59	15,25	11,56	15,19	15,69

Источник: [5], [12].

С начала второго десятилетия XXI века снижается доля внешнеторгового оборота в валовом внутреннем продукте, снижаются темпы роста экспорта и повышаются темпы роста импорта. Максимальную долю в ВВП внешнеторговый оборот достиг в 2008 году со

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

значением 55,79 %. Под влиянием таможенной войны с США доля внешнеторгового оборота в ВВП Китая упала до 30,39 % в 2016 году, доля экспорта упала с 31,14 % до 18,27 % в 2018 году. Снижается относительная доля профицита торгового баланса, которая достигла максимума в 2008 году с показателем в 6,49 % и снизилась к 2018 году до 2,58 %. Доля импорта также снижается с кризисного 2008 года. Импорт достиг минимума в ВВП в 2016 году после взаимного введения ограничений на импорт с США. Он упал до уровня 11,56 %. Постепенно увеличивается и сокращается разрыв между долей экспорта и импорта в ВВП Китая. В 2015 году Китай зафиксировал рекордное падение экспорта, что привело к снижению прироста ВВП.

Таблиця 4.

**Динамика внешней торговли Китая в 2009-2019 гг.
в млрд. долл. США**

Год	Экспорт	Рост экспорта	Импорт	Рост импорта	Оборот	Рост оборота	Сальдо	Профицит торгового баланса как % ВВП
2008	1 430,69	•	1 132,56	•	2 563,26	•	298,13	6,49%
2009	1 201,61	-14,01%	1 005,92	-12,19%	2 207,54	-13,9%	195,69	3,83%
2010	1 577,75	+31,30%	1 396,25	+38,90%	2 974,00	+34,7%	181,51	2,98%
2011	1 898,38	+20,32%	1 743,48	+24,80%	3 641,86	+22,45%	154,90	2,05%
2012	2 048,71	+ 7,90%	1 818,41	+ 4,30%	3 867,12	+6,18%	230,31	2,68%
2013	2 209,00	+ 7,80%	1 949,99	+ 7,23%	4 156,99	+*7,49%	259,02	2,7%
2014	2 342,29	+ 6,00%	1 959,24	+ 0,47%	4 301,53	+3,47%	383,06	3,82%
2015	2 273,47	- 2,94%	1 679,56	-14,28%	3 953,03	-8,11%	593,90	5,39%
2016	2 097,63	-7,74%	1 587,93	-5,46%	3 385,56	+14,36%	509,71	4,57%
2017	2 263,37	+7,90%	1 843,79	+16,10%	4 107,16	+21,31%	419,58	3,45%
2018	2 486,70	+9,86%	2 135,75	+15,90%	4 622,45	+12,54%	350,95	2,58%

Источник: [5].

В ере «New normal» в китайской экономике делается акцент на увеличение внутреннего спроса, который является ненасыщенным и, в особенности, спроса на более качественные продукты. А также на продукты питания. Переориентация товарной структуры импорта на ввоз товаров народного потребления для обеспечения более высокого уровня жизни населения. В связи с этим предполагается увеличение импорта из развивающихся стран, особенно сельскохозяйственной продукции и продуктов питания.

Внешняя торговля Китая продолжится в эру «New normal» в стабилизации. Баланс внешней торговли выравнивается, меняется его товарная и территориальная структура. Товарная структура экспорта и импорта меняется в пользу товаров с более высокой добавленной стоимостью. Территориальная структура переориентируется на рынок развивающихся стран с целью устранения рисков, связанных с протекционизмом со стороны США.

Заключение

Эра «New normal» в китайской экономике характеризуется во втором десятилетии XXI века многими количественными и качественными изменениями. Изменения вызваны достигнутым уровнем экономического развития, т.е. внутренними факторами, но также и внешними факторами. Темпы роста валового внутреннего продукта снижаются. Доход на душу населения растет. Растет уровень жизни и внутренний спрос. В «New normal» происходят изменения во внешней торговле Китая, вызванные ориентацией на производство и экспорт продукции с более высокой добавленной стоимостью. Темпы роста импорта увеличиваются, что обусловлено таможенной войной между США и Китаем и ростом внутреннего спроса на качественную продукцию. Меняется товарная структура импорта и экспорта.

Положение Китая в мировой экономике постепенно меняется от «мировой фабрики» до инновационной экономики, меняющей товарную структуру экспорта в пользу продукции с более высокой добавленной стоимостью. Преобразование китайской экономики в инновационную экономику станет новым вкладом Китая в развитие мировой экономики.

Список использованной литературы:

- [1] Macrotrends. (2020). China Exports 1960-2020. Доступно онлайн: <https://www.macrotrends.net/countries/CHN/china/exports>.
- [2] Xinhua. (2014). Xi's «New normal» theory. Доступно онлайн: http://www.china.org.cn/world/2014-11/10/content_34012582.htm.
- [3] Chinadaily. (2017). New normal in economic development. Доступно онлайн: https://www.chinadaily.com.cn/china/19thcpcnationalcongress/2017-10/05/content_32869258_2.htm.
- [4] Countryeconomy. (2020). GDP in China dropped 9.8% in first quarter. Доступно онлайн: <https://countryeconomy.com/gdp/china>.
- [5] National Bureau of Statistics of China. (2020). National data. Доступно онлайн: <http://data.stats.gov.cn/english/easyquery.htm?cn=C01>.
- [6] Navarro, P. – Roach, S. S. (2012). China's currency manipulation: A policy debate. World Affairs, ро́ч. 175, ч. 3, s. 27-37.
- [7] Yesmin, S. (2019). China's economic transformation under “New normal”. Доступно онлайн: <https://moderndiplomacy.eu/2019/02/18/chinas-economic-transformation-under-new-normal/>.
- [8] National Development and Reform Commission. (2016). The 13th Five-year plan for economic and social development of the People's Republic of China. Доступно онлайн: https://en.ndrc.gov.cn/policyrelease_8233/201612/P020191101482242850325.pdf
- [9] World Bank. (2019). GDP growth (annual %) – China. Доступно онлайн: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CN>.
- [10] Elegant, N. X. (2020). The U.S. trade war slowed China's 2019 economic growth to its weakest pace in nearly 30 years. Доступно онлайн: <https://fortune.com/2020/01/17/china-gdp-growth-2019-weakest-30-years-trade-war/>.
- [11] Silver, C. (2019). The U.S. Labels China a Currency Manipulator. Доступно онлайн: <https://www.investopedia.com/the-u-s-treasury-officially-labels-china-a-currency-manipulator-4766799>.
- [12] World Bank. (2019). China. Доступно онлайн: <https://data.worldbank.org/country/china>.

КОЛИЧЕСТВЕННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ПОЗИЦИИ КИТАЯ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Людмила Липкова

*prof. Ing. Ludmila Lipková, CSc.
Faculty of International Relations
University of Economic Bratislava
lipkova@euba.sk*

Мартин Грешш

*doc. Ing. Martin Gešš, PhD.
Faculty of International Relations
University of Economic Bratislava
martin.gress@euba.sk*

*Факультет международных отношений,
Экономический университет в Братиславе*

Abstract.

In this paper, we deal with quantitative changes in China's position in the world economy and their evaluation. We use statistics to show how qualitative changes have affected China's quantitative position in the world economy. Teng Xiaoping's economic reforms have led to the transformation of a centrally planned economy into a market economy, affecting China's dynamic growth of GDP and increasing its share in world GDP. The "open door policy" has led to a strong internationalization of the Chinese economy. The share of Chinese exports and imports in world trade but also in Chinese GDP is increasing [1]. Today, China has become the second most important player in the processes of globalization after the USA. Its role is constantly changing, both quantitatively and qualitatively.

Keywords: *China's economy share in world GDP, prospects, world trade*

Аннотация.

В представленной статье мы рассматриваем количественные изменения в позиции Китая в мировой экономике и их оценку. С помощью статистических данных мы доказываем, как качественные изменения повлияли на количественное положение Китая в мировой экономике. Экономические реформы Дэн Сяопина привели к трансформации централизованно планируемой экономики в рыночную экономику, они также влияют на динамичный рост ВВП Китая и увеличивают его долю в мировом ВВП. «Политика открытых две-

рей» привела к сильной интернационализации китайской экономики. Доля китайского экспорта и импорта в мировой торговле, а также в ВВП Китая увеличивается.² Сегодня Китай стал, после США, вторым по значимости игроком в процессах глобализации. Его роль постоянно меняется, как количественно, так и качественно.

Ключевые слова: Экономика Китая - доля в мировом ВВП, в мировой торговле, перспективы

Введение

В предшествующей экономической истории Китай достиг пика своей доли в мировом валовом внутреннем продукте в 18 веке. Его доля в мировом ВВП в то время достигала 41 % [2]. Однако с середины 19-го века экономическая роль Китая в мировом ВВП уменьшалась вследствие более быстрого роста других экономик, колониальных держав, особенно Соединенного Королевства, а затем и США.

Позиция Китая в мировой экономике начала кардинально меняться после начала экономических реформ в 1979 году, которые вели к изменению экономической модели централизованно планируемой экономики в рыночную. В 1980 году доля Китая в мировом ВВП составляла всего 1,7 %, в 2018 году уже была 15,8 %. За сорок лет доля Китая в мировом ВВП увеличилась почти в десять раз. Можно ожидать, что его доля будет неуклонно расти. Меняются не только количественные показатели, но и качественные показатели участия Китая в международном разделении труда. Структура формирования ВВП меняется, аграрная экономика превратилась в индустриальную экономику с высокой долей услуг. Товарная структура экспорта меняется таким образом, каким меняются её сравнительные преимущества, первоначально основанные на дешевой рабочей силе, они меняются на сравнительные преимущества, основанные на капиталоемких товарах с высокой добавленной стоимостью.

2. Дискуссия

2.1 Экономические реформы в Китае с 1979 года

До конца 70-х годов 20-го века экономика Китая развивалась неравномерно и претерпела незначительные структурные изме-

² <https://www.abc.net.au/news/2018-12-01/40-years-of-reform-that-transformed-china-into-a-superpower/10573468>

нения. До смерти Мао Цзедуна, который руководил Китаем с 1949 года, мало кто из политиков ожидал перемен в китайском обществе. Одним из немногих провидцев, который предсказывал подъем Китая в мировой экономике, был президент Франции Шарль де Голль [3]. После смерти Мао Цзедуна (1976 г.) был назначен заместителем председателя Государственного совета (правительства) Китая по экономическим реформам Дэн Сяопин. Программа реформ Дэн Сяопина предусматривала преобразование политической, социальной и экономической жизни Китая.

Экономические реформы, проведенные в несколько этапов, привели к трансформации централизованно планируемой экономики Китая в рыночную экономику. Вопреки тому, что многие экономисты и представители международных организаций до сих пор спорят, должен или не должен быть признан экономике Китая статус рыночной [4], Китай использует все преимущества рыночной экономики для увеличения своего экономического процветания. Благодаря переходу от централизованно планируемой экономики к рыночной, раскрылся предпринимательский и творческий потенциал китайского общества и за 40 лет отсталая аграрная экономика превратилась в индустриальную экономическую сверхдержаву [5].

2.2 Население Китая

В статье мы анализируем изменения численности населения, его прирост, изменения его доли в мировом населении. Из статистических данных видно, что в Китае наблюдался стабильно высокий прирост населения. Его доля в мировом населении составляла более 20 %.

Учитывая, что население является важным экономическим фактором, в следующей таблице сравним долю населения Китая и США, его рост и долю в мировой популяции.

Частью политики реформ Дэн Сяопина была так называемая политика одного ребенка. Ограничительные меры этой политики стали проявляться с 2000 года. Уже в 80-х годах эта политика привела к снижению роста населения Китая, который упал с максимальных 22 % до 16 %. За нецелое второе десятилетие 21-го века прирост населения составляет всего 3,5 %.

Доля населения Китая в мировой популяции также снижается, достигая максимум 22 % в течение трех десятилетий в 70-х, 80-х и

90-х годах 20-го века. В 2017 году она упала до 18,4 %. Эта тенденция к снижению будет сохраняться из-за снижения прироста в Китае и быстрого роста населения, особенно в африканских странах.

Таблиця 1.

Население Китая, мира, США

Год	Мир		Китай				США		
	числен. насел.	рост	числен. насел.	рост	% в мировой популяции	% в популяции США	числен. насел.	США рост	США % в мировой популяции
1950	2 556	•	554	•	21,0%	350%	158	•	6,1%
1960	3 034	18%	667	12%	22,0%	370%	180	13%	5,9%
1970	3 700	22%	818	22%	22,0%	399%	205	14%	5,5%
1980	4 458	20%	981	20%	22,0%	434%	226	10%	5,1%
1990	5 327	19%	1 135	16%	21,1%	454%	250	10,6%	4,7%
2000	6 143	15%	1 253	10%	20,4%	447%	280	12%	4,6%
2010	6 956	13%	1 338	7%	19,2%	433%	309	10%	4,4%
2017	7 547	8%	1 386	3,5%	18,4%	426%	325	5%	4,3%

Источник: [6].

Для сравнения приведем также ситуацию в США. Доля населения США в мировой популяции достигла максимума за наблюдаемый период в 1950 г., составил 6,1 %. Однако эта доля в мировой популяции уменьшается по тем же причинам, которые мы наблюдали в Китае. За период с 2010 по 2017 год рост численности населения США (5 %) достиг более высокого прироста, чем в Китае (3,5 %). В обеих странах наблюдается более низкий прирост, чем в среднем по миру (8 %) за последний исследуемый период.

Население Китая в четыре раза превышает население США. С 1960 по 1990 год возрастала относительная численность населения Китая по сравнению с США. Максимальное соотношение численности населения Китая к численности населения США было достигнуто в 1990 году на уровне 454 % и с тех пор неуклонно снижается.

2.3 Доля Китая в мировом валовом внутреннем продукте

Как свидетельствуют статистические данные в таблицах, использованных в тексте, экономический потенциал, измеряемый его долей в мировом валовом внутреннем продукте в 1960 году достиг 4,2 %. Относительная позиция Китая в формировании мирового ВВП ухудшалась до 1990 года и даже упала до 1,6 %, что стало результатом быстрого роста, в частности, азиатских тигров (Республики Корея, Тайвани, Сингапура и Гонконга). Начиная с последнего десятилетия 20-го века, доля Китая в мировом ВВП увеличивается и в настоящее время достигает почти 16 %.

Оценивая изменения доли номинального ВВП Китая в мировом номинальном ВВП, мы снова сравниваем с экономикой США. В случае сравнения (Китай, США) ВВП по паритету покупательной способности, положительный результат для экономики Китая еще более выразителен. Динамичный рост экономического потенциала Китая с начала реформ, благодаря их эффективному внедрению, является ярко выраженным по сравнению со снижающейся долей экономики США. На снижающуюся долю экономики США также влияет растущая доля многих других стран, таких как азиатские тигры, Бразилия, Индия и т. д. За исследуемый период доля ВВП Китая в мировом ВВП увеличилась почти в четыре раза. Напротив, ВВП США постепенно снижается и в 2018 году достиг лишь 63 % от уровня США в мировом ВВП в 1960 году, с устойчиво снижающейся тенденцией. Ожидается, что в 2030 году абсолютный ВВП Китая достигнет номинального абсолютного ВВП США. В абсолютном ВВП по паритету покупательной способности китайский ВВП уже достигает 25 398 тысяч млрд. долл. США и американский 20 544 тысяч млрд. долл. США [7].

Таблица 2.

Доля Китая и США в мировом ВВП

Год	Мировой ВВП тысяч млрд. долл. США	ВВП Китай тысяч млрд. долл. США	Китай/ мир ВВП	ВВП США тысяч млрд. долл. США	США/ мир ВВП
1960	1 426	60	4,2%	543	38%
1970	2 968	93	3,1%	1 076	36%
1980	11 220	191	1,7%	2 863	25%

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1990	22 611	361	1,6%	5 980	26%
2000	33 607	1 211	3,3%	10 280	30%
2010	66 036	6 202	9,4%	14 960	23%
2017	80 934	12 240	15,1%	19 390	24%
2018	85 910	13 608	15,8%	20 544	23,9%

Источник: [8].

2.4 Сравнение изменений ВВП Китая с ВВП США

В 1960 году абсолютный ВВП Китая составлял всего 11 % ВВП США. Этот показатель значительно вырос с начала 21-го века, когда за нецелое второе десятилетие 21-го века абсолютная доля ВВП Китая в абсолютном ВВП США выросла с 11,8 % до 63 %, в то время как темпы экономического роста Китая неуклонно снижаются.

Учитывая численность населения Китая, которая все еще более, чем в четыре раза превышает население США, ВВП на душу населения будет более реалистичным показателем уровня экономического роста Китая. Для большей объективности сравнения и увеличивающегося экономического потенциала Китая, мы в таблицу 3 также добавили данные по росту ВВП на душу населения. В таблице 3 мы сравниваем абсолютные значения доли Китая в абсолютном ВВП США, доли Китая в ВВП на душу населения.

Из данных, приведенных в таблице 3 самое большое значение имеет показатель ВВП на душу населения. Из данных таблицы видно, что в 1960 году Китай был очень беден по сравнению с США. Его ВВП на душу населения составлял всего 3 % от показателя США. Этот показатель имел тенденцию к снижению и ухудшался в случае Китая. В течение 80-х и 90-х годов 20-го века он достигал всего 1,5 % ВВП США на душу населения. Однако с 2000 года ВВП на душу населения в Китае резко вырос по сравнению с показателем США. Причем мы не можем приписать этот факт только замедлению прироста населения, но, прежде всего, быстрому росту абсолютного ВВП в Китае. К концу второго десятилетия 21-го века этот показатель достигает уже почти 15 % ВВП на душу населения США, т.е. имеем десятикратное увеличение.

Таблиця 3.

Сравнение абсолютного ВВП КНР и ВВП США

Год	ВВП в тысячах млрд. долл. США			ВВП на душу населения в долл. США		
	Китай	Китай/США	США	Китай	Китай/США	США
1960	60	11,0%	543,3	90	3,0%	3 007
1970	93	8,6%	1 076	118	2,2%	5 247
1980	191	6,6%	2 863	195	1,5%	12 598
1990	361	6,0%	5 980	318	1,5%	21 483
2000	1 211	11,8%	10 280	959	2,6%	36 450
2010	6 101	40,0%	14 960	4 560	9,4%	48 400
2017	12 240	63,1%	19 390	8 826	14,8%	59 532

Источник: [9], [10], [11].

2.5 Внешняя торговля Китая

Частью экономических реформ 1979 года стала и так называемая политика открытых дверей. Для успешного осуществления экономических реформ у Китая не было достаточно собственных источников экономического роста, поэтому он либерализовал приток внешних источников роста в виде иностранных кредитов и притока прямых иностранных инвестиций. Поддержка внешней торговли стала важной частью экономических реформ. Экспорт постепенно становился важной составляющей экономического роста. Чтобы повысить качество отечественной продукции, необходимо было также ориентироваться на импорт, который обеспечивал, прежде всего, ввоз современного производственного оборудования и технологий для китайской экономики. Из таблицы 4 следует, что в 60-х и 70-х годах 20-го века внешняя торговля играла незначительную роль в экономике Китая. В 60-е годы даже сократился абсолютный объем экспорта и импорта, а их доля в ВВП снизилась.

Объем экспорта и импорта начинает расти с 70-х годов. Стремительное увеличение обеих составляющих внешней торговли наблюдалось в Китае с 80-х годов. В равной мере значительно увеличилась доля экспорта и импорта в валовом внутреннем продукте.

Таблиця 4.

Внешняя торговля Китая (экспорт и импорт)

Год	Экспорт			Импорт		
	в млрд. долл. США	рост	доля в ВВП в %	в млрд. долл. США	рост	доля в ВВП в %
1960	2,57	•	4,31	2,64	•	4,43
1970	2,31	-11%	2,49	2,28	-14%	2,46
1980	11,03	477%	5,91	12,45	546%	6,51
1990	49,13	445%	13,61	43,94	352%	11,46
2000	253,09	515%	20,89	224,31	510%	18,52
2010	1 602,18	633%	26,33	1 380,68	615%	22,67
2017	2 424,21	151%	19,96	2 208,50	160%	18,19
2018	2 655,61	109%	19,51	2 549,99	115%	18,73

Источник: [12], [13].

Доля экспорта в валовом внутреннем продукте Китая достигла самого высокого уровня в 2010 году – 26,33 %. С тех пор этот относительный показатель демонстрирует постепенно снижающуюся тенденцию. Показательной за последние два исследуемых года, т.е. 2017 и 2018, является ситуация, когда объем импорта увеличился на 15 % в год, а экспорт всего лишь на 9 %. Такая ситуация вызвана таможенной войной между США и Китаем, когда США требовали Китай либерализовать импорт. В то же время, увеличение объема импорта может быть объяснено также изменением хозяйственной политики Китая, которая делает больший упор на поддержку экономического роста за счет увеличения внутреннего потребления.

Таблиця 5.

Внешнеторговый оборот Китая

Год	Внешнеторговый оборот в млрд. долл. США	Доля ВТ/ВВП	Внешнеторговый баланс в млрд. долл. США	Дефицит/ профицит % ВВП
1960	5,21	8,7%	- 0,07	- 0,11
1970	4,59	4,9%	+ 0,03	+ 0,32
1980	23,48	12,4%	- 1,15	- 0,60
1990	93,07	24,3%	+ 10,67	+ 2,96

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ
СПОВІЛЬНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2000	477,40	39,4%	+ 28,79	+ 2,38
2010	2 982,86	49,0%	+ 222,4	+ 3,65
2017	4 623,70	38,1%	+ 215,7	+ 1,78
2018	5 205,20	38,2%	+ 105,62	+ 0,78

В таблиці 5 ми відстежуємо частку зовнішньоторгового обороту в валовому внутрішньому продукті Китаю та змінення цих показників. З статистических даних в таблиці 5 чітко видно, що частка зовнішньоторгового обороту Китаю в валовому внутрішньому продукті зростає до 1980 року. Найбільший ріст цей показник демонстрував після вступлення Китаю до Всесвітньої торгової організації в 2001 році. Найвищого рівня він досяг в 2010 році, коли зовнішня торгівля становила майже половину ВВП Китаю. За останні роки спостереження частка зовнішньої торгівлі в валовому внутрішньому продукті досягла стабільного значення близько 38 %. Цей факт можна оцінити як сильну залежність китайської економіки від зовнішньої торгівлі – як від експорту, так і від імпорту, як високу ступінь її інтернаціоналізації та важливу роль Китаю в процесах глобалізації.

В відстежуваних 1960-х та 1970-х роках в Китаї спостерігався дефіцит торговельного балансу на рівні -0,11 % та -0,6 %. З 90-х років 20-го століття він показує профіцит зовнішньої торгівлі, який є позитивною складовою валового внутрішнього продукту $[Y = C + I + (X-M) + G]$. Найвищий показник профіциту зовнішньої торгівлі був зафіксований за спостережувану період в 2010 році, коли це значення досягло 3,65 % ВВП. По мірі збільшення обсягу імпорту це значення поступово зменшується.

Таблиця 6.

Китай та світова торгівля

	Експорт			Імпорт		
	в млрд. долл. США	світ	частка в світовому експорті	в млрд. долл. США	світ	частка в світовому імпорті
1960	2,57	130,9	1,96%	2,64		
1970	2,31	318,0	0,72%	2,28	348	0,65%
1980	11,03	2 049,41	0,53%	12,45	2 360	0,52%

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1990	49,13	3 495,09	1,40%	43,94	4 378	1,00%
2000	253,09	6 454,32	3,92%	224,31	7 905	2,83%
2010	1 602,18	15 302,68	10,46%	1 380,68	18 478	7,47%
2017	2 424,21	17 731,08	13,67%	2 208,50	22 490	9,81%
2018	2 655,61	19 453,63	13,65%	2 549,99	24 640	10,34%

Источник: [12], [13].

В результате экономических реформ и увеличения экономического потенциала китайской экономики постепенно начал расти не только объем экспорта и импорта, но и доля китайского экспорта в мировом экспорте и доля китайского импорта в мировом импорте.

В течение рассматриваемого периода Китай имел самую низкую долю в мировом экспорте в 1980 году, когда на его долю приходилось всего 0,53 %. Опять в мировой торговле начали играть важную роль уже упомянутые азиатские тигры, в результате чего доля других экспортеров впоследствии снизилась. Можно констатировать, что вступление Китая во Всемирную торговую организацию в 2001 году сыграло роль в увеличении его доли в мировом экспорте и импорте. Уже в 2000 году доля Китая в мировом экспорте составляла почти 4 %. В настоящее время это почти 14 % с небольшим ежегодным увеличением в 2018 году по сравнению с 2017 годом. За последние два года мониторинга из таблицы 6 ясно видно, что произошло небольшое снижение доли. Китай в настоящее время является крупнейшим экспортером и вторым по величине импортером в мире. С начала экономических реформ объем китайского импорта в мировом импорте увеличился почти в 21 раз, а после вступления во Всемирную торговую организацию увеличился в 3,6 раза. Доля Китая в мировом импорте в ближайшие годы будет расти несколько более высокими темпами, чем его доля в мировом экспорте.

Заключение

Основываясь на статистических данных, использованных в статье, мы однозначно констатируем, что в экономике Китая, благодаря проведению экономических реформ в конце 70-х годов 20-го века, наблюдался огромный рост всех отслеживаемых экономических показателей. Сравним увеличение этих показателей в 1980 году с последними доступными данными, т.е. 2018 года:

- Валовой внутренний продукт Китая за 40 лет вырос с 191 млрд. долл. США до 13 608 млрд. долл. США, что представляет собой 71-кратное увеличение.
- Доля Китая в мировом ВВП за исследуемый период увеличилась с 1,7 % до 15,8 %, т.е. более чем в 9 раз.
- ВВП на душу населения в Китае за четыре десятилетия вырос с 195 до 8 826 долл. США, т.е. в 45 раз.
- Разница между абсолютным ВВП Китая по сравнению с США сократилась с 1,7 % до 63,1 %, т.е. 37-кратно.
- Разница между ВВП на душу населения в Китае и США сократилась с 1,5 % в 1980 году до 14,8 %, т.е. в десять раз.
- Объем экспорта увеличился с 11,03 млрд. до 2 655,61 млрд. долл. США, т.е. в 240 раз.
- Доля Китая в мировом экспорте увеличилась с 0,53 % до 13,65 %, т.е. 27-кратно.
- Объем импорта увеличился с 12,45 млрд. до 2 549,99 млрд. долл. США, т.е. в 196 раз.
- Доля Китая в мировом импорте увеличилась с 0,52 % до 10,34 %, т.е. более чем в 20 раз.
- Доля экспорта в ВВП увеличилась с 5,91 % до 19,51 %, т.е. в 3,3 раза.
- Доля импорта в ВВП увеличилась с 6,51 % до 18,73 %, т.е. в 2,8 раза.

В китайской экономике с конца 70-х годов, когда начались экономические реформы в направлении рыночной экономики, произошли такие количественные изменения, которых в экономической истории до сих пор еще не было. Из отсталой, являющейся относительно незначительной частью мировой экономики, Китай стал экономической сверхдержавой, значение которой в мировой экономике продолжает расти.

Список использованной литературы:

- [1] Zhou, C. – Xiao, B. (2018). China's 40 years of economic reform that opened the country up and turned it into a superpower. Доступно онлайн: <https://www.abc.net.au/news/2018-12-01/40-years-of-reform-that-transformed-china-into-a-superpower/10573468>.
- [2] Google. (2020). Economy of China in 18 Century. Доступно онлайн: <https://www.google.com/search?q=Economy+of+china+in+18+century&sxsrf=ALeKk01nbUXqeaaxeSNyO2NOJx5hms8cVQ:1586503130028&source=In>

- ms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjK8P_bqN3oAhVkl1uAKHUhqAdEQ_AUoAXoECAwQAw&biw=1920&bih=969.
- [3] Kucharčík, R. (2020). O zahraničnej politike Charlesa de Gaulla. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. ISBN 978-80-225-4702-4.
- [4] Brocková, K. (2016). Čína a jej štatút trhovej ekonomiky v rámci WTO. In Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov 2016. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. ISBN 978-80-225-4281-4, s. 61-66.
- [5] Ghosh, I. (2019). The People's Republic of China: 70 Years of Economic History. Доступно онлайн: <https://www.visualcapitalist.com/china-economic-growth-history/>.
- [6] Worldometer. (2020). World Population by Year. Доступно онлайн: <https://www.worldometers.info/world-population/world-population-by-year/>.
- [7] World Bank. (2019). GDP, PPP (current international \$). Доступно онлайн: <https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.mktp.pp.cd>.
- [8] Worldometer. (2020). Global GDP this year. Доступно онлайн: <https://www.worldometers.info/gdp/>.
- [9] Google. (2020). GDP Cina 1960. Доступно онлайн: <https://www.google.com/search?q=GDP+Cina+1960&oq=GDP++Cina++1960&aqs=chrome.69i57j0l2.8280j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>.
- [10] Google. (2020). GDP per capita China 1960. Доступно онлайн: <https://www.google.com/search?q=GDP+per+capita+China+1960&oq=GDP++per++capita++China++1960&aqs=chrome.69i57.10521j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>.
- [11] Google. (2020). GDP per capita USA 1960. Доступно онлайн: <https://www.google.com/search?q=GDP+per+capita+USA+1960&oq=GDP+per++capita++USA++1960&aqs=chrome.69i57.7777j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>.
- [12] Macrotrends. (2020). China Exports 1960-2020. Доступно онлайн: <https://www.macrotrends.net/countries/CHN/china/exports>.
- [13] Macrotrends. (2020). China Imports 1960-2020. Доступно онлайн: <https://www.macrotrends.net/countries/CHN/china/imports>.

ХРОНОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ США В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЗИЦІЙ КРАЇНИ У СВІТОВІЙ ТОРГІВЛІ

Майборода Ю.Ю.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

США – відносно молода країна з бурхливою історією економічного розвитку, яку вважають засновницею сучасної ліберальної

моделі ринкової економіки. Зовнішня торгівля була і нині залишається однією з основ економічного зростання країни. З історичного контексту економічного розвитку США зрозуміло, що успіх країни у світовій торгівлі обумовлений сприятливими умовами для розвитку підприємництва та торгівлі всередині країни та активною політикою захисту експортерів назовні.

На сприятливості історичних умов для США як учасника світового ринку наголошують автори [1, с.24], пояснюючи їх позитивний вплив тим, що з часів великої депресії 1929-1933 рр. США не переживали значних соціально-економічних потрясінь, змогли зберегти демократичну форму правління й уникнути посилення мілітаризму. Практично не мали негативного впливу на розвиток економіки і світові війни, а наслідки участі США у Другій світовій війні характеризують як «золотий дощ» – адже збільшення ролі країни у міжнародній торгівлі відбулося за рахунок нарощення експорту військової продукції та аграрного експорту Європі. Під час обох світових війн на їхню територію не впала жодна бомба (за винятком Перл-Харбора у 1941 р.) [2], а останній серйозний військовий конфлікт безпосередньо на території США – війна між північними та південними штатами – відбувався близько 150 років тому.

Спираючись на історичну оцінку розвитку економіки, викладену у праці О.С.Шнипка [2], дослідженнях історії економічного розвитку США [3-4], можна виокремити найважливіші етапи та віхи в економічній історії США, що вплинули на формування лідерських позицій країни у міжнародній торгівлі.

З кінця 18 століття одразу із утворенням США як відокремленої незалежної держави розпочалося формування та законодавче закріплення фундаментальних принципів функціонування економіки – ринкових основ господарювання. Закріпилася й активна роль держави у розвитку нових промисловостей (так званих «infant industries» чи «baby industries») та підтримка «аграрної демократії» за рахунок інструментів митно-тарифного регулювання. Популярності в країні набули економічні ідеї Ф.Ліста, Д.Реймонда, які наголошували на необхідності митно-тарифного регулювання, які були втілені у практику – у результаті урядової підтримки протекціоністських ідей наприкінці 20-х років ставки адвалорного мита на деякі види товарів сягали 62% [5].

Основою економічного зростання та формування експортної спеціалізації у другій половині 19 століття став динамічний роз-

виток транспорту (зокрема, залізничного транспорту та річкового пароплавства). Також, створення ринку землі на цьому етапі обумовило розквіт сільського господарства і розвиток фермерства як найбільш ефективної в ринкових умовах форми господарювання, що також визначило тодішню експортну спеціалізацію США. Завдяки ефективному і високопродуктивному сільському господарству в майбутньому країні вдалося стати провідним експортером сільськогосподарської продукції, а вивільнені фактори виробництва спрямувати на розвиток обробної промисловості.

Наприкінці 1870-х США стали найбільшою економікою світу. Тоді ж, уряд США розпочинає розширення географії зовнішньоторговельних операцій за рахунок укладання регіональних угод про торгівлю, насамперед з країнами Латинської Америки. Так, завдяки прийнятому у 1920 році акту, скасовано мито на деякі імпортні товари, такі як кава, тютюн, і водночас надано право президенту відновлювати мита у разі необхідності з метою захисту національних виробників від недружніх заходів інших держав.

Наприкінці 19 – на початку 20 століття країна переживає промислове піднесення, яке отримало назву «другої промислової революції». Це був період впровадження винаходів у промисловість (електрика, літако- та автомобілебудування, розвиток засобів комунікації, модернізація залізничного транспорту), етап відкриття покладів цінної сировини на території держави (нафти, міді та срібла), вдосконалення масового виробництва (стандартизації виробництва) і як наслідок – зростання продуктивності праці та доходів в економіці. З'являється новий, символічний та дещо ідеалізований американцями соціальний прошарок – магнати ("Туссоопс"), підприємці що володіли значними фінансовими активами та природними ресурсами, та активно інвестували у ризиковий бізнес та промислові нововведення.

З початку 20 століття і до завершення Другої світової війни тривав етап зміцнення економіки США за рахунок подальшого розвитку промислового виробництва, нарощення експорту товарів військового призначення та продовольства воюючим сторонам у світових війнах. У період «Великої депресії» зовнішня торгівля США скоротилася на дві третини, однак обраний урядом шлях виходу з кризи, так званий «Новий курс» Ф.Рузвельта, спрямований вдосконалення системи державного регулювання економіки, сприяв відновленню та подальшому розвитку економіки.

У роки Другої світової війни економіка США характеризувалася найбільшим в її історії зростанням – річні темпи росту реального ВВП у розпал війни становили 17-19% [6]. Частка країни у світовому виробництві у 1945 році становила 50% [7]. Повоєнний період (50-60-ті роки) став етапом закріплення за США статусу економічного лідера демократичного світу. Друга світова війна збагатила США і зміцнила їх становище як лідера західного світу. За ініціативи та підтримки США реалізується план повоєнного відновлення Європи, країна займає домінуючу позицію в утворенні системи міжнародних інституцій, за США закріплюється статус світового технологічного лідера. У 50-60-х роках через вивільнення ресурсів, раніше задіяних у виробництві продукції для військової галузі, переорієнтацію підприємств на виробництво товарів для «мирного часу» активізується розвиток автомобільної промисловості, виробництва побутової техніки та літаків. У 50-60-х роках відбувся підйом споживчого попиту, що призвело до зростання національного виробництва. Покладено початок постіндустріальним змінам: внаслідок зростання продуктивності праці у сільському господарстві та промисловості зростає число зайнятих у сфері послуг і частка сфери послуг у валовому виробництві.

70-80-ті роки характеризуються погіршенням внутрішньої економічної ситуації та загостренням макроекономічної нестабільності, боротьба з інфляцією відбувається на фоні зростання імпорту та торгового дефіциту. Енергетична криза початку 70-х та війна у В'єтнамі обумовили зростання цін на американські товари, відповідно, погіршення через це конкурентних позицій на світових ринках. Кінець 70-х років характеризується глибокою рецесією.

У 80-90-ті роки розвиток США відбувається в умовах нарощення військових витрат через «холодну війну» з Росією та зростання бюджетного дефіциту. У міжнародній торгівлі США мають негативне торговельне сальдо, а у світові лідери виходить Японія з кардинально відмінною від США системою регулювання економіки. Однак на початку 90-х із розпадом СРСР акцент у економіці загалом та зовнішній торгівлі США зміщується в бік демілітаризації, а зусилля уряду та підприємницьких структур спрямовуються на розвиток інноваційних технологій – економіка США стабілізується, виявляє стаке зростання. Разом з тим, у зовнішньоекономічній політиці США пріоритетності набувають питання інтернаціоналізації і посилення впливу глобальних процесів на економіку США. Значна увага при-

діляється питанню регіональної інтеграції та посиленню співпраці з основними торговельними партнерами у контексті протистояння конкуренції зростаючих економік Південно-Східної Азії.

Детальний аналіз етапів розвитку економіки США дає змогу констатувати, що здобуття торговельного лідерства відбувалося на фоні якісного розвитку системи ринкової економіки у поєднанні з обґрунтованим втручанням уряду у зовнішню економіку. Основою розвитку промислового експорту стали підтримувані і водночас контрольовані державою великі промислові підприємства, у той час як сільськогосподарська складова зовнішньої торгівлі базувалася на ефективному фермерстві. Однак визначальними, на наш погляд, обставинами, що сприяли набуттю статусу лідера у світовій торгівлі, як у міжвоєнний, так і в повоєнний час, стали по перше – гнучкість національного виробництва, еластичність товарного експорту, тобто здатність підприємств переорієнтуватися з виробництва товарів військового призначення на товари мирного часу; по друге – значна увага як уряду, так і виробників до технологічного розвитку як основи економічного зростання загалом і зростання експорту зокрема. Основою сучасного торговельного лідерства США стала розвинута система ринкових відносин та інститутів державного регулювання, ефективна зовнішня політика. Активна зовнішньоекономічна співпраця та світова економічна могутність обумовила неофіційне обрання світовою спільнотою США як політичного лідера та гаранта безпеки у світі.

Список використаної літератури:

1. Економіка зарубіжних країн: Навчальний посібник / А.П. Голиков, О.Г. Дейнека, Л.О. Позднякова, П.О. Черномаз; За ред. А.П. Голикова. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 464 с.
2. Шнипко О. С. Економічна влада США: історія та сучасність [Електронний ресурс] / О.С.Шнипко // Інвестиції: практика та досвід. – № 15. – 2011. – С.22-26. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2011/8.pdf
3. The U.S. Economy: A Brief History [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://usa.usembassy.de/etexts/oecon/chap3.htm>
4. Хватов Ю. Ю. Економіка США: етапи і аналіз сучасних тенденцій розвитку [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Хватов // Академічний огляд. – 2017. – № 2. – С. 84-95. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2017_2_10.
5. Sargent Daniel. American Foreign Economic Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://oxfordre.com/americanhistory/abstract/10.1093/acrefore/9780199329175.001.0001/acrefore-9780199329175-e-52>

6. US GDP by Year Compared to Recessions and Events. The Strange Ups and Downs of the U.S. Economy Since 1929 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.thebalance.com/us-gdp-by-year-3305543>.
7. Manzi Jim. A POST-AMERICAN WORLD? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://theamericanscene.com/2008/05/07/a-post-american-world>

ТОРГОВА ВІЙНА МІЖ США ТА КИТАЄМ: ВПЛИВ НА ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНУ ПОЛІТИКУ ЄС

Машкара-Чокнадій В.В.

*старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Міжнародна торгівля на сучасному етапі переживає нову трансформацію. Незважаючи на всі спроби СОТ дотримуватись чесних правил ведення вільної торгівлі, сьогодні країни, мотивуючи захистом своїх національних інтересів, поступово переходять від лібералізму до протекціонізму, який швидкими темпами зростає в усьому світі. Міжнародна торгівля страждає від постійної невизначеності, від зміни «правил гри» та уражена торгівельним конфліктом між США і Китаєм, наслідки якого відчутні як для кожної країни окремо, так і для світової економіки загалом.

Останні кілька років протекціонізм у світовій торгівлі вийшов на новий рівень розвитку. Більшість економістів пов'язують це з обранням нового Президента США Дональда Трампа та відвоювання Америкою гілки першості на міжнародній арені.

Першим сигналом до початку торгівельної війни стала хвиля тарифних обмежень США щодо Китаю, які мали на меті захист національних інтересів. Саме тарифні протистояння двох наддержав призвели до дисбалансу міжнародної торгівлі, який вже тягнувся протягом останніх років. Так за 10 років дефіцит торговельного балансу США з Китаєм зріс майже у 2 рази до 420 млрд.дол.США, при цьому американський експорт товарів до Піднебесної стагнує вже на протязі 6 років. [1]

Як бачимо із рис.1, торгівельний дефіцит між США та Китаєм досяг свого історичного мінімуму за останні роки (станом на січень 2019 року – більше 355 млрд.дол.США). З поданих нижче даних

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

зовсім не дивно, що Д.Трамп, дотримуючись гасла «to make America great again», 1 березня 2018 року оголосив про підвищення тарифів на імпорту сталі й алюмінію, в тому числі з Китаю. З цього моменту почалась найсерйозніша тарифна війна у світовій економіці з початку 30-х років.

Спочатку Трамп запровадив мита на імпорту сталі (25%) та алюмінію (10%) для усіх країн, за винятком американських партнерів по NAFTA – Канади і Мексики. Потім митом обклали китайські товари обсягом спочатку на \$50 млрд, а пізніше на \$200 млрд. Китайська сторона у відповідь встановила мита в розмірі 5-10% на імпорту товарів для груп обсягом \$60 млрд.

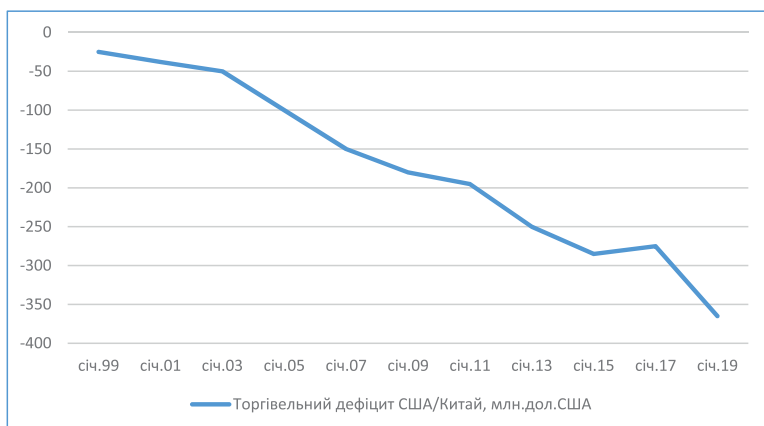

Рис.1. Торговельний дефіцит США/Китай, млрд. дол. США

Джерело: доповнено автором на основі джерела [2]

Протягом двох років ведення активної тарифної війни США та Китай намагалися неодноразово домовитись. Китай пропонував США скоротити профіцит у торгівлі до нульової позначки до 2024 року. За словами китайської делегації, до 2024 року Китай має збільшити імпорту товарів з США на загальну суму більш ніж \$1 трлн, тобто збільшити американський імпорту в шість разів. Зі свого боку американська сторона не хотіла чекати так довго і наполягла, щоб «дисбаланс у торгівлі був усунутий протягом наступних двох років». [3]

Потепління у відносинах між двома наддержавами відбулось в січні 2020 року, коли очільники обох країн підписали офіційну домовленість про початок «першої фази» торгової угоди, яка буде спрямована на скорочення багатомільярдного дефіциту торгівлі між США та Китаєм. Згідно з даною угодою планується відкрити китайські ринки для більшої кількості американських компаній, збільшити експорт сільськогосподарських та енергетичних ресурсів та забезпечити кращий захист американських технологій та комерційних таємниць від інтелектуальних крадіжок. У свою чергу Китай зобов'язався придбати додаткові американські товари та послуги на суму \$200 млрд до 2021 року та знизити частину мит, які він наклав на американські товари. Втім угода зберігає головну частину мит, які Трамп наклав на китайські товари на суму \$360 млрд, а також зберігає загрозу додаткового покарання, якщо Пекін не дотримається умов угоди. [4]

Дворічна торговельна війна між США та Китаєм стала великим джерелом невизначеності для міжнародної торгівлі. У свою чергу МВФ погіршив свій прогноз щодо зростання світової економіки цього року, стверджуючи, що її зростання за останній період почало значно сповільнюватися.

Безперечно, осторонь тарифних протистоянь не опинився і Європейський союз, який зайняв свою позицію на цій лінії торговельної війни. Паралельно з осудом китайської зовнішньоторговельної політики в бік американців Дональд Трамп неодноразово засуджував країни ЄС за їх недобросовісну торговельну політику щодо Штатів. Це призвело до того, що США і Євросоюз ввели взаємні торговельні мита на частину товарів, а США, у свою чергу, намагалися ввести нові мита на автомобілі європейського виробництва у розмірі 20%. США та ЄС на даному етапі перебувають на етапі зростаючої конкуренції.

Якщо аналізувати річний обсяг торгівлі між ЄС та США, то він найбільший у світі (за даними 2018 р. – понад 1,3 трл. дол. США, з них понад третина – торгівля послугами). У 2019 р. взаємна торгівля, незважаючи на численні оголошення про введення обмежень, продовжувала зростати, хоча темп її приросту дещо сповільнився. [5]

На початку 2020 р. тарифне протистояння між США та ЄС у сфері торгівлі набуло відкритого характеру. Йдеться йдеться про план поетапного перегляду торговельних угод. Отримавши умовну перемогу

після після підписання першої фази торгівельної угоди з Китаєм, США почав активно здійснювати торговельний та політичний тиск на ЄС.

Перебіг американсько-китайського торгового конфлікту важливий для розуміння параметрів потенційного американсько-європейського протистояння, зокрема й тому, що «торговельні війни» між Вашингтоном і Пекіном дали можливість Брюсселю посилити позиції на обох цих ринках. За даними ЮНКТАД, саме європейський експорт є головним бенефіціаром і замінить протягом поточного року 50 млрд.дол.США втраченого американського експорту в КНР і 20 млрд.дол.США – експорту КНР у США. Понад те, ЄС, уважно спостерігаючи за особливостями американо-китайського протистояння, визначив слабкі місця обох партнерів та оптимістично оцінює свої позиції у сфері торгової конкуренції. [5]

Оцінюючи проміжні результати торговельних воїн між такими світовими гігантами як США, Китай та ЄС, можна з впевненістю сказати, що світова економіка перейшла у фазу стагнації, порушуючи баланс у міжнародній торгівлі, який поступово розвивався ще з часів запровадження СОТ принципів лібералізму. Агресивна політика США щодо основних своїх торговельних партнерів призвела до нового поштовху у розвитку протекціонізму на міжнародній арені. При цьому ЄС використовує механізми СОТ як головний інструмент захисту та регулятору міжнародної торгівлі.

Крім безпосередніх сторін конфлікту, суттєво постраждає також і вся світова економіка, результатом негативного вплив від досі чинних фінансово-торговельних санкцій може стати глобальна рецесія.

Список використаної літератури:

1. Графік, що показує причину торгової війни між США та Китаєм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://businessviews.com.ua/ru/economy/id/grafik-scho-pokazuje-prichinu-torgovoji-vijni-mizh-ssha-ta-kitajem-2065/>
2. Торговая война США – Китай, что важно знать? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://spydell.livejournal.com/670650.html>
3. Торговельна війна США і Китаю. «Більшої загрози світовій економіці не існує» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/world/observe/torgovelnaya-viyna-ssha-i-kitayu-bilshoji-zagrozi-svitoviy-ekonomici-ne-isnuje-594485.html>
4. Кінець торгової війни: США та Китай погодили першу частину торгової угоди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://espresso.tv/news/2020/01/16/kinec_torgovoyi_viyny_ssha_ta_kytay_pogodyly_pershu_chastynu_torgovoyi_ugody

5. Веселовський А.І. Відносини США – Європейський Союз: тенденції та варіанти у середньостроковій перспективі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/vidnosini-ssha-evropeyskiy-soyuz-tendencii-ta-varianti-u>

МІЖНАРОДНІ ТРАНСПОРТНІ КОРИДОРИ ТА ВУЗЛИ ЯК ВАЖЛИВІ СКЛАДОВІ СИСТЕМИ ТРАНСПОРТНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Федурця О.І.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”*

Інтенсивний розвиток міжнародних економічних відносин, глобалізація та регіоналізація світової економіки, інтеграційні процеси вимагають створення спеціальної системи, яка забезпечує економічні зв'язки між країнами світу, тобто міжнародної системи товароруху на базі єдиного транспортного простору. Концепція їх формування ґрунтується на інтермодальному підході, важливими елементами якого є міжнародні транспортні коридори і транспортні вузли.

Основною складовою сучасних транспортних комунікацій є міжнародні транспортні коридори (МТК) – транспортні артерії і сукупність різних видів транспорту, що забезпечують значні перевезення вантажів і пасажирів на напрямках їх найбільшої концентрації [1].

Поняття МТК передбачає швидке і безпечне просування пасажирів і вантажів. Це досягається у тому числі шляхом створення пільгових умов вантажоперевезень на маршрутах конкретного МТК, коли у його кордонах:

- діють спрощені правила і фактичний порядок митного, санітарного, прикордонного й ін. оформлення переміщення пасажирів і вантажів;
- застосовуються пільгові тарифи на всі види послуг і зборів, у тому числі при митному, прикордонному, санітарному й ін. оформленні, перевезеннях залізницею, по термінальних, портових зборах тощо;

- існує єдиний орган керування, що об'єднує і синхронізує роботу його окремих ділянок і служб;
- діє стабільна правова база, забезпечені надійний захист та безпека вантажів і пасажирів від кримінальних і розбійних зазіхань;
- всілякі зміни після їхньої ретельної проробки набирають сили через 3-6 місяців після попереднього широкого інформування пасажирів, вантажовідправників і вантажоодержувачів у країнах, територією яких проходить МТК.

Формування МТК було викликано швидким ростом міждержавних економічних і культурних зв'язків і мало на меті поліпшення й здешевлення міжнародного сполучення за рахунок підвищення погодженості в розвитку й експлуатації взаємодіючих ланок транспортної інфраструктури різних країн.

МТК мають важливе значення для кожної країни. Це оцінюється не тільки з точки зору економічної вигоди, яку можна отримати за рахунок підвищення надійності і ефективності національних зовнішньоторговельних перевезень, активного розвитку зв'язків промислових підприємств, зростання обсягів транзитних вантажопотоків, залучення вітчизняних та іноземних інвестицій. Важливість і основні завдання розвитку МТК пропонується оцінювати і з позицій національної безпеки, таких її складових, як: військова, економічна, промислова, технологічна, продовольча, демографічна тощо.

До нині в світі викристалізовується три світових економічних полюси: Євросоюз, Північно-Східна, Східна та Південно-Східна Азія та Північна Америка, що утворюють основні транспортні потоки. Вони утворюють своєрідний транспортний трикутник: США - Європа - Далекий Схід. МТК для кожної країни, територією якої вони проходять, забезпечують вирішення двох задач. По-перше, створюють фундаментальні основи для входження держави в єдиний економічний і культурний простір значно більшою територією із збереженням і навіть збільшенням при цьому своїх власних цінностей, по-друге, формують єдину, економічно більш ефективну логістично-транспортну систему раціонального обміну як коштами, так і продуктами виробництва.

Сьогодні МТК реалізують розширений спектр транспортних послуг. Це доставка вантажів найкоротшим шляхом і в мінімальні терміни, а також перевалка вантажів з одного виду транспорту на

інший та їхня обробка. Весь комплекс транспортних робіт вимагає розвитку як самих шляхів сполучення (автомобільні дороги, залізничні колії), так і транспортно-складських комплексів по обробці і перевалці вантажів (водні і повітряні порти, залізничні станції, контейнерні термінали), усієї транспортної інфраструктури (під'їзні шляхи, ремонтні підприємства, розгалужена сфера послуг).

Особливо важливу роль у системі МТК відіграє розвиток інформаційної інфраструктури, що акумулює, обробляє, зберігає й утилізує інформацію про наявність вантажу, потребу в тих або інших транспортних засобах, забезпечує безперервне спостереження за проходженням вантажів і підвищує рівень їх збереження [2].

Варто відзначити, що при формуванні міжнародного транспортного коридору на конкретному напрямку перевезень використовується декілька видів транспорту, що призводить до необхідності створення відповідної логістичної інфраструктури, до складу якої належать [3]:

- мережа вантажних терміналів та інших багатофункціональних комплексів необхідних для різноманітних операцій з усіма видами вантажів;
- митні склади та інші підрозділи для тимчасового зберігання товарів та для митного переоформлення імпорту-експорту;
- якісні залізничні колії та автомобільні дороги;
- розгалужена інфраструктура водного та морського транспорту;
- наявність інфраструктури для логістичного сервісу (мотелі, їдальні, АЗС, СТО тощо);
- інформаційна інфраструктура (мобільний зв'язок, доступ до мережі Internet, GPS тощо).

Зважаючи на актуальність питання дослідження транспортних коридорів та інфраструктури, доцільно звернути увагу на поняття транспортного вузла. Транспортний вузол у вузькому розумінні представляє собою пункт перетину двох або більшої кількості видів транспорту і може розглядатися як ланка окремо узятото транспортно-логістичного ланцюга доставки вантажу у змішаних перевезеннях.

У складі транспортного вузла у широкому розумінні, як правило, виділяють такі підсистеми:

- пасажирське обслуговування (прийом, відправлення та обслуговування міських, приміських, дальніх і транзитних пасажиропотоків);

- вантажне обслуговування (прийом, відправлення, транзит без переробки, транзит з переробкою, змішаний транзит за участю декількох видів транспорту);
- ремонт та контроль технічного стану рухомого складу;
- транспортне експедиторське обслуговування;
- розподіл матеріальних потоків (склади, складські термінали, транспортно-складські комплекси, торгівельні бази, центри логістичного розподілу);
- інформаційне супроводження пасажирських, вантажних, транспортних потоків (масиви транспортної і комерційної інформації для всіх учасників логістичних ланцюгів);
- інвестиційно-фінансове забезпечення транспортно-логістичного процесу. У світовій практиці транспортні підприємства промислового транспортного вузла інтегруються з торговою й індустріальною зоною усього регіону, причому на транспортних комплексах розміщуються комплекси глибокої переробки вантажів.

Складські термінали виконують функції логістичних підприємств, діяльність яких націлена на скорочення перевізного часу і раціональне зниження енергетичних і трудових витрат у межах регіонального і загальнодержавного розподілу вантажів. У середині великого промислового транспортного вузла можуть бути зосереджені десятки терміналів, на периферії – навіть кілька десятків.

В основу організації транспортного вузла (у широкому і вузькому розумінні) покладені такі принципи: раціональне розміщення вузла щодо обслуговуючої клієнтури, оснащеність навантажувально-розвантажувальних фронтів, наявність місць тимчасового складування, оснащених високопродуктивними перевантажувальними засобами.

При організації транспортного вузла передбачається комплексний розвиток матеріально-технічної бази транспорту з узгодженням параметрів рухомого складу, задіяного в транспортному коридорі, за габаритами, вантажопідйомністю і місткістю, забезпеченням ритмічності подачі транспортних засобів, управління рухом контейнерів за допомогою організації системи спостереження [4].

Таким чином, існування МТК передбачає використання на конкретному напрямку кількох видів транспорту, а також обов'язкову наявність високонасиченої інфраструктури для їхнього обслуго-

ування, зв'язку, сервісу. Сьогодні поряд з поняттям МТК набуває більшої актуальності дослідження транспортних вузлів і ці обидві категорії становлять важливу складову системи транспортних комунікацій.

Список використаної літератури:

1. Міжнародні транспортні коридори (Вікіпедія). – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародні_транспортні_коридори.
2. Полякова О.М. Передумови формування мережі мультимодальних транспортно-логістичних центрів в Україні / Полякова О.М., Соломніков І.В. // Вісник економіки транспорту і промисловості 2011. - № 34. – С.217-222.
3. Данько М. І. Забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств в умовах міжнародних транспортних коридорів [Текст] / М. І. Данько, В. Л. Дикань, Н. В. Якименко, Харків, УкрДАЗТ, - 2008. – 169 с.
4. Дикань В.Л. Використання логістичних технологій в управлінні транспортним процесом у транспортному вузлі/ Дикань В.Л., Волканова Н.Д.// Вісник економіки транспорту і промисловості. Зб. наук. статей УкрДАЗТ. – Вип. №11. – Харків. –2005.– С. 11-14.

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Химинець В.В.

*Д.е.н., доц., завідувач відділу досліджень Західного регіону в місті
Ужгород Національного інституту стратегічних досліджень України*

Цімболинець Г.І.

*асистент кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Демографічна криза в європейських країнах має суттєвий вплив на економічні процеси. Керівництво країн-членів дуже добре усвідомлюють важливість та необхідність забезпечення ринків праці достатньою кількістю трудових ресурсів, адже потужні економіки потребують людського капіталу, який не може бути забезпечений внутрішнім населенням. Відповідно до ситуації приймаються різні нормативно-правові акти в сфері міграції, які спрощують умови та вимоги до трудових мігрантів, пропонують їм різні привілеї та виго-

ди, що не може не приваблювати трудових мігрантів, у тому числі з України.

Формування міграційної політики ЄС бере свій початок ще в 50-х роках ХХ ст., коли були підписані перші Договори Європейського Союзу. Тоді питанням міграції приділялося мало уваги. У декількох правових актах ЄС визначено спільні підходи до забезпечення легальної імміграції та гарантій прав мігрантів: Директива Ради 2003/109/ЄС від 25 листопада, стосовно правового статусу громадян третіх країн, які тривалий час (не менше 5 років) безперервно проживали на території країн – членів; Директива Ради 2003/86/ЄС від 22 вересня 2003 р. про право на сімейне возз'єднання; Директива ЄС 2016/801 Європейського парламенту та Ради від 11 травня 2016 р. Про умови в'їзду та перебування громадян третіх країн з метою проведення наукових досліджень, навчання, волонтерства, обмін учнями або участі в освітніх проектах, au pairing; Директива 2014/36/ЄС Європейського парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року про умови в'їзду та перебування громадян третіх країн з метою працевлаштування на сезонних роботах; Директива 2014/66/ЄС Європейського парламенту та Ради від 15 травня про умови в'їзду та перебування громадян третіх країн у рамках внутрішньокорпоративних трансфертів та ін.

Щодо міграції фахівців, то в 2009 році був прийнятий порядок допуску висококваліфікованих мігрантів шляхом введення «блакитних карток» - спеціальних дозволів на проживання. Вони мають рівний доступ до всіх-країн-членів і можуть переїхати в іншу країну після 18 місяців перебування, але повинні звернутися за новою «блакитною картокою» в цій країні [1, с.178-183]

Ці нормативно-правові акти визначають основні засади міграційної політики на рівні ЄС, але кожна держава має право самостійно здійснювати регулювання економічної міграції відповідно до своїх потреб та можливостей. Численні проблеми, що пов'язані із старінням населення та зменшенням економічно активного населення є характерними для всіх країн-членів, адже згідно з дослідженнями впливових європейських науково-дослідних установ, і Європейської Комісії зокрема, чисельність європейського населення буде скорочуватися великими темпами, і до 2050 року ЄС потребуватиме ще 50 мільйонів мігрантів. Так звана «демографічна бомба сповільненої дії» спричинить велике навантаження на соціальне забезпечення,

на ринки праці, на податкову систему, на рівномірність розвитку окремих регіонів, адже збільшиться кількість осіб, яких потрібно буде забезпечувати за рахунок державних коштів, а кількість платників податків зменшиться. До того ж, це може негативно вплинути на інвестиційні потоки та створення нових виробничих потужностей, оскільки, катастрофічними темпами буде зменшуватись наявність трудових ресурсів.

Питання старіння європейського населення активно почали обговорюватися в 2015 році під час кризи біженців, багато європейських політиків наголошувало на необхідності залучення мігрантів для того, щоб підтримувати європейську систему соціального забезпечення. Цього ж року, Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун, виступаючи в Брюсселі зазначив, що для того, щоб заповнити дефіцит робочої сили та зберегти позитивну економічну динаміку Європи просто необхідні мігранти. Прем'єр-міністр Іспанії Жозеп Борель у 2018 році також наголошував на тому, що ЄС необхідні мігранти, якщо він не хоче перетворитися на «континент старих», а нещодавно Президент Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн призначила віце-президента з питань демократії та демографії, який повинен проводити публічні обговорення про старіння європейського населення, та чи може це в майбутньому позбавити громадян ЄС соціального забезпечення та інфраструктури. Трьохрічне дослідження Єврокомісії стосовно демографічного майбутнього ЄС показало, що мігранти не створять значного впливу на старіння європейської нації, адже новоприбулі громадяни теж з часом старіють, тому середній вік в Європі продовжуватиме зростати, тобто залучення мігрантів матиме позитивний вплив тільки в короткостроковій перспективі. Але не спростовується і твердження, що без мігрантів ситуація на ринку праці може стати критичною [2].

Найбільші країни-реципієнти трудових мігрантів в Європі, зокрема, Польща та Німеччина вже багато років проводять політику по залученню додаткової робочої сили на ринки праці. Польща проводить систематичну і комплексну політику залучення іноземних мігрантів у країну. Представники органів влади у сфері ринку праці, інвестицій та розвитку економіки наголошували на необхідності залучати мігрантів із третіх країн, як об'єктивну передумову розвитку польської економіки. Згідно зі звітом міжнародної консалтингової компанії PricewaterhouseCoopers до 2025 року Польща потребува-

тиме ще 1,5 мільйона мігрантів, а за даними Європейської Комісії до 2060 року населення країни зменшиться до 5 мільйонів, до того ж вік кожного третього поляка становитиме 65 років і більше. Вже сьогодні Польща потребує ще більше мігрантів, а для того щоб заповнити прогалини на ринку праці вона вжила наступні заходи.

1. Прийнято закон «Про репатріацію», що передбачає повернення поляків на Батьківщину за досить простою процедурою.

2. Вступив у дію закон 2017 року згідно з яким громадяни третіх країн можуть отримати посвідку на проживання в Польщі, якщо перенесуть сюди своє підприємство.

3. Прийнято закон «Про картку поляка», який передбачає видачу громадянам країн СНД та Балтії, які мають польське походження спеціального дозволу на проживання, який забезпечує користування усіма правами, що мають громадяни Польщі за виключенням виборчого права. Відкрито пенсійну систему, згідно з якою громадяни третіх країн можуть робити пенсійні накопичення.

4. Впроваджено спрощений механізм видачі громадянства та отримання та дозволів на роботу. Так, з 2012 року право надання громадянства перейшло від Президента до місцевого представника уряду – воєводи, а видання дозволу на роботу за типом S видається старостою повяту.

5. Законодавством передбачено спеціальний порядок для іноземців щодо возз'єднання сімей. На даний момент також обговорюється питання відкриття доступу іноземців до іпотечних кредитів за такими ж ставками, як і для громадян Польщі.

Загалом Польща має найвідкритіший ринок для трудових мігрантів серед країн ЄС [3].

Уряд Німеччини та представники науково-дослідних інституцій наголошують про важливість трудових мігрантів для економіки вже понад 30 років. Для того, щоб підтримувати конкурентоспроможність країни на світовій арені, необхідно залучати щороку близько 400 тис. трудових мігрантів. На сьогодні дефіцит робочої сили становить 1,2 мільйона, 40% підприємств скаржаться на брак працівників. Така ситуація обумовлена внутрішньою демографічною ситуацією, з 1970 року показники народжуваності падають, а тривалість життя громадян збільшується, а отже зростає і кількість осіб пенсійного віку, яких потрібно забезпечувати. Для цього Німеччина, як і більшість розвинених країн Європи, вже давно відкрила свій ринок для

працівників із різних держав, так, зокрема, на даний момент, близько $\frac{1}{4}$ населення є мігрантами або мають міграційне коріння, а за прогнозами дослідницької групи у сфері міграції Інституту досліджень ринку праці у Нюрберзі ця цифра зросте до 35% в 2030 році, нижня прогнозована межа – 30%, верхня – 40%, тобто через 10 років кожен 3 житель Німеччини буде мігрантом чи матиме міграційне коріння, у великих мегаполісах частка мігрантів досягне 70%.

Для того, щоб прискорити міграційні процеси, влада вже розробила новий міграційний закон, який набув чинності 1 березня 2020 року, що полегшує доступ іноземців на ринки праці. Економічні вигоди, які передбачається отримати від нього значні: підвищення показників економічного зростання на 0,5-1%, зростання конкурентоспроможності економіки та надходження додаткових інвестицій.

Для того, щоб отримати роботу у ФРН потенційним мігрантам необхідно визнати свою кваліфікацію в країні, володіти на достатньому рівні німецькою мовою та нести витрати за своє перебування в країні.

Зміни, які передбачені новим законом про міграцію, стосуються перш за все привілеїв, які отримували громадяни ФРН та ЄС при працевлаштуванні: роботодавець, який хотів найняти робітника з третіх країн, повинен був переконатися чи нема претендентів на це робоче місце всередині країни чи інших країн Союзу. До того ж, громадянам з третіх країн (які мають відповідну визнану кваліфікацію та володіють німецькою мовою) буде дозволено перебувати на території країни протягом пів року для пошуку роботи, але за свій рахунок без отримання соціальних виплат [4].

То ж, активна політика по залученню трудових мігрантів країн ЄС стала свого роду рятувальним кругом для їх економік, і в майбутньому буде забезпечити сталу кількість трудових ресурсів на ринках праці.

Список використаної літератури:

1. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія / О.А. Малиновська. – К. : НІСД, 2018. – 472 с.
2. Foreign Policy: Європа приречена постаріти, але наслідків вона може й не відчутти [Електронний ресурс] // УНІАН. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/world/10847246-foreign-policy-yevropa-prirechena-postariti-ale-naslidkiv-vona-mozhe-y-ne-vidchuti.html>.

3. Танасійчук О. «Новий Міграційний закон»: Німеччина відкриває двері для робочих мігрантів [Електронний ресурс] / Ольга Танасійчук // УКРІНФОРМ. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2605082-novij-migracijnij-zakon-nimeccina-vidkrivae-dveri-dla-robocih-migrantiv.html>.
4. ЯК ПОЛЬЩА БОРЕТЬСЯ ЗА УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ [Електронний ресурс] // Український інститут майбутнього. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.uifuture.org/publications/news/24039-yak-polsha-boretsja-za-ukrainskykh-trudovych-migrantiv>.

СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ В ЄС: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЦАЛАН М.І.

*к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”*

В умовах активізації глобалізаційних та регіоналізаційних процесів все більшої актуальності набувають питання смарт-спеціалізації. Ця концепція вже тривалий час розвивається у Європі, чим довела свою ефективність у економічному аспекті та місце у регіональній стратегії її розвитку. Досвід європейських країн, застосований іншими країнами, може сприяти підвищенню регіональної конкурентоспроможності, у тому числі створенню нових робочих місць, підвищенню добробуту місцевого населення та розширенню перспектив регіонального розвитку.

У Європейському Союзі з метою підвищення цілісності інтеграційної структури значна увага приділяється розвитку п'яти горизонтальних політик, чільне місце серед яких займає регіональна політика. Як відомо, вона у ЄС є дворівневою: на рівні інтеграційного угруповання у цілому, де регіональні ініціативи спрямовані на зміцнення конкурентних позицій країн-членів та на рівні безпосередньо кожної окремої країни, у межах якої основним вектором розвитку є зміцнення внутрішньої економічної ситуації. Смарт-спеціалізація сьогодні є інноваційним інструментом, який використовується Європейським Союзом для забезпечення конкурентоспроможності регіонів, в основі якого є економіка знань.

НАПРЯМ 1. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ СПОВІЛНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Смарт-спеціалізація передбачає врахування локальних умов та можливостей і зорієнтована на стимулювання економічного зростання в Європі, сприяючи кожному регіонові розкривати свій потенціал. Смарт-спеціалізація має свої цільові орієнтири (див. рис. 1.)

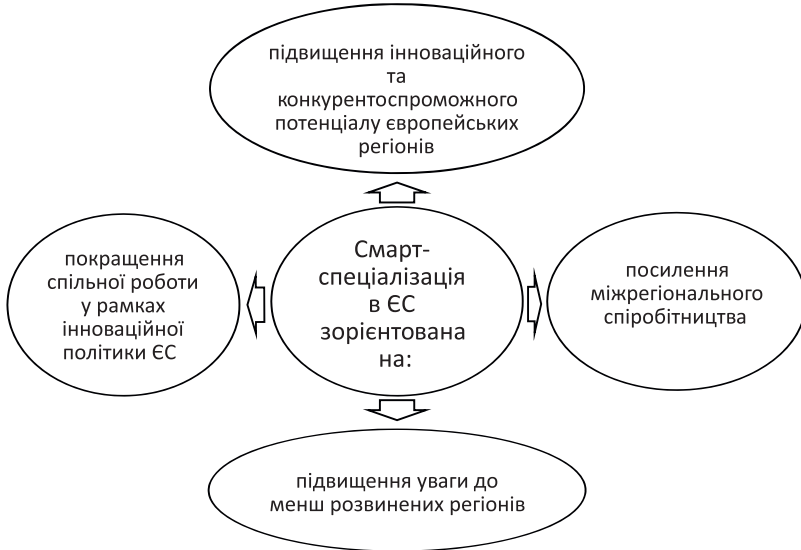

Рис. 1. Цільові орієнтації смарт-спеціалізації в Європі [1]

Смарт-спеціалізація базується на таких принципах:

- це місцевий підхід, що в основі має місцеві ресурси, які є доступними у регіонах і дозволяють визначити можливості для розвитку;
- використання унікальних економічних умов кожного регіону із застосуванням нових інноваційних підходів та технологічних досягнень;
- необхідність розробки окремої стратегії з використанням обраних потенційно найприбутковіших інвестиційних проєктів, що передбачає концентрацію зусиль регіону тільки на обраних конкурентних позиціях;
- відносна самостійність суб'єктів економічної діяльності у здійсненні обраних видів діяльності у рамках реалізації стра-

тегії смарт-спеціалізації при забезпеченні сприятливих умов нормативно-правового та дозвільного характеру з боку органів регіональної влади;

- постійний аналіз та вчасне коригування політики розвитку смарт-спеціалізації.

Сьогодні смарт-спеціалізація ЄС має ряд особливостей, на яких будуть базуватися перспективи її розвитку.

Розумна спеціалізація об'єднує місцеві органи влади, наукові кола, бізнес-структури та громадянське суспільство, працюючи над впровадженням довгострокових стратегій зростання, що підтримуються фондами ЄС [2, с. 37]. Завдяки такому підходу часто смарт-спеціалізацію розглядають у контексті кластерного розвитку. Але О.Снігова бачить тут дискусійний момент. Вона стверджує, що найважливіше розходження між напрямками вирішення стратегічного завдання проекту Стратегії "Регіональний розвиток промисловості" стосується явної мети Стратегії смарт-спеціалізації регіонів ЄС – перетворення регіональних економік на основі унікальних, заснованих на знаннях, нових сфер діяльності, тоді як мета більшості кластерів полягає в простому підвищенні ефективності компаній, що входять у кластер [3].

В ЄС створено платформу смарт-спеціалізації, яка успішно функціонує вже декілька років. Основними завданнями цієї платформи є:

- посилення включення концепції та методології розумної спеціалізації у регіональний та національний економічний розвиток;
- супровід виконання та моніторингу стратегій;
- підтримка організації європейських екосистем для міжрегіональної співпраці на європейських ланцюгах вартості на основі областей інтелектуальної спеціалізації, визначених регіонами через процес відкриття підприємницької діяльності;
- сприяння обміну досвідом, взаємному навчанню та співпраці;
- удосконалення рекомендацій та аналітичних інструментів для подальшого використання розробниками відповідної політики [4].

До завдань вказаної платформи також входить надання консультацій органам влади держав-членів ЄС щодо імплементації стратегії смарт-спеціалізації. Країни-учасниці ЄС, які приєдналися до платформи, таким чином отримують доступ до основ навчання,

обміну досвідом, наявних та потенційних можливостей та ризиків щодо розвитку розумної спеціалізації.

Поки в ЄС основна увага приділяється традиційним секторам економіки у контексті смарт-спеціалізації, а саме сільському та лісовому господарству, туристичній сфері. Хоча спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги сфери послуг, збереження навколишнього середовища, циклічної економіки та медичної сфери. Це черговий раз підтверджує поточні та потенційні пріоритети економічного розвитку ЄС.

У рамках дії цієї платформи створено ряд тематичних платформ, які більш детально досліджують та розробляють окремі спеціалізовані напрямки смарт-спеціалізації.

Розвиток смарт-спеціалізації дозволяє інтегрувати між собою регіональний, національний та загальноєвропейський рівень економічної взаємодії, що дає поштовх розробці відповідних програм на цих рівнях та акумулюванню сил для їх реалізації. У свою чергу це поглиблює міжрегіональне співробітництво, у тому числі не тільки між розвиненими регіонами, але і тими, що відрізняються рівнем свого економічного розвитку.

У перспективі концепція смарт-спеціалізації, більш імовірно, буде поширюватися у світовому масштабі. Таке припущення можна зробити на основі трансформаційних економічних процесів у сучасній світовій економічній системі з акцентом на регіоналізаційні процеси в рамках загального процесу глобалізації. Якщо світ з моделі «золотий мільярд - периферія» перетвориться за окремих умов, у модель «успішні мільярди», то підходи смарт-спеціалізації, які будуть удосконалені і чіткіше вивчені, будуть набувати більшого значення. Сьогодні в ЄС відчувається потреба поглиблення інтеграції платформ смарт-спеціалізації з іншими європейськими платформами та ініціативами, щоб підвищити рівень комплексності дослідження, аналізу та впровадження розумних інноваційних проєктів. Такий досвід у перспективі може бути адаптований та успішно застосований як країнами, що планують інтегруватися в ЄС, так іншими, що реалізують регіональні ініціативи розвитку.

Список використаної літератури:

1. Communication from the commission to the European parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions.

- Strengthening Innovation in Europe's Regions: Strategies for resilient, inclusive and sustainable growth [Електронний ресурс] / 1. Communication from the commission to the European parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2014/com_2017_376_2_en.pdf.
2. Березіна О. Ю. Смарт-спеціалізація для покращення умов життя домогосподарств: європейський досвід / О. Ю. Березіна. // Економіка і організація управління. – 2018. – №4. – С. 35–46.
 3. Снігова О. Смарт-спеціалізація та stupid - реалізація [Електронний ресурс] / О. Снігова // Дзеркало тижня. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://dt.ua/economics_of_regions/smart-specializaciya-ta-stupid-realizaciya-276489_.html.
 4. Smart specialisation platform [Електронний ресурс] // European Commission – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/knowledge4policy/online-resource/smart-specialisation-platform_en.

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Шинкар В.А.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

Рошко С.М.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

Ердеві Ю.І.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

Аналіз реформ в українському суспільстві у довгостроковому періоді передбачає дослідження широкого спектру подій і фактів, які визначають тренд розвитку країни. Трансформація нашого суспільства до ЄС затверджена в Конституції України, підтримується всіма структурами влади та переважною більшістю населення. Однак у цьому стратегічному напрямі виникає багато проблем об'єктивного та суб'єктивного характеру.

Необхідно відмітити, що в останні роки (2015 – 2019 рр.) в Україні розпочався процес реформування економічної та політичної системи. Дане питання не є предметом нашого дослідження і потребує окремого аналізу, тому відмітимо деякі основні моменти цього процесу:

1. Відбулися позитивні зміни у формуванні державних фінансових потоків (державних фінансів) на користь місцевих бюджетів. У рамках цього процесу в Україні створено більше тисячі об'єднаних територіальних громад (ОТГ), бюджетні доходи яких зросли вчетверо [1].

2. Всі державні витрати перейшли в систему електронних закупівель Prozoogo, що зумовило економію десятків мільярдів гривень бюджетних коштів. Ця система дозволила на конкурентних засадах проводити малу приватизацію в 2019 році, що забезпечило надходження до держбюджету 2,7 млрд. грн. [2].

3. Створення антикорупційних органів України – Незалежне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Державне бюро розслідувань (ДБР), Вищий антикорупційний суд України (ВАСУ). Ці органи були створені під деяким тиском громадськості України, а також ЄС, МВФ, США і, безумовно, є позитивним явищем у реформуванні нашої країни.

4. Оздоровлення банківської системи. НБУ вивів з ринку близько 100 неплатоспроможних банків. Було здійснено націоналізацію Приватбанку з великими боргами, але це найбільш безпечний із всіх сценаріїв, які могли б розгорнутися навколо цієї, по суті, піраміди. За підсумками 2019 року українська банківська система отримала 59,6 млрд. грн. прибутку [3]. Це рекордний результат за десять останніх років. На думку провідного регіонального спеціаліста ЄБРР Дімітра Богова: «Український банківський сектор є стабільним, добре капіталізованим і ліквідним. Це велика перевага України в умовах економічних шоків» [4].

5. Позитивним також можна вважати встановлення ринкових цін на газ для споживачів, що закрило корупційні зловживання на великі суми. Поступово здійснено скасування регулюючих цін на харчові продукти, що не призвело до підвищення цін на них. У 2019 році споживча інфляція сповільнилася до 4,1% (з 9,8% у 2018 році) – найнижчого рівня за останні шість років [5, с.8].

У нашій країні сформувалася деструктивна модель економіки, яка проявляється в тому, що у структурі української економіки

зменшується питома вага промисловості і зростає частка вироблених товарів із низькою доданою вартістю. Наприклад, питома вага машинобудування у структурі промисловості зменшилась від 2010 року до 2016 року з 14,1% до 9%. У 2019 році спостерігалось зниження темпів розвитку промисловості протягом восьми місяців, у грудні зафіксовано зниження на 8,3%. У січні 2020 року промвиробництво скоротилося на 5,1% порівняно з першим місяцем минулого року [6]. Як наслідок – високий ступінь деіндустріалізації нашої країни, високі валютні ризики та гостра чутливість платіжного балансу до кон'юнктури міжнародних сировинних ринків. Достатньо відмітити, що на початку 2020 року частка агропродукції в структурі загального експорту склала 45% [7].

Концентрація на експорті сировини, напівфабрикатів і продукції з низькою часткою доданої вартості сама по собі призводить до зменшення віддачі від масштабів виробництва [10].

Економіка України майже не виробляє сучасного обладнання, яке вітчизняні підприємства змушені купувати переважно за кордоном. Це створює додаткове навантаження на платіжний баланс, хронічне від'ємне сальдо, яке періодично призводить до девальвації національної валюти. Наприклад, за січень-листопад 2019 року у зовнішньоекономічній діяльності України обсяг експорту становив 45 963,3 млн. дол. США, імпорту – 55 337,0 млн. дол. США. Негативне сальдо склало 9 373,7 млн. дол. США (за січень – листопад 2018 року також негативне сальдо – 8 869,5 млн. дол. США) [8]. Аналітичні оцінки НБУ свідчать про те, що у найближчі роки (2020 – 2022) дефіцит поточного рахунку коливатиметься на рівні 3-4% [5, с.10]. Розширення дефіциту буде пов'язано з високими темпами інвестиційного імпорту і зниженням надходжень від імпорту газу.

Реформування української економіки у найближчі роки передбачає вирішення двох важливих проблем: 1) здешевлення кредитних ресурсів для бізнесу; 2) покращення інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств. Тренд на зниження ціни кредитних ресурсів може бути здійснений тільки в умовах зниження інфляційного тиску на економіку, що вдалося реалізувати в 2019 році. Вирішальний вплив на стрімке сповільнення інфляції мало зміцнення курсу гривні завдяки профіциту іноземної валюти на ринку. Однак у 2020 році з відомих причин інфляційні ризики зросли і, як наслідок, проблеми зі зниженням відсоткових ставок по кредитах, які можуть бути і не реалізовані.

На проблему інвестування в Україні впливає структура її економіки. Українські пропозиції для інвесторів досить обмежені. У нашому експорті найбільшу частку становлять метали та зерно, тобто природні ресурси. І тому актуальним для інвесторів є питання: «Куди вкладати кошти?». Формула, що дешева робоча сила приваблює інвестиції, вже не працює повною мірою. У сучасному світі ручна праця вже не є таким важливим елементом виробництва, тобто вона не є гарантією того, що цей фактор буде для інвесторів вирішальним. Тому Україні потрібно змінювати структуру виробництва, збільшуючи частку підприємств з високою доданою вартістю. Позитивним прикладом може слугувати розвиток ІТ-сфери в Україні. За даними компанії N-iX «Ukraine: The Country That Codes» у 2015 році кількість ІТ-фахівців в Україні становила 91 тис. осіб, прибуток від їх діяльності 2,7 млрд. дол. США. Тепер у цій сфері працює приблизно 200 тис. спеціалістів, а їх дохід від наданих послуг становить 5 млрд. дол. США. Сьогодні в Україні понад 40 тис. вакансій для висококваліфікованих ІТ-спеціалістів. Щороку в нашій країні випускається приблизно 17 тис. ІТ-спеціалістів, але цього недостатньо для ринку. Тому Кабмін встановив на 2020 рік квоту 5 тис. для іноземних фахівців ІТ і створює сприятливі умови для їхнього працевлаштування [9].

Список використаної літератури:

1. Відділ новин. Децентралізація: захистити і продовжити // Урядовий кур'єр. – 2019. – №113. – С.2
2. Цифра дня // Урядовий кур'єр. – 2020. – № 2. – С.1.
3. Фінанси. Банківська система з рекордним прибутком // Урядовий кур'єр. – 2019. – №29. – С.1.
4. Панченко Ю. Економіст ЄБРР: За швидким кризовим падінням через епідемію піде різке зростання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2020/03/25/7107936/>
5. Матеріали НБУ. Звіт, січень 2020 // Економіст. – 2020. – №1. – С.8 – 10.
6. Ясинчук Л. На папері у нас все дуже непогано. Але тільки на папері / Л. Ясинчук // Експрес. – 2020. – №11. – С.10
7. Україна збільшила експорт агропродукції на 8% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/03/31/658780/>
8. Соціально-економічне становище України за 2019 рік // Урядовий кур'єр. – 2020. – №31. – С.5
9. Олійник С. Щедра пропозиція для іноземних ІТ-фахівців // Експрес. – 2020. – №11. – С.14

10. Україна в системі європейської інтеграції [Текст]: Монографія. Навчальний посібник / М. Палінчак, В. Приходько, В. Химинець та ін. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2016. – 344 с.: табл., рис. – (Серія «Кафедральна бібліотека. Міжнародні економічні відносини». Випуск 3).

ВПЛИВ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ НА РОЗВИТОК ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

Шпонтан Ю.М.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин,
факультету міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

Химинець В.В.

*д.е.н., доц., завідувач відділу досліджень
Західного регіону в місті Ужгород*

Національного інституту стратегічних досліджень України

Спосіб виробництва енергії в Україні засновано на використанні викопного палива, що в свою чергу негативно впливає на довкілля і тому потребує подальшої трансформації шляхом розвитку відновлювальних джерел енергії (далі - ВДЕ).

Основною запорукою збереження, охорони та сталого розвитку України має стати відповідне застосування та імплементація міжнародних нормативно-правових актів.

Законом України № 1678-VII від 16 вересня 2014 року ратифікована Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1].

Про важливість міжнародного управління з питань охорони навколишнього середовища та угод як відповідь міжнародного співтовариства на глобальні й регіональні проблеми у сфері охорони навколишнього середовища зазначається в частині першій статті 292 Угоди.

А в статті 293 йдеться про сприяння і заохочення торгівлі та прямих іноземних інвестицій в екологічно чисті товари, послуги й

технології, використання збалансованих ВДЕ та енергозберігаючих продуктів і послуг, а також екологічне маркування товарів, у тому числі шляхом усунення пов'язаних із цим нетарифних бар'єрів.

Статтею 338 Угоди передбачено співробітництво у сфері енергетики, що включає серед іншого й:

- модернізацію та посилення наявної енергетичної інфраструктури, яка становить спільний інтерес, зокрема енергогенеруючі потужності;
- поступову інтеграцію електроенергетичної системи України до європейської електроенергетичної мережі, створення нової енергетичної інфраструктури, яка становитиме спільний інтерес, з метою диверсифікації джерел, постачальників енергії та шляхів і методів її транспортування, що відповідатиме принципам економічної доцільності та збереження навколишнього середовища;
- ефективне співробітництво з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), Європейським банком з реконструкції і розвитку (ЄБРР) та іншими міжнародними фінансовими організаціями й інструментами для підтримки співробітництва між Сторонами у сфері енергетики;
- розвиток та підтримка відновлювальної енергетики з урахуванням принципів економічної доцільності та охорони навколишнього середовища.

Для імплементації норм цієї Угоди Верховна рада України прийняла Закон України «Про ринок електричної енергії». У цьому Законі визначаються правові, економічні та організаційні засади функціонування ринку електричної енергії, регулюються відносини, пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії для забезпечення надійного та безпечного постачання електричної енергії споживачам з урахуванням інтересів споживачів, розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище [2].

Також, цим законодавчим актом вводиться поняття «Зеленого» тарифу, який встановлюється національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, на електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики, у тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва елек-

тричних станцій (пускових комплексах) з альтернативних джерел енергії.

Даний інструмент передбачає гарантування державою закупівлі електроенергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, у разі дорожче за отриману енергію з традиційних джерел енергії, що в свою чергу стимулює залучення в дану сферу інвестицій та сприяє промислового впровадженню генерації енергії з альтернативних джерел.

Враховуючи зазначене, можна зробити висновок про те, що даний інструмент позитивно впливає на впровадження встановленої потужності відновлювальних джерел енергії. Цей показник за останні десять років збільшився близько у 55 разів і складає 5145,8 МВт (див. Рис. 1).

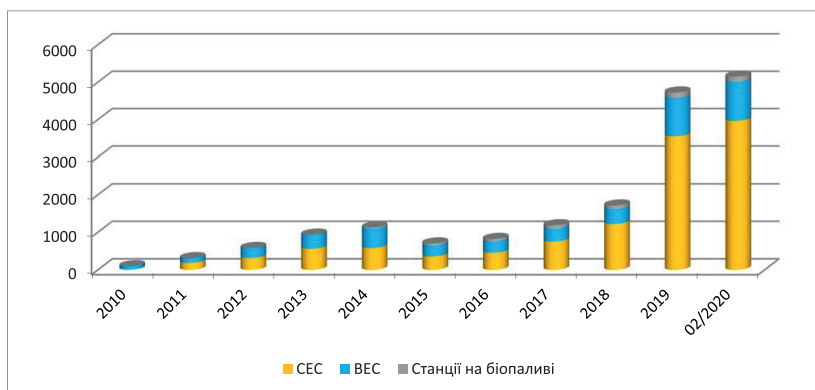

Рис. 1. Встановлена потужність відновлювальних джерел енергії за 2010 рік – лютий 2020 року, без урахування тимчасово окупованих територій України [3].

Таким чином, ми спостерігаємо, що імплементація Україною норм Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у сферах енергетики та охорони довкілля, з метою досягнення цілей поставлених низкою рамкових конвенцій щодо сталого розвитку, позитивно впливає на розвиток відновлювальних джерел енергії.

Список використаної літератури:

1. Офіційний сайт Верховної Ради України. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. Закон України «Про ринок електричної енергії». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19>
3. Офіційний сайт ДП Укренерго URL: <https://ua.energy/>

ECONOMIC PRESENCE OF BRAZIL IN THE EUROPEAN UNION

Barbora Janubova

*Assistant Professor of Faculty of International Relations
University of Economics in Bratislava*

Abstract. *The paper deals with economic presence of Brazil in the European Union. We observe and analyze the value of Brazilian exports and investments in the 21st century. Through analysis we investigate whether export of Brazil in the European Union grow and which the European Union members have the biggest potential to become new important trade and investment partners for Brazil. We define Slovenia, Poland and Czechia as new important markets for Brazilian goods and services, Portugal and Spain as traditional ones. From the point of view of investments, the most important partners from the EU are the Netherlands, Spain, Portugal and Hungary.*

Keywords: *Brazil, the European Union, foreign direct investments, export*

JEL codes: F13, E22, N14, N16

Introduction

The European Union (EU) is the 2nd biggest trade partner for Brazil and its trade with the EU makes up 30.8% of the EU's total trade with the Latin America region in 2016 [4]. The economic cooperation between these two entites began in 1960 when Brazil and the European Community, at that time, established diplomatic relations. Subsequently, Brazil

and the EEC opened intensive dialogue and systematic consultations and held political and economic meetings at presidential level and also between other officials and experts. In 1992, the Common Market Council of MERCOSUR, of which Brazil is a member, and the European Commission signed Institutional Cooperation Agreement, and the Interregional Framework Cooperation Agreement followed in 1995. Nowadays, Brazil is negotiating with the EU on a free trade agreement as part of the Mercosur group.

In 2007, the Brazil-EU Strategic Partnership was launched and the first Brazil-European Union Summit was scheduled. The cooperation between Brazil and the EU is supported by regularly held summits among officials and conferences among actors of private sphere. Brazilian former presidents, Luiz Ignacio da Silva and Dilma Rousseff, tried to deepen cooperation with the EU, therefore they visited Europe several times. However, we deal with economic presence of Brazil in the EU in the following parts, the partnership between them is not only in economic field but also in technical, education, scientific and cultural fields. It is also worth mentioning that the economic cooperation between Brazil and the EU pass of both directions, the EU is the leading foreign investor in Brazil. Moreover, *the Brazilian economy accounted for 48.5% of total European FDI for Latin America and 81% for Mercosur* [1, s.6].

The important milestone is also year 2004 when 10 new countries, from Mediterranean (Cyprus and Malta), Central and Eastern Europe, including three former Soviet Republics (Latvia, Lithuania, Estonia) and four former satellite countries from Soviet Union (Slovakia, Poland, Hungary and Czech Republic) and one from the former Yugoslavia (Slovenia), entered the EU and have gradually become new markets for more distant countries like Brazil.

Purpose and methods

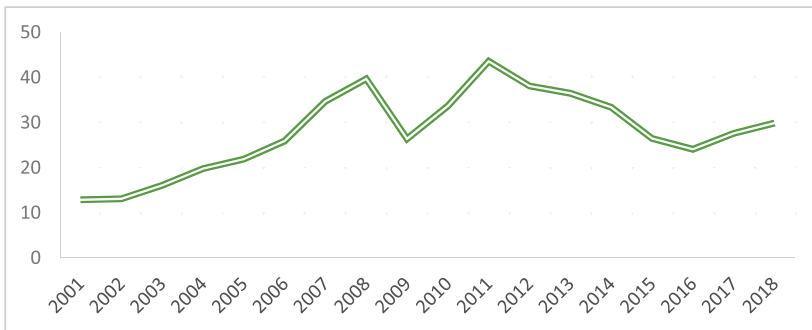
In the paper, we deal with economic presence of Brazil in the EU. We observe and analyze the value of Brazilian exports and investments in the 21st century. Brazil, as a main trade partner of EU in Latin America, has a potential to become more important partner of EU from the long term perspective. However, the EU members differ by economic strength, market size, purchasing power etc. which have impact on Brazilian economic presence there. Through analysis we investigate whether the export of Brazil in the EU grow and which the EU members have the biggest poten-

tial to become new important trade partners for Brazil. We also observe the traditional Brazilian trade partners in the EU. Furthermore, the another aim of this paper is to briefly trace the value of Brazilian investments in the EU.

Certainly, a reverse direction of economic cooperation between the EU and Brazil is interesting and important but the extent of this paper does not allow us to deal with it.

Results and discussion

The export of Brazil to the EU is around 29.9 USD billions according to the last available data [5]. Value levels of export grew since the beginning of 21st century till global crisis because of which the Brazilian export to the EU dropped to the amount of 26.4 USD billions [5]. It is worth mentioning that this level of export was still bigger than in the beginning 21st century and the export of Brazil decreased only in the 2 years temporary period (Graph 1). Even, the value of Brazilian export accelerated in 2011, post-crisis period. In general, pre- and also post-crisis periods are considered as stable.

Graph 1: Export of Brazil to EU (billions, USD) [5]

The export of both, goods and services, has a steady perspective as the following graph demonstrates. Simultaneously, the annual export of services from Brazil amounts to approx. 8.1 billions EUR while the annual export of goods is in amount 31.8 billions EUR in 2018. The Brazilian exports in the EU are dominated by primary products, Brazil has actually a dominant position as the biggest exporter of agricultural products to the

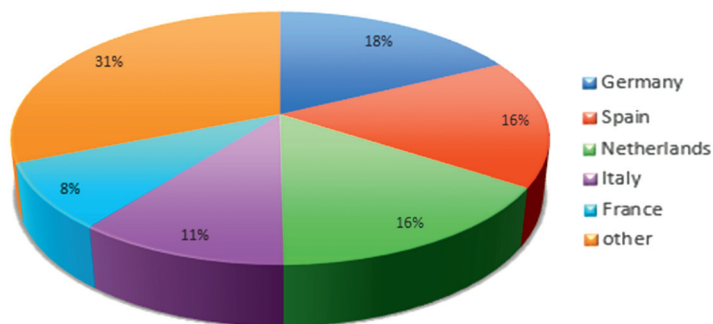
УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

EU. The most important commodities from Brazil are foodstuffs, beverages and tobacco products (16.3% of EU imports from Brazil), followed by vegetable products (17.8%) and mineral products (21.8%) [4]. The fastest growing sector is forestry products (+5%) and the fastest declining are metals and minerals (-6.3%) and agricultural products (-5.2%) [5].

Graph 2: Brazilian export to EU, goods vs. services (billions, €) [4]

Currently the top import origins of Brazil in the EU (flow from Brazil to the EU) are Germany, Spain, the Netherlands, Italy and France (Graph 3) which are stable trade partners of Brazil. Germany is top market within the EU for Brazilian export on a long-term basis. In the 21st century, the year 2003 is the only exception when Germany was replaced by Netherlands as the first importer in the EU.

Graph 3: Top import partners of Brazil in the EU [5]

While Slovenia, Poland, Portugal, Czech Republic and Spain are the fastest growing importers, imports to Netherlands, United Kingdom, Austria, Germany and France are dwindling rapidly (Table 1). The value of Brazilian exports to the most of top 5 importers such as Netherlands, Germany and France, have been declined between 2013 and 2018. In addition, the Brazilian export still seeks new markets which is observed in the structure of the fasting importers within the EU members. While the countries added to the EU after 2004 are becoming more interesting partners for Brazil, importance of many traditional market in the EU is declining.

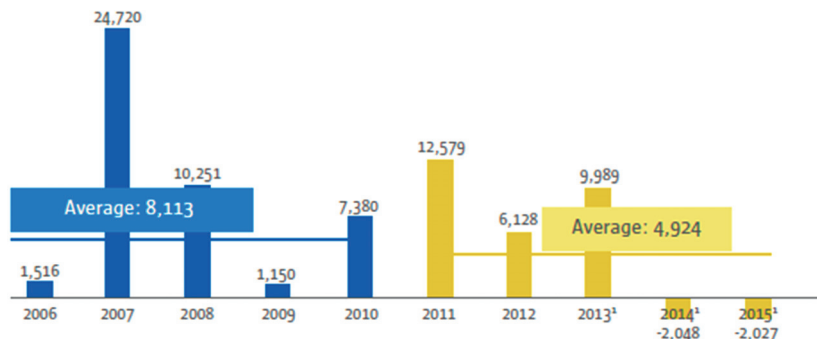
Table 1: Fastest growing and declining Brazilian import partners in the EU [5]

fastest growing	growth rate between 2013-2018	fastest declining	growth rate between 2013-2018
Slovenia	15%	Netherlands	-13%
Poland	14%	UK	-11%
Portugal	12%	Austria	-7.30%
Czech Republic	11%	Germany	-6%
Spain	7.80%	France	-5.80%

Brazil and the EU are economically interdependent with great investments in both directions and in many sectors such as agriculture, mining and forestry. Among Latin American countries and BRICS countries, Brazil is the largest origin of foreign direct investments (FDI) assets in the European Union. For example, Mexico as the second largest economy in Latin America has four times smaller amount of FDI in the EU compared with Brazil. Value of Brazilian FDI assets in the EU amounted 156,464 million EUR in 2015 which represented 68% of total Latin American investments and 35.7% of total BRICS investments in the EU [1, s.38-40].

The graph above shows the flow of Brazilian FDI to the EU since year 2006. We conclude that flows between 2005 and 2015 have grown and declined in time but values started being negative since 2014.

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Graph 4: Flow FDI from Brazil to the EU (million, EUR) [2]

Many Brazilian companies are managing large investments in the EU, mainly in the Netherlands, Spain, Portugal and Hungary. The Netherlands ranking the first as destination for Brazilian FDI in the European Union showed average growth of FDI from Brazil between 2013 and 2015 in amount 48.6% while share of total Brazilian FDI in the EU reached 39.6% in 2015 [2]. The Netherlands is still the most attractive destination for Brazilian FDI also because of the Netherlands position as a financial hub in the world.

To the Brazilian companies that most announced investments in the European Union between 2005 and 2015 belongs the following: Petrobras (Alternative/Renewable energy), Marfrig (Food & Tabacco), Embraer (Aerospace), Gerdau (Metals), InterAlli (Warehousing & Storage), BRF BrasilFoods (Food & Tabacco), Stefanini IT Solutions (Software & IT Services) etc. [1, s.52].

In addition, Brazil and the EU launched a common initiative named the Brazil-EU Bilateral Investment Map which is aimed at mapping the history of investments between them *in order to demonstrate the strength of the economic relationship between them, and to support policymakers and investors with useful information for their bilateral investment strategies* [3].

Conclusion

In the paper, we deals with economic position of Brazil in the EU. Currently, the export of Brazil to the EU is around 29.9 USD billions and

in general, pre- and also post-crisis periods are considered as stable. We demonstrate that the biggest potential to become new important markets for Brazilian goods and services have the following countries: Slovenia, Poland and Czech Republic. On the second hand, Spain and Portugal remain the most important and also most perspective importers with growing amounts of imports from Brazil. From the point of view of investments, the most important partners from the EU are the Netherlands, Spain, Portugal and Hungary. Over fifty companies from various sectors are present in the EU, namely Petrobras, Gerau, BRF BrasilFoods Embraer etc.

Moreover, Brazil and the EU launched a common initiative named the Brazil-EU Bilateral Investment Map which supports trade flow in both directions. That declares a common interest to cooperate and deepen economic relation between both partners. The EU have also negotiated economic cooperation with Brazil within MERCOSUR. We conclude the agreement in trade between them could be an opportunity for both, but also brings many questions and challenges.

References:

1. APEX-BRASIL. (2017): *Bilateral Investments Map: Brazil European Union*. Brazil, 2017, 74 s.
2. EUROSTAT. (2020). Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
3. European Commission. (2017): *Launch of the Bilateral Map of Brazil-European Union Investment*. In: EC. Available at: [https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1726&title=Launch-of-the-Bilateral-Map-of-Brazil-Europe an-Union-Investment](https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1726&title=Launch-of-the-Bilateral-Map-of-Brazil-Europe-an-Union-Investment)
4. European Commission. (2019): *Countries and Regions: Brazil*. In: EC. Available at: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/brazil/>
5. ResourceTrade.Earth. (2020): Brazil. Available at: <https://resourcetrade.earth/data>

НАПРЯМ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

ADVANCE CHALLENGES FOR LOCAL COMMUNITIES IN UKRAINE AND POLAND

Andriiv Bohdan Yevstafiovych

*PhD student, Department of International Politics
Uzhhorod National University*

Decentralization of power implies the creation of an extensive system of local self-government with a territorial community as a main body of power. The success and effectiveness of this project are highly dependent on the quality of this process organization. Local and regional self-government institutions as a link between the state and civil society in a democracy are called upon to bring the government closer to the people, to enable the united territorial communities to autonomously solve the tasks they face.

Choosing the decentralization model for Ukraine government and scientists had analyzed the positive experience of Denmark, France, Italy, Sweden, Switzerland, Poland, Slovakia, Latvia and other countries and concluded that the reforms of decentralization and local self-government in Ukraine will be carried out taking into account the Polish experience.

Experts of the Council of Europe have recognized that Poland was considered a model of a number of administrative reforms in Central and Eastern Europe. Poland has become one of the more decentralized states in Europe. Local governments now control a third of all public expenditures and remarkable 70% of public investments [4, p. 23]. At the same time, the discussion does not stop to what extent this model can be applied to different countries, which are in different specific historical and different stages of the transformation process. In 2014, Poland was ranked among the “top ten” countries within EU Member States for the level of local autonomy. Polish legislation and its political framework were in compliance with the Charter of Local Self-Government and that, in general, local and regional democracy in Poland presented an overall

acceptable situation from the perspective of the Charter and the Reference Framework for Regional Democracy.

In 2019 Poland is celebrating the 30-year Anniversary of local government reform. And nobody can say that everything is good in this sphere. Unfortunately, in just a few years, the situation has changed significantly. The current conflict between the central government (controlled by the PiS) and the local government (mainly controlled by the opposition) has demonstrated that the process of re-centralization of competences, the increase in detailed national regulation aimed at setting standards for local services, and the pervasive supervision over local authorities, all appear to be elements of a larger political struggle that is currently taking place in Poland.

In April, 2019 the Congress of Local and Regional Authorities after local government and democracy monitoring in Poland underlines the relatively alarming trends in local and regional democracy in Poland. It notes that the principle of local self-government is recognized both by the Constitution and the domestic legislation. However, the recentralization of certain competences has taken place in a context of conflict between the central power and local authorities. The Monitoring Commission concerns about interferences by central authorities in local functions, shortcomings in the consultation process, deterioration of the status of elected representatives and loss of confidence of local authorities in the judiciary. “National authorities are called to return to the path of decentralization and genuine local and regional democracy by ensuring that the subsidiarity principle is applied in practice and that the supervision over the activity of local authorities is proportional or by reinstating a fair consultation process with local authorities. They also invite the Polish authorities to sign and ratify the Additional Protocol to the European Charter of Local Self-Government on the right to participate in the affairs of a local authority” [6].

The political parties and civic society representatives agree with such solution. “We live in a globalised world. Whether we like it or not, many matters must be resolved at the international level; and here the efficient diplomacy of nation-states counts. But as the decisions in various matters move away from the citizens, the principle of subsidiarity, the decentralization, acquires a new meaning... Why has the center delegated more and more tasks to the local government for years? Because it knows that they can find practical solutions. However, it is shameful that the authorities

are imposing more and more tasks on local governments forgetting to give finances for their implementation” [7].

Congress requests that the Committee of Ministers invite the authorities of Poland to: get back on the path to decentralization and reverse the trend towards the re-allocation to the State of local and regional competences; reinstate a fair consultation process with local authorities; make sure that the supervision over the acts of local authorities is proportional to the importance of the interests that it is intended to protect; allocate sufficient financial resources to local authorities; enable local authorities to establish local taxes and to determine their rate to increase fiscal capacity of local authorities; etc [8].

In October, 2019 the Verkhovna Rada Committee on the Organization of State Power, Local Self-Government, Regional and Urban Development presented the Concept of Amending the Constitution of Ukraine regarding Decentralization [2]. The position of the Ukrainian Association of Local Self-Government Bodies is that “we consider the decentralization as irreversible thing, but we do not see any feasible proposals for how to provide it. It is necessary to optimize the public authorities supervisory of the local self-government delegated responsibilities under Article 8 of the European Charter of Local Self-Government, and refuse to introduce additional control institutes like prefects” [1].

The first challenge for territorial communities in Ukraine is the lack of proper support and sometimes even local administrative and political elite’s resistance due to fears of authority loss as well as ability to regulate financial flows and influence on the community in decision-making. The territorial communities of villages have expressed reasonable fears that they can not have their own budget and big urban municipalities will not pay attention to their problems.

Next challenge for some territories - the natural-geographical particularities and the character of permanent residence of the active part of this territory’s population, who are the main initiators of voluntary association. For example, Transcarpathia, which area combines mountainous and flat terrain, making it difficult to define clearly the criteria for community unification. Furthermore, it borders with Poland, Slovakia, Hungary and Romania, which are EU members. The sustainable economic development of these countries, the new job opportunities and, at the same time, their vacancies have become attractive to Ukrainians due to the prospective labor market.

The third challenge is the local identity. Among the important factors influencing the local identity formation is a stable balanced economic with high productivity, high standard of living, balanced relations between the state and civil society, social consolidation and more.

In order to form a new basis for the united community's identity the decentralization reform in Ukraine should ensure the following main tasks: to achieve cohesion of communities around the territorial development priority goals; to build the "institutional ecosystems of communities" as a basis for social capital revival; to optimize and diversify the structure of community economies; to introduce an adaptive strategic planning model with the key community stakeholders involvement; to realize the potential of inter-territorial cooperation; to correlate the community development with national sectoral and regional development strategies [3, p. 77].

The further success of identity formation process will largely depend on the establishment of partnership between the voluntary association and between them and public authorities on the principles of mutual trust and responsibility; human rights; support and protection of territorial communities' rights and interests; enhancing the welfare of their members to European development standards.

Referenses:

1. АМУ висловила свою позицію під час презентації змін до Конституції України щодо реформування місцевого самоврядування. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/amu-vyslovyala-svoyu-rozuciyu-pid-chas-prezentaciyi-zmin-do-konstituciyi-ukrayiny-shchodo> (дата звернення: 29.03.2020).
2. Без районів і держадміністрацій, але з округами і префектами, - що передбачатимуть зміни до Конституції. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/11755> (дата звернення: 29.03.2020).
3. Жаліло Ю. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Київ: НІСД, 2019. 192 с.
4. Levitas A. Local Government Reform as State Building: What the Polish Case Says About "Decentralization". *Studies in Comparative International Development*. 2017. № 52. Pp. 23–44. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs12116-015-9203-5> (дата звернення: 29.03.2020).
5. Muzychenko G., Koliada T., Churkina I. Impact of European Integration Process on the Necessity of Long-Term Budget Planning Introduction in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2017. № 5. Pp. 329-333.
6. *Poland: Monitoring Report*. URL: <https://www.congress-monitoring.eu/en/25-pays.html> (дата звернення: 29.03.2020).

7. Przybylski W., Wojciuk A. *On Decentralization of Poland: all real power is in Warsaw, but it should be shared across the country*. URL: <https://visegradinsight.eu/on-the-decentralization-of-poland/> (дата звернення: 29.03.2020).
8. Recommendation 431 (2019). *Local Government in Poland*. URL: https://search.coe.int/congress/pages/result_details.aspx?objectid=090000168093c47e (дата звернення: 29.03.2020).

РЕЛІГІЙНІ ЧИННИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Бокоч В.М.

*кандидат політичних наук,
докторант кафедри міжнародної політики
Ужгородського національного університету*

Незворотність закріпленого у Конституції України європейського та євроатлантичного курсу ставить перед українською державою низку проблем у різних сферах суспільного розвитку, включаючи й гуманітарну.

Як відомо, у центрі уваги ЄС знаходиться проблема прав людини. Основним документом європейської спільноти у цій сфері є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.), у якій, окрім іншого, закріплено право на свободу совісті і віросповідання. Крім цієї Конвенції ПАРЕ ухвалено низку інших документів, у яких формулюються засадничі положення ставлення ЄС до релігії та церкви.

Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації в цілому вибудовано відповідно до європейських стандартів. Його положення і норми в основному відтворюють міжнародні та європейські правові акти з питань свободи совісті і віросповідання. Однак під час вивчення питання щодо готовності вступу України до Ради Європи моніторинговою комісією ПАРЕ було виявлено неповну узгодженість релігійного законодавства України із загальноєвропейськими принципами та положеннями.

Інституції об'єднаної Європи визнають, що релігія, існуючи впродовж століть на європейському континенті, стала одним із визначальних чинників європейської цивілізації. Вони з повагою ставляться до конфесійного розмаїття своїх держав-членів, визнаючи за ними право

на його збереження, розробку та прийняття законів з урахуванням історичних традицій, національно-культурних і релігійних особливостей кожної країни. У зв'язку з цим ЄС не ставить питання про конфесійну уніфікацію Європи, а виступає за збереження європейськими народами своєї релігійної самобутності, підтримку традиційних релігій як чинника зміцнення національної ідентичності.

ПАРЄ постійно звертає увагу держав-членів ЄС на необхідність вдосконалення відносин держави і церкви. Вона вважає, що саме гармонійні відносини між ними є запорукою забезпечення релігійної свободи та терпимості, захисту релігійних громад і окремих віруючих від будь-яких форм релігійних переслідувань [1]. Важливі положення про співвідношення політики і релігії, релігії і демократії, відносини держави з церквою містить Рекомендація 1804 (2007) ПАРЄ «Держава, релігія, світське суспільство і права людини». У ній констатується, що демократичний державний устрій є найкращою основою для утвердження свободи совісті і релігійного плюралізму. Особливо при цьому наголошується на важливості принципу відокремлення церкви і держави, який являє собою одну із загальноєвропейських цінностей і є одним із домінуючих у політиці демократичних суспільств. Він сприяє утвердженню автономності релігії і політики, перешкоджає використанню релігійного чинника для досягнення партійно-політичних цілей. Необхідною умовою повноцінного забезпечення релігійної свободи є партнерські відносини між церквою і державою [2].

Однією із цілей, якої домагається ЄС у релігійно-церковній сфері, є забезпечення гармонійних міжконфесійних відносин. Засобами її досягнення ПАРЄ вважає заохочення громадських та релігійних діячів різних конфесій до зустрічей та діалогу, сприяння відкритим дискусіям з релігійних питань.

Політика ЄС у релігійно-церковній сфері спрямовується й на викриття та розвінчування спроб розпалювання міжконфесійної ворожнечі, попередження та усунення дискримінації на релігійному ґрунті, сприяння формуванню взаємної терпимості і поваги між віруючими різних конфесій, та між віруючими і невіруючими. Наголошується на небезпеці релігійного екстремізму, який вважається симптомом хвороби суспільства і загрозою для демократії.

У центрі уваги ПАРЄ постійно знаходяться проблеми взаємодії школи і церкви (Рекомендація 1720 (2005) «Освіта і релігія»). Вважаючи релігію невід'ємною частиною людської цивілізації та сис-

темою цінностей, Асамблея рекомендує державам-членам ЄС у процесі здобуття освіти заохочувати поширення знань про найвпливовіші релігійні течії у світі, дбати про підготовку кадрів, розробку необхідних методик та навчальних програм. Оскільки у формуванні світоглядних орієнтацій дітей важлива роль належить сім'ї, ПАРЕ вважає за необхідне надавати батькам право на релігійне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань [3].

У контексті розвитку культурних взаємин між народами важливе значення мало прийняття Рекомендації 1962 (2011) «Релігійний аспект міжкультурного діалогу». ПАРЕ виходить з полікультурності європейської спільноти, яка має не лише спільні цінності, а й відмінності, обумовлені історичними особливостями різних народів. Визнання цих відмінностей, розширення інформування населення про роль релігії в культурному житті європейських народів сприятиме розвитку міжкультурного діалогу та співробітництва між релігійними спільнотами [4]. Зважаючи на актуальність питання щодо багатства та різноманітності європейського культурного простору, внеску конкретних націй і релігій у його розвиток, ПАРЕ прийняла Резолюцію 885 (1987) «Про внесок євреїв в європейську культуру» та Рекомендацію 1162 (1991) «Про внесок мусульманської цивілізації в європейську культуру». У зв'язку з поширенням мусульманства на європейському континенті ЄС ставить питання про розвиток культурного співробітництва з ісламським світом [5].

Вважаючи толерантність у міжконфесійних стосунках одним із основоположних принципів, ПАРЕ одну із своїх Рекомендацій 1202 (1993) присвятила питанню релігійної терпимості у демократичному суспільстві. Підвищена увага до цього питання викликана поширенням у світі ксенофобії, расизму та релігійної нетерпимості, а також міграцією народів на європейському континенті, що призводить до зіткнень інтересів людей з різними релігійними поглядами.

Дієвим засобом формування релігійної терпимості і толерантності Асамблея вважає цілеспрямовану освітню, наукову, просвітницьку та інформаційну діяльність [6].

У Резолюції 1928 (2013) «Гарантування прав людини стосовно релігії та переконань і захист релігійних громад від насильства» ПАРЕ висловлювала занепокоєння поширенням у світі релігійного фундаменталізму, нападів на релігійні громади і окремих віруючих, пропагандою релігійної ненависті і нетерпимості [7]. ПАРЕ гостро

реагувала також на гучні справи у різних країнах світу, пов'язані з діяльністю сект, нових релігій та езотеричних груп [8]. Підтверджуючи прихильність до свободи совісті і віросповідання, вона висловлювала стурбованість їх поширенням та активністю, пропонувала застосовувати запобіжні заходи для їх нейтралізації.

У зв'язку з тим, що чимало країн постсоціалістичної Європи в період панування тоталітарних режимів зазнали експропріації церковної власності, ПАРЕ постійно порушується питання реституції. Її позиція з цього питання зводиться до того, що уся націоналізована церковна власність має бути повернута її власникам, у разі неможливості – забезпечена справедлива компенсація, а також заборонена приватизація культових споруд і майна [9].

Для зміцнення матеріальної бази релігійних організацій ПАРЕ пропонує надати їм право на отримання добровільних фінансових та інших пожертвувань, придбання, володіння і використання ними культових предметів, необхідних для забезпечення їхньої діяльності. При цьому рекомендується всіляко заохочувати релігійні організації до соціальної та благодійної діяльності.

Таким чином, чисельність і різноманітність за змістом документів ЄС з релігійно-церковних питань переконливо свідчать, що забезпеченню права на свободу совісті і віросповідання європейське співтовариство приділяє велику увагу, вважаючи його невід'ємною частиною європейської системи захисту прав людини.

Документи ПАРЕ містять як загальні рекомендації стосовно забезпечення права на свободу совісті та релігії, так і конкретні пропозиції щодо розв'язання державами-членами ЄС тих чи інших актуальних питань державно-церковних та міжконфесійних відносин.

Курс на європейську інтеграцію зобов'язує Україну визнавати і впроваджувати вироблені в ЄС стандарти у різних сферах, включаючи й релігійно-церковну, гармонізувати українське законодавство із правовими актами ПАРЕ, творчо використовувати зарубіжний досвід у сфері забезпечення свободи совісті і віросповідання.

Список використаної літератури:

1. Рекомендація 1396 (1999) ПАСЕ «Религия и демократия» //URL: <http://forb.by/node/514>
2. Рекомендація 1804 (2007) ПАСЕ «Государство, религия, светское общество и права человека»//URL: <http://forb.by/node/59>

3. Рекомендация 1720 (2005) ПАСЕ «Образование и религия» //URL: [https://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/\[russian_documents\]/\[2005\]/\[Oct2005\]/Rec1720_rus.asp](https://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/[russian_documents]/[2005]/[Oct2005]/Rec1720_rus.asp)
4. Рекомендация 1962 (2011) ПАСЕ «Религиозный аспект межкультурного диалога» //IPC. 12.04.2011 р. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=934%3A1&catid=43%3Aeu&Itemid=70&lang=ru
5. Рекомендация 1162 (1991) ПАСЕ «О вкладе исламской цивилизации в европейскую культуру» //Электронный фонд правовой и нормативно-технической документации. URL: <http://docs.cntd.ru/document/902018872>
6. Рекомендация 1202 (1993) ПАРЕ «Про релігійну терпимість у демократичному суспільстві» //IPC. 20.02.1993. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=81%3A1&catid=43%3Aeu&Itemid=70&lang=ru
7. Резолюція 1928 (2013) ПАРЕ «Гарантування прав людини стосовно релігії та переконань і захист релігійних громад від насильства» //URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/1747_rez_1928_\(2013\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/1747_rez_1928_(2013).htm)
8. Рекомендация 1178 (1992) ПАРЕ «Про секти і нові релігійні рухи».URL: <http://docs.cntd.ru/document/902018869>; Рекомендация 1412 (1999) ПАРЕ «Про незаконну діяльність сект». URL: <https://lib.sale/sudebnyie-pravoohranitelnyie-organi.html>
9. Рекомендация 1556 (2002) ПАСЕ «Религия и перемены в Центральной и Восточной Европе» //IPC. 24.04.2002 р. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=93%3A1&catid=&lang=uk

CURRENT USAGE OF SPECIAL DRAWING RIGHT AND ITS POTENTIAL IN THE FUTURE

Zuzana Beňová

Internal PhD. candidate

Faculty of International Relations

University of Economics Bratislava

Introduction

The world economy can be defined as dynamic system with many changes on regular basis. The issue of stability of exchange rates definitely belongs to the most discussed one and attention in many cases focuses on this problem. In practise we can meet with different opinions, which try to ensure currency stability on the highest level. Some authors believe

that creation of new reserve asset can solve many problems, currently present in the world economy. The following study deals with possible transformation of Special Drawing Right to this role.

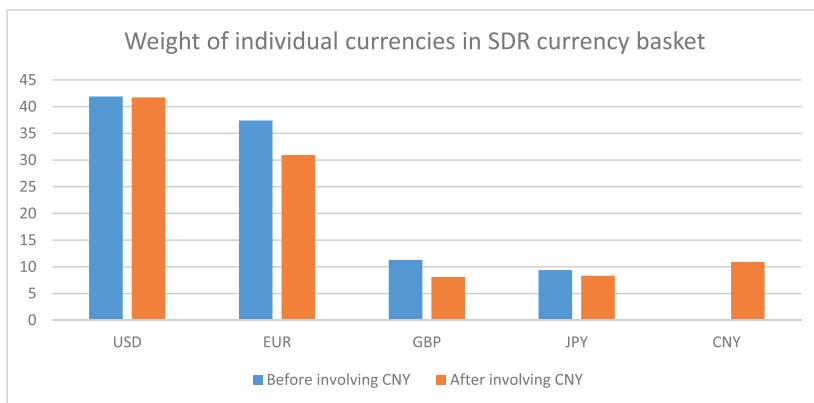
1. Characteristic of Special Drawing Right

Special Drawing Right (SDR) can be defined as an international reserve asset as well as a unit of account created and managed by the International Monetary Fund. The International Monetary Fund decided to create the aforementioned artificial unit in July 1969, what has caused changes in the Agreement on the International Monetary Fund. Brocková notes that the main motive for the creation of SDR was the lack of international liquidity in the world economy in the 1960s [2, p.33]. The world reserve assets were at that time gold and the US dollar. Brocková points out their shortcomings, as in the 1960s gold proved not to be a certain source and the increase in international payments and various operations, including speculative ones, caused decline in the value of the US currency. Facts mentioned before also caused that Brettonwood Monetary System collapsed and monetary system has required reforms.

Although the basket of currencies, which creates SDR, is currently made up of five currencies, in 1974 it was up to sixteen world currencies. Only in 1981 was the basket of currencies modified and the number of currencies was reduced to five. The world currencies making up the basket were not chosen randomly, but their economic power was taking into consideration. Finally chosen currencies were the US dollar, the German mark, the Japanese yen, the French franc and the Pound sterling. One of the guiding principles that must be followed is that the SDR reflects the relative importance of currencies in the world economy. Since 1981, when the number of currencies in the basket was reduced to five, the share of each currency was as follows: US dollar (42%), German mark (19%), Japanese yen (13%), French franc (13%) and Pound sterling (13%). The significant development in integration within the European Communities and the reform of the third phase of Economic and Monetary Union construction have resulted in the use of the common European currency, the euro, in cashless form since 1999. At the same time, it was also added to the basket of currencies and automatically removed a pair of currencies the German mark and the French franc [4].

Given the dynamic development of international trade and the impact of various socio-economic factors, it is important to know that the SDR is

revised at regular intervals. The revision takes place every five years, with the latest one in 2015, when fundamental changes have occurred within the currency basket. A Chinese yuan has been added to the currency basket that determines SDR. The main reason, why Chinese yuan has been included to SDR is that China's influence on the world trade has increased significantly. The fact that yuan has been added to basket, which creates SDR, has caused that percentage share of other currencies has changed significantly. The mentioned change is clearly described in the following graph. As it is illustrated in the graph below, yuan had the most negative impact on Euro percentage share [6].

2. Current and future possible usage of Special Drawing Rights

Although Special Drawing Right was created by International Monetary Fund, it can be used in different ways. In addition to the IMF in the world economy, SDR is also used by several international organizations as the unit of account. To organization which use SDR belong for example the African Development Bank, the Arab Monetary Fund, the Bank for International Settlements, the Islamic Development Bank, the Economic Community of West African States and the International Investment Dispute Resolution Centre. In general, it can be argued that their main motive for use of SDR was its stability, in particular in comparison with the large instability of individual national currencies. By switching to SDR, these international organizations have become more resistant to external influences. Personally, I consider this step to be right one and

equally giving great potential for SDR in the future. I assume that over time, other organizations may join the above-mentioned organizations, especially those which, like the above, integrate mostly the developing countries of the international community with unstable exchange rates. However, the use of SDR is currently not limited to a few international organizations, but in practice we can meet with unit more often. Some international treaties use SDR to quantify exact values for example of fees or penalties. The expression of value in SDR can be found, for example, in the framework of the Convention for the Unification of Certain Rules Relating to International Carriage by Air (Warsaw Convention), which has so far been ratified by 125 countries of the international community. The Convention was supplemented by the Montreal Convention, which deals with the legal claim for compensation relating to air transport.

2.1 Potential of Special Drawing Right

The International Monetary Fund openly declares that the creation of a single and therefore homogeneous world economy system is one of its main priorities. Among the features of a homogeneous world economy system would be, inter alia, a common global reserve currency, as well as a common central bank, which would act as the main supervisory apparatus in the system. The creation of a common world currency is closely linked to the existing SDR. Under the conditions of the current world economy, it is questionable whether SDR could play the role of the world currency. Experts from the International Monetary Fund themselves are of the opinion that the SDR is not currently ready for this function, but would play an important role in the process of world currency formation. The creation of a new world currency would significantly affect the strength and therefore the position of, in particular, those currencies that come from basket of currencies, which create SDR. Experts agree that the US dollar would suffer the most by creating this artificial world currency. On the other hand, apart from the effects of the creation of a global currency on the US dollar, the International Monetary Fund is convinced that the situation that would then arise would bring many benefits to most countries. In general, it can be assumed that international trade would be greatly facilitated, since all related transactions could take place in the common currency. In the light of the above, it can be assumed that the position of developing countries in the world economy would significantly improve, as their currencies would no longer be considered exotic ones

and that countries would not have to face various issues in connection with currency fluctuations of their national currencies [7].

It is clear from the aforementioned that, in particular, the main economic competitors of the United States of America openly support the emergence of a new world currency that would assume roles and functions that the US dollar has so far fulfilled. In my view, however, it is important to highlight a few obstacles that we would encounter in creating new currency in the international economy. States can be considered as primary entities engaged in economic relations. On the basis of the above, it is important to draw attention to the right to coordinate and manage monetary policy, which in most cases is the exclusive competence of individual states. Unless countries decide to voluntarily give up their national currency and adopt a new currency, such as countries belonging to Eurozone, countries are in charge of monetary policy themselves and can be said to use it as a powerful tool in foreign policy. Although steps taken by individual states to influence exchange rates are not always in line with the principles of the World Trade Organization, in my point of view they will not be willing to give up this competence in favour of creating a world reserve currency. In my opinion, this position will be promoted in particular by the strong economies, such as the United States of America, Eurozone countries, and the United Kingdom. I think most countries would consider this step too strong interference into their economy, and therefore sovereignty. Another drawback that is undoubtedly linked to SDR as the world's reserve currency is that SDR is not inherently the currency we are usually using. As previously stated, its value depends on the basket of currencies that make up it and determine its value. This fact poses significant limits for the future of SDR. Another noticeable aspect is the fact that the US dollar is a major global reserve currency because of its high liquidity. In the case that its role as a global reserve currency was replaced by the SDR, the International Monetary Fund would have to ensure that the liquidity of the SDR at a sufficient level to perform the function. It is questionable whether securing such high liquidity would be possible.

Conclusion

If we would like to quantify opinions for and against the creation of a common world currency, I would like to say that the professional public is more inclined to the current situation than the prediction of homoge-

neous world reserve currency. However, some representatives and supporters of the International Monetary Fund talk about creating the single world currency as one of the few chances to save the world economy. However, it is important to note that, in most of their claims, they tend to believe that SDR will not directly be able to carry out the tasks of the world common currency. At the same time, they add that its current form and individual elements will be one of the main determinants in the creation of such a potential currency. I would like to say that this is also the most widely used argument of the supporters of the single currency, as they claim that the future global currency would have a different form and need not be ascribed to the form of SDR as we know it today. On the basis of the above, it can be said that some economists see the future of SDR in its transformation into a global world currency. Thus, the position of the US dollar would automatically weaken, which in turn would result in a decline in all US macroeconomic indicators. To maintain objectivity, it is important to note that the creation of a global currency would affect not only the US dollar, but all other currencies, including those that together with the US dollar determine the SDR. There is a group of opinions coming from general public and professional community who are fundamentally opposed to the creation of a global currency, whether in the form of SDR or in any other form, and consider this proposal to be utopian and unrealistic. To sum up results of article, we can claim that both views do not give great chances for a successful future for SDR in the world economy. Personally, I do not think that countries will be willing to give up their current currencies in order to create a global currency that carries some signs of SDR. I consider this to be impossible in the current geopolitical situation, as I am convinced that world leaders will not be willing to cooperate with each other in this sphere.

References:

1. ANTWEILER W.: Special drawing rights The SDR fact sheet University of British Columbia, 2016 [online]. [citované 2020-01-04]. Online: < <http://fx.sauder.ubc.ca/SDR.html>>
2. BROCKOVÁ, K., PYTEL'OVÁ, K. 2013. Právo v medzinárodných obchodných vzťahoch Všeobecná časť. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2013 page. (33). ISBN 978-80-225-3680-6
3. International monetary fund.: Special drawing right (SDR). [cit. 2020-02-04]. Online: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/14/51/Special-Drawing-Right-SDR>

4. JANČURA, A., PROBZIK J. 2016. International monetary fund. [cit. 2020-01-04]. Online: <http://www.bencont.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=114&disposition=inline>
5. MARTINS, A. 2017. The special drawing right: a formal critic to the dollar dominance in the international monetary system [cit. 2018-11-14]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/317596890_The_special_drawing_right_A_formal_critic_to_the_dollar_dominance_in_the_international_monetary_system>
6. PRESBURG, A.: Do menového koša pribudol čínsky juan, prestíž eura ďalej klesá. 2016 [online]. [cit. 2020-01-03] Online: < <https://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2016/cislo-39/cinska-mena-do-kosa-menoveho.html>>
7. SWAMINATHAN, S., 2009. Can IMF Currency Replace the Dollar?. [cit. 2018-11-13]. Online: <<https://www.cato.org/publications/commentary/can-imf-currency-replace-dollar>>

POLITICAL MAP OF CANADA AFTER GENERAL ELECTION IN 2019

Катаріна Броскова

*доцент кафедри міжнародного права
Економічного університету в Братиславі*

Яна Ільєва

*професор кафедри права
Університету туризму та менеджменту в Скоп'є*

Рудольф Кухарчік

*старший викладач кафедри міжнародних політичних відносин
Економічного університету в Братиславі*

Canada is an independent state from 1867 when Canadian Confederation was established. It consisted of Province of Canada, Nova Scotia and New Brunswick. Now Canada is federation of ten provinces and three territories. The country is parliamentary democracy and its parliament has two chambers: Senate (105 members appointed by Governor General after the proposal of Prime Minister) and House of Commons (338 PMs that are elected directly). Electoral system to Canadian House of Commons is referred as single member plurality system known also as first-past-the-post system [1]. It means that the country is divided into 338 electoral districts.

Each district elects its own MP. The winner needs to gain the most of the votes– but the majority (more than 50% of votes) is not necessary. This system is similar to electoral systems using in the elections into British House of Commons or Senate and House of Representatives (Congress) in the US. In addition, independent candidates can win seat in the parliament in this system. Therefore, no party affiliation is necessary (but in reality, there is only little chance to be a winner in district in Canadian general election as an independent without party affiliation – in 2019 only one independent candidate won in district and in 2015 nobody). Of course, political party should have only one candidate in each electoral district.

The most populous Canadian provinces have the most of the seats in House of Commons – i.e. Ontario has 121 of 338 seats. The less populous parts of Canada has only symbolic representation in Canada – Yukon, Northwestern Territories and Nunavut have only one MP in Ottawa.

What about political parties with real chance to be a winner of federal election in Canada - there are only two dominant parties– Liberals from Liberal Party of Canada led by Justin Trudeau in 2019 and Conservatives from Conservative Party of Canada led by Andrew Sheer in 2019 (although from 2011 to 2015 New Democrats became official opposition party after Liberals lost the position as one of two dominant parties for that period).

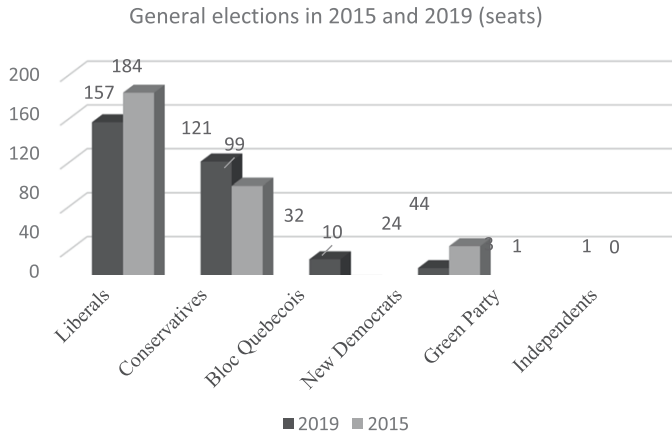
According Canadian election law general election is hold on a fixed date: the third Monday of October in the fourth calendar year following the previous general election [1]. As the election in 2019 were held on October 21 (with turnout about 62% what is about 6% less than it was in 2015), the next election should be held October 16, 2023 – but it is necessary to emphasize, that early election are not prohibited in Canada.

The main topics of the 2019 election were clear: social issues, health-care, energy policy, economy, ethics (as the consequences of scandals of government from the beginning of the 2019 – SNC-Lavalin affair), foreign policy (US-Canadian relations, China issues), climate change, opioid crisis, housing policy, racism, integration of indigenous and protection of their rights.

In fact, the 2019 election was the referendum on Justin Trudeau and his policy. It was also clear that his popularity among Canadians was declining. His major challenger was 40 years old Conservative Party leader Andrew Sheer. It is evident from our figures (Figure 1, 2, 3), that although Justin Trudeau won the election and he is again Canadian Prime Minister,

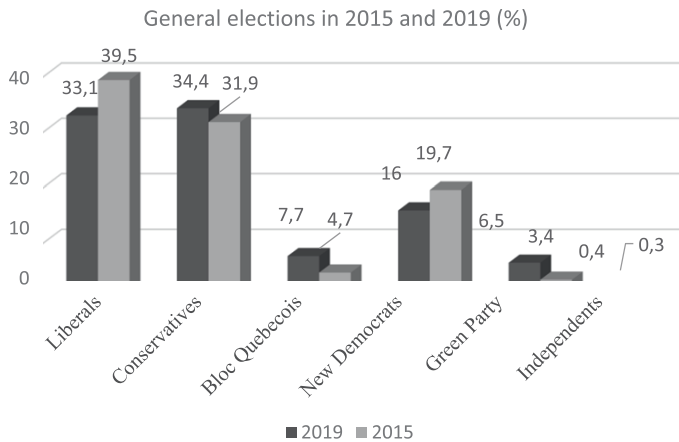
electoral campaign was tough. His political party is weaker than in 2015. In addition, he and his Liberals gained less votes than Conservatives did (33, 1% : 34, 4% of all votes). However, the minority government established after 2019 election is not so uncommon for Canada. There have three others during last 15 years – one led by liberal Paul Martin (2004 - 2006) and two led by conservative Stephen Harper (2006 – 2008, 2008-2011). On the other hand, the last attempt of Stephen Harper to form a coalition government in 2008 was unsuccessful.

Figure 1

Source [6]

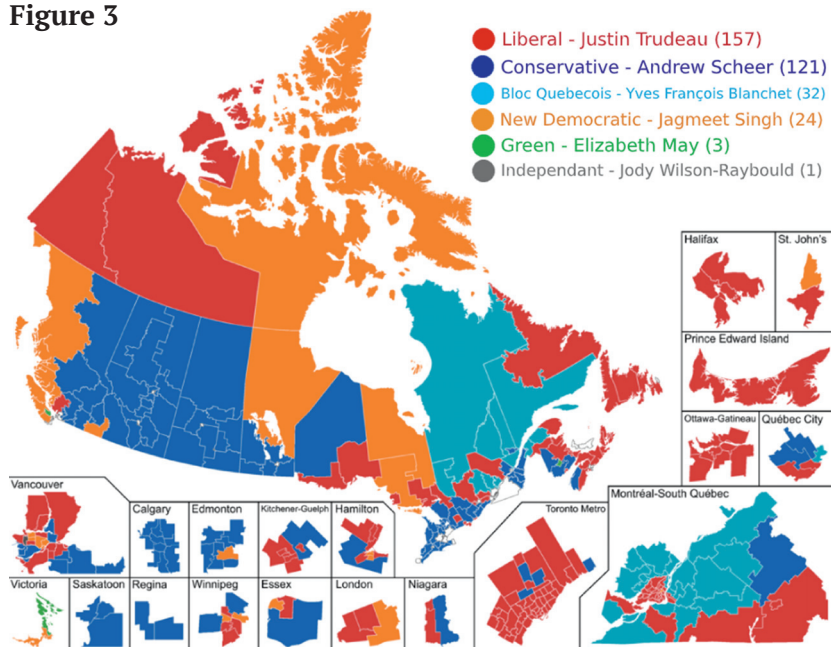
Figure 2

Source [6]

НАПРЯМ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Figure 3

Source [10]

What about results and consequences of Canadian federal general election in 2019, we can point of some of them:

- ✓ Justin Trudeau was winner of the election but his Liberals lost 27 seats.
- ✓ Justin Trudeau was able to form minority government as the oppositions parties were not politically close enough to form coalition government.
- ✓ Geographically (Figure 3) Liberals did not win in the majority of the country – but gained good results in Atlantic coast, Ontario and big cities with many districts – Toronto (Liberals won all seats in Toronto), Ottawa, Vancouver.
- ✓ Conservatives are strong in Alberta (won 33 from 34 seats in the province) and Saskatchewan (took all 15 seats) and in their major cities – Edmonton, Regina, and Calgary.

- ✓ Liberals lost almost all seats in Alberta and Saskatchewan as one of the consequences of their energy policy.
- ✓ Bloc Quebecoise is again dominant political force in Quebec (won 32 of 78 seats there). In 2015 only 10.
- ✓ Conservative and nationalist political parties had better results than they had in 2015.
- ✓ Conservatives won popular vote.
- ✓ Liberals gained less than one third of votes in popular vote.
- ✓ It was the first time from 1979 that the political party with the majority of votes did not form government.
- ✓ Liberals and social democrats (New Democrats) are weaker than they were in 2015.
- ✓ Independent candidates are still not becoming relevant political force in general federal election in Canada. The only independent MP is Jody Wilson-Raybould – former Liberal MP and former Minister of Justice and Minister of Veteran Affairs in Justin Trudeau cabinet who quitted government in February 2019 after SNC-Lavalin affair. Later she was expelled from Liberal party Caucus in House of Commons so she decided to be an independent candidate.

References:

1. Bogart, N. – Tahirali, J. How Canada's electoral map changed after the vote. [Electronic source.]. Retrieved: <https://election.ctvnews.ca/how-canada-s-electoral-map-changed-after-the-vote-1.4652484>
2. Canada election: Trudeau's Liberals win but lose majority. [Electronic source.]. Retrieved: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-50134640>
3. Canadian election results 2019: A riding-by-riding map of the vote. [Electronic source.]. Retrieved: <https://nationalpost.com/news/politics/election-2019/canadian-federal-election-live-riding-map-results>
4. Canada election 2019: full results. [Electronic source.]. Retrieved: <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/22/canada-election-2019-full-results>
5. Elections Canada. [Electronic source.].
6. Election Guide. [Electronic source.]. Retrieved: <http://www.electionguide.org/elections>
7. Election 2019 Key Issues. [Electronic source.]. Retrieved: <https://www.cpha.ca/election-2019-key-issues>
8. How do the main parties compare on these issues? [Electronic source.]. Retrieved: <https://newsinteractives.cbc.ca/elections/federal/2019/party-platforms/>

9. Panetta, A. 5 steps to understanding Canada's election. How Canada elects a prime minister and Parliament. [Electronic source.]. Retrieved: <https://www.politico.com/story/2019/09/16/canada-elections-parliament-trudeau-scheer-1496123>
10. Result map of the 2019 Canadian Federal election. [Electronic source.]. Retrieved: <https://www.reddit.com/>

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ, ВИХОВНА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Вегеш М.

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Вегеш І.

*кандидат політичних наук, доцент
кафедри політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У контексті української національної культури християнська церква займає особливе місце. Вона завжди виконувала і виконує роль морального регулятора суспільних відносин, інтегратора всіх духовних чинників національного життя в єдине ціле, що становить ядро національного характеру, роль хранителя народних звичаїв і обрядів, захисника національних інтересів українського народу у найважчі часи його історії. У різні періоди XIX-XX ст. українська культура зазнавала великого впливу цілого комплексу ідей, вироблених прогресивними діячами як Православної, так і Греко-католицької церков, які сприяли формуванню своєрідної і самобутньої ідеології українського народу, зорієнтованої на визрівання його національної самосвідомості. Роль Греко-католицької церкви в цьому процесі важко переоцінити. Адже саме унія створила передумови для появи національної інтелігенції. Формальне зрівняння з католицьким духовенством відкривало для українського духовенства можливість здобувати середню і вищу освіту європейського рівня. Польські, римські, а пізніше австрійські та власні духовні заклади готували не лише священиків:

з них виходила церковна і світська інтелігенція, яка започаткувала й успішно здійснювала українське національне відродження. У статті робиться спроба проаналізувати окремі аспекти культурно-освітньої, виховної та наукової діяльності митрополита Андрея Шептицького, з іменем якого справедливо пов'язують найвизначніші досягнення українців Східної Галичини наприкінці XIX – першій половині XX ст.

Ключові слова: Митрополит Андрей Шептицький, Греко-католицька церква, християнство, релігія, духовенство, пастирські послання, культура, просвітництво.

Christian Church holds a special place in the context of Ukrainian national culture. It has always performed and performs the role of moral regulator of social relations, the integrator of all spiritual factors of national life into a single whole, which is the base of national character, it also performs the role of the guardian of national customs and rituals, the protector of national interests of the Ukrainian people in the most difficult times of its history. In different periods of the XIX-XX centuries Ukrainian culture was greatly influenced by a whole set of ideas developed by the progressive figures of both the Orthodox and Greek Catholic churches, who contributed to the formation of a peculiar and original ideology of the Ukrainian people, focused on the growing of its national consciousness. The role of the Greek Catholic Church in this process is difficult to overestimate. After all, the union created the preconditions for the appearance of the national intelligentsia. The formal comparison with the Catholic clergy opened the possibility for Ukrainian clergy to obtain secondary and higher education of the European level. Polish, Roman, and later Austrian and their own spiritual institutions prepared not only the priests: they also prepared the ecclesiastical and secular intelligentsia, which initiated and successfully carried out the Ukrainian national revival. The article attempts to analyze some aspects of the cultural, educational, pedagogical and scientific activity of Metropolitan Archbishop Andrey Sheptytsky, whose name is justly associated with the most significant achievements of the Ukrainians in Eastern Galicia at the end of XIX - the first half of the XX century.

Keywords: Metropolitan Archbishop Andrey Sheptytsky, Greek Catholic Church, Christianity, religion, clergy, pastoral messages, culture, enlightenment.

Серед видатних людей попереднього століття важко знайти особу, яка би ще при житті досягла такої величі й любові народу до себе, як митрополит Галицький Андрей Шептицький. Видатний теолог, науковець, просвітник, педагог, політичний діяч, меценат ... Але, необхідно погодитись, що водночас не легко також знайти людину, на яку було вилито стільки бруду, як на нього. Не хотілося б давати огляд тієї величезної кількості «історичних праць», у яких розвінчувався «український буржуазний націоналіст» і «запроданець», як часто його називали радянські вчені мужі, бо серед них не знайдеться жодної об'єктивної книги чи статті. Правдиві роботи, на жаль, видавалися тільки за кордоном. Проголошення незалежності України, якої так домагався митрополит Андрей, дозволило нам подивитися на цю неординарну і дійсно могутню постать зовсім іншими очима. Різнобічна діяльність Андрея Шептицького не втратила своєї актуальності до сьогодні. Витримали випробування часом його наукові, освітянські, просвітянські ідеї. Їх вивчення і всебічний аналіз необхідні в умовах розбудови незалежної України.

Наше дослідження не є першим. Авторами ґрунтовних праць є історики української діаспори. Особливої уваги заслуговують дослідження О. Барана, С. Барана, Т. Гунчака, А. Жуковського, К. Королевича, А. Кравчука, В. Кубійовича, В. Кудрика, В. Ленцика, І. Лисяка-Рудницького, П.-Р. Магочія, Т. Мацьківа, В. Пелеха, Н. Полонської-Василенко, П. Пундія, Р. Тожецького та ін. [3, 4, 18, 20, 26, 27-29, 31-32, 33, 37, 40-41, 43, 57, 61-62]. Хоча докторська дисертація Л. Гузара [16] присвячена екуменічним поглядам митрополита, проте в ній також йдеться про культурницьку діяльність А. Шептицького. Починаючи з середини 90-х років ХХ ст. українськими архівістами (А. Кравчук, О. Гайова та ін.) [27, 11] видано кілька томів пастирських послань, листів, меморандумів та декретів А. Шептицького, що створило оптимальні умови для дослідження вченими його багатогранної діяльності. У сучасній українській історіографії окремі аспекти культурноосвітньої, виховної та наукової діяльності митрополита досліджували М. Альчук, М. Бандрівський, В. Басараб, М. Батіч, Н. Божко, Л. Цубов, А. Боляновський, І. Бура, М. Гайковський, Л. Гентош, Г. Гладка, С. Гнот, Н. Греченюк, Г. Гучко, Я. Дашкевич, Я. Заборовський, О. Кекош, А. Колодний, Н. Концур-Карабінович, Л. Крупа, Г. Курис, П. Лазечко, Л. Лазечко, О. Лисенко, Г. Литвин, О. Ліщинська, М. Маринович, В. Марчук, О. Огірко, О. Пасіцька, Н. Прокоп, Л. Рощи-

на, В. Сергійчук, Г. Цвенгрош та ін. [1, 2, 5-9, 10, 12, 13-15, 18, 19, 21, 23-25, 30, 34-35, 38-40, 43-46, 48, 49, 51, 52-53, 56, 58, 59-60, 64]. Деякі аспекти досліджуваної нами проблеми знайшли своє відображення на сторінках багатотомних та енциклопедичних видань [65].

Греко-католицьке духовенство ніколи не лишалось остороном національних змагань. Автори перших українських граматик, які вимостили дорогу «Руській Трійці», були священики. Із 43 книг, виданих українською мовою в Галичині за 1837-1850 рр., 40 написали священики. Вплив греко-католицького духовенства у 1848 р. був настільки сильний, що деякі польські діячі, зокрема К. Ценглевич, Ф. Земляковський та ін., навіть звинувачували його у намаганні встановити теократію. Унія, виникнувши як єдиний засіб порятунку нації, витворила українську національну церкву, бо тільки національне надає їй самобутності в католицькому і в православному світі, а тому здійснюване нею національне виховання віруючих є запорукою існування самої церкви, як продовжувача традицій «київського християнства». Саме тому весь тягар національного відродження впав на плечі греко-католицького духовенства, і воно виявилось на рівні вимог часу.

Цей релігійно-національний рух, як уже відзначалося, досяг свого піку під час «весни народів». Але після 1848 р. Греко-католицька церква в західноукраїнських землях опинилася в складній ситуації. З одного боку, все відчутнішим стає вплив римського католицизму, а з іншого – посилюється контратака польського шовінізму, який сягає державного рівня і пов'язаний із спробами полонізувати українців через їхнє покатоличення. Остання була настільки ефективною, що здобутки українського національного відродження, здавалось, зведуться на ніщо. Головним об'єктом репресій стала Греко-католицька церква. Духовні заклади, школи, гімназії, товариство «Просвіта», науково-літературне товариство «Галицько-Русская Матица», товариство ім. Т. Г. Шевченка – усе це, народжене багаторічними зусиллями греко-католицького духовенства, опинилося під ударом.

Ситуація ускладнювалась і ще однією обставиною. Укладаючи стільки енергії у національний рух, церква врешті-решт кінцем опинилася у небезпечному становищі: вона стала діяти і її стали розглядати як інструмент світського руху. Церква почала втрачати самобутність, зусилля духовенства, спрямовані на розвиток національного руху, стали брати гору над виконанням суто духовних обов'яз-

ків. Часто священники вважали себе більше громадськими діячами, ніж служителями Бога. Престиж релігії серед світської інтелігенції та селянства почав помітно підупадати. Наприкінці XIX ст., за митрополита Сембратовича, церква переживає справжню кризу.

Здолати цю кризу, вивести церкву на рівень нових завдань, зробити її фактом вже не тільки національного відродження, а й національного державотворення, витворити з неї цілком національне, українське релігійне об'єднання – судилося митрополиту Андрею Шептицькому.

Своє життєве кредо А. Шептицький чітко виклав в пастирському листі «До української інтелігенції»: «В кожній праці і в кожному слові... я шукаю лише добра народу, щодо якого я почуваюся до важких і святих для мене обов'язків. Ті обов'язки накладає на мене не лише моє становище митрополита, але і торжественна присяга, зложена в день вступлення в монастир, що буду відповідно до моїх сил працювати для української суспільності, на найбільше саме переконання, що ставить мене в ряді громадян-патріотів, із яких хотів я бути найліпшим» [70, с. 190].

Вірність присязи та покликанню митрополит проніс крізь роки і ніколи не відступав від своїх засад, хоча і нелегким був його життєвий шлях. Тому, маючи на увазі і власну подвижницьку діяльність, він з повним правом зазначав у щирому «Слові до української молоді»: «І легше часами кров пролляти в одній хвилині ентузіазму, чим довгі літа з трудом сповнювати обов'язки і двигати спекоту дня, і жар сонця, і злобу людей, і ненависть ворогів, і брак довір'я своїх, і нестачу помочі від найближчих, і серед такої праці аж до кінця виконувати своє завдання, не чекаючи лаврів перед побідою, ані винагороди перед заслугою!» [10, с. 195].

Уже сама поява А. Шептицького в лоні Греко-католицької церкви була сенсаційною, а жертовність його кроку – безсумнівною (титул, становище, кар'єру, маєток – гнаній «хлопській церкві»). Особливо вражаючим було не стільки те, що з римо-католика він став греко-католиком, скільки те, що з поляка він став українцем. Це стало важливим фактором піднесення національної свідомості галичан і причиною незмінно-ворожого ставлення до нього з боку польської влади і спільноти.

Слід, однак, зауважити, що й українські політичні діячі та національна преса зустріли його, м'яко кажучи, зовсім не оплесками.

Блискучі здібності і освіта, швидке просування у греко-католицькій церковній ієрархії стали причиною того, що в ньому спочатку вбачали польського агента. Виступи і дії Шептицького на захист українського руху немов би розвіяли сумніви щодо щирості його релігійного і національного поступування. Та, коли він, відчуваючи моральну необхідність, ставав на якусь непопулярну позицію, критики не барилися сказати, що в нього проявляються його справжні польські аристократичні барви, і порівнювали його з Валенродом А. Міцкевича.

Іншою причиною такого ворожого ставлення було порівняно толерантне трактування А. Шептицьким москвофільства. Перед приходом на митрополичий престол він був один рік станіславським єпископом. Тоді він ще не зорієнтувався в громадському житті й співпрацював з москвофілами, які становили більшість серед духовенства станіславської єпархії. Разом з тим, він розумів, що москвофільські тенденції пов'язані із серйозними і реальними проблемами релігійної та національної ідентифікації. Як зазначає І. Химка, «греко-католики мали православне обличчя, римо-католицьке громадянство і ... просвічену австрійську душу. Всі ці елементи не відтворювали нового релігійного синтезу» [63, с. 77-78]. Обрати в таких умовах свій власний вірний шлях було дуже нелегко. Саме тому А. Шептицький закликав при вирішенні будь-яких національних чи релігійних питань керуватись не лише почуттями, а, насамперед, розумом. Однак, навіть значно пізніше, у 1943 р., він з гіркою змушений констатувати: «Такі грізні з многих оглядів прояви, як москвофільство, є майже тайною для нас самих. Я не мав ніколи нагоди перечитати не то поважнішої розправи про цю національну язву, але й не пам'ятаю, чи взагалі є в цілій нашій літературі хоч би тільки короткі, а глибоко обдумані спостереження над тією язвою. Коли боротьба між цими двома партіями [москвофілами і «народівцями» – Авт.] в нашому краю була найбільше заогнена, ні з одної, ні з другої сторони майже не чулося поважнішого суду про взаємні відносини чи наміри двох партій. Взаємно лаялися, закидали собі взаємно зраду, а нікому й на гадку не прийшло опитати, які причини заставляють противників так думати як думають» [70, с. 570].

Така поміркована позиція А. Шептицького викликала незадоволення певних кіл української інтелігенції не лише на початку його діяльності, а й під час його перебування на митрополичому престо-

лі. Показовим у цьому плані є відкритий конфлікт А. Шептицького з редактором газети «Діло» Л. Цегельським у 1908 р. [36, с. 494-495].

З певною пересторогою зустріли появу нового митрополита і церковні кола. Причиною цього була його несхожість на попередників. Визначні українські письменники І. Франко та М. Павлик, що часто навідували А. Шептицького у наукових справах, були здивовані способом життя графа-митрополита. Жив як аскет: мала кімната, сам у вовняній чорній рясі монаха-студита, звичайним чорним ремнем підперезаний, чотки за поясом або в руках, найскромніша страва, двері його палат на святоюрській горі завжди відкриті і для близького оточення, і для всіх бажаючих, навіть для недругів.

Однак навіть не так надзвичайна особиста скромність А. Шептицького викликали загальне здивування і увагу до його особи, як інша, на той час надзвичайна обставина. Ще у станіславський період свого життя він звертається з пасторським посланням до вірних Косівського деканату «До любих моїх гуцулів». За своїм змістом це послання не є чимось винятковим: до порушених тут моральних проблем А. Шептицький повертається пізніше неодноразово. Але за формою послання є своєрідним маніфестом – написано воно на гуцульському діалекті. Щоб зрозуміти значення цього вчинку, слід згадати, що на той час навіть загально-прийнятої орфографії не існувало і вживали надзвичайно складну мішанину церковнослов'янської мови з українською. І хоча діалекту А. Шептицький більше ніколи не вживав, усі його подальші послання написані на доступній народу мові, чітко і зрозуміло по-українськи.

Попри таке упереджене ставлення, діяльність митрополита Андрея у соціальній, політичній і культурних сферах, його відвага в ім'я нації і віри завоювали йому визнання в українському суспільстві, пошану і прихильність недавніх противників.

Культурно-просвітницька діяльність Шептицького була скерована на піднесення моралі і духовності народу до того рівня, на якому з'являється свідомо і масова готовність до практичної роботи у справі національного державного будівництва. А. Шептицький займався широкою меценатською діяльністю, надавав матеріальну допомогу окремим митцям, здібній молоді, провадив виховну роботу серед шкіл, спортивних та просвітніх товариств («Просвіта», «Рідна школа», «Пласт»), підтримував газети та часописи, організовував масові заходи з обов'язковим поєднанням двох початків –

національного та релігійного. Митрополит дивився на галицький народ очима політика. Він розумів: щоб піднятися до державності, галичанам необхідні знання та друковані видання. Шептицький щедро фінансував друкарні, «Бібльос» тощо, у Жовкві у монастирі Василян заснував українське видавництво, започаткував часописи «Місіонер», «Наш приятель». У 1930 р. владику заснував Український католицький Союз, що видавав тижневик «Мета» та літературно-науковий журнал «Дзвони».

Дбаючи про економічний розвиток Галичини, митрополит закупив кілька панських маєтків, які були розparcelьовані серед селян. Він був ініціатором і співзасновником «Земельного банку гіпотечного» у Львові (1910 р.), який позичав селянам гроші на придбану землю. Сприяючи парцеляції великих земельних володінь, А. Шептицький мав на меті не лише вирішення суто економічних проблем краю, але й розвиток сільськогосподарської науки, розповсюдження її досягнень серед різних, особливо найбідніших верств населення. У розparcelьованому фільварку села Коршів, біля Коломиї, товариство «Сільський господар» стало власником землі, на якій заснувало хліборобську школу. У Миловані, біля Товмача, двір і кількадесят моргів поля одержала «Просвіта» на заснування першої української садівничо-городницької школи, там же влітку працював табір відпочинку дітей з бідних родин. У Скнилові двір і великий сад зайняли монахи-студіти, щоб відкрити майстерні ремесла, механіки тощо. У Зарваниці 300 моргів було віддано студітам для господарства, а 250 моргів – на сиротинець. Найповніше і найґрунтовніше аналіз пастирських послань митрополита на економічну тематику зробив М. Маринович [48].

Наведений перелік яскраво характеризує один з найголовніших напрямків багатогранної діяльності А. Шептицького – його постійне піклування про майбутнє нації – дітей, особливо дітей-сиріт. Він допомагав дитячим садкам і сиротам у сиротинцях. На його кошти була споруджена перша українська жіноча гімназія «Рідної Школи», де сестри Василянки давали дівчаткам-сиротам середню освіту. Не уряд Польщі, а Шептицький після Першої світової війни зібрав сиріт, щоб дати їм опіку. Для них він влаштував кілька сиротинців, у яких набували освіту та засвоювали різні ремесла, затративши на це мільйон доларів.

Митрополит щороку проводив оздоровчу кампанію убогих дітей. У Підлютому Долинського району, серед карпатських лісів, збу-

дував низку будиночків для дітей. Тут у чудових кліматичних умовах та у виховній опіці добрих педагогів кілька тисяч дітей у віці від 4 до 14 років набирали сил і розуму. Тут їх учили молитви, історії, українознавства, української мови, поведінки.

Проблеми охорони здоров'я також займали чільне місце в колі інтересів А. Шептицького. У вересні 1903 р. він заснував народну лічницю, яка згодом перетворюється у надзвичайно розбудовану лікарню. Поштовхом до її створення стала діяльність лікаря Є. Озаркевича, який, стурбований тим, що до польських шпиталів українців не приймали, мріяв про необхідність відкриття українського шпиталю, де б наші лікарі набували і вдосконалювали складні медичні професії. З цією метою він заснував в 1903 р. добровільне лікарське товариство. Митрополит підтримав ініціативу, надав значну матеріальну допомогу, сформулював напрям і обсяг її діяльності: «для нижчого і страждаючого людства без різниці народності». Лікування і ліки були безкоштовними. При духовній семінарії було відкрито курси медсестер, їх закінчило 228 дівчат, внаслідок чого лічниця була забезпечена своїм допоміжним медичним персоналом [21, с. 19-20].

Проте ця лічниця була не єдиною, яка функціонувала на кошти А. Шептицького. У 1925 р. він передав у Янівському передмісті Львова будинок для філіалу Львівської лічниці – Товариству опіки над молоддю, де розмістилась ще й «Порадня матерів». У селі Підлюте на угіддях, які належали митрополиту, був організований курорт на базі сірчано-йодових джерел. У районі Сокаля, в горах, при співпраці з «Учительською громадою» на його кошти діяв постійний табір «Пласту», а в 1911-1912 рр. студентська медична громада при його сприянні створила санаторій для студентів.

Визнаючи цілком значення природи, А. Шептицький дбав про її збереження. 1925 р. його обрали членом Наукового Товариства імені Шевченка. За клопотанням Комісії охорони природи при НТШ митрополит дав розпорядження утворити на землях Львівської митрополії заповідник кедрових лісів на горі Яйце біля Підлютого та степової рослинності біля Чортової гори (в Рогатинській парафії). Це були перші природні заповідники, утворені в Україні.

Однак понад усе митрополит Андрей цікавився культурним розвитком українського народу, його освітою та вихованням. Він допомагав митцям, хоровому мистецтву, церковному і народному

та іншим товариствам і громадам. Митрополитом були засновані десятки іменних стипендій, які дали можливість не одній сотні юнаків здобути освіту медика, юриста, педагога у вишах Західної Європи. На його кошти здобули мистецьку освіту Г. Крушельницька, Ф. Лопатинська, А. Гаєк. Для львівських художників А. Шептицький придбав окреме приміщення (вілла польського художника Я. Стика), де розмістились художня школа О. Новаківського та майстерні М. Сосенка і О. Куриласа. Вершиною культурно-освітньої діяльності Митрополита А. Шептицького стало заснування та матеріальне забезпечення «Національного музею» у Львові. У 1905 р. він засновує у Львові церковний музей, який кураторія перейменувала на Національний музей ім. Митр. А. Шептицького. Для цього музею А. Шептицький придбав 15 тис. експонатів, сплативши два мільйони крон. Шептицькому вдалося купити за 34 тисячі доларів чудовий палац під музей, хоч власник-шовініст довго не погоджувався продавати його українцям. 13 грудня 1913 р. Шептицький передає в музей унікальну збірку українського мистецтва XI-XX ст. Мистецтвознавець Іларіон Свенцицький упорядкував музейні експонати, унаслідок чого Національний музей став найбільшою музейною скарбницею України: до 1939 року він нараховував понад 80 тис. експонатів у 10 відділах, видав 16 томів наукових записок, організував близько 70 виставок. При музеї діяла унікальна бібліотека: понад 30 тис. томів альбомів з різних ділянок українознавства та історії мистецтва. На думку К. Королевського, каталог стародавніх словянських книг, виданих І. Свенцицьким, міг «конкурувати з подібним російським виданням Каратаєва» [26, с. 107].

Важливо зазначити, що А. Шептицький розглядав мистецтво не лише як визначний засіб формування загальнокультурного рівня народу, але й як один з головних чинників виховання національно і релігійно-свідомого суспільства. Про це яскраво свідчать його письмо-послання «Про церковний спів» від 25 квітня 1941 р. і лист до проф. В. Кубійовича стосовно проекту мистецької школи для вчителів рисунків від 8 серпня 1942 р. «Без сумніву, – пише він у листі, – поважним чинником у вихованню є пробудження естетичного змісту і культурний напрям, який тому зміслові надає виховання. Але вчителі рисунків, українці, мають і друге переважне значення: вони повинні надавати патріотизмові благородний і піднесений напрям... Наша молодь, яка довго мусила ходити до польських середніх шкіл,

часто не має поняття про найважливіші постаті українського народу. Ми ще не маємо так ілюстрованої історії України, але маємо знаменитих і великих митців, про яких у пересічній, навіть українській гімназії, молодь ніколи нічого не чула. Ми маємо такого Мурашка, Нарбута, Новаківського, навіть Репіна, а з давніх в 19 столітті, такого Левіцького. Тільки учитель рисунків може з ними познакомити українську молодь, і тільки мудрі і добре виховані учителі рисунку можуть розбудити в українській молоді таланти та митців, які нам показали би, яким був Хмельницький чи Мазепа. А може, ліпше сказати, не тільки яким був, але яким повинен бути в наших думках, серцях, поняттях» [67, с. 978-979].

Великі зусилля митрополит Андрей Шептицький прикладав до розбудови системи національної та релігійної освіти, якій надавав надзвичайного значення. Уже у своєму найпершому пастирському листі до вірних Станіславської єпархії від 2 серпня 1899 р. «Перше слово Пастиря» майбутній митрополит зазначає, що освіта є ціннішою від багатства. Як зазначалось вище, Шептицький постійно опікувався середньою освітою, інститутським навчанням українців і не лише на теренах Галичини. Зокрема, завдяки його особистому втручанню була врятована від ліквідації чеською владою Українська господарська академія у Подєбродах.

Природньо, що головну увагу митрополит приділяв розвитку духовної освіти. Його стараннями були розбудовані духовні семінарії у Перемишлі і Станіславові. Останній під час відкриття в 1906 р. Шептицький передав чи не найцінніший подарунок – 4000 книг з особистої бібліотеки, серед них чимало рідкісних і старовинних видань та рукописів. Уже 1 вересня 1901 р. був виданий пастирський лист з планом повної реконструкції львівської Великої Семінарії, яка була центральною на всю Галичину: був оновлений майже на третину викладацький склад і управа, спрощені семінарські правила.

Однак, «відчуваючи, що результати цієї реорганізації будуть нескорі, Митрополит часто за свої родинні гроші кращих семінаристів направляє на богослівські студії до Рима, Інсбрука та Августінеума (в Австрії), Фрібурга (Швейцарія). Незабаром ці зусилля дали свій результат і найважливіші церковні посади займали за нього люди європейської освіти (не нижче), а часто значно вищої, ніж в інших католицьких єпархіях Західної Європи чи Америки» [21, с. 18].

При цьому важливо зауважити, що А. Шептицький ніколи не поділяв освіту на «суто релігійну» і «суто світську», навпаки, постійно підкреслював їх взаємообумовленість і взаємозв'язок. Митрополит прагнув озброїти духовенство і віруючих не лише теологічними знаннями, але й «достатніми знаннями філософії, соціології і політології, загальної світової науки», надати поштовх розвитку правової освіти, бо справедливо вважав, що «в нашому народі є загальний брак ясного і твердого поняття закону, ... брак поміж нашими людьми талантів-законодавців, бо навіть й знаменитий правник може бути слабим легіслятором» [70, с. 33-34].

Ідеї митрополита А. Шептицького в значній мірі були реалізовані в діяльності заснованої ним Богословської Академії, що відкрилась 6 жовтня 1929 р. у Львові. На той час це була перша і єдина вища богословська українська школа, яка повинна була продовжувати традиції Києво-Могилянської Академії, з одного боку, а з другого – орієнтуватись на зразки закордонних богословських високих шкіл. Через кілька років Академія стала поважним осередком не лише богословських наук, але й науково-дослідницьким центром вивчення історії та літератури.

А. Шептицький був не лише засновником Академії, але й постійно опікувався нею, брав безпосередню участь в її діяльності. Починаючи з 1933 р., він викладав аскетичу Західної та Східної Церков. Ректором Академії він поіменував такого видатного релігійного і культурно-освітнього діяча, як майбутній кардинал Й. Сліпий [37, с. 429-446]. Митрополит залучив до наукової діяльності і викладання в Богословській Академії найбільш відомих учених, що на той час перебували в Галичині: юристів Л. Глинку, Р. Ковшевича, О. Надрагу; істориків мистецтва В. Сас-Залозецького, І. Свенцицького; істориків І. Крип'якевича, М. Чубатого, В. Струтеня; філологів В. Соневецького, К. Чеховича; археолога Я. Пастернака; геолога Ю. Полянського; філософа М. Конрада; медика З. Гординського; антрополога І. Раковського; соціолога Б. Казимира. Цей перелік далеко не повний, але й він дає змогу оцінити той широкий спектр навчальних курсів, які читались в Академії.

Тому не дивно, що розвиток Академії сприймався сучасниками як загальнонаціональна справа, як важливий крок у створенні нового українського національного університету. Академія виправдовувала ці сподівання. Однак перетворитися на національний університет,

як цього хотів А. Шептицький, Богословській Академії не судилося. Польська шовіністична влада наклала вето на цей план митрополита, проголосивши, що не визнаватиме дипломи з такого навчального закладу. Принагідно зазначимо, що це була не перша і, на жаль, у черговий раз невдала спроба митрополита створити у Львові український національний університет. Ще у 1908 р. на скликаному у Празі панслов'янському конгресі за його ініціативою була запропонована резолюція про сприяння відкриттю університету у Львові. Вона була провалена за пропозицією глави російської делегації гр. В. Бобринського, який тоді був членом Державної думи, лідером Національної партії, а пізніше, під час Першої світової війни, як губернатор Галичини і Буковини «уславився» своєю русифікаторською політикою і, зокрема, депортацією митрополита А. Шептицького до Росії [69].

Великого розголосу не лише в Галичині, але й усій Західній Європі набула промова А. Шептицького 28 червня 1910 р. на 11-му засіданні 22-ї сесії Палати Панів у Відні, де він підніс справу утворення українського університету у Львові. Глибока аргументація, наведена А. Шептицьким, справила вплив і, незважаючи на протидію польських правлячих кіл в 1913 р., а також офіційну ноту російського посла у Відні, де відкриття українського університету називалось «ворожим актом» по відношенню до Росії, цісар видав декрет про відкриття такого університету 1 вересня 1916 р. На жаль, цим планам А. Шептицького не вдалося здійснитись, бо все перекреслила Перша світова війна.

Митрополит Андрей Шептицький не обмежувався лише меценатством та організаційною діяльністю на ниві культури, освіти і науки. Тричі доктор – богослів'я, філософії і права, – він був науковцем європейського масштабу, мав значний особистий науковий доробок. Приділяючи виняткову увагу проблемам освіти і вихованню, А. Шептицький був свідомий того, що підґрунтям будь-якої системи національної освіти є духовні і філософсько-методологічні засади. Вони покликані визначити сенс і ціннісні орієнтації педагогічної діяльності, а також співвідношення між загальнолюдським, національним і особистим у системі людина-світ. В екзистенціальному плані освіта як пізнавальний аспект людського буття, як поняття є набагато ширшим за змістом, ніж інституалізована діяльність в межах її конкретних історичних форм, складає один з аспектів виховання людини. Саме таке розуміння освіти та детальну розробку

філософських основ і моральних принципів освітянської діяльності знаходимо у творах А. Шептицького. Звертаючись до української молоді, митрополит писав: «Горнетесь до всякого роду шкіл... добре робите, що дбаєте про освіту і знання. Бо після християнської праведності та божої благодаті знання є найбільшою силою, якою людина може розпоряджати» [70, с. 6].

При цьому важливо підкреслити, що високо цінуючи освіту і науку як вияв пізнавальної активності людського розуму, А. Шептицький постійно вказував на взаємозв'язок мети і шляхів освіти з християнськими принципами, самою суттю християнства. Уже на початку своєї митрополичої діяльності, у 1901 р., стурбований поширенням релігійної байдужості, агностицизму і атеїзму сфер освічених українців, він пише спеціального пастирського листа до української світської інтелігенції, пояснюючи, чому в вік раціоналізму все ж важливо дотримуватися християнської віри. На підтвердження цього А. Шептицький наводив численні висловлювання Ісуса Христа, у яких той називав себе «світлом світу», «Правдою», «дорогою», а метою свого приходу в цей світ уважав свободу для людей, якої вони можуть досягти через просвітлення, якщо зрозуміють свідоцтво правди. Тому «в освіті йде про одне: щоб знання було правдивим знанням, щоб відносилось лише до правди, а не було неправдою, брехнею. Бо як правдиве знання є силою людини, так і фальшиве знання, оперте на неправду, є для чоловіка правдивою недугою, каліцтвом та нещастям на ціле життя» [70, с. 6]. Пов'язуючи поступ європейської культури з християнством, яке звільнило людей від пільми поганства, А. Шептицький зазначав, що справжня культура і освіта в Україні мають християнські корені.

Маючи за головну мету домогтися органічного сполучення національного відродження з духовним, митрополит справедливо вважав, що «нема сьогодні для нашого народу більшої прикмети, як єдність й нема для нашого Духовенства важнішої праці, як праця над національною і християнською єдністю народу» [70, с. 408]. Умовою такої єдності є усвідомлення всіми верствами спільності своїх інтересів незалежно від партійної чи кофенсійної належності. Для досягнення такого стану, на його думку, українцям, насамперед, слід відмовитися від властивого їм провінціалізму і підвестися до рівня світової культури та шукати вирішення своїх проблем на підставі загальнолюдських цінностей і християнської моралі. У станов-

ленні національної самосвідомості має сказати своє вагоме слово і наука, освіта. Поки ж, з прикрістю констатує А. Шептицький, питання «звідки все те, що робить український нарід людською організацією, такою безконечно далекою від природнього організму, що наша спільність видається більше подібною до купи піску, поодинокі зеренця якої нічим не пов'язані з всіма іншими, ніж до могутнього дерева, у якому розвивається життя, повне сили і здоров'я», багато в чому залишається відкритим, адже «або надзвичайно мало, або й зовсім не маємо філософів, або моралістів, які б досліджували національну нашу психіку» [70, с. 409]. Подібний стан є характерним і для інших сфер національно-суспільного життя, зокрема, для політики. «У многих напрямках ми ще люди примітивні, для яких демонстрація, фраза і шум часто видаються чимсь важнішим ніж спокійна зима розвага та витривала праця. У нашій суспільності надто часто срічається людей, що себе вважають фаховими політиками, хоч не мають ніякого фаху і ніякого спеціального знання. Само положення змушує заступати поважнішу фахову працю риторикою» [70, с. 410].

На яких же засадах має будуватися система національної освіти, яка дозволила б подолати наш «загумінковий патріотизм»? У загальному плані відповідь на це питання А. Шептицький намагається дати у великому богословському творі «Християнська праведність», де розмірковує про природу та співвідношення знання, мудрості й віри, теорії і практики, виявляє зв'язок цих гносеологічних понять з категорією блага. Під природним людським знанням він розумів правильні міркування про речі, що здобуваються досвідом і розмірковуванням над цим досвідом. Мудрість – це знання про найвищу причину всього, про Бога, найвище і найдосконаліше знання, що не походить з людського досвіду, а є відблиском Божого знання. Віра ж стосується і мудрості, і людського знання. Джерелом віри є найперша правда, Бог. Людське знання так безпосередньо з Богом не пов'язане. Проте в іншому смислі віра, як правда об'явлена, пов'язана зі знанням, адже людина в процесі пізнання сама вільно обирає у що вірити, – а в що – ні.

Поняття віри розглядається також у взаємозв'язку з категоріями «теоретичне-практичне». Віру як таку, як відблиск Божої правди віднесено до теорії, адже через неї людський розум поєднується з Богом. Водночас ця правда Божа є і вища мета пізнавальної діяльності, своєрідний теоретичний ідеал, задля якого відбувається

практична діяльність. Віра постає як поняття, що охоплює і теорію, і практику. Теоретичне, або вище знання, яке здобувалось через віру, є найпершим і найголовнішим, бо воно стосується правди Божої. Проте й відповідна практика, що цією правдою зумовлена і якої потребує, – дуже важливий момент життя людей, оскільки пов'язана з людським поступом.

Гносеологічні категорії знання, мудрості, віри, теорії і практики, що перебувають, таким чином, у деякому рухомому взаємозв'язку, виявляються системою, структуруючим елементом якої є категорія благодаті. У цій системі істинне знання не може бути в душі, позбавленій благодаті. Так само і з вірою. Лише освячена благодаттю людина може знати, у що вірити (теорія) і як за цією вірою діяти (практика). Отже, пізнавальна діяльність людини може бути праведною і успішною як за своїми найближчими, так і подальшими наслідками лише у випадку злучення їх з благодаттю.

Таким чином, філософія освіти, викладена А. Шептицьким у творі «Християнська праведність», логічно, струнко і світоглядно зрозуміло доводить, що між знанням і мудрістю, знанням і благом, теорією і практикою не повинно бути антагоністичних суперечностей.

Навпаки, знання лише тоді стають справжніми знаннями, коли з логіко-гносеологічним (теоретичним) та праксеологічним (практичним) аспектами органічно поєднається аксіологічний (ціннісний) і коли вони інтерпретуються розумінням блага (благодаті). Справді, відірваність знань людини від її духовно-моральних засад, втрата блага (благодаті) як головного орієнтира веде до «гордині розуму», що є прямим шляхом до «горя від розуму», прикладом чого є сучасний екологічний стан.

А. Шептицький переконував, що знання не повинно бути зброєю, воно не є силою у позитивістському розумінні цього терміна, воно є підґрунтям для сходження до вищої мудрості – Божественного одкровення через духовне самовдосконалення. «Божою мудрістю – це найкраща, найвища і найцінніша прикмета людського ума. Вона є причиною, що й дитина мудра вище стоїть, ніж не один чоловік, що береться інших учити. Така дитина може не має всіх відомостей, які він посідає, але якщо він Божою Мудрості не має, то дитина перевищує його всього світлою, ясною та могутньою прикметою ума, яка ставить її вище його інтелектуальним умовам життям. Сила ума і його світло не в тому, щоб знати багато подробиць, але щоб добре,

глибоко знати те, що знається, бути якнайбільше віддаленим від помилок і обманів та мати якнайправильніші поняття про загальні питання, обминаючи може і мільйони подробиць, у які умові не можна, або й не варто входити. Так більше знає про нашу землю той, хто знає, що вона є кулею і обертається довкола сонця, ніж той, хто того не знає, але зате хоч би на цілому моргові порухував усі травинки і їх корінчики» [70, с. 7].

Ця дещо задовга цитата прекрасно показує, наскільки у своєму розумінні процесу пізнання А. Шептицький випередив свій час. Адже жив і творив він у той період, коли у європейській і не лише європейській філософії, науці, освіті майже неподільно панували різні течії позитивізму, у якому пізнання зводиться до досвіду. Для Шептицького пізнання – активний процес діяльності свідомості для виробництва знання. Знати – це не просто отримати певну інформацію про об'єкт, що вивчається, а й розуміти її смисл. Інформаційна діяльність, до якої нерідко зводять пізнання, є лише технічна робота розуму. Ось чому пізнання треба брати у єдності інформаційної і розумової (герменевтичної) діяльності. Однак і цього ще замало. Наприкінці ХХ ст. людство нарешті усвідомило, що пізнання має дати відповідь не лише на питання «як?» і «чому?», але й на питання «для чого?», тобто нести в собі самооцінку з позицій добра і зла. Саме на цій цілісності процесу пізнання і загострює увагу А. Шептицький.

До цих проблем А. Шептицький неодноразово повертається і пізніше. Зокрема, у написаному митрополитом Декреті АЕп. Собору 1942 р. «Про ліберальну совість» він піддає ґрунтовному аналізу співвідношення таких понять, як психіка, свідомість, совість і мораль. Він звертає увагу на те, що в деяких мовах, зокрема грецькій і латинській, поняття совісті і свідомості позначаються одним і тим словом. В українській мові ці два поняття теж злучені, хоча і позначаються різними словами: со-вість, со-відомість. З тих самих двох коренів складається слово «сумління» – со-мління. Тому совість слід розглядати як особливий вид свідомості – моральну свідомість. Поняття ж «свідомість» у власному розумінні вживається тільки для означення психологічної свідомості. Остання «являється сумою тих спостережень, які робить чоловік, звертаючи увагу на свою психіку, своє внутрішнє життя. Є це спостереження внутрішніх феноменів, себто вражень, переданих змислами, почувань і виявів хотіння та проявів думання і розумування» [70, с. 310].

Таке внутрішнє спостереження, з одного боку, є самосвідомістю, тобто таким станом свідомості, коли людська особистість є одночасно і об'єктом, і суб'єктом пізнання. З другого боку, свідомість не можна звести до самоспостереження: людина «тільки в діланні спостерігає вияви діяння, мисли, хотіння, почувань, вражіннь, змислів, але не має ніякої свідомості, ні самої волі, розуму чи власти змислами відібрати вражіння від зовнішнього світу» [70, с. 311]. Тому шлях до досягнення потуг душі, свого духовного інтелекту лежить через дослідження і осмислення зовнішніх проявів цих потуг.

Однак, підкреслює А. Шептицький, навіть пройшовши довгою і важкою дорогою пізнання, відкривши наявність у собі духовного єства, дійшовши до понять духовності, незложеності, інтелектуальності, безсмертя тощо, людина все одно лишається для себе незнаною безоднею, нерозв'язаною загадкою, бо природа духовності залишається за межами усвідомленого, у сфері несвідомого.

До несвідомого в людині належить також і світ надприродний. Божа благодать як стан, чесноти, дари святого Духа, як потуги душі пізнаються не в самих собі, а стають предметом пізнання лише в діяннях, у виявах і відкриваються через досліди і міркування у непевному, неясному, неповному вигляді.

Нарешті, до сфери несвідомого відносяться прояви органічної природи людини, а також діяння волі або розуму, що відбуваються у підсвідомості.

Таким чином, психологічна свідомість не тотожна психіці взагалі, а тим більше людській духовності, вона має певні межі існування. Однак кордони між свідомим і несвідомим не є непорушними, вони залежать від здібностей, досвіду, загальної освіти людини.

На думку А. Шептицького, психологічні спостереження групуються довкола двох предметів знання: з одного боку – незмінного буття, Бога як Абсолюта-Єства та причини всього існуючого; з другого – зовнішнього світу, насамперед, людського суспільства. Разом з тим, психологічна свідомість не зводиться до простої більш або менш чіткої констатації наявності феноменів та їх ознак. У ній предметом пізнання стає також наше відношення до Бога і до зовнішнього світу, до інших людей. «У цих спостереженнях переходить свідомість у совість, т. зн. у зносинах до Бога і до людей спостерігаємо також і наші обов'язки. Совість – це свідомість морального боку наших відносин до Бога, себе самих і людей. Так, як психологічна сві-

домість досліджує, розумує, шукає пізнання внутрішніх феноменів, так совість досліджує ті прикмети, чи браки, які роблять наші діяння морально добрими або злими. Вона наші діяння з пізнаваними розумом правилами того діяння, з природним законом» [70, с. 312]. Законодавцем природнього порядку-закону є Бог.

Як уже зазначалось, психологічна свідомість залежить від швидкості розуму, дару спостереження, освіти, особистого досвіду. На совість, крім того, впливають ще й пристрасті, звички людини, вплив оточення, виховання, моральна атмосфера. Тому совість охоплює вужче порівняно із свідомістю коло феноменів внутрішнього життя.

Моральні принципи, а особливо правила застосування їх до життя, не лежать на поверхні, їх усвідомлення, тобто перетворення у совість вимагає роботи розуму, яка не завжди є достатньою. Це приводить до появи хибних форм совісті. Однією з таких форм помилкової совісті є, за А. Шептицьким, ліберальна совість, яка заперечує або зменшує значення моральних законів, ґрунтуючись на індивідуалістичному принципі всюдозволеності. До чого призводить така позиція прекрасно показав у своїх романах Федір Достоєвський. Однак ліберальна совість мала й своїх апологетів, найвідомішим серед яких є Ф. Ніцше. Його зверхлюдина, «білокура бестія» є втіленням саме такого розуміння совісті: Бог вмер, отже вона сама собі є Бог, тобто творець моралі.

Звертаючи увагу на небезпеку таких збочень совісті, А. Шептицький закликає душпастирів, усіх вірних до боротьби з ними. Носій ліберальної совісті «перевертає моральний порядок: замість судити про свої бажання по приписам совісти, судить про обов'язки совісти по приписам своїх бажань. Гріх стається другою природою, елементом, у якому чоловік жиє, а коли в ньому є ще сліди віри, то й правди віри поволі примінює він до свого способу життя, пересаджуючи милосердя і доброту Божу та приписуючи Всевишньому давання такої свободи, на яку дозволяє тільки власна ліберальна совість» [70, с. 314]. Тому така совість веде до стану глибокого морального занепаду і є тяжкою недугою душі, яка важко піддається лікуванню.

Разом з тим, підкреслює А. Шептицький, ліберальну совість слід відрізнити від широкої совісті. «Широкою совістю називають богослови розумний і супокійний суд, що в деяких обставинах, або з деяких поважних причин, якийсь людський закон не обов'язує» [70, с.

313]. Іншими словами, йдеться про совість, яка опирається на так званий принцип пробабілізму, сутність якого полягає у твердженні, що не всі моральні норми мають значення природнього, тобто божественного закону і є вічними, деякі з них створені людьми, а тому можуть бути раціонально переосмисленими, спростованими і зміненими в процесі історичного розвитку людства. Однак широка совість ніколи не веде до заперечення моралі як такої, що і відрізняє її від совісті ліберальної.

Ще однією дуже важливою помилкою в науці про совість А. Шептицький називає те, що «совістю заступається моральний закон і совість уважається за одиноке правило морального поступування зі запереченням об'єктивного правила, яким є закон» [70, с. 318]. Така помилка характерна для атеїзму, який, заперечуючи Божі закони, не може не визнати наявності і необхідності моральних норм у людському суспільстві. Але моральні норми повинні мати характер закону, тобто, бути загальноновизнаними і загальнообов'язковими. Такого статусу, на думку атеїстів, їм надає суспільна воля, публічна думка. Така суспільна мораль, зауважує А. Шептицький, неминуче набуває характеру імперативу, абсолюту, тобто не дозволяє не лише непослуху, але й критики, а все, що їй не відповідає, оголошує злочином. По відношенню до індивідуальної свідомості вона буде мати характер примусу, а не добровільного обов'язку, без якого, власне, і не існує моралі.

Однак публічна думка не має абсолютно-позачасового характеру, вона змінюється, а її декларована загальність аж ніяк не є гарантією від помилок. «Історія також учить, як загальна думка гнулася перед тиранами і, може, цілком інакше виглядала назовні, а інакше в укритті» [70, с. 319]. Крім того, суспільство, де всі соціальні групи та індивіди, що їх складають, були б цілком згодні щодо всіх моральних принципів, взагалі не існує.

Отже, беручи за основу моралі суспільну думку, атеїсти, по-перше, неодмінно приходять до заперечення існування незмінних і сталих моральних норм, а, по-друге, «розчиняють» індивіда у суспільстві, роблять його гвинтиком соціальної системи.

Аналізуючи це питання, А. Шептицький порушує проблему надзвичайно актуальну і для сучасного суспільства. З часів Гегеля у філософії моралі прийнято розрізняти мораль і моральність. Особливе значення такому розрізненню надавав видатний російський

філософ В. Соловйов, з яким А. Шептицький був особисто знайомий у молоді роки і який вплинув як на формування світогляду, так і на вибір життєвого шляху майбутнього митрополита [16, с.59], про що йтиметься далі. На думку Соловйова, моральність (нравственність) завжди корпоративна – це принципи поведінки тієї чи іншої спільноти (класу, нації і т.п.), які опираються на певні уподобання. Мораль є загальнолюдською – це постулати поведінки індивіда як частки людського роду. Мораль – це абсолютна моральність, єдина в усі часи для всіх народів, для всього людства. Соловйов називає її Богом. Тому безпідставними є розмови про класову, або національну мораль.

Корпоративна моральність знає такі поняття, як «свій», «чужий», «друг» і «ворог». А звідси – якщо ворог не здається, його знищують, якщо здається – теж знищують, разом знищують і потенційного ворога і взагалі – підозрілих. Мораль визнає безумовну значимість кожної людини незалежно від її предикатів і корпоративної приналежності. Вбивство дикуна, говорить Соловйов, такий же злочин, як вбивство генія і святого.

Таку позицію цілком поділяє і А. Шептицький. На його думку, ні індивідуальна, ані суспільна совість не можуть бути основою моральних санкцій. Ці санкції належать лише совісті, заснованій на прийнятті природнього і Божого права.

Синтез психологічної і моральної свідомості досягається, згідно з А. Шептицьким, єдністю освіти і виховання. Тому проблеми виховання завжди знаходилися в центрі уваги митрополита, до них він постійно звертається в пастирських посланнях. Своєрідним узагальненням його поглядів стала промова «Про виховання», проголошена на АЕп. Соборі 1942 р. На підставі цієї доповіді Собор 10 грудня 1942 р. прийняв Правила «Про виховання молоді», які були розроблені митрополитом і, за його виразом, складають малий кодекс християнського виховання. Принагідно зауважимо, що сам А. Шептицький вважав цю роботу далеко не завершеною і планував повернутися до неї через декілька років [70, с. 255-257]. Виховання, на думку А. Шептицького, – то річ не тільки надзвичайно важлива, але й незвичайно трудна. Воно є «найвищою і наймудрішою проблемою, яку можна людині завдати». Тому, слідом за Григорієм Назіанзіном, Шептицький називає виховання «мистецтвом мистецтв» і «знанням всякого знання». Метою виховання, за А.Шептицьким, «є

такий розвій дитини, щоби з неї стався дорослий чоловік з розвиненими і старанно плеканими усіми спосібностями ума, волі і серця. Той розвій зависить, очевидно, від поняття про людину, яка є провідною гадкою виховання. Те поняття зависить знову від цілого світогляду, серед якого приходиться людині жити» [70, с. 231].

А. Шептицький розрізняє три типи світогляду, які визначають відповідні напрямки й ідеали виховного процесу. Перший – матеріалістичний, у якому людина розглядається як природна істота, а тому виховання спрямоване на те, щоб виробити в людині ті здібності і сили, які потрібні їй для задоволення матеріальних потреб. Другий – гуманістичний світогляд. Тут людина є найвищим автономним еством, здатним до нескінченного розвитку науки, мистецтва, культури. Носії цього світогляду будуть у вихованні шукати розвою цілої людської природи зі усіма її прикметами і владами, щоб виплекати носіїв найвищої і найвсестороннішої цивілізації; будуть плекати всестороннє знання, поезію і всякого роду мистецтва, творчого або критичного [70, с. 232]. Третій тип світогляду – християнський. У ньому людина розглядається як Божа дитина, що поєднує в собі природне і надприродне, а виховання прямує до вироблення всіх чеснот християнського життя, найголовнішою з яких є любов до ближнього.

А. Шептицький звертає увагу на те, що людська любов є подвійною: одна любов розуму і волі, якою мають християни любити усіх своїх ближніх; друга – любов серця, що охоплює всю людську природу і душу, не підлягає наказові волі. «...Це любов, якою люди природно люблять своїх найближчих – це любов родинна, родичів супроти дітей, дітей супроти родичів і між собою. Це любов приятелів, свояків, – це любов свого народу» [70, с. 136].

Любов ума і волі є більш повнішою в незіпсованій природі, але через зіпсуття людської природи, через первородний гріх, виникає бунт пристрастей проти розуму і волі. Тому лише любов серця є по-справжньому християнською. На це, згідно з А. Шептицьким, вказує і те, що у св. Письмі представляє Бог свою любов до людей у виразах та образах, які характерні для людської любові серця. «Любов ближнього, а радше любов Бога, – підкреслює Шептицький, – любов якою обіймається усіх ближніх як дітей Божих або бодай покликаних на Божих дітей, – вона підносить людину понад усяке створіння, понад цілий матеріальний світ і учить її, по прикладу Ісуса Христа,

віддавати навіть і життя за спасіння, за життя ближніх. Вершок тої любови сягає до неба, але підстава її спирається так на людській природі, що нема чоловіка, який би з роду не відчував потреби любови в тому природному нахилі людського серця до співчуття і милосердя» [70, с. 168].

Таким чином, любов серця є надприродою на природі, втіленням Божої благодаті. Однак тут потребує вторгнення поняття серця, яке широко використовується в богослів'ї і філософії, але часто у відмінних смислах. У своєму розумінні цього поняття А. Шептицький спирається не лише на богословську традицію, де, до речі, не було однастайності в його трактуванні, але й продовжує традиційну для української філософії кордоцентричну лінію, що сягає своїм корінням ще в часи Київської Русі, а найвище втілення знаходить у творчості Г. Сковороди і П. Юркевича. Він справедливо вважає, що саме звернення до цього поняття дозволить вирішити ту вічну проблему, «що ділить філософів старини, Отців Церкви і всі богословські школи на дві протиставлені собі групи, що лише рідко коли доповнюються: з одного боку інтелектуаліст Аристотель з усіма інтелектуалістами християнства аж до св. Томи і томістів, а з другого усі містики від Платона до Бонавентури і скотистів. Проблема, що їх ділить, та, чи осередком людської психи є розум чи воля, інтелект чи афект» [70, с. 142].

Та ж проблема, хоча і в іншому аспекті, притаманна, на думку Шептицького, і сучасному богослів'ю і філософії: ототожнюючи поняття серця, у тому числі і Христового, з певним фізіологічним органом, характерне для деяких представників богослів'я, приводить до їхнього протистояння з філософією і наукою, «бо модерні філософи поміщують любов, ненависть і інші афекти духа не у серці як осередку, але в мозку» [70, с. 140].

Корінь проблеми, стверджує А. Шептицький, полягає в тому, що відбувається підміна змісту понять: серце як символ для означення внутрішнього духовного життя людини починає розумітись як певний матеріальний орган, а це, у свою чергу, веде до ототожнення психіки і душі, тобто, фактично, до заперечення останньої. Крім того, людина як особистість є цілісністю, і саме ця цілісність підкреслюється поняттям «серце», яке характеризує певний синтез таких духовних сутнісних сил як розум, почуття, воля та ін. Тому неправомірним є однобічний підхід до визначення сутності людини,

проголошення її носієм розуму або волі, зведення сутності людини до сукупності суспільних відносин або, навпаки, вип'ячування її принципово асоціальної індивідуалістично-біологічної природи.

Такими є богословсько-філософські підвалини християнського виховання, яке має зробити з людини «святого громадянина небес». А. Шептицький, разом з тим, зауважує: «Саме виховання, очевидно, всього не може зробити; велику участь має воля чоловіка і його праця над собою самим. Але заохотити його до тої праці, навчити правильно над собою працювати, вщепити в його серце любов до тої праці і ум його збагатити знанням усього, що до тої праці потрібне, це завдання виховання» [70, с. 232].

Основною ланкою виховання має бути родина, бо «християнська родина – це школа християнського життя, але й школа обопільного, народного та всенародного життя. Як довго ця школа здорова, видає численні і здорові одиниці – так довго народ і здоровий, і сильний» [70, с. 377]. Однак родиною процес виховання не обмежується. Більше того, А. Шептицький свідомий того, що в наш час у силу різних причин – обставин життя, прилюдної школи і т.п. – родина не має належного впливу на виховання дітей. Тому у своїй концепції він піддає ґрунтовному аналізу інші елементи та основи виховання.

До головних елементів виховання А. Шептицький відносить, по-перше, сугестію, тобто вплив оточення на дитину; по-друге, науку і, по-третє, християнську атмосферу.

Сугестія обумовлена тим, що за своєю природою людина є істотою суспільною, а отже здатною наслідувати інших, підпадати як під вплив оточення в цілому, так і окремих людей, а тому є несамостійною в поняттях і поступуванні. Значення оточення є надзвичайно важливим, бо саме воно причетне головним чином до формування світогляду. Центральне місце в цьому процесі належить родині, але й вулиця, школа, старші товариші, весь соціум також на нього суттєво впливають. Тому завдання виховання – виробити в молоді своєрідний інстинкт самозбереження, здатний уберегти від злих сугестій.

Другий елемент виховання – наука, яку дітям дають родичі й учителі і до якої дитина доходить сама через читання. Сама по собі вона мусить мати добрий вплив на людину, однак за умови, що, по-перше, разом із знанням розвиваються розум і серце людини і, по-друге, дає правдиве і всебічне знання. У протилежному випадку наука може завдати людині шкоди. «Ми мали нагоду, – пише з цього

приводу А. Шептицький, – пізнати вплив матеріалістичної школи. Ми бачили, як вона може видавати справді добрих фахівців, але ми бачили й те, як матеріалістичний світогляд шкодить людському умові, відбираючи йому майже цілком здатність абстрактного думання, себто відбираючи йому усяку ідейність і можливість ідеологічного думання» [70, с. 234].

Крім того, наука, у тому числі і християнська, може виконати свою виховну функцію лише тоді, коли вона відповідним чином піднесена, тобто викликає зацікавленість, а її істини пов'язані з практикою життя, бо навіть «віра без діл є мертва».

Третій чинник виховання – християнська атмосфера. До неї належать, по-перше, християнські відносини у родині, тобто взаємна любов, повага, дотримання інших християнських чеснот у житті. По-друге, християнський світогляд, слідування вірним, а не фальшивим ідеалам. Коли батьки вважають «найвищим і самотнім добром матеріальний добробут, добре платний уряд для дітей, без огляду на рід праці і службу Церкві і батьківщині, то такі ідеали поведуть до вщиплюватимуть в душі дітей. Тоді й не багато допоможуть ікони та книжки; вони будуть тільки покривом грубого матеріалізму» [70, с. 236]. Тому мудрі батьки повинні свідомо виробляти в дітях вищі ідеали християнської праведності і святості, жертвенної служби Богові і Церкві, щирої та жертвенної любові батьківщині. По-третє, важливу роль в формуванні християнської атмосфери відіграють християнська громада і діяльність душпастирів. Головна вимога тут полягає в тому, щоб не задовільнялись ясним представленням правди, а торувати Божому Слову дорогу до людських сердець, впливати на волю і почуття. Бо, як не без гумору зазначає А. Шептицький, для слов'ян переконання розуму мало що значить у порівнянні з тим, що можна назвати «трафити до серця» [70, с. 238].

До основ, або найважливіших принципів виховання А. Шептицький зараховує: а) збереження невинності у молоді; б) плекання покори; в) плекання мужества; г) плекання молитви.

Невинність полягає в утриманні від гріха, морального зла, Божої образи і є осередком всієї праці християнського виховання.

Сутність покори – усунення найважливішої перешкоди для Божої Благодаті, якою є гордість і неупорядкована нехристиянська жадоба вивищення себе. У застосуванні до цілого життя покора є тою чеснотою, яка вказує людині усі її недоліки і потреби.

Мужність є однією з головних чеснот не лише в християнській, але й у світській системі виховання. І та, і інша системи виховання можуть сформувавши героїв, тобто людей, здатних своїми винятковими діями «знестися понад свою природу і з'єднати у собі наче якусь божу силу» [70, с. 247]. Різниця між ними полягає в тому, що є поштовхом до мужності: у християнстві таким спонукальним мотивом є любов до Бога, що втілене в любові до ближнього.

Плекання молитви означає таку побудову системи християнського виховання, при якій молитва і приступування до святих Тайн стануть не примусовими, а добровільними актами, неодмінним моментом духовного життя людини.

Важливою складовою християнського виховання, на думку А. Шептицького, є формування у молоді правильних понять про Церкву і науку Євангелія. Любов до Церкви повинна опиратися на ясні поняття єдності Церкви і глибоку віру в те, що поза Вселенською Церквою нема спасіння. Разом з тим, молодь треба виховувати в душі любові до нез'єднаних православних, усвідомлення необхідності і шляхів зближення і з'єднання Церков, єдність церковна повинна розглядатись як невід'ємний і домінуючий елемент патріотичного виховання, формування єдності національної. Лише за такої умови, згідно з Шептицьким, можна позбутися хибного уявлення про патріотичне виховання як створення ненависті супроти ворогів. Осуджувати, ненавидіти можна хибні поняття, помилки, але людей треба всюди і завжди любити.

Ця ділянка християнської виховної системи видається Андрею Шептицькому найбільш слабкою. «Чому з наших християнських шкіл виходять погани? – запитує він. – Чому зі священничих родин виходять часом нехристияни, а поклоники Перуна, чи якогось там іншого божка, або просто люди «імже Бог чрево»?.. Це страшне питання, це проблема, над якою Духовенству треба добре замислитися. Це цілком така сама, чи та сама проблема, як коли б з українських родин і шкіл виходили українці – вороги українства! «Чи школа, чи система, чи родина, що виховала би зрадників, ворогів народу, могла би уважатись щиро українською школою, чи системою, родиною?!» [70, с. 252].

За переконанням А. Шептицького, причиною невдач і усіх болячок нашого церковного і національного життя є те, що християнство, наука Євангелія, почасти сприймається і передається надто утилітарно, тобто як вчення про правдиву систему земного життя. Євангеліє дійс-

но є таким, але поза тим воно ще є наукою святості, дорогою до неба. «Життя по наукам Євангелія – то надприродне життя Божої благодаті, то життя Божої любові і жертви для Бога, або одним словом: то життя, у якому людина шукає і стремить до святості» [70, с. 254].

Слід зазначити, що розглядаючи проблеми виховання, митрополит Андрей у своїх пастирських посланнях до духовенства і вірних постійно звертає увагу не лише на те, які чесноти потрібно виховувати, але й на те, проти чого має бути спрямоване християнське виховання. Нищення, фізичне і духовне, людей, пияцтво і система обмеження числа потомства, занедбання праці – «то такі суспільні і народні недуги, що просто ведуть народ до заглади. А заки доведуть його до цілковитої руїни, упроваджують таке звиродиння, такий упадок всякої культури, таку руїну фізичного здоров'я і всякої християнської праведности, що тих предметів не можна діткнутися без грізного побоювання про нашу будучність» [70, с. 396].

Таким чином, у своїй культурно-освітній і виховній діяльності митрополит Андрей Шептицький опирався на добре обмірковану, логічно аргументовану, струнку богословсько-філософську систему переконань, які він намагався втілити в життя. Його перу належать, крім поіменованих вище, також такі глибоко наукові філософсько-богословські та аскетичні твори, як, наприклад, «Божя мудрість», з якої опубліковано лише третій розділ (1936 р.), велика праця (в трьох томах) про митрополита В. Рутського, що залишається досі в рукописі, переклад творів св. Василя Великого тощо.

Велику зацікавленість митрополита викликали також проблеми церковної і загальної історії. У 1921 р. в Римі ним була заснована Українська історико-церковна місія, мета якої – розшуки, каталогізація та копіювання досі невідомих документів з ватиканських і римських архівів, що мають пряме відношення до України. Сам Шептицький особисто розшукав понад 6 тис. цінних документів до XVII ст. включно, які були опубліковані вже після його смерті мовою оригіналів у десяти великоформатних томах (9 книг). Науковою роботою А. Шептицький займався протягом усього життя. Навіть на схилі літ, незважаючи на параліч правої руки та обидвох ніг, якими він не володів останні 14 років життя, на складні та нелегкі обов'язки митрополита, увесь свій вільний час він проводив в особистій бібліотеці, яка, до речі, була однією з найкращих не лише в Західній Україні. Однак, незважаючи на всю значимість для церкви і для

нього особисто культурно-освітньої, виховної, наукової, суспільно-політичної діяльності, вона все-таки не була головною. Андрей Шептицький, насамперед, перш за все був і всі 44 роки залишався Митрополитом, і навіть якщо у своїх вчинках виходив за рамки суто церковних справ, то і там діяв як Князь Церкви.

Список використаної літератури:

1. Альчук М. Людиновимірність творчості Андрея Шептицького. *Соціогуманітарні проблеми людини*. Журнал. 2015. № 8. С. 55-61.
2. Бандрівський М. С. Пам'яткоохоронна діяльність Андрея Шептицького. *Записки Львів. наук. б-ки ім. В. Стефаника*. Л., 2006. Вип.7/8. С. 459-467.
3. Баран О. Митрополит Андрей Шептицький і його екуменічні ідеї. *Український Історик*. 1-4 (120-123). Нью-Йорк – Торонто – Київ – Львів – Мюнхен, 1994.
4. Баран С. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Мюнхен: Вернигора, 1947. 151 с.
5. Басараб В. Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького. Ужгород: Гражда, 2019. 232 с.
6. Батій Я. О. Андрей Шептицький. Харків: Фоліо, 2018. 120 с. + іл. (Знамениті українці).
7. Божко Н., Цубов Л. Благодійницька та меценатська діяльність Андрея Шептицького у царині культурно-мистецької спадщини. *Historical and Cultural*. No 1. Vol. 2. 2015. S. 25-29.
8. Боляновський А. Між християнською мораллю і нелюдським злом (реакція митрополита Андрея Шептицького на окупаційну політику націонал-соціалістичної Німеччини в Галичині у 1941-1944 рр.: від формальної лояльності до критики і протестів). *Друга світова війна та долі мирного населення у Східній Європі*. К., 2016. С. 7-70.
9. Бура І., Паскевич О. Андрей Шептицький: сповнення блаженств. Львів: Монастир Монахів Студійського Уставу «Свічадо», 1994. 48 с.
10. Гайковський М. Митрополит Андрей Шептицький – честь і окраса церкви і українського народу. *Берестейська унія (1596-1996)*. Статті і матеріали. Львів: Логос, 1996. С. 198-204.
11. Гайова О. Християнські засади суспільної діяльності митрополита Андрея Шептицького. *Київська церква*. 1999. № 4. С. 47-52.
12. Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923-1939. Випробування ідеалів. Львів, 2015. 596 с.
13. Гладка Г.Л. Суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького в контексті українсько-польських відносин в Галичині у ХХ ст. Матеріали міжнар.наук.-практ.конф. *“Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.”*. Івано-Франківськ, 1997. С.148-151.

НАПРЯМ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

14. Гнот С. Греко-католицька церква і проблема збереження пам'яток національної культури Галичини у міжвоєнний період. *Історичні пам'ятки Галичини*. Матеріали наукової краєзнавчої конференції 21 листопада 2002 р. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. С. 126-135.
15. Греченюк Н. Культурно-освітня діяльність митрополита Андрея Шептицького. *Україна – Європа – Світ*. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2013. Вип. 12. С. 272-275.
16. Гузар Л. Андрей Шептицький митрополит Галицький (1901-1944) провісник екуменізму. Вид. друге. Жовква: Місіонер, 2015. 496 с.
17. Гунчак Т. Україна: ХХ століття. К.: Дніпро, 2005. 384 с.
18. Гучко Г. Андрей Шептицький як меценат української культури. *Соціогуманітарні проблеми людини*. Журнал. 2015. № 8. С. 87-94.
19. Дашкевич Я. Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури. 2-ге вид., виправлене й доповнене. Львів: Піраміда, 2007. 807 с.
20. Жуковський А. Митрополит Андрей Шептицький і православ'я. *Науковий Збірник Українського Вільного Університету*. Мюнхен. 1992. Т. 15. С. 37-57.
21. Заборовський Я. Ю. Митрополит Андрей Шептицький. Нарис про життя і служіння народові (1865-1944 рр.). Івано-Франківськ, 1995. 63 с.
22. Кекош О. М. Виховання молоді крізь призму педагогічних поглядів митрополита Андрея Шептицького. *Педагогічні науки*. 2013. Вип. 112. С. 53-59.
23. Кекош О. М. Просвітницька діяльність митрополита Андрея Шептицького в контексті духовного становлення сучасної молоді. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. Тернопіль: ТНПУ, 2013. № 1. С. 25-30.
24. Колодний А. Андрей Шептицький про будівництво рідної хати. *Християнство і національна ідея* (Науковий збірник). Київ – Тернопіль – Краків: Укрмедкнига, 1999. С. 17-23.
25. Концур-Карабінович Н. Греко-католицька церква. Початки підпілля. Івано-Франківськ: Нова зоря, 2011. 220 с.
26. Королевський К. Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944) / пер. з фр. Я. Кравець. Вид. 2-ге, виправл. Львів: Свічадо, 2016. 512 с.
27. Кравчук А. Соціальне вчення і діяльність митрополита Андрея Шептицького (вересень 1939 – червень 1941 років). *Записки НТШ*. 1994. Т. 228. С. 309-342.
28. Кравчук А. Течії нового мислення на Україні про митрополита Андрея Шептицького. *Сучасність*. 1991. Ч. 10. С. 92-104.
29. Кравчук А. Християнська етика під час німецької окупації Галичини, 1941-1944: митрополит Андрей (Шептицький) про солідарність, опір владі та захист святості життя. Торонто: Вид-во оо. Василян, 1963. 350 с.
30. Крупа Л. Діяльність митрополита Андрея Шептицького у здобутті та розбудові української держави у першій половині ХХ ст. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В.Гнатюка*. Серія: Історія. Вип. VIII. Тернопіль: Літопис, 1999. С.14-19.

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

31. Кубійович В. Мої візити у митрополита Андрея Шептицького. *Український історик*. 1989. № 1-3 (101-103). С. 121-123.
32. Кубійович В. Українці в Генеральній губернії 1939-1941. Історія Українського Центрального Комітету. Чікаго: Видавництво Миколи Денисюка, 1975. С. 299-316.
33. Кудрик В. Маловідоме з історії Греко-Католицької Церкви. Т. 3 Вінніпер; Манітоба: Тризуб, 1995. 254 с.
34. Курис Г. Митрополит Андрей Шептицький: «Добре робите, що дбаєте про освіту і знання»: (Життєвий і творчий шлях А. Шептицького). *Освітнянин*. 1996. № 4. С. 27.
35. Лазечко П., Лазечко Л. Меценати української культури: (Митрополит Андрей Шептицький). *Дзвін*. 2003. № 11-12. С. 133-137.
36. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. На підставі споминів. Львів: Накладом власним з друкарні оо. Василіян у Жовкві, 1926. 736 с.
37. Ленчик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий. Львів: Свічадо, 2004. 608 с.
38. Лисенко О. Релігійне питання у теорії та практиці українського націоналізму в першій половині ХХ століття. *Український історичний журнал*. 2000. № 6. С. 29-51.
39. Лисенко О. Церковне життя в Україні. 1943-1946 рр. К.: Інститут історії України НАНУ, 1998. 413 с.
40. Лисенко О.Є. До питання про становище церкви в Україні у період Другої світової війни. *Український історичний журнал*. 1995. №3. С.73-81.
41. Лисяк-Рудницький Іван. Історичні есе. В 2-х тт. Т. 1. / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дециці, Г. Киван, Е. Панкеевої. К.: Основи – Інститут державного управління та місцевого самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. 554 с.
42. Лисяк-Рудницький Іван. Історичні есе. В 2-х тт. Т. 2. / Пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака. К.: Основи – Інститут державного управління та місцевого самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. 573 с.
43. Литвин Г. Роль митрополита Андрея Шептицького у розвитку мистецтва Галичини. *Науковий вісник Івано-Франківського Богословського університету імені св. Івана Золотоустого «Добрий Пастир»*. Богослвія. Збірник наукових праць. Випуск 8. Івано-Франківськ, 2015. С. 324-329.
44. Ліщинська О. Концепція християнського гуманізму в релігійній філософії А. Шептицького. *Релігієзнавчі студії*. Вип. 2. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. С. 32-40.
45. Ліщинська О. Моральна концепція Андрея Шептицького. *Історія релігії в Україні*. Львів: Логос, 1997. С. 112-113.
46. Ліщинська О. Постаць Андрея Шептицького в контексті культури пам'яті. *Соціокультурні проблеми людини*. Журнал. 2015. № 8. С. 105-113.

НАПРЯМ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

47. Магочій Павло Роберт. Історія України. К.: Критика, 2007. 640 с.
48. Мариневич М. Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми» / передмова Адріана Сливозького. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 248 с.
49. Марчук В.В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2004. 464с.
50. Мацьків Т. У 150-ліття галицького національного відродження (1848-1998): (Українська греко-католицька церква зберегла галицьких українців від асиміляції). *Визвольний шлях*. 1999. № 2. С. 187-192.
51. Огірко О. Митрополит Андрей Шептицький – славетний український педагог, опікун і меценат освіти. *Науковий вісник Івано-Франківського Богословського університету імені св. Івана Золотоустого «Добрий Пастир»*. Богослівя. Збірник наукових праць. Випуск 8. Івано-Франківськ, 2015. С. 61-70.
52. Пасіцька О. Андрей Шептицький у контексті суспільно-економічного розвитку Галичини 20-30-х років ХХ ст. *Науковий вісник Івано-Франківського Богословського університету імені св. Івана Золотоустого «Добрий Пастир»*. Богослівя. Збірник наукових праць. Випуск 8. Івано-Франківськ, 2015. С. 71-77.
53. Пасіцька О. І. Вплив митрополита Андрея Шептицького на господарське життя галицьких українців (кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.). *Гілея*. 2014. Вип. 105 (2). С. 31-35.
54. Пелех В. Мій святий Працедавець: (Про митрополита А. Шептицького). *Альманах Унсоюзу-1989*. Нью-Йорк, 1989. С. 89-127.
55. Полонська-Василенко Н. Історія України. Т. 2: Від середини ХVІІ століття до 1923 року. К.: Либідь, 1992. 608 с.
56. Прокоп Н. М. Дослідження проукраїнської державницької діяльності митрополита А. Шептицького кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Право, суспільство, держава: форми взаємодії*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 15-16 січня 2016 р. Київ, 2016. С. 14-16.
57. Пундій П. Піклування митрополита А. Шептицького народним здоров'ям: До річниці смерті. *Сучасність*. 1989. Ч. 11. С. 63-69.
58. Рощина Л. О. Меценатська діяльність митрополита Андрея Шептицького. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2008. № 1. С. 178-180.
59. Сергійчук В. Нескорена церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. К.: Дніпро, 2001. 494 с.
60. Сергійчук В. Українські державники: Андрей Шептицький. К., 2015. 440 с.
61. Тожецький Р. Митрополит Андрей Шептицький. *Ковчег*: Науковий збірник з церковної історії / ред. Ярослав Грицак. Число 1. Львів: Інститут історичних досліджень Львівського державного університету ім. Ф. Франка, Інститут історії Церкви, 1993. С. 109-121.
62. Тожецький Р. Митрополит Андрей Шептицький. *Літопис Голготи України*. Дрогобич: Відродження. Т. 2: Репресована Церква, 1994. 528 с.

63. Химка І.-П. Греко-католицька церква і національне відродження в Галичині 1772-1918. *Ковчег*. Львів, 1993. Ч. 3. С. 74-80.
64. Цвенгрош Г. Митрополит Андрей Шептицький: 1918-1919. Львів: Місіонер, 1991. 38 с.
65. Черченко Ю. А. Шептицький Андрей (29. 07. 1865 – 01. 11. 1944). Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Наукова думка, 2013. С. 631-633.
66. Шептицький Андрей. Пастирські послання 1899-1914 рр. Т. I / Упорядники: Оксана Гайова, Роман Тереховський. Львів: Фундація «Андрей»; Видавничий відділ «Артос», 2007. L+1014 с.
67. Шептицький Андрей. Пастирські послання 1918-1939 рр. Т. II / Упорядники: Оксана Гайова, Роман Тереховський. Львів: Фундація «Андрей»; Видавничий відділ «Артос», 2009. XII+1014 с.
68. Шептицький Андрей. Пастирські послання 1939-1944 рр. Т. III / Упорядники: Оксана Гайова, Роман Тереховський. Львів: Фундація «Андрей»; Видавничий відділ «Артос», 2010. XXXII+828 с.
69. Шептицький Андрей. Пастирські послання. Спільні пастирські послання. Т. IV / Упорядники: Оксана Гайова, Роман Тереховський. Львів: Фундація «Андрей»; Видавничий відділ «Артос», 2013. XIV+1194 с.
70. Шептицький Андрей. Письма-послання (1939-1944 рр.). Львів: Фонд духовного відродження імені Митрополита Андрея Шептицького, 1991. 457 с.

ЕКУМЕНІЗМ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ECUMENISM OF METROPOLITAN ARCHBISHOP ANDREY SHEPTYTSKY

Вегеш М.

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Палінчак М.

*доктор історичних наук, професор, декан факультету
міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У XX столітті однією із найпомітніших постатей української історії, безсумнівно, був Галицький митрополит Андрей Шептицький – видатний релігійний діяч того часу, який відіграв неабияку роль у

зростанні самосвідомості українського народу. Важко переоцінити внесок Митрополита в освіту, науку, культурний поступ українців. Однак насамперед він був церковним діячем, який присвятив своє життя об'єднанню не тільки церков, а християн загалом. У статті висвітлюється саме екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького. Він виступив не тільки теоретиком теології, але й здійснював практичні кроки щодо реалізації своєї «екуменічної акції». Про це свідчать його численні Пастирські послання, листи, меморандуми та декрети, які він готував до Архієпархіальних Соборів. У центрі нашого дослідження перебуватимуть Пастирські послання Шептицького, які стосуються 1939-1944 рр. Особливо звертаємо увагу на твори митрополита «У справі порозуміння», «За єдність Церкви», «Не убий» тощо. У статті аналізуються найґрунтовніші дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, а також соратників Андрея Шептицького по спільній роботі «за об'єднання церков». Окремі дослідники вважають поняття «унія» і «екуменізм» різними за змістом. Ми, навпаки, використовуємо ці поняття як тотожні. Автори статті підтримують твердження Блаженнішого Любомира Гузара, що митрополит не тільки був причетний до процесу об'єднання церков, але й зарекомендував себе як «провісник екуменізму». Хоча Великому митрополиту не вдалося реалізувати мрію його життя, але проведена ним підготовка не пройшла намарно, стала цінною спадщиною, що може послужити дороговказом для розв'язання не менш складних проблем взаємин між двома традиційними віросповіданнями в сучасній Україні.

Ключові слова: Митрополит Андрей Шептицький, екуменізм, унія, Пастирські послання, об'єднання церков, Галичина, Україна, греко-католики.

Metropolitan Archbishop of Galicia Andrey Sheptytsky was undoubtedly one of the most significant figures in Ukrainian history of the twentieth century. A prominent religious figure of that time, he played an important role in the growth of self-consciousness of the Ukrainian people. It is difficult to overestimate the contribution of the Metropolitan Archbishop to education, science, cultural progress of the Ukrainians. However, first of all, he was an ecclesiastical figure, who dedicated his life to uniting not only the churches but Christians in general. The article deals with the ecumenical activity of Metropolitan Archbishop Andrey Sheptytsky. He was not only a theorist of

theology, but he also took practical steps towards the implementation of his «ecumenical action». This is evidenced by his numerous Pastoral Epistles, letters, Memorandums and Decrees, which he prepared for the Archeparchy Councils. In the centre of our research will be the Shepherd's Pastoral Epistles, concerning 1939-1944. We especially draw attention to such works of Metropolitan Archbishop as «In the Case of Understanding», «For the Unity of the Church», «Do Not Kill» and so on. The article analyzes the most thorough researches of the Ukrainian and foreign scientists, as well as the associates of Andrey Sheptytsky on their common work for the unification of churches. Some researchers consider the definitions of «union» and «ecumenism» different in content. On the contrary, we use these definitions as identical. The authors of the article support the statement of His Beatitude Lubomyr Huzar that the Metropolitan Archbishop not only was involved in the process of unification of churches, but also established himself as a «precursor of ecumenism». Although the Great Metropolitan failed to realize the dream of his life, but his preparation did not go to waste, it has become a valuable heritage that can serve as a signpost to solve the same difficult problems of relations between two traditional Ukrainian confessions in modern Ukraine.

Keywords: *Metropolitan Archbishop Andrey Sheptytsky, ecumenism, union, Pastoral Epistles, union of churches, Halicia, Ukraine, Greek Catholics.*

У багатоманітній діяльності видатного церковного діяча митрополита Андрея Шептицького центральне місце займала проблема єдності Церков і пов'язана з нею екуменічна акція, яка проявлялася протягом всього його свідомого життя. На загальнослов'янському, а потім українському рівні сутність унійної проблеми, на думку митрополита, полягає у встановленні відносин співпраці, а пізніше – єдності між католицькою і православною церквами. У сучасній науці термін «екуменізм» (від грецького *oikumene* – всесвіт, обжитий світ) – рух за об'єднання релігійних конфесій – включає принаймні три напрямки: 1) рух за об'єднання християнських конфесій; 2) інтеграційні процеси нехристиянських релігій; 3) погодження дії християнських екуменістських організацій з нехристиянськими. Використовується також термін «екуменічний рух» – об'єднавчий рух християнських церков, започаткований на Всесвітній місіонерській конференції 1910 р. в м. Единбурзі (Шотландія). Активну участь в

екуменічних зустрічах від України бере Українська Греко-католицька церква (УГКЦ). Однак українське православ'я, яке поділене на кілька церков, залишається поза світовим екуменічним рухом. Перед ним стоїть інша загальна мета: досягти згоди, примирення та об'єднання в Україні шляхом налагодження українського екуменічного руху, який підтримується іншими українськими християнськими церквами... Розвиток екуменічного руху є складним, суперечливим процесом.

Екуменізм Андрея Шептицького досліджували багато істориків і навіть його сучасників. Однак особливої уваги заслуговує ґрунтовна докторська дисертація Блаженнішого Любомира Гузара, захищена ним у 1972 р. в Папському Урбаріанському університеті. «Митрополит Шептицький належав до тих небагатьох осіб, які на початку ХХ ст., засмучені розбратом між християнами, працювали над тим, щоби хоч якось змінити таку трагічну ситуацію (розкол у християнському русі – Авт.), – відзначав Л. Гузар. – Вони діяли навмання, без жодних настанов чи офіційних указівок, керуючись власними переконаннями й унійними настроями, що, звісно, не могло не вплинути на характер їхньої діяльності... Сьогодні, беручи до уваги часовий проміжок... ми маємо змогу високо оцінити істотно важливу роль тих першопрохідців, серед яких митрополит Шептицький, без перебільшення, був найвизначнішим» [13, с. 23]. Високу оцінку екуменічній діяльності митрополита дав Василь Ленчик: «Під тим кутом треба розуміти всі заходи Андрея Шептицького, його невтомну працю в напрямі церковного об'єднання всіх християн, а Українського Народу зокрема, в одній Христовій Церкві. У цій праці над з'єднанням Митрополит бачив особливу роллю і місію Українського Народу... Митрополит Андрей усвідомлював, яким нещастям для нашого народу було церковне розбиття, до того ж частину нашої Церкви, як за Царської Росії, так і за большевиків, уживано на шкоду українського Народу. Беручи до уваги становище українського народу, він уважав, що українці більше, як хто-небудь інший, покликані до праці над з'єднанням. Цієї переважливої справи, на жаль, недооцінюють і тепер» [20, с. 269].

Відомий англійський теолог і історик церкви Я. Пелікан, оцінюючи діяльність А. Шептицького з погляду сьогодення, писав: «Унійні ідеї Андрея Шептицького теологічно все були речеві, а історично захоплюючі. Можна сміло сказати, що він був одним з тих, які най-

більше трудилися, щоб довести до об'єднання Вселенської Церкви. Його великою заслугою є те, що тепер, після Другого Ватиканського Собору, перспективи порозуміння між Сходом і Заходом є кращими, ніж коли-небудь у попередніх століттях. Усе показує на те, що найтяжчі антагоністичні та доктринальні справи, які 1000 років залишалися незмінними, можна б сьогодні вирішити. Це була колись велика візія, для якої Митрополит Андрей Шептицький посвятив все своє життя» [29, с. 10-11]. Один із найближчих соратників митрополита Кирило Королевич (Поль Франсуа Шарон) ґрунтовно описав діяльність Шептицького в Росії, про що яскраво свідчать хоча б заголовки підрозділів («приватний візит до Росії», «отець Іван Дейбнер», «отець Олексій Зерчанінов», «Пій Х підтверджує повноваження Митрополита», «парохія в Санкт-Петербурзі», «отець Леонід Фьодоров», «російський Греко-Католицький синод, Петроград 1917 року», «російський греко-католицький екзарх», «відродження Російської Православної Церкви», «переслідування релігії», «Греко-католицька громада Москви», «інші греко-католики в Росії» тощо). Наміри митрополита в Росії К. Королевський відобразив словами його ж словами: «Я – Митрополит Шептицький, пропоную вам своє посередництво для налагодження контакту з Римом» [17, с. 239]. Дипломатичні місії А. Шептицького скрупульозно описав у своїх «Споминах» Йосиф Сліпий [23, с. 114-115]. В українській історичній науці екуменічну діяльність митрополита досліджували В. Басараб, О. Хоменко, Е. Бистрицька, Я. Білас, М. Вавжонек, Г. Гладка, Л. Крупа, М. Маринович, А. Смирнов, О. Сурмач, О. Шеремета та ін. [3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 19, 22, 24, 25, 28].

Більшість дослідників життєвого шляху і творчості А. Шептицького згодні у тому, що екуменічні ідеї захоплюють майбутнього митрополита ще у молодечі роки [14, с. 37-38; 1, с. 183-184]. До цього спричинилася та загальна духовна атмосфера кінця ХІХ ст., коли людство, внаслідок технічної революції, у значній мірі на перший план поставило інтернаціональну єдність і, здавалось, настала слухна пора для здійснення намірів по створенню, точніше, відновленню Вселенської Християнської Церкви. Адаже не випадково в цей час жили і працювали: у Росії В. Соловйов, у Хорватії єпископ Й.-Ю. Штросмайер, у Галичині – А. Шептицький, на Папському Престолі – Лев ХІІІ зі статсекретарем кардиналом М. Рамполлою. Кожен з них по-своєму, проте, усі разом вони думали про одне: як здійснити за-

повіт Ісуса Христа про одного Пастиря і одне духовне стадо. Не випадковим є й те, що поіменовані особистості шукали контактів між собою, були близько знайомі і взаємно симпатизували.

Свою роль у виборі А. Шептицьким життєвого шляху відіграли і сімейні традиції. Рід Шептицьких дав Україні кілька видатних церковних діячів або католицьких обрядів. Так, зокрема, Єронім-Антон (1700-1799) був єпископом Полоцьким римо-католицького обряду, натомість Афанасій-Антон (1677-1746) – єпископом Львівським, Галицьким, Кам'янецьким і почесним архієпископом-митрополитом Київським і всієї Русі греко-католицького обряду; Лев (1714-1779) займав ті ж посади, що і Афанасій-Антон, а Афанасій-Андрей (1734-1779) був єпископом Перечинським католицького обряду [26, с. 101-112]. І хоча в середині XIX ст. рід графів Шептицьких спіткала досить типова для української шляхти доля: остаточний перехід на римо-католицький обряд і як наслідок – колонізація, ці традиції продовжували жити. Недарма у 1911 р., приймаючи від львівських громадян портрет сина, виготовлений на честь 10-річчя його митрополичого сану, батько А. Шептицького запевняв, що є українцем. Щось подібне читаємо у споминах матері Романа Софії Шептицької.

Значний вплив на становлення поглядів молодого А. Шептицького та його рішення перейти в лоно Греко-католицької церкви мала подорож до Києва, здійснена у 1887 р. Тут він знайомиться з історією, мистецтвом, культурою України. У Києві Шептицький опинився в середовищі патріотичної української інтелігенції. Велике враження на нього справили історик Володимир Антонович, поляк за походженням, що порвав з польщицзною і пристав до українців, а також молодий Михайло Грушевський. Того ж року А. Шептицький відвідує Москву, де знайомиться з видатним філософом і поетом Володимиром Соловйовим, який обстоював ідею єдності християнських церков як одну з головних підвалин становлення боголюдства. Та зустріч знаменувала початок чогось більшого, ніж просто дружби. То була рідкісна зустріч умів, під час якої В. Соловйов, сам того не усвідомлюючи, заповів свою унійну спадщину Шептицькому – можливо, єдиній людині, яка послідовно, але і критично намагась утілити свою теорію в реальність [13, с. 52]. Необхідно погодитися з тим великим впливом, який В. Соловйов зробив на А. Шептицького. Л. Гузар відзначав: «... Схожість ідей цих двох мужів вражає, тому просто можемо сказати, що А. Шептицький багато навчився від В.

Соловйова. Він В. Соловйова не сприймав буквально, не наслідував у всьому, проте загальне бачення єдності Церкви та об'єднання Церков однозначно запозичено у В. Соловйова» [13, с. 59]. Заслуговує на увагу думка Л. Гузара, що митрополит Шептицький «не був звичайним сліпим наслідувачем – він був настільки незалежний у своїх поглядах, що міг дати критичну оцінку. Він міг, незважаючи ні на що, продовжувати боротьбу там, де Соловйов склав руки і занурився в апокаліпсис» [13, с. 68].

Однак не лише зовнішні впливи спричинилися до становлення екуменічного світогляду А. Шептицького. Ще у 1884 р., під час навчання на юридичному факультеті Краківського університету і водночас в однорічній військовій школі, яке було перерване важкою хворобою, Шептицький зацікавився аскезою Східної Церкви, захопився грецькою патристикою. Тому свою юридичну освіту він доповнив філософськими і теологічними студіями, отримавши звання доктора з права, богослов'я і філософії.

Таким чином, ще задовго до того, як стати монахом, А. Шептицький мав ясну мету своєї майбутньої діяльності, готувався до здійснення важкої, але благородної місії: боротьби за зближення і з'єднання Західної і Східної Церков. 24 березня 1888 р. А. Шептицький був прийнятий на спеціальній аудієнції Папою Левом XIII, якому звірився щодо бажання стати монахом чину св. Василя Великого та відносно своїх планів стосовно з'єднання Церков. Тоді ж Папа благословив молодого ентузіаста на здійснення цих незвичних задумів. Принагідно зазначимо, що це була їхня третя зустріч: перша відбулась 9 травня 1886 р., друга – 8 лютого 1888 р.

Отже, справа поєднання православних віруючих – українців, росіян і білорусів – з Апостольською Столицею була головною спонукою навернення Романа Шептицького з римо-католицизму до Унії. Він не переставав працювати для реалізації цієї мети до кінця свого життя.

Однак, залишаючись незмінно головним нервом його багатоманітної діяльності, погляди митрополита на шляхи розв'язання проблеми єдності церков не були незмінними, постійно конкретизувалися. Це дало привід для перекручення і фальсифікації його ідей у царсько-російській, польській і радянській офіційній історіографії. Ці звинувачення мають єдине джерело, втілене у гаслі: «Хто не з нами, той проти нас», – намагання нав'язати якусь єдину, вічну

і незмінну правду (звісно, свою), часто-густо замішану на ненависті до всіх «інакомислячих». Тому переконання митрополита, що був «особою, яка належить до цілого народу і стоїть понад партіями», викликали шалену протидію з боку недругів українського народу, насправді дивним було б інше: якби А. Шептицький не узгоджував своєї діяльності зі зміною соціально-політичних і економічних реалій, яких неодноразово зазнавала Україна за часи його перебування у митрополичому сані.

Обґрунтовуючи можливості з'єднання Церков, А. Шептицький звертається насамперед до Святого Письма, до новозавітних наказів Христа. Митрополит А. Шептицький вважав, що церковне розбиття є запереченням Христового духа і Христового наказу та злим прикладом для нехристиян. Однак його наявність не є підставою для песимізму, бо воно може бути подолане. Згідно з А. Шептицьким, у християнській доктрині всюди знаходиться унія: у Святій Трійці, у Богочоловіку та між Богом і людьми. І хоч людина індивідуально була прийнята до Божого тіла, однак тепер, у містичному тілі, вона стає частиною містичної спільноти. У ній має бути гармонія і любов, які, за думкою А. Шептицького, є відзеркаленням «єдності» Св. Трійці. Своє бачення церковної єдності він описує в такому прикладі Церкви, яка є мостом між Богом і людьми. Люди, які хочуть поєднатися з Богом, мусять спільно переходити цей міст, бо тільки ця дорога веде до Господа. На тому мості не має місця для суперечок чи сварок, немає місця для жодних перешкод – є тільки один напрям і одна ціль.

Нарешті, підкреслює А. Шептицький, єдності потребує Наука Божого Об'явлення. Хоча «у глибині об'явленої правди вже міститься все, що коли-небудь Церква проголосить і що коли-небудь будуть проповідувати Отці Церкви, єпископи та священники» [7, с. 280-281], Святе Письмо «не є таке цілком ясне, як твердив Лютер, а за ним і більшість реформаторських богословів» [7, с. 281]. Причиною цього є символічно-образна форма подання змісту Св. Письма. Недарма видатний український філософ Г. Сковорода називав Біблію символічним світом. Така форма є полісемантичною, тобто допускає багатоваріантність змістів, у тому числі і неадекватних. Тому побудову Науки Божого Об'явлення Кир Андрей уподіблює до спорудження величного храму, яке є ділом Всемогутнього Бога, але й вимагає співробітництва всіх християн. «І хоч при тій будові працюють люди

усіх народів і всіх поколінь світа – то є вона одноцільним, таким одним ділом, що виразно видно, що воно є виконанням Божого, Христового плану. В тому храмі один стиль, одна велич, одна сила, одна краса, в тій науці оден дух. Ті міліони людей, які працюють над тією наукою є чимось так одним, так з'єднаним духом Христа, що не більше від них з гармонізований хор, зложений з тисячі голосів. Вони всі разом непомильні, бо веде їх св. Дух, але кожний зокрема не тільки може помилятися, але нераз й помиляється. Й найбільші церковні вчителі в деяких подробицях мали відмінні думки від загалу і через те вонишибочні... Але кожна помилка була завжди справлювана гадкою, наукою загалу» [27, с. 31-32].

Конкретизуючи загальноєкуменічні ідеї вселенської єдності християнських церков, митрополит Андрей Шептицький у своїх численних працях піддає ґрунтовному аналізу питання про те, що є спільного у католицизмі і православ'я і що стоїть на заваді їхньої унії. Природньо, що в умовах України саме ці дві гілки християнства знаходяться в центрі його уваги.

До питань, у яких між ними немає розбіжностей, А. Шептицький відносить спільність Символу Ісповідування Віри, книг св. Письма Старого і Нового Заповіту, визнання за правди віри всіх рішень Вселенських соборів від I Нікейського (325 р.) до II Нікейського (787 р.). Отже, констатує він, до XI ст. існувала єдина Вселенська Церква, віровчення якої і прийняв св. Володимир під час хрещення Русі.

Головними дефініціями католицької Церкви, даними наступними Вселенськими Соборами, що не приймаються Православною церквою, на думку А. Шептицького, є: непорочне зачаття Преч. Діви Марії, походження св. Духа від Отця і Сина і пов'язане з цим визнання примату юрисдикції Римських Архієреїв над цілою Церквою. Остання дефініція і стала головною причиною церковного розколу. Однак, зауважує Шептицький, не приймаючи цих правд Православна церква їх і не заперечила, бо для такого акту, як проголошення догми віри, потрібне рішення Вселенського Собору, відбути який, за власним визнанням, вона не в силі.

Звичайно, міркує далі А. Шептицький, існують і інші розходження: «не раз чуємо завваги, що ми так різнимось в найсуттєвіших поняттях християнства, що навіть наколи б й не було тих догматичних різниць, які нас – ділять, ми все таки були би поділені самими поняттями про християнство, про Євангеліє, про спасіння» [27, с.

337-338]. Мабуть, ні, якщо тільки сприймати церковну злуку не як встановлення повної однаковості, а як єдність багатоманітностей. «Усі наші поняття про християнство та про Богом об'явлену науку, – пише А. Шептицький, – є тільки копією Божого первозору. В тих копіях може бути стільки суб'єктивного елементу, чи так багато різних понять про об'єктивну науку, що люди можуть між собою різнитися в багатьох і то дуже засадничих квестіях» [27, с. 338]. Це стосується і обрядових розбіжностей, які, на думку А. Шептицького, мають другорядне значення, бо «віра важніша ніж обряд» [27, с. 266].

Незважаючи на всі відмінності, реалізація екуменічних ідей, вважає А. Шептицький, можлива, оскільки унія не вимагає від нез'єднаних православних відмови від традиційного обряду чи віри, а лише доповнення правд віри рішеннями Вселенських Соборів від X ст. до найновіших днів. Однак є певні умови, обопільне виконання яких необхідне на цьому шляху. По-перше, потрібно однаково брати релігію за релігію, а не вважати її за політичний орудник для досягнення іншої цілі. По-друге, мати спільну мову, якою є християнський світогляд. «Хто християнського світогляду не має, той для нас уживає якоїсь мови, що ми її не розуміємо. Для кого, напр., релігія не є перш усього справою віддавання Всевишньому Богу належного йому богочитання, то він тим словом називає щось, чого я не знаю. Хто в релігії не бачить справи свого вічного спасіння, обов'язку супроти Бога, Божого Закону і небезпеки, як той Закон не виконується – для того релігія є, очевидно, чим іншим, а не тим, чим вона повинна бути для християнина. Для кого Христос не є Богом і Спасителем, для кого Його Таїнства не є орудниками спасіння, не тільки по теорії катихизму, схованого десь в бібліотеку, але як дійсні потреби і коженденні поняття життя, з таким трудно порозумітися у справі релігії, без огляду на те, до якого віросповідання належить» [27, с. 339].

Нарешті, по-третє, рух до порозуміння і з'єднання Східної і Західної Церков має здійснюватися не за рахунок однобічних поступок, а базуватися на обопільній згоді. Він не може бути декларованим «зверху» церковними інституціями, а повинен спиратись на діяльність самих віруючих. Найбільш яскраво цю думку А. Шептицький виголосив на римській конференції східних Церков в 1923 р. у своїй програмній доповіді про вселенське об'єднання Церков та релігійну співпрацю між Сходом і Заходом: «Дотепер східні спільноти, які повернулися до церковної єдності, не об'єдналися через декрети,

що приходили згори, але скоріше через ідейний рух, який поставав у них самих і постійно кріпшав, поки не потряс інертними масами людей. Ясно, що в майбутньому тільки таким способом, тобто ідеями, можна буде дійти до єдності і тільки в такий спосіб можна буде переконати маси і притягнути їх до об'єднання. Ми надіємося і віримо, що поняття і упередження у східних християн буде мінятися в напрямі моральної цілісності, що допровадить їх до ідей вселенськості. – Й тому, що цього можна очікувати, потрібним є створити також подібний ідейний рух у католицькій церкві» [1, с. 185].

Чільне місце в процесі об'єднання Західної та Східної Церков, за глибоким переконанням митрополита Андрея Шептицького, належить Греко-католицькій Церкві, яка поєднує вселенську віру із обрядом, «що його називають і грецьким обрядом і візантійським і східним обрядом» [27, с. 266]. Тому, поряд з тим, що через відрубність обряду Греко-католицька церква, разом з мовою і культурою, є чинником, який відрізняє українців від їхніх східних і західних сусідів, вона повинна стати сполучною ланкою між католицизмом і православ'ям, західним і східним світом взагалі.

Однак для того, щоб виконати свою місійну акцію, Греко-католицька церква також має зазнати певних змін. На цьому питанні варто зупинитись більш детально, бо не було, мабуть, і за життя митрополита, і в сучасній богословській, науковій, публіцистичній літературі певного гатунку більш поширеного звинувачення А. Шептицького, ніж намагання побачити в його екуменічних змаганнях спробу навернення православних на католиків. Насправді ж в діяльності митрополита поєднувалися два напрямки: по-перше, боротьба за збереження особливостей греко-католицького обряду і, по-друге, спроби поширення унійних ідей і справ, причому не лише на Схід, але й на Захід.

Про те, що це дійсно так, свідчить сама історія. ХІХ ст. для Греко-католицької церкви пройшло під знаком боротьби за збереження свого національного характеру. Московіфільство з середини, латинські і російські впливи ззовні привели до цілковитого хаосу в обрядових справах. І якщо московіфільство наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. поступово втрачає свій вплив, то процеси латинізації обряду продовжували загрожувати втратою самобутності Греко-католицькій церкві і надалі. Саме на наведення ладу в обрядових справах, повернення в них до правдивої східної православної традиції були

спрямовані перші кроки А. Шептицького-митрополита. І це питання залишається в центрі його уваги протягом усього життя.

Насамперед А. Шептицький намагається з'ясувати внутрішні і зовнішні причини латинізації. «Від Берестейської унії, – пише він, – лишав нам Ап. Престіл широку свободу, висказуючи тільки бажання, щоби ми наші обряди і звичай заховували беззмін. А ми самі, уживаючи тої свободи, з часом розділилися в обрядових практиках, бо деякі з наших священиків трималися одних, а деякі знову інших обрядових звичаїв» [27, с. 123].

Такий різнобій посилювався також відсутністю єдиного центру видавництва літургійних книг. Розпорошеність книговидавництва привела до того, що за ініціативи книговидавців, або навіть Ординаріїв окремих єпархій в літургійні книги вносилися довільні зміни і пропущення.

Відновити єдність в обрядових справах мав Замойський Собор 1720 р. Однак, затвердивши дві обрядові зміни, Собор обійшов мовчанкою всі інші, тим самим толерувавши їх. Усе це сприяло поширенню тенденцій до зближення греко-католицького і римо-католицького обрядів.

Крім того, як підкреслює А. Шептицький, «нашим батькам... здавалося, що треба їм було якнайбільшим чином, хоч би й малих звичаїв і практик, зблизитися якнайбільше до латинського обряду, щоби заслужити собі у латинників, найближчих сусідів, як і в латинників у західних краях Європи та в Римі, на опінію правдивих католиків. Та думка пхала много з наших священиків до приймання з латинського обряду незаконних, бо неодобрених Ап. Престолом, а навіть ніякою церковною владою в нашій Церкві звичаїв» [27, с. 154].

Суттєво впливали на поширення латинізації обряду також зовнішні фактори. Під час контрнаступу польського шовінізму на Галичині, який був здійснений після 1848 р., полатинення церкви розглядалось і використовувалось як один із найдієвіших чинників покатоличення, а в надалі і колонізації населення краю.

Латинські тенденції сильно скріпили також акції російської царської влади, спрямовані на знищення Греко-католицької церкви спочатку в Білій Русі, полоцькій і віденській єпархіяx і на Волині в 30-х роках, а потім у Холмщині – в 70-х роках XIX ст. Боротьба з церквою тут велась під гаслом «очищення нашого обряду від всіх латинізацій», а фактично була спрямована на накидання російського

державницького православ'я і зрусифікацію населення. Тому латинізація почала розглядатись як засіб збереження національної ідентичності й оборони своєї віри. Ситуація ускладнювалася ще й тим, що видана Ап. Престолом після подій у Холмщині заборона змінювати в цій Єпархії обрядові практики, була сприйнята прихильниками латинського напрямку як повне схвалення і освячення латинських практик греко-католицького обряду взагалі.

Сприяли поширенню латинізації також дії російської окупаційної влади в Галичині під час Першої світової війни. Ця влада, яка, за словами Грушевського, була представлена поліцейською та чиновничою наволоччю, проголосила перехід на православ'є чи не найголовнішим мірилом лояльності населення. І не лише проголосила, але й завзято почала впроваджувати офіційну ідеологію самодержавства самими насильницькими методами. Недарма лідер кадетської партії П. Мілюков в 1915 р. зазначав: «Ми своїми діями в Галичині відштовхнули рідний нам український народ і затьмарили тим ясне обличчя визвольної війни» [16, с. 30].

Таким чином, боротьба з латинізаторством була важкою ще й тому, «що обрядові питання лічилися завжди з політичними, а політичні мали завжди закраску догматичну. Не йшло про те, чи законна така чи сяка практика, а про те, чи така практика наближає нас до російської Церкви, чи навпаки» [27, с. 155]. При цьому, зауважує митрополит, часто не звертають увагу навіть на той факт, що і російська Церква за часів патріарха Нікона зазнала обрядових реформ, під час яких з тексту св. Письма було вилучено багато цінного, що містилось у текстах Скорини і Острозькій Біблії.

Подолання латинізаторства мало не лише незаперечне значення для збереження самобутності Греко-католицької церкви, але й було необхідною передумовою подальшого розвитку міжцерковних унійних процесів. Майже протягом усього XIX ст. богослови латинської Церкви мало цікавилися проблемою з'єднання Церков, вважаючи її неактуальною. Неувага до східної церкви, нехтування її особливостями призвели до того, що «коли давно вселенські Архієреї в енцикліках своїх порушували квестію східних обрядів і коли вертались завжди до принципу, що вселен. Церква бажає віру свою передати всім нез'єдиненим Церквам і вірним, а не латинський обряд (*ut omnes catholici fiant, non ut fiant latini*) – то богослови тим принципом не дуже одушевлялися, много поміж ними були би волі-

ли, щоб єдність вселен. Церкви опиралася також єдності обрядів, а щодо східних обрядів були би бажали якнайбільшого зближення їх до латинського обряду» [27, с. 155]. А. Шептицький підкреслює, що така думка була досить поширеною не лише серед найближчих наших сусідів, але й серед багатьох богословів, прелатів, священників, єпископів Західної Європи. Підтримувала думку про необхідність зближення в обрядових справах і чимала частина греко-католицького духовенства, навіть ті, що закінчили студії у закордонних університетах, убачаючи в цьому вірний шлях для створення про себе доброї opinii поміж богословами Заходу. А тому «хто посмів носити бороду, рясу з широкими рукавами, а в Богослужіннях триматися стисло приписаних у церковних книгах обрядів, того легко підозрювали, що мав тенденції відірватися від вселен. Церкви» [27, с. 160].

Однак в останній третині XIX ст. ситуація докорінно змінюється. Якщо раніше візантійська історія, право, мистецтво, релігія вважалися малоцікавими і майже не досліджувалися, то відтепер вони почали викликати підвищений інтерес учених. У Західній Європі з'являються численні дослідження з цих проблем, в університетах відкриваються кафедри візантизму. Падіння царської влади в Росії привело до відродження надії на з'єднання Церков і цілковитої зміни уявлень про східну Церкву та її обряд у західних богословів. Але, на жаль, ці процеси мало торкнулися становища у Греко-католицькій церкві, де латинські тенденції продовжували наростати. Тому, за глибоким переконанням А. Шептицького, лише повернення до первісного літургійного права, відновлення обрядових практик і звичаїв, «які не зражали би та не відпихали від нас і від вселенської віри наших нез'єднаних братів» [27, с. 150], дозволить Греко-католицькій церкві виконати своє історичне призначення.

Отже, саме зі звернення до внутрішніх проблем Греко-католицької церкви розпочинає свою унійну діяльність А. Шептицький. Він постійно повторював своїм вірним, що вимагає від них три речі: по-перше, щоб добре знали свою віру, по-друге, щоб пізнали віру православних братів, по-третє, щоб молилися за об'єднання. Більше того, він очікував, щоб вірні чесно і сердечно відносились до православних, підкреслював, посилаючись на практику Ап. Престола, що нез'єднаних не можна називати схизматиками, закликав при розмовах з ними уникати «таких бесід, які були б рівнозначні з намовою покинення православної віри, або відречення від неї» [27, с. 79]. Але

такого самого відношення А. Шептицький вимагав і з боку нез'єднаних православних до Греко-католицької церкви.

Однак головне місце в екуменічних змаганнях митрополита А. Шептицького займала праця по розповсюдженню унійних ідей і взаємному зближенню Церков. Вона, як і інші справи митрополита, пройшла значну еволюцію, у якій, звичайно, досить умовно можна виділити декілька етапів. Перший із них охоплює час з 80-90-х років XIX до початку XX ст. У цей період А. Шептицький думав, що зуміє добитися церковної єдності на всіх просторах Російської імперії.

У римському декреті, який надавав А. Шептицькому митрополічі повноваження, було записано, що він, як і його попередники, рівночасно з гідністю архієпископа Львівського, стає також єпископом Кам'янець-Подільським. Кам'янець-Подільська єпархія з 1807 р. належала до Галицького митрополита, але її територія знаходилась у межах Російської імперії. Тому А. Шептицький звертається з листом до папи Пія X, де ставить питання про можливість виконувати юрисдикцію на теренах згаданої імперії. Папа Пій X цю юрисдикцію підтвердив, зауваживши, однак, на необхідності наявності сприятливих політичних обставин. У своєму листі від лютого 1906 р. Папа, рівночасно з поіменуванням Митрополита Андрея апостольським адміністратором Кам'янець-Подільської єпархії, надав А. Шептицькому повноважність на усю територію Російської імперії. Ці надзвичайні права і повноваження буди підтверджені папами Пієм X (у 1909, 1910 і 1914 рр.), Бенедиктом XV і Пієм XI. Для обережності перед російським урядом повновласності зберігалися в таємниці і були відомі тільки Папі і Митрополитові.

Але певні можливості для унійної праці на території імперії виникають лише після революції 1905 р., коли в Росії була встановлена свобода совісті. У першій половині 1907 р. А. Шептицький представив Папі Пієві X свої плани щодо організації католицької церкви на теренах України, Білорусії і Росії. Йшлося про висвячення священників і єпископів греко-католицького обряду, на що Папа дав згоду. Восени 1907 р. А. Шептицький здійснює таємну подорож по території Російської імперії під прізвищем доктора Олесницького. Ця поїздка була пов'язана з великим ризиком, бо Шептицького могли схопити і звинуватити у шпигунстві, тим більше, що хтось у дорозі вкрав його нелегальний паспорт. Митрополит відвідав Вільно, Мінськ, Слуцьк, Москву, Петербург. У Білорусі А. Шептицький вів таємні переговори з місцевою інтелігенцією

та університетською молоддю і знайшов багато прихильників церковного об'єднання. А в Росії, за допомогою деяких старовірів, прокатолицької інтелігенції та духовенства РПЦ, прихильного до католицької церкви, А. Шептицький заклав кілька таємних греко-католицьких громад-парафій. Крім того, він призначив о. Олексія Зерчанінова генеральним вікарієм Кам'янець-Подільської єпархії та душпастирем для католиків візантійського обряду в Росії. На жаль, під час цієї поїздки А. Шептицький не зміг відвідати Україну, бо австрійські урядові кола боялися, що там царська розвідка може його здемаскувати і вислати у Сибір [18, с. 20]. Відвідати Київ Митрополит зміг лише у 1912 р. Тут він відправив панахиду по Тарасу Шевченкові в костьолі св. Миколая і виголосив патріотичну проповідь про Великого Кобзаря. Щоб у повній мірі оцінити значення цього вчинку, слід згадати, що у ті часи царський уряд забороняв публічні відзначення Шевченкових роковин.

У 1906 р. Братство Молитви Кирило-Методійського Апостолату в Моравії висунуло ідею про щодворічні з'їзди слов'янських народів і слов'янських Церков, католицької і православної, при гробі св. Методія у Велеграді з метою взаємопізнання та співпраці у справі об'єднання християнського світу. Довідавшись про цю ідею моравського кліру, А. Шептицький її палко підтримав і незабаром, за свідченням герцога фон Отрахсена, став душею цього задуму. Завдяки його діяльності Велеградські Конгреси стали своєрідним прапором церковного єднання. Вони обґрунтовували тезу про рівність обрядів у Вселенській Церкві, створювали міцне ядро єкуменічного руху, яке щиро бажало церковної єдності, і поставило цей рух на тверді богословсько-догматичні основи.

Перший з'їзд у Велеграді відбувся 24-27 липня 1907 р. У його програму входили доповіді всіх найкращих теологів та знавців Сходу і Заходу, які викликали жваві дискусії. Головував на цьому з'їзді митрополит А. Шептицький, який у своєму вступному слові окреслив коло питань, що, на його думку, мали бути порушені на Велеградських Конгресах: «1) питання науково-богословського й історичного характеру, заторкаючи опірні пункти у вченні обох Церков і виясненні однієї і другої Церкви, 2) питання практичного характеру, як: можливе усунення існуючих непорозумінь і пересудів між католиками і православними та встановлення дружніх відносин на чисто науковому ґрунті між католицькими й православними богословами» [18, с. 20].

На другому з'їзді у 1907 р. митрополит А. Шептицький знову був обраний головою і проголосив програмову доповідь, у якій всебічно обґрунтував екуменічні ідеї і виклав свій погляд на можливі шляхи їхньої реалізації. На жаль, митрополит не зміг бути присутнім на третьому конгресі, бо в липні 1911 р. був прикутий хворобою до ліжка, але з'їзд не забув про нього і обрав почесним головою. Через Першу світову війну періодичність з'їздів була порушена і IV Конгрес відбувся лише в 1924 р. Однак і на цьому Конгресі Митрополит не зміг бути присутнім, тому що шовіністична влада Польщі не видала віз ні йому, ні Й. Сліпому.

Останній Велеградський Конгрес, на якому був присутній і проголосив доповідь А. Шептицький, п'ятий за ліком, відбувся у 1927 р. На наступних з'їздах – VI у 1932 р. і VII у 1936 р. – делегація УГКЦ була представлена єпископами, які у своїй діяльності спиралися на екуменічні ідеї митрополита А. Шептицького. На жаль, VII Конгрес, призначений на 1939 р., не відбувся у зв'язку з вибухом Другої світової війни. Однак значення Велеградських Конгресів і роботи А. Шептицького на них важко переоцінити.

Велику увагу Митрополит надавав співбесідам з римо-католицьким духовенством та інтелігенцію Галичини та Волині на Унійних Конференціях у Пінську, які були ініційовані Святою Конференцією для східних Церков. На відміну від конгресів у Велеграді, конференції у Пінську мали практичний характер. Загалом їх відбулося шість: у 1930, 1931, 1932, 1933, 1935 і 1937 рр.

У грудні 1936 р., знову ж таки за ініціативою Митрополита А. Шептицького, у Львові був скликаний п'ятий Унійний з'їзд. Три дні в стінах Богословської Академії засідали понад 150 учасників – в основному духовенство з трьох галицьких єпархій. Головну доповідь на тему «Погляд на з'єдинені і нез'єдинені Церкви Сходу і догматичні різниці між ними», за дорученням А. Шептицького і спираючись на його екуменічні ідеї, зробив ректор Богословської Академії о. Й. Сліпий. У доповіді ставилося за мету, аби «пригланутися бодай побіжно східним Церквам, про які знаємо, на жаль, дуже мало і з якими удержуємо дуже слабкі зв'язки, хоч перейняли ми від них Христову віру й обряд та культуру. Безсумнівно, такий підхід поширить наш виднокруг і поставить справу унії в її первісній ширині, даючи змогу поробити деякі необхідні висновки. Ми, захоплені блиском і силою західної культури, не звертали належної уваги на старовинний Схід

і тому затратили перспективу на область і на історію, на яких ми виросли» [11, с. 28].

Розглянувши в доповіді головні групи християнських Церков Сходу, о. Й. Сліпий, слідом за А. Шептицьким, різко виступає проти спроб латинізації східних Церков, вказує, що «пізнання Сходу, любов і зберігання його традицій – оце й шлях до З'єдинення, який вказують Римські Папи. З'єдинені Церкви повинні вірно заховувати Передання, щоби не розділюватися від своїх нез'єднаних братів в обряді і питоменностях своєї Церкви. Чим менше буде закидів, упереджень і ріжниць, тим скоріше стане зближення.

Теологи не сміють нищити, як слушно твердять самі латинські богослови, цего, що створило в обряді і дисципліні орієнтальне християнство. Бо цим вони нарушили би цінну спадщину Церкви, яка не є ні грецька, ні латинська, але католицька» [11, с. 29].

Йосиф Сліпий наголошував на особливій ролі української Церкви у започаткованому митрополитом Андреем Шептицьким екуменічному русі, її посланництві серед Церков християнського Сходу. Таким чином, у його особі митрополит мав достойного помічника і послідовника.

Разом з тим, як вважають українські дослідники (С. Баран, В. Дорошенко), уже на початку своєї унійної діяльності А. Шептицький відчув гостру нестачу освічених кадрів, здатних до роботи по зближенню Західної і Східної християнських церков. Тому, поряд із направленням найбільш обдарованих семінаристів на богословські студії до кращих релігійних закладів Європи, митрополит відновлює діяльність давнього, ще з XI ст., чину отців Студитів. Перший монастир для них він засновує у 1903 р. у передмісті Львова – Скнилові. Важливо відзначити, що чин притримувався не лише східного обряду, але й правил монашого життя. У 1905 р. А. Шептицький розробив для чину новий монаший статут – Типікон, який був затверджений усіма єпископами архієпархії в наступному році. Архимандритом Чину був сам Митрополит. У 1919 р. монастир був перенесений до Унева біля Перемишля. У 1939 р. Чин нараховував 132 монахів і майже 50 монахинь.

З тією ж метою митрополит А. Шептицький у 1913 р. запрошує для місійної праці в Галичині отців бельгійського ордену Редemptористів. Щоб успішніше діяти, монахи прийняли східний обряд і створили згодом східну гілку ордену. У 1938 р., після 23 років діяль-

ності на території Галичини, орден нараховував 50 священників, 20 студентів-богословів, 34 братів-помічників, 14 новиків і кандидатів та 115 учнів Малої Семінарії [16, с. 24-25].

А втім, розрахунки Митрополита на те, що вказані два монаші згромадження суттєво вплинуть на поживлення унійних процесів не справдилися, оскільки їхня діяльність в основному обмежувалася Львівською архієпархією.

Відчутного удару екуменічним задумам А. Шептицького завдала Перша світова війна. Про обурливу поведінку російської окупаційної адміністрації в Галичині вже йшлося. Не обійшла вона своєю «увагою» і самого Митрополита. Уже 3 вересня 1914 р. російські війська захопили Львів. В обозі російської армії прибув і православний архієпископ Житомира та Волині Євлогій. Займаючи відверто антиукраїнську позицію, він вбачав у виступах Митрополита Андрея проти насильницького запровадження російської православної церкви, його унійній діяльності неабияку небезпеку для своїх планів, а тому наполягав на арешті А. Шептицького. У цьому його підтримував царський губернатор Галичини і Буковини граф Ю. Бобринський. Оскільки ж вся повнота влади знаходилася саме в їхніх руках, то доля Митрополита була наперед визначеною. Потрібен був лише формальний привід. У неділю 6 вересня 1914 р. А. Шептицький мав відправу у Церкві Успенія Пресв. Богородиці у Львові, після якої, як завжди, виголосив коротку проповідь. У ній Митрополит закликав до молитви за мільйони солдат по обидва боки фронту, подавав жахливий стан Галичини, що стала, ареною бойових дій з перших днів війни, закликав до взаємопізнання галичан і росіян. Саме цих слів і було достатньо для арешту Митрополита 19 вересня 1914 р. і заслання спочатку до Київа, а потім у Росію: у Нижній Новгород, Курськ, Суздаль, Ярославль. У Суздалі А. Шептицький був ув'язнений у монастирі-тюрмі. Умови ув'язнення були дуже жорстокі: низенька келія не давала змоги стати на повен зріст, Митрополиту було заборонено розмовляти, писати листи, виходити з келії, навіть до церкви.

На захист «царського в'язня» з протестом виступили прогресивні діячі Росії, зокрема письменник В. Г. Короленко, європейська преса, австрійський та німецький уряди, іспанський король, європейська аристократична знать, Апостольський Престол. Після відступу царських військ львівська громада двічі направляла звернення до

Миколи II, щоби він звільнив митрополита, бо в заручниках вже відпала потреба. Проте минали місяці, роки, а відповіді не було.

Лише в березні 1917 р. на прохання красноярського митрополита єп. Нікона уряд О. Керенського нарешті звільнив А. Шептицького з ув'язнення. Нікон вимагав: «... звільнити великого страждальця Митрополита гр. Андрея Шептицького, який у важку хвилину свого народу не покинув його, але залишився при ньому, й за це його ув'язнено, чим зганьблено цілу Росію перед світом» [16, с. 28].

Однак навіть за таких несприятливих умов А. Шептицький намагався використати своє перебування в неволі для спроби оформити Греко-католицьку церкву в Україні і Росії. Під час свого короткого перебування в Києві у 1914 р. Шептицький висвятив о. Йосифа Боцяна, ректора Львівської духовної семінарії на єпископа Луцького. Після звільнення, у кінці травня 1917 р., Митрополит скликав у Петрограді Синод Російської католицької церкви в складі 8 православних священників, на якому номінував о. Леоніда Федорова на свого екзарха на всю Росію, а для Білорусі й України призначено двох інших екзархів, зокрема, для Східної України о. Володимира Громницького екзархом, а о. Михайла Цигельського – генеральним вікарієм. Новостворена структура Греко-католицької церкви на Сході проіснувала до приходу більшовицької влади, коли вона була ліквідована, як і всі інші церкви.

Під час свого вимушеного перебування в Росії А. Шептицький мав нагоду ближче познайомитись з вихованням, устроєм Російської православної церкви, відчуті її упереджене ставлення проти Заходу. Тут він також зрозумів, що і Захід не знає Сходу в достатній мірі. Тому для збільшення та можливого об'єднання Церков Захід мусить простудіювати не лише східну теологію, а й психологію та ідеологію східного християнства. На його думку, на Заході необхідно було створити декілька інституцій для поглибленого вивчення східного християнства.

За порадами А. Шептицького папа Римський Бенедикт XV створив Римський Східний Інститут і передав його під адміністрацію о.о. Венедектинів. Але Митрополит Андрей не задовільнився утворенням лише одного інституту. Він особисто звернувся до о.о. Венедектинів, щоб заснували за своїм почином «інституцію» чи центр для східних студій. Таким чином постав східний монастир бенедиктинів в Амей. Як відгук на утворення цього монастиря о.о. Домінікани

створили в Парижі центр православних студій «Істинна», а в Голландії Кир Андрей започаткував особисто «Апостольство Об'єднання» для пізнання Сходу. Усі ці інституції почали видавати наукові журнали. Завдяки зусиллям А. Шептицького екуменічні ідеї поширилися також в Іспанії, – тут був опублікований своєрідний огляд «Obza del oriente Kristiano», – і в Англії, де почав виходити журнал «The Eastern Churches Quaterly».

Однак А. Шептицький не обмежується тільки організаційною діяльністю. Перебуваючи у 1921-22 рр. у Римі, до і після своєї великої пасторської подорожі, під час якої він відвідав українську діаспору у Франції, Бельгії, Голландії, Англії, Канаді, США, Бразилії, Аргентині, А. Шептицький не лише особисто знайомиться з Папами Бенедиктом XV і Пієм XI, описує їм жахливий стан Галичани в умовах польської окупації і втаємничує у свої плани, але й проголошує декілька публічних лекцій на тему ідеї та місійних можливостей унії.

З цією ж метою, тобто для заохочення і підготовки галицького духовенства до місійної праці на теренах Сходу, 16 грудня 1923 р. Митрополит заснував Богословсько-Наукове Товариство. На наукових сесіях Товариства до 1939 р. було заслухано 25 доповідей, більша частина з яких мала екуменічний характер.

У лютому 1928 р. Митрополитом була відкрита Греко-Католицька Богословська Академія у Львові, яка мала стати «підвалиною духовного відродження Нашого Народу та приготуванням нашої св. Церкви до сповнення великої грядучої місії у Христовому винограднику на Українській Землі та серед народів Східної Європи...» [7], служити справі релігійного з'єднання між Сходом і Заходом. На реалізацію цього завдання А. Шептицький націлював і інші навчально-освітні інституції Греко-католицької церкви.

Зрозуміло, що в період між двома Світовими війнами головні зусилля Митрополита були спрямовані на відновлення греко-католицької парафії у Галичині, яку після повернення із заслання він застав у цілковитій руїні. Ця робота відбувалась у складних умовах насування польського шовінізму, яке не могло обминути і самого Митрополита. Неодноразові арешти, систематичне цькування у пресі, як польській, так і «доморощеній» – радикальній, прокомуністичній, а також в автокефальній періодиці Канади і США, постійні наклепи верхівки польського духовенства на А. Шептицького перед Апостольським Престолом і особисто Папою, – такою була духовна

атмосфера, у якій довелося діяти Митрополиту. А втім, уже сам той факт, що А. Шептицький майже постійно був у центрі уваги, свідчить про значимість його діяльності і незаперечний особистий авторитет.

Однак, як видно з вищенаведеного, Митрополит Андрей Шептицький навіть у цій ситуації не залишав поза своєю увагою єкуменічні питання, хоча умови для практичної реалізації його унійних задумів значно погіршилися.

Великий суспільний резонанс викликав і мав позитивні наслідки пастирський лист Митрополита А. Шептицького від 2 серпня 1938 р. «У справі Холмщини», у якому йшлося про захист православної церкви на українських землях, що входили до складу Польщі. У цьому листі, зверненому до греко-католицького духовенства, Митрополит гостро засуджує брутальну акцію польського уряду, який за допомогою адміністративних і поліцейських чинників проводив політику заборони православних церков на Холмщині та примушував православних переходити у католицизм.

Нищення православних церков під проводом повітових старост і польської державної поліції почалося взимку 1937 р. і набуло широких розмірів навесні – влітку 1938 року. Проходило воно під гаслами «вирівнювання історичних несправедливостей» і «нищення слідів неволі». На Холмщині і в Підляшші з 389 православних церков поляки перетворили на римо-католицькі костьоли 149, а 189 – знищили повністю. Між знищеними церквами були й унікальні пам'ятники церковної архітектури. При цьому часто нищили і цвинтарі біля церкви, викидали з могил з найбільшою наругою тлінні останки православних, висміювали релігійні і національні почуття православних вірних.

У своєму посланні Митрополит Андрей став на захист православних християн Волині, Холмщини, Підляшшя і Полісся. Послання було опубліковано на першій сторінці газети «Діло» (від 23 серпня 1938 р.) і відразу було заборонене польською цензурою. Однак польська поліція не змогла конфіскувати тираж газети: передбачаючи такий перебіг подій, працівники друкарні та редакції зуміли випередити поліцію, винести і розповсюдити увесь тираж номера. Протест Шептицького став широко відомим не лише в Польщі, а й у цілій Європі. У справу втрутився Ватикан і насильницька католизація православного українського населення була припинена.

Початок Другої світової війни, приєднання Західної України і Західної Білорусії до складу СРСР, згідно з пактом Ріббентропа-Молотова, відродили надії А. Шептицького на здійснення екуменічної акції на теренах усього Сходу. Уже 17 вересня 1939 р. він скликав таємну нараду екзархів для обговорення своїх унійних планів. Користуючись повноваженнями, наданими йому Папою Пієм X і підтвердженнями його наступниками, Митрополит Шептицький 9 жовтня 1939 р. створює чотири нові екзархати, які охоплювали територію усього Радянського Союзу, а саме: екзархат Волині і Холмщини на чолі з єпископом Миколою Чернецьким; екзархат для Білорусії (отець Антоній Неманцевич); екзархат Великої Росії і Сибіру (отець ігумен Клементій Шептицький); екзархат для «Великої України» (Наддніпрянщини) (архієпископ Йосиф Сліпий). Одночасно 10 жовтня 1939 р. Митрополит пише листа до Папи Пія XII і просить його про підтвердження повноважень, даних йому Папою Пієм X і дозвіл на висвячення архієпископа о. Йосипа Сліпого на свого коад'ютора з правом наступництва. Через два тижні Конгрегація для Східної Церкви виконала прохання митрополита. Однак його нові повноваження анулювали попередні. Тому Митрополит Андрей 12 жовтня 1940 р. повідомив чотирьох екзархів, що він не має вже навіть влади, щоб прийняти їхнє звільнення від обов'язків і залишає їх сумлінню вибір подальшого напрямку дій.

Певні нові перспективи для своєї традиційної праці по з'єдненню Церков А. Шептицький пов'язує з наступом німецьких військ і окупацією України, Білорусії, частки Росії. Однак він швидко переконався, що окупаційна політика Третього Райху на Сході не дасть змоги здійснити унійну акцію в повному обсязі. Німці забороняли місіонерську діяльність католицьких священиків, було заарештовано і розстріляно екзарха Неманцевича та багатьох духовних осіб нижчого рангу...

Тому з кінця 1941 р. починається новий етап унійної діяльності А. Шептицького: відтепер його християнська «ойкумена» обмежується теренами України. Усі свої зусилля він спрямовує на зближення, а в майбутньому і з'єднання українських православної і католицької церков, бо «ніякий нарід в освіті не терпів стільки від нещасного роз'єднання Церков, що український нарід» [27, с. 76]. Церковна єдність, на думку А. Шептицького, є кінець необхідною, виходячи з трьох головних міркувань. По-перше, така єдність, вважав

він, стане важливим чинником злуки України з Заходом, бо в культурно-духовному розумінні українці належать до європейського, а не до євро-азійського (або азіопського, за влучним виразом відомого поета М. Бродського), континенту. Тому, пише А. Шептицький, з давніх часів «в Україні, так як і сьогодні, розумніші люди бачили.., що будучність народу в злуці зі заходом, бо тільки ця злука всилі відмежити достаточо нарід від сусідів з півночі та північного заходу. Вони розуміли, що тільки релігійна зв'язь може забезпечити на майбутнє зв'язь з культурою Заходу, бо Захід не признає нас як своїх, як довго будемо у віросповіданні зв'язані з Азією. І не маємо іншого способу нав'язати зв'язі з західною культурою, як тільки за помічу якогось безпосереднього зв'язку, що перескочив би найближчих сусідів зі Заходу. А таким зв'язком може бути тільки релігійна зв'язь» [27, с. 356].

По-друге, унія з Вселенською Церквою стала б взірцем для віками вимріяної українським народом національної єдності. «В церковній єдності, – відзначав А. Шептицький, – будемо мати не тільки силу, але і приклад, як повинна виглядати національна єдність. З будови одної, святої, вселенської апостольської Церкви, будемо могли вчитися і засвідчувати, яка повинна бути суверенна провідна могутня єдність українського народу» [12, с. 198].

Нарешті, по-третє, релігійний і національний процеси єднання народу є взаємопов'язаними і взаємообумовлюючими, не існують один без одного. Однак реальний стан речей, який склався на той час, був невтішним: війна різко загострила релігійні, національні, політичні суперечності. «Не треба Україні інших ворогів, – з болем і гіркою констатує А. Шептицький, – коли самі українці українцям є ворогами, що себе взаємно ненавидять і навіть не стидаються вже тої ненависти!.. Як довго не буде між нами християнської єдності, так довго і найслабший противник буде від нас сильніший! Як довго у національних справах більше пам'ятати будуть українці за власне індивідуальне добро, так довго загальна справа не буде могла успішно розвиватися. Бо тої загальної справи просто не буде, бо не буде її в свідомості і в совісті людей!» [27, с. 230].

Звідси – головне завдання, яке Митрополит ставить перед духовенством і вірниками: «нема сьогодні для нашого народу більшої прикмети, як єдність й нема для нашого Духовенства важнішої праці, як праця над національною і християнською єдністю народу. Ці дві

праці взаємно доповнюються» [27, с. 408]. Така діяльність, на думку А. Шептицького, повинна не лише вважатись за один з головних проявів морального обов'язку любові Бога, що знаходить втілення у християнській любові до ближнього, але й розглядатись як найважливіший констатуючий елемент християнського патріотизму. Це не політичний, не поганський патріотизм, у якому «любов своїх получена з ненавистю всіх прочих» [27, с. 413]. Сутність християнського патріотизму, згідно з А. Шептицьким, полягає в тому, що, люблячи всі народи світу любов'ю ближнього, свій народ, народ український треба любити християнською любов'ю більше від інших народів і бути наготові віддати для нього працю цілого життя, а як треба – то й саме життя.

Свою діяльність, спрямовану на утворення єдиної української Церкви, Митрополит Андрей Шептицький веде в двох напрямках. З одного боку, він не втрачає надії на більш ґрунтовну підтримку своїх унійних планів з боку Апостольського Престолу. З цією метою 29 жовтня 1941 р. А. Шептицький пише лист-звідомлення до Папи. У листі, писаному французькою мовою, він подає аналіз становища Церкви в Україні під більшовицькою, а згодом і німецькою окупаціями і порушує питання про «повернення в лоно церкви Христа мільйонів східних вірних, відлучених досі від єдності» [17, с. 375]. Для того потрібні священики, однак німці забороняють як греко-католикам, так і православним з Волині і Холмщини вести місійну роботу на Наддніпрянщині. Серед інтелігенції в Україні також є люди, що прихильно ставляться до Греко-католицької церкви, їм потрібен тільки єпископ, який був би згідний поширювати церковну єдність. «Якщо б нам було можливо вислати до Києва одного єпископа, – пише А. Шептицький, – здається, що при його працюватості і осторожності він міг би взяти провід руху і привів би принаймні здорову більшість цілого народу до католицької єдності. Ми не можемо вислати нікого через формальну заборону німців, але якщо б знайшовся між православними українцями хтось досить побожний і досить розумний для сповнення цього завдання поширення церковної єдності в цілому краю, католицька церква могла б на цьому виграти» [14, с. 54].

Тому Митрополит ще раз просить Папу Пія XII підтвердити поваження, яке йому надав Папа Пій X, підтвердити вже поіменованих екзархів, що йому допоможе в роботі на Сході. 22 листопада

1941 р. Папа підтвердив екзархів і іменував Митрополита Андрея як делегата Апостольського Престолу. Однак Папа не наважився задовільнити прохання Митрополита про висвячення декількох єпископів з-поміж навернених православних.

З другого боку, одночасно з листом до Папи Пія XII Митрополит Шептицький звернувся безпосередньо до православних архієреїв, а пізніше – і до української віруючої православної інтелігенції, з листами із закликом до церковної і національної єдності. Ці листи частково були видруковані в тодішній українській пресі, а потім видані з передмовою Митрополита, відгуками на його листи і відповідями самого А. Шептицького своїм опонентам, склали збірку документів «У справі порозуміння» (залишилася незавершеною). У хронологічному порядку йдеться про такі документи:

1. Лист Митрополита Шептицького до І. Огієнка, архієпископа Холмського, від 21 жовтня 1941 р.;

2. Відкритий лист А. Шептицького до Варшавського православного митрополита Діонісія від 30 грудня 1941 р.;

3. Лист Митрополита Андрея до православних Архієреїв в Україні і українських землях від 30 грудня 1941 р.;

4. Лист Митрополита до української віруючої православної інтелігенції від 3 березня 1942 р.

З професором І. Огієнком, відомим фахівцем із питань історії української культури і церкви, міністром освіти в складі уряду УНР (з січня по травень 1919 р.), засновником і першим ректором Кам'янець-Подільського університету А. Шептицький був знайомий з 20-х років, коли той у складі еміграції прибув до Львова і знайшов притулок у митрополичих приміщеннях. Нагадуючи про давнє знайомство, приязнь, Митрополит привітав Іларіона з його недавньою хіротонією, побажав йому відновити «віру св. Володимира і митрополита Іларіона» [2, с. 123]; прохав очистити Українську Православну церкву від неканонічних, шкідливих, насильно введених установ чи законів, а передусім від тієї московської нетерпимості і тісноти, якими відзначалося усе московське православ'є.

Архієпископ Іларіон відповів Митрополитові листом від 14 листопада 1941 р. Головною в ньому є думка про те, що зближення між двома українськими Церквами стане можливим, коли не тільки Українська Православна церква очиститься від московських впливів, але також Греко-католицька церква позбудеться чужих латин-

ських додатків. Тоді «обидві Українські Церкви наблизяться одна до одної, як дві рідні сестри» [2, с. 126].

Відкритий лист А. Шептицького до Варшавського православно-го митрополита Діонісія був надрукований, незважаючи на заборону німецької окупаційної влади, у «Краківських Вістях» від 15 лютого 1942 р. У ньому Митрополит запропонував широку програму дій по зближенню Церков. Відповідь на цього листа, а також на звернення А. Шептицького до православних архієрств, про яке мова буде далі, дав Собор Православної церкви Генерал-Губернаторства, який відбувся 27 травня 1942 р. і висловився однозначно: «З радістю прийемо до своєї Православної церкви братів греко-католиків» [21, с. 175-201]. Цю ухвалу підготував Іларіон Огієнко, а в складі Собору брали ще участь митрополит Діонісій Валединський і архієпископ Палладій Видибіда-Руденко, причому останній вважав цю ухвалу зарізкою. Природньо, що на такому рівні і таким тоном екуменічного діалогу вийти не могло.

Центральне місце в акції Митрополита Андрея по зближенню українських Церков займає відкритий лист «До всіх Високопреосвященних і Преосвященних Православних Архієреїв в Україні і на українських землях», який був написаний 30 грудня 1941 р. і надрукований у щоденнику «Краківські Вісті» 15 лютого 1942 р. У цьому невеличкому за обсягом посланні А. Шептицький тісно пов'язує релігійні справи з українськими національними справами. «До досягнення наших національних ідеалів, – пише він, – треба нам єдності... Між роздорами, що ділять українців, не останнє місце займають релігійні справи, в яких ми такі поділені. А, безперечно, релігійна єдність була би могутнім товчком в досягненні національної єдності. Тому думаю, що кожний український патріот повинен зробити все, що може, до здійснення такої релігійної єдності» [27, с. 339]. Така єдність, за переконанням А. Шептицького, є можливою, бо справи, що роз'єднують Церкви сталися дуже давно. Це були суперечки між греками і латинянами, між традиціями, перейнятими від грецької і московської церков. Однак існують і деякі передумови поєднання, а саме: загальне бажання примирення, щоб за єдність молився весь народ і, нарешті, з обох боків потрібні уступки, усунення всього того, що перешкоджає єднанню. «Тому, безумовно, треба буде, щоб ми взаємно щиро висказували свої думки і, щиро обговорюючи усі життєві і богословські справи, злучені з поєднанням Церков, шука-

ли дорогу до поєднання» [27, с. 340]. Запрошенням до такого відкритого і об'єктивного діалогу і був цей лист.

Відгуки на послання Митрополита були нечисленними. Архієпископ Краківський і Лемківський Палладій у своєму листі від 1 березня 1942 р. зазначає, що звернення А. Шептицького «до Православної Української Ієрархії є те, чого більше як 300 років очікувала наша Церква... Роздор, що в кінці 16 віку був у значній мірі штучно впроваджений неприятелими Української Церкви та Українського Народу, мусить бути закінчений» [27, с. 340]. Однак при цьому він пропонує своє бачення шляху до поєднання Церков: «З відома свого Кіріарха маю честь повідомити, що з боку Православної церкви, ми намагатимемось усунути всі перешкоди на шляху великої справи поєднання, що опиратиметься на поверненні до стану з перед офіційною, у 16 в. розпаду Православної Української Церкви» [27, с. 343]. Вочевидь, що це фактично був заклик до ліквідації Греко-католицької церкви і повернення до передунійного стану.

Олексій (Алексій) Громадський, митрополит Волинський і Житомирський, екзарх Української Автономної Православної Церкви, що залишалася в юрисдикції Московської патріархії, у листі від квітня 1942 р. в принципі погоджується з викладеною митрополитом Андреем ідеєю єдності Церков, однак висловлює сумнів щодо можливості її реалізації. «... Теоретично я цілком допускаю наше поєднання, – пише він, – бо ніщо не може перешкодити тому у думках, але практично це поєднання могло би здійснитися тільки тоді, коли не буде гріху і ушкодження людської природи» [27, с. 345]. На його думку, перешкоди до поєднання не лише криються у віках, але й знаходять поживу у сучасності, є вічними. «Історія, політика, егоїзм, індивідуалізм і багато усяких ізмів, від котрих стільки нещастя на землі, от ці перешкоди, що не будуть, напевно, ізжиті до кінця світу, а вони то і не дадуть можливості поєднання християн між собою на землі» [27, с. 344]. Вказуючи на ті труднощі, які виникли в нього при спробі налагодити співробітництво між Автономною Православною Церквою і Українською Автокефальною Православною Церквою, о. Олексій вважав, що «... може і потрібна на землі ота різноголосиця і в релігійних поглядах, бо ж не дармо кажуть, що красаота заключається в різноманітності» [27, с. 344].

Болючою для Митрополита А. Шептицького була мовчанка єпископів Української Автокефальної Православної Церкви, яка офор-

мила себе під проводом митрополита Полікарпа Сікорського і поширювала свою діяльність на території Наддніпрянщини, у так званому Райхскомісаріаті України.

Доповненням до митрополичого послання до православних архієреїв став відкритий лист А. Шептицького до української віруючої православної інтелігенції від 3 березня 1942 р. У ньому Митрополит звертається до представників української науки, літератури, мистецтва, суспільних діячів, а також до патріотичного духовенства, яких вважає за провідну верству суспільства, що має вагомий голос і в церковних справах.

Лист до інтелігенції уточнює об'єднуючі плани Митрополита і вказує, якими шляхами прямувати до повної злуки. Насамперед А. Шептицький пояснює свій особистий стан: він як греко-католик не може стати Київським Митрополитом. Крім того, він не має до цього ні бажання, ні фізичної змоги через вік і хворобу. За його переконанням, «Київський Митрополит мусить бути вибраний із православних або автокефальних Архієреїв чи священників. Коли б він був з'єдинений із Вселенською Церквою, всі ми, греко-католики, підлягали б йому і я перший радо піддався б його верховній владі» [27, с. 341]. Отже, підкреслює А. Шептицький, пишучи цього листа, він не має ніякого особистого інтересу і тільки виконає обов'язок українського патріота. Митрополит свідомий того, що повна злука греко-католицького і українських православних віросповідань – це справа хіба що далекого майбутнього. Така єдність стала б можливою тільки після довгих зусиль по зближенню і взаємопізнанню Церков, що, у свою чергу, необхідне для досягнення національної єдності. До майбутньої єдності слід йти через примирення, усуваючи взаємні непорозуміння між українцями, між українськими конфесіями. А. Шептицький особливо наголошує на тому, що поєднання із Вселенською Церквою не потребує відречення від звичаїв, передання чи обряду Української Православної Церкви, бо різниця між греко-католиками і українськими православними в цих справах якщо і існує, то вельми незначна. Закликаючи українську віруючу інтелігенцію до активної праці над міжконфесійним поширенням, А. Шептицький зазначає, що навіть у тому випадку, коли ця праця й не доведе до повного з'єднання, все одно вона принесе велику користь українському народові, бо спричиниться до національної єдності.

Лист Митрополита до української інтелігенції мав більше відгуків, аніж його звернення до православних архієреїв. Деякі з них були позитивні, інші полемічні й з негативним ставленням до унійних пропозицій, із звинуваченнями Апостольського Престолу у нещирому ставленні не лише до Православної, а й до Греко-католицької церкви. Як доказ останнього наводився навіть такий факт, що сам А. Шептицький, незважаючи на незаперечні заслуги перед Церквою, так і не був проголошений кардиналом. Надрукований був тільки «Одвертий лист до Його Високопреосвященства Митрополита Андрея Шептицького» від квітня 1942 р. деяких українських діячів з Праги і Варшави, старих емігрантів. Цей лист, написаний у полемічному тоні, гостро засуджує в історичному аспекті Унію й католицьку церкву. Автори одвертого листа оцінюють церковну Унію як одну з найсумніших діб української минувшини, яку можна порівняти хіба що з часами панщини. Свідченням цього, на їх погляд, є уся українська епічна та історична література, де у тій чи іншій ролі фігурує Запорізька Січ. На думку авторів цього листа, усі унійні спроби спрямовані не на з'єднання Греко-католицької і Православної церкви, а на приєднання української Православної церкви до римо-католицької, експонентом якої на Сході Європи завжди було польське католицтво. «Як воно репрезентувало римську церкву, – пишуть вони, – цього свідками є безліч пам'яток подвигів христоролюбивого польського духовенства – зруйнованих, замкнених та перероблених на польські костьоли православних церков на Холмщині та Волині рр. 1937-38» [27, с. 346]. Причому ця руйнація здійснювалася за толерантністю римської курії, яка через варшавського нунція навіть порадила Митрополиту А. Шептицькому гамувати оборону нез'єднаних православних.

Захищаючись від закидів, що «українське православ'є має багато московського намулу», автори листа стверджують, що від нього буде легше позбутися, ніж Греко-католицькій церкві від впливів римо-католицьких, наприклад, від целібату. Але «це зрештою внутрішня справа обох церков і суттєвого значіння для унійної акції не матиме» [27, с. 347].

Багато місця у листі присвячено загально-традиційним догматичним суперечкам про примат Папи Римського та роль східних патріархів. Стверджується, що у X ст. саме римський патріарх, до того рівний серед інших патріархів, відколосся від соборної Церкви,

представленої чотирма вселенськими патріархами, і допустив цілий ряд нововведень, як обрядових, так і догматичних. Тому «в розумінні всіх православних вселенською церквою є та більшість (чотири вселенських патріархи), яка лишилась вірною усім постановам вселенських соборів, а не та меншість (один римський патріарх), що не хотіла бути рівною з останніми в духу соборів і від них відійшла як в догматах, так і церковній практиці» [27, с. 347]. Отже, навіть при збереженні традиційної східної обрядовості, психологія православних не зможе погодитись з багатьма найновішими догматами Римської церкви.

Проголошуючи бажання працювати для якнайбільшого порозуміння і згоди між Греко-католицькою і Православною церквами в дусі християнської любові, автори листа, разом з тим, вважають, що з'єднання церков було б шкідливим для українського народу, а тому пропонують звести міжконфесійну співпрацю лише до допомоги у відродженні зруйнованої більшовиками Православної церкви. Щодо іншого, то, на їхню думку, «вирішувати питання взаємовідносин нашої Православної церкви з іншими церквами або лише їх обмірковувати можуть... лише наші православні ієрархи» [27, с. 349].

Незважаючи на таке відверто деструктивне ставлення до своїх пропозицій, Митрополит Андрей Шептицький не полишає спроб досягти взаєморозуміння. Він ще раз намагається пояснити інтелігенції, про що йшлося в його унійній акції 1941-1942 рр. З цією метою А. Шептицький друкує свої відповіді на листи у збірці документів «У справі порозуміння».

У вступному слові Митрополит зазначає, що «відповіді випали такі негативні, що лише з доброю волею можна доглянути гадки, що все-таки бодай якесь порозуміння можливе. А в багатьох відповідях цілком виразно висказано обурення, що хтось може таке припустити. Та все ж таки відповіді ці є таким обільним матеріалом до дискусії, що неможливо їх мовчки проминути» [27, с. 344]. Розпочинаючи дискусію, Митрополит Андрей висловлює кілька попередніх зауважень. По-перше, підкреслює А. Шептицький, що цілковита єдність, тобто утворення одного віросповідання, може бути досягнена лише після низки порозумінь. Тому, поки що утворення єдиної церкви – це скоріше питання теорії, а не практики. Реально ж йдеться про досягнення порозуміння між різними українськими віросповіданнями з метою досягнення національної єдності.

По-друге, зауважує А. Шептицький, його запрошення до співпраці по зближенню Церков усі зрозуміли тільки як заклик до цілковитої злуки православних з греко-католиками, а через неї – прийняття всіма православними Унії з Апостольським Престолом. Між тим, на думку Митрополита, можна вести мову про різні способи порозуміння, без зливання в одно віросповідання. «Можна було подумати й про злуку православних віросповідань з гр. католицьким, при якій повстало б нове віросповідання зі злучених обох, яке не було б ні давнім православ'ям, ні давньою гр. кат. Церквою» [27, с. 334]. Про можливість такої поліваріантності міжконфесійних відносин ніхто навіть не думав, бо ідею поєднання Церков грубо звели лише до Унії.

Відповідаючи на питання, яким може бути з'єднання, Митрополит рішуче відкидає звинувачення у намірі цілковито підпорядкувати українські Церкви римо-католицькій. «Поодинокі церкви, – пише він, – лишаючися у зв'язку зі всіма іншими церквами Заходу, можуть заховувати далеко йдучу автономію, яку можна назвати автокефалією...» [27, с. 349]. Більше того, стверджує А. Шептицький, греко-католики готові, навіть із втратою для себе, віддатися під владу київського митрополита, за умови прийняття ним Вселенської віри.

Цікаво, що представники православної інтелігенції, які у своєму ставленні до А. Шептицького завжди намагалися твердо триматися історичного ґрунту, у полемічному запалі навіть не помітили, наскільки погляди Митрополита Андрея близькі до проекту єдності Церков, запропонованого ще за триста років до цього іншим великим митрополитом, причому не греко-католицьким, а православним, – Петром Могилою [15, с. 62-69].

А. Шептицький спростовує твердження своїх опонентів про причетність Римської церкви до руйнації Православних церков і переслідування віруючих у Холмщині і на Волині, вважаючи їх бездоказовими. Поява таких негативних суджень пов'язана, на його думку, з тим, що «нераз судите про поступування Рим. Церкви під вражінням того, що про Неї говорять або пишуть вороги християнства., а не приймаєте того, що про Рим. Церкву і її вплив на нас говорять Вам українці, яким не можете нічого закинути зі становища українського патріотизму» [27, с. 351].

Не міг залишити поза своєю увагою А. Шептицький і поле історії, до якого зводили справу порозуміння представники православної інтелігенції, хоча, як він сам зазначає, робить це нерадо. «Мені зна-

ється, – пише Митрополит, – що коли бажаємо порозуміння і згоди поміж різними укр.віроісповіданнями, ліпше було б лишати на боці аргументи з історії. При кожному примиренні, навіть тоді, коли мова не йде про злуку і приєднання, муситься на першому місці сказати з обох сторін: «Забудьмо!» А Панове воліли б сказати: «Ми вам не забудемо!» [27, с. 351]. Такий підхід, вважає А. Шептицький, при якому греко-католики ХХ століття проголошуються відповідальними за події ХVI-ХVII ст. і навіть Х-ХI ст., не є конструктивним, унеможливує релігійне і національне порозуміння.

Митрополит, однак, не уникає історичної дискусії, висуваючи їй два зауваження. По-перше, на його думку, історію Берестейської Унії та її наслідків православна інтелігенція знає з праць істориків, які всі, або майже всі, були не тільки ворогами з'єднання Церков, але й ворогами українського народу. Тому їхні описи вимагають ретельної перевірки. По-друге, у ході дискусії слід уживати лише такі історичні факти, яких ніхто не може заперечити.

У своїх відповідях А. Шептицький ґрунтовно аналізує основні аргументи опонентів і подає власне бачення історичних процесів. Насамперед він звертається до подій 1596 р., тобто до Берестейської Унії. «Фактом є, – пише він, – що Берестейську унію заключили усі єпископи київської церковної провінції, до якої належала і Біла Русь. Двоє єпископів, львівський і перемиський, цофнули відтак своє Слово» [27, с. 354-355]. Тому, якщо слідувати логіці представників православної інтелігенції, які проголосили, що вирішувати питання міжцерковних відносин компетентні лише православні ієрархи, а вірні повинні їм слідувати, то вже з ХVI ст. історія з'єдинення Церков пішла б іншими шляхами. Отже, констатує А. Шептицький, тут мав місце своєрідний подвійний стандарт: те, що добре у ХХ ст. проголошується суцільним злом для ХVI-ХVII ст.

Інший закид, який роблять Митрополиту його опоненти, стосується історичних подій Х ст., тобто розколу Церков. Аргументи, які вони наводять, згідно з Шептицьким, «не є ноторійними історичними фактами» [27, с. 352], і він не визнає їх за такі. У листі православної віруючої інтелігенції був запропонований кількісний підхід до вирішення питання про те, якою ж є правдива Вселенська Церква – царгородською чи римською. Митрополит Андрей пропонує поглянути на справу з іншого, якісного боку. Коротко суть його аргументації зводиться до наступного: по-перше, жоден з Римських

Архієреїв не визнавав зверхності царгородських патріархів, між тим, як принаймні кільканадцять царгородських патріархів визнали зверхність Римського Престолу. По-друге, не існує текстів св. Отців, які доводили б, що Царгород здійснював якесь судовладдя над Римом, тоді як зворотне зафіксоване у декількох сотнях текстів. По-третє, саме Римські Архієреї зложили щонайменше п'ятьох царгородських патріархів і жодного випадку не було навпаки. Ці та інші факти, які наводить Митрополит у своїх відповідях, за його переконанням, незаперечно засвідчують право Апостольського Престолу бути на чолі Вселенської Церкви.

Нарешті, ще одне звинувачення опонентів А. Шептицького полягає у тому, що Римські Архієреї «допустилися цілого ряду новацій так догматичних, як й обрядових, не питаючи думки інших патріархів...» [27, с. 358]. Однак, зауважує Шептицький, московський патріарх Нікон і київський митрополит Петро Могила, ці великі реформатори обряду і церковного життя, також вводили новації, не питаючи згоди не лише Римського Архієрея, а й східних патріархів. Але їхня правомочність щодо цього чомусь не піддається православними сумніву. Що ж стосується догматичних новацій, то жодна з них, переконаний Митрополит Андрей, не суперечить ученню Церкви перших 10 століть. Усі вони спрямовані на те, «щоби науку Божого Об'явлення оборонити перед новим фальшивим її розумінням через усталення богословських і філософічних термінів, які новим словом описували б і поясняли б стару незмінну віру» [27, с. 405].

На жаль, ця дискусія не мала продовження. Недоброзичливе ставлення з боку православних архієреїв і віруючої інтелігенції до екуменічних ідей Митрополита Андрея Шептицького, заборона німецької окупаційної влади публікувати будь-які матеріали в справі об'єднання українських Церков, унеможливили наступні унійні змагання. Підбиваючи підсумок багаторічній діяльності А. Шептицького по зближенню і об'єднанню Церков, православної і католицької, слід ще раз підкреслити, що справу єдності Митрополит вважав за пріоритетну над усіма своїми заняттями, за неї він був готовий віддати своє життя. Якщо Великому Митрополитові не вдалося реалізувати свою мрію, то проведена ним підготовка не пройшла на марно, стала цінною спадщиною, що може послужити дороговказом для розв'язання не менш складних проблем відносин між двома традиційними українськими віросповіданнями в сучасній Україні.

Список використаної літератури:

1. Баран О. Митрополит Андрей Шептицький і його екуменічні ідеї. *Український Історик*. 1-4 (120-123). Нью-Йорк – Торонто – Київ – Львів – Мюнхен, 1994.
2. Баран С. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Мюнхен: Вернигора, 1947. 151 с.
3. Басараб В. Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького. Ужгород: Гражда, 2019. 232 с.
4. Басараб В. Проблема єдності Церков у світі екуменічних ідей митрополита А.Шептицького. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції Волинської православної богословської академії УПЦ КП «Державотворення і помісність Церкви: історичні процеси та сучасні реалії» (18.05.2017)*. Луцьк: Видавництво Волинської православної богословської академії ΕΙΚΩΝ, 2017. С. 27-34.
5. Бистрицька Е. Українське православ'я та екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького в роки Другої світової війни. *Українське релігієзнавство*. 2002. № 23. С. 45-56.
6. Білас Я. І. Екуменізм Андрея Шептицького і проблема суверенності нації. *Історія релігій в Україні*. Кн. 1. Львів, 1999. С. 45–48.
7. Вегеш М. М., Хоменко О. В. Екуменічні ідеї митрополита Андрея Шептицького та діяльність по їх реалізації. *Carpatica–Карпатика*: Актуальні проблеми політичного та етнокультурного розвитку Карпатського регіону в ХІХ–ХХ століттях. Ужгород: Вид-во «Два кольори», 2001. Вип.10. С.278–312.
8. Гладка Г.Л. Берестейська унія й екуменічний процес в оцінках та діяльності А. Шептицького. *Обрії*. Часопис Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. Івано-Франківськ, 1996. №1(3). С.43-47.
9. Гладка Г.Л. Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького. *Добрий пастир*. Часопис, присвячений церковним і богословським справам. Івано-Франківськ, 1996. Ч.1. С. 99-101.
10. Гладка Г.Л. Проблема релігійної єдності України в унійно-єкуменічній діяльності митрополита Андрея Шептицького. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім.В.Гнатюка*, Серія: Історія. Тернопіль, 1999. Вип.ІХ. С. 37-40.
11. Гринів О. Йосиф Сліпий як історик, філософ, педагог. Львів, 1994. С. 28.
12. Гриньох Іван. Слуга Божий Андрей – благовісник єдності. Мюнхен, 1961. 220 с.
13. Гузар Л. Андрей Шептицький митрополит Галицький (1901-1944) провісник екуменізму. Вид. друге. Жовква: Місіонер, 2015. 496 с.
14. Жуковський А. Митрополит Андрей Шептицький і православ'я. *Науковий Збірник Українського Вільного Університету*. Мюнхен. 1992. Т. 15. С. 37-57.
15. Жуковський А. Петро Могила і питання єдності церков. Париж, 1969.

НАПРЯМ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

16. Заборовський Я. Ю. Митрополит Андрей Шептицький. Нарис про життя і служіння народові (1865-1944 рр.). Івано-Франківськ, 1995. 63 с.
17. Королевський К. Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944) / пер. з фр. Я. Кравець. Вид. 2-ге, виправл. Львів: Свічадо, 2016. 512 с.
18. Кравченко О. Велетень зо Святоюрської гори. Торонто, 1963. 156 с.
19. Крупа Л. Спроби митрополита Андрея Шептицького через ідеї екуменізму досягти фізичного та духовного об'єднання України. *Наш голос*. /видає Асоціація Українців Америки/, 2000. Вересень-жовтень, ч.9-10. С.4-5,8.
20. Ленцик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий. Львів: Свічадо, 2004. 608 с.
21. Ленцик В. Ідея церковної єдності у митрополита Шептицького. *Богословія*. Т. XXXV. Кн. 1-4. 1971. С. 172-202.
22. Мариневич М. Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми» / передмова Адріана Сливозького. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 248 с.
23. Сліпий Йосиф. Спомини / ред. Іван Дацько, Марія Горяча, вид. 3-тє, виправлене й доповнене. Львів – Рим: Видавництво УКУ. 632 с. + 40 іл.
24. Смирнов А. Митрополит Андрей Шептицький і православ'я: від екуменізму до національної єдності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Історичні науки». 2017. Вип. 26. С. 40-44.
25. Сурмач О. Екуменічна діяльність УГКЦ в роки німецької окупації Галичини (1941-1944 рр.). *Київська Церква*. Київ-Львів, 2000. №4 (10). С.72-78.
26. Тожецький Р. Митрополит Андрей Шептицький. *Ковчег*: Науковий збірник з церковної історії / ред. Ярослав Грицак. Число 1. Львів: Інститут історичних досліджень Львівського державного університету ім. Ф. Франка, Інститут історії Церкви, 1993. С. 109-121.
27. Шептицький Андрей. Письма-послання (1939-1944 рр.). Львів: Фонд духовного відродження імені Митрополита Андрея Шептицького, 1991. 457 с.
28. Шеремета О. Екуменізм як етична ідея А. Шептицького. *Філософська думка*. 2007. № 1. С. 60-69.
29. *Morality and Reality*. The life and times of Andrei Sheptytskyi / Paul Robert Magocsi, editor with the assistance of Andrii Krawchuk. Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta Edmonton 1989. 486 pp.

ОСВІТНЯ СФЕРА ПІСЛЯ КАРАНТИНУ (алгоритм формування школи та особистості майбутнього)

Гаращук Олена

*начальник відділу комунікацій
та міжнародного співробітництва,
Державної служби якості освіти України*

*Спасіння України у розвитку освіти і наукових знань.
В. Вернадський*

Наразі практично увесь світ, у тому числі й Україна, потерпає від пандемії коронавірусу. Значна частина суспільства у розпачі, велика кількість підприємств не працює. Щоденно зростає кількість безробітних. Наша країна перебуває у стані карантину. На жаль, ніхто не може сказати, як довго він буде продовжуватись. Адже захворюваність і смертність зростають.

А тому людство має шукати не лише вакцину проти цієї хвороби, а й шляхи подолання проблем, зумовлених її пандемією (економічних, соціальних, психологічних тощо). Натепер одним із головних завдань є полегшення негативних наслідків пандемії. І тут важлива роль відводиться освітній сфері. Світовий досвід засвідчує, що в умовах швидко змінюваного світу освіта стає реальною продуктивною силою, оскільки соціально-економічний розвиток суспільства усе більше залежить від знань та освіченості кожного громадянина. Адже освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту населення, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету, формування позитивного іміджу країни, зміцнення її конкурентоспроможності на міжнародній арені, створення умов для самореалізації людини.

Нині сукупний інтелект, знання людей, їх здатність до інноваційної діяльності, до творчості є основним засобом підвищення ефективності економіки, соціального й духовного розвитку суспільства, науково-технічної творчості.

Ситуація, в якій опинилась освітня сфера, зокрема в умовах пандемії, сприяє активізації пошуку шляхів вирішення гострих проблем, що постають як перед освітньою галуззю в цілому, так і перед кожним

закладом освіти. З урахуванням цього останнім часом відчутно змінюється ландшафт повсякденної освітньої сфери, працівники й учні якої перебувають в океані інформації, яку надзвичайно складно систематизувати, перетворити на знання в традиційному розумінні. Виникає потреба у формуванні знань, необхідних не лише для забезпечення соціально-економічного розвитку країни, а й для забезпечення трансформування суспільства з урахуванням соціо-економічних реалій.

Змін, безперечно, потребують усі складові освітньої діяльності. Зупинимося лише на декількох із них. Швидких трансформацій мають зазнати перш за все навчальні програми, які, на наш погляд, мають:

- бути фундаментальними, зорієнтованими на економіку знань з передовими моделями їх реалізації;

- забезпечувати інтеграцію інтересів держави і суспільства, виховувати реальні вимоги часу;

- бути зорієнтованими на Концепцію інноваційного розвитку України, на подолання проблем, притаманних освітній сфері та освітньому середовищу;

- сприяти підготовці конкурентоздатного випускника закладу загальної середньої освіти, інтеграції української освіти в європейські та світові освітні структури за умови збереження й розвитку національних досягнень;

- носити варіативний зміст;

- містити нові педагогічні концепції та ідеї, що передбачають інтеграцію освіти, науки, виробництва в єдиний інноваційний контур.

У відповідності з таким програмним забезпеченням діяльність закладів освіти має бути спрямована на підготовку нової особистості, нового покоління робочої сили. Наразі, як відомо, новою формою інтелектуалізму виступає сама інновація. У цих умовах приведення змісту освіти, її інноваційного розвитку у відповідність із запитами суспільства є на часі. Тим більше, що частка України на світовому ринку наукомісткої продукції складає менше 0,1%, а питома вага обсягу випускних науково-технічних робіт – менше 1% ВВП України. У той же час у школах частина знань, якими оволодівають учні, здобуті людством ще 200-400 років тому.

Водночас варто відмітити, що уже в період карантину багато закладів загальної середньої освіти демонструють свою переорієнтацію із закладу, зорієнтованого на передавання знань, умінь і навичок, на заклад, де відбуваються наступні процеси:

- розвиток здібностей у дітей, необхідних для самовизначення у світі;

- навчання учнів самостійно приймати рішення щодо свого майбутнього, а випускників закладів освіти – бути активними і мобільними на ринку праці;

- формування вміння та бажання дітей вчитися, ціннісного ставлення до власного розвитку та освіти тощо.

У цих умовах освітньому процесу мають бути притаманні:

- гнучкість;

- адаптивність;

- модульність;

- економічна ефективність

- орієнтація на споживача освітніх послуг;

- опора на передові комунікаційні та інформаційні технології.

При цьому мають активно використовуватись інтерактивні (inter - взаємний, act - діяти) методи, що перебувають в режимі бесіди чи діалогу з ким-небудь. Зазначені методи зорієнтовані на широку взаємодію кожного учня не лише з учителем, а й один з одним. При цьому роль учителя різко змінюється. Він перестає бути центральною фігурою в освітньому процесі. Активність же педагога спрямовується на створення умов – ініціатив учнів, за яких останні вчаться:

- критично мислити;

- успішно вирішувати складні проблеми на основі аналізу реальної ситуації та наявної відповідної інформації;

- зважувати альтернативні думки;

- приймати продумані та обґрунтовані рішення;

- брати активну участь у дискусіях;

- спілкуватись з іншими людьми.

Таким чином, кожен учень стає повноправним учасником освітнього процесу. Досягненню цього має сприяти модернізація навчально-матеріальної бази закладу освіти, використання якої дозволяє не лише подолати наявні проблеми, а й сприяти пошуку прогресивних, інноваційних форм і способів здійснення освітньої діяльності, що відповідає вимогам післякарантинного періоду.

Уже нині в онлайн навчанні активно використовуються (як учителями, так і учнями) комп'ютерні засоби, телекомунікаційні мережі, що дозволяють змінювати:

- традиційні способи передачі та сприйняття інформації;

- освітній процес, який необхідно зорієнтувати на особово-орієнтоване навчання, на розвиток духовно-етичної сфери людини.

Все це сприяє тому, що під час навчання ціннісним орієнтиром стає особа учня, його здатність до самостійної діяльності щодо збору, обробки, аналізу інформації та застосування отриманих знань.

Разом із тим, слід зазначити, що жодна, найдосконаліша технологія навчання не забезпечить результативність живого спілкування учня з учителем. Щоправда, як зазначалось вище, вчитель має стати не тим, хто навчає, а тим, хто спонукає учня до отримання нових знань, умінь і навичок. Учитель у посткарантинному періоді має стати не джерелом інформації, а джерелом духовного та інтелектуального імпульсу, що спонукає учнів до активних дій. З цією метою вчитель діючі освітні ландшафти радикально змінює на:

- тренінги;
- онлайніві консультації;
- блоги;
- відео конференції;
- створення цифрових фільмів;
- розробку віртуальних навчальних програм;
- побудову нової інноваційної освіти тощо.

Для досягнення цього сам учитель повинен постійно оволодівати новими технологіями, активно впроваджувати кращі педагогічні системи, що позитивно зарекомендували себе в світі, приміром:

- система М. Монтесорі;
- Вальдорфська педагогіка;
- система В. Давидова, Д. Ельконіна тощо.

Врахування вчителем як вітчизняного досвіду, так і досягнень світової освітньої практики дозволить педагогу спрямувати освітній процес на зацікавленість суспільства у розвитку освіти як одного з найважливіших інститутів формування майбутнього України.

Такими чином, розвиток освіти в умовах післякарантинного етапу має бути пов'язаний з:

- імплементацією в освітній процес закладів освіти сучасних інноваційних технологій;
- інноваційною трансформацією форм і змісту освіти всіх рівнів;
- технологізацією освітньої діяльності у відповідності з сучасними реаліями соціально-економічного розвитку країни;

- забезпеченням домінування в освітній практиці знань-технологій;
- створенням педагогічних новацій та активним їх використанням в освітній діяльності;
- активною участю в «Школи 21 століття» («The 21st century schools. Movement»)³.

Зрозуміло, що українська освіта накопичила багато позитивних традицій, які мають бути використані в практиці у післякарантинний період. Водночас у процесі розбудови національної школи майбутнього слід також активно впроваджувати кращий європейський і загальносвітовий досвід у цьому контексті, що, на наше глибоке переконання, прискорить подолання негативних наслідків нині існуючої пандемії, дозволить зберегти і примножити людський потенціал України.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО ТРАНЗИТУ

Голечек Радім

*аспірант кафедри міжнародної політики
Ужгородського національного університету*

Однією з ключових категорій, які використовуються при дослідженні характеру та динаміки змін, що відбулися всередині 70-х років ХХ століття в поставторитарних країнах Південної Європи і Латинської Америки, а згодом і в державах ЦСЄ, є поняття «транзит» (*англ. transition*) або «перехідний період», під котрим в широкому сенсі мається на увазі етап суспільної еволюції, що охоплює процес переходу від одного якісного стану системи до іншого і розділяє кінцевий стан колишньої системної організації і початковий стан нової якості її організації. Варто відзначити, що дане поняття не має однозначно-

³ La Tefy Schoen, Lance D. Fusarelli Innovation, NCLB, and Fear Factor: The Challenge of Leading 21st Century Schools in an Era of Accountability // Educational Policy. 2008. Vol. 22, p. 181-203.

го визначення, відповідно у сучасній політичній науці існує кілька трактувань. По-перше, транзит можна визначити як перехід від неконсолідованого режиму до консолідованого, який супроводжується високим рівнем соціальної мобільності. По-друге, як зміну політичного режиму, при якій новий режим має істотні відмінні риси. По-третє, як певний гібридний феномен, специфіка якого визначається постійною боротьбою тенденцій старого і нового режимів. По-четверте, як процес соціальних та інституційних перетворень, пов'язаний з просуванням від авторитарних/тоталітарних політичних режимів до демократичних способів правління [1, с.24]. Саме останнє трактування транзиту, а саме – його «демократична» спрямованість, лежить в основі парадигми транзитології як теоретичної субдисципліни і досліджує перехідні політичні процеси в поставторитарних і посттоталітарних суспільствах. При цьому вихідним і провідним поняттям аналізу тут виступає категорія «перехід до демократії» (*англ. transition to democracy*), теоретичні основи якої були закладені Д. Растоу і отримали подальший розвиток в концепціях Г.О'Доннелла, Ф. Шміттсра, А. Пшеворського, Х. Лінца, А. Степана та ін.

Водночас на думку російського політолога М. Хайбулліна, одним з істотних недоліків концепції «переходу до демократії» є те, що вона має однолінійний характер, бо як кінцевий пункт транзиту тут виступає твердження про консолідацію демократії [2, с.25]. Звідси робиться спроба уявити поставторитарні транзити країн Південної Європи і Латинської Америки і транзити в посткомуністичних державах як ланки одного і того ж процесу, який отримав в трактуванні С. Гантінгтона назву «третьої хвилі демократизації» [3].

Не заперечуючи в цілому теоретичну значимість західних транзитологічних моделей і концепцій «переходу до демократії», ми в той же час підкреслюємо умовність гантінгтоновського поняття «третьої хвилі демократизації» щодо транзитних процесів в країнах ЦСЄ, посиляючись при цьому на думку британської дослідниці В.Банс, котра відзначає, що: «Східноєвропейські переходи розгортаються в міжнародній системі, яка сама перебуває в перехідному стані» [2, с.47]. До того ж логіка політичного транзиту посткомуністичних країн, на відміну від країн «другої хвилі», дозволяє говорити про його переважно ендогенний характер.

З нашої точки зору такий підхід є не зовсім коректним, оскільки аналіз змін, що відбулися в посткомуністичних країнах наприкін-

ці ХХ століття, дозволяє виявити їх різновекторний характер і невизначеність подальших перспектив. Більше того, незважаючи на об'єктивно демократичну спрямованість суспільних перетворень у цих державах, можливі й інші результати їх розвитку, наприклад, у вигляді відкритої диктатури і переходу до певного різновиду неототалітаризму. Тому в контексті нашого дослідження ми вживаємо поняття «політичного», а не «демократичного» транзиту. І хоча ми не заперечуємо можливість застосування до зазначених процесів поняття «демократичного транзиту», все ж політичний транзит є, на наш погляд, більш «універсальним» поняттям в контексті перехідних процесів в країнах ЦСЄ та колишнього Радянського Союзу.

Під «політичним транзитом» ми розуміємо процес переходу від тоталітарної/авторитарної системи до нової політичної системи, плановано, демократичного типу. Суть даного процесу, на думку М. Хайбулліна, полягає в створенні необхідних інституційних і правових умов, які б сприяли формуванню нових структур, механізмів і процедур політичної взаємодії та їх втілення в новій політичній системі, що відрізняється від колишньої як у формальному (конституційно-правовому), так і в структурно-функціональному аспектах [4, с.33]. При цьому необхідно підкреслити, що з методологічної точки зору дане визначення політичного транзиту є абстрактною теоретичною конструкцією, яка відображає по суті лише стан «перебудови» і інституційної невизначеності тієї чи іншої соціальної системи, коли її колишні політичні інститути вже фактично втратили свою легітимність, а нові ще знаходяться в зародковій стадії і не отримали чіткого конституційно-юридичного оформлення в конкретному типі політичного режиму. У практичній площині транзит є не що інше, як складова частина політичного процесу в цілому, оскільки останній в широкому сенсі не обмежується перехідними фазами і зміною одних політичних режимів іншими. Політичний процес – це завжди суб'єкт-об'єктна і суб'єкт-суб'єктна взаємодія, що включає в себе різноманітні легітимні форми політичної участі, які передбачають конфлікт, суперництво або співробітництво різних політичних сил по узгодженім «правилам гри» [2, с.27].

Таким чином, у контексті нашого дослідження ми виходимо з розуміння політичних трансформацій як багатовимірного і багатофакторного феномена, який характеризується різними соціально-політичними умовами, що визначають стабільний або нестабіль-

ний характер існуючих або тих, що формуються в процесі трансформації, політико-правових інститутів [5]. М. Хайбуллін стверджує, що цілісність і завершеність трансформаційного процесу в умовах політичного транзиту досягається при наявності трьох взаємопов'язаних компонентів: 1) трансформації політичної еліти; 2) трансформації владних структур; 3) ступеня підтримки нових політичних структур і еліт з боку рядових громадян [2, с.36]. Перший з них передбачає диференціацію і розкол правлячої еліти, яка має монополію на владу, на прихильників колишнього режиму і представників опозиції і подальшу структуризацію їх політичних позицій. Дія другого компонента тісно пов'язана з першим і передбачає легітимацію й інституалізацію позицій конкуруючих сторін за допомогою вироблення політико-правових норм і процедур їх взаємовідносин в рамках нових політичних інститутів і структур. Третій компонент передбачає наявність у суспільстві певних політичних і соціокультурних передумов, що обумовлюють його готовність до сприйняття тих політико-правових і соціальних цінностей і норм, які в західній політології асоціюються з поняттям громадянської культури (*англ. civic culture*).

Список використаної літератури:

1. Ашимбаев М. Политический транзит: от глобального к национальному измерению. Астана: Ел Орда, 2002. 304 с.
2. Банс В. Элементы неопределенности в переходный период // Политические исследования. 1993. №1. С. 44-51.
3. Гантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века. М: Российская политическая энциклопедия, 2003. 368с.
4. Хайбуллин М. Парламентаризм в условиях политического транзита: опыт стран Центральной и Восточной Европы: дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02. Уфа, 2004. 173 с.
5. Конституційне право України: підручник / І.М. Алмашій, М.М. Алмашій, А.В. Белюга, М.М. Палінчак та ін.; вид. 9, перероб. та доп. – Ужгород, Видавничий дім «Гелветика», 2018. - 462 с.

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Голечек Радім

*аспірант кафедри міжнародної політики
Ужгородського національного університету*

Палінчак М.М.

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

Загальновідомим є той факт, що ключову роль у транзитних суспільствах відіграє політичний плюралізм. Політичний плюралізм сприяє підвищенню ефективності народовладдя, залученню в політичну діяльність широких верств населення, легалізує політичну опозицію, створює умови для подолання апатії народу і відчуження його від влади, породжених роками тоталітаризму. Одне з ключових місць в інституційній основі політичного плюралізму займають політичні партії, які виражають політичну волю своїх членів і сприяють вираженню політичної волі громадянського суспільства. Партії є найважливішим елементом політичної системи будь-якої демократичної держави. Без них сьогодні практично неможливе саме здійснення державної влади. Необхідність багатопартійності в демократичних країнах і її специфічні риси зумовлені насамперед тим, що соціальною основою багатопартійності є саме суспільство, що складається з різних соціальних груп із суперечливими інтересами. Крім того, багатопартійність у демократичному суспільстві обумовлена наявністю в ньому конкуруючих угруповань, які борються між собою за вплив у парламентських та інших виборних органах, за те, щоб провести своїх прихильників на виборні посади.

Досліджуючи політичну культуру чеського суспільства, слід підкреслити один важливий момент – спадкоємність її традицій. Протягом перебування Чехословаччини в складі Австро-Угорщини, чехи поступово накопичували досвід політичного плюралізму. Вони створювали групи за інтересами, союзи та політичні партії. Після тимчасової перерви в роки Першої світової війни ця традиція відро-

дилася в епоху буржуазної Чехословацької Республіки, в якій втілилися плюралістичні тенденції попередніх років.

Однак варто відзначити, що австро-угорський бюрократичний абсолютизм дещо обмежував розвиток в Чехословаччині справжнього плюралізму й наклав певний відбиток на політичне життя Чехословаччини в період між двома війнами, сприяв бюрократизації політичних партій і профспілок. Крім того, за правління Габсбургів негативний вплив на плюралістичні тенденції мав націоналізм, який насаджував нетерпимість до неортодоксальних поглядів [1, s.116].

Великий удар по плюралістичним традиціям Чехословаччини нанесли події 1938 роки в Мюнхені, окупація Чехії в 1939-1945 роках і створення маріонеткової держави. У 1945-1948 роках мав місце період розквіту політичного плюралізму. Ліквідований в «сталінські часи», плюралізм віродився в 1960-ті роки і досяг піку свого короткострокового розвитку в період Празької весни. У порівнянні з реформаторським рухом у Польщі Чехословаччина у 1980-х роках здавалася спокійною і стабільною країною. Однак в надрах чехословацького суспільства існували явища, які можна було б визначити як прояви дисидентства. На думку Ю. Щербакової, дисидентський рух у Чехословаччині не відрізнявся високим ступенем організованості і не носив чітко виражений політичний характер. «Хартія-77» не добилася масової підтримки населення і не переросла в широкий соціальний рух, на кшталт польської «Солідарності». Однак вона підготувала ґрунт для майбутніх політичних змін. До 1990 року в Чехословаччині сформувалися ідейно-організаційні передумови для виникнення плюралістичної політичної системи. Опозиція Комуністичної партії Чехословаччини була структурно оформлена і представляла собою мережу груп із широким спектром альтернативних комуністичній ідеології поглядів та інтересів. Швидкі темпи і незворотність політичних змін у Чехословаччині, що послідували за подіями 1989 р. багато в чому пояснюються гуманістично-демократичними традиціями чехословацького суспільства. Свою роль, безсумнівно, зіграв і фактор історичної пам'яті народу [2, с.32].

З самого початку політичної трансформації в Чехословаччині були закладені правові основи функціонування демократичних механізмів реальної багатопартійності. Були прийняті і практично відразу ж впроваджені в суспільну практику відповідні закони, яки-

ми регламентувалися порядок утворення партій і політичних рухів, припинення і заборони їх діяльності, участі у виборах. Були скасовані статті Конституції про провідну роль КПЧ в суспільстві.

Отже, на рубежі ХХ-ХХІ століть політична система Чехії виглядала стабільно і відповідала принципам західноєвропейських парламентських демократій. Політичні партії відіграли позитивну роль у процесі політичного транзиту Чеської Республіки. В останні роки політичний розвиток відбувається стрімко й непередбачувано, що дозволяє окреслити нові тенденції партійно-політичного життя Чеської Республіки. Упродовж 1990-их – на початку 2000-их років сформувалася традиційна для демократичних держав модель двох домінуючих партій – ГДП і ЧСДП з класичною ідеологією. На політичній сцені час від часу з'являлися нові гравці, але політичний пейзаж вони фактично не змінювали. Результати парламентських виборів, починаючи з 2010 року вказують на спонтанність та імпульсивність вибору чехів і спростовують традиційні для них поведінкові моделі. Внаслідок цього, у політичну гру несподівано ввійшли нові актори, які змінили партійну структуру Чеського Парламенту. Такі результати продемонстрували трансформацію електоральних настроїв чехів: від традиційного вибору між «лівими» й «правими» до більш радикальних, протестних і менш прогнозованих уподобань. Наразі можемо з впевненістю стверджувати, що процес стабілізації політичного спектра в Чеській Республіці ще не завершений. Однак, незважаючи на періодичну дестабілізацію, парламентська система в Чеській Республіці є відносно стійкою.

Список використаної літератури:

1. Cabada L. Politický systém České republiky. Historie a současnost / Ladislav Cabada, Karel Vodička. Praha: Portál, 2007. 374 s.
2. Щербакова Ю. Особенности развития парламентаризма в Чешской Республике / Процессы демократизации в Восточной Европе: ожидания и реальность. Отв. ред. Ю.И. Игрицкий. М.: Academia, 2002. 228 с.

ВИЗНАЧАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНІХ СТРАТЕГІЙ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Гжещук Владислав

*аспірант кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Для політиків сучасної Польщі очевидним є те, що стрижневе завдання школи в новій і постійно мінливій реальності полягає у впровадженні ефективної моделі безперервного навчання. Г. Цецьлак аргументовано стверджує: «Одним із найважливіших факторів, що сприяють економічному зростанню та збільшенню зайнятості, є освіта, яка розглядається як процес безперервного навчання» [2, с. 261]. Крім цього, освітня політика в Польщі спрямована головно на те, щоб рівень знань учнів і студентів не відрізнявся від умінь та навичок своїх однолітків у країнах Європейського Союзу. Саме тому в Польських рамках кваліфікації для вищих шкіл та безперервної освіти, прийнятих у 2012 році, акцент покладено на закріплення вмій практичного вирішення проблем, а не на теоретичні питання.

Примітним є наголос на зв'язку між освітою та економікою, у першу чергу, в контексті реалізації стратегії соціально-економічного розвитку ЄС на період до 2020 року «Європа 2020: стратегія розумного, стійкого й всеосяжного зростання» («Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth»). У цьому програмному документі міститься окремий блок під назвою «Молодь у русі», що передбачає підвищення результативності систем освіти внаслідок залучення молоді до ринку праці. Цей аспект реалізовується Європейською комісією на території ЄС, себто на регіональному рівні, а також у національному вимірі безпосередньо країнами-членами ЄС. З-поміж пріоритетних завдань на регіональному рівні виділено посилення інтеграційних процесів із метою формування єдиного освітнього простору, підвищення рівня мобільності студентів, а також загальне реформування систем освіти (фінансування, управління, методичне забезпечення). Натомість завдання в національній площині охоплюють забезпечення необхідного обсягу інвестицій, збільшення результативності та покращення якості освіти завдяки зміні стандартів, розвитку професійних навичок і кваліфікації фа-

хівців, підвищення доступності та відкритості освітніх систем [3]. У цілому, ініціатива «Молодь у русі» створює сприятливі передумови для зміцнення освітньої мобільності: а) розширення доступу до освіти та створення можливостей для участі у міжнародних обмінах для всіх молодих європейців; б) продовження підтримки модернізації європейських систем освіти.

У Польщі, власне, як країні, що динамічно розвивається, окреслилась тенденція формування довгострокових стратегічних програм, що визначають лінію розвитку і модернізації її соціальної сфери. Внаслідок значного відставання Польщі від інших країн ЄС у витратах на освіту та економічний розвиток, у першій декаді XXI ст. надважливим завданням для неї стала модернізація системи освіти, збільшення інвестицій в освіту, а також підвищення якості та ефективності навчального процесу. Усвідомлюючи всю складність поставленої мети, уряд Польщі на чолі з Дональдом Туском активно співпрацював із міжнародними організаціями. Результатом такого співробітництва у 2010 році стала, зокрема, підготовка оновленої версії документа «Стратегія розвитку вищої освіти в Польщі до 2020 року» («Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku»), в якому викладено бачення організаційної координації процесу розробки освітніх галузевих стратегій [4].

До презентації стратегії долучилися «Ernst & Young», одна з найбільших міжнародних компаній, що надає аудиторські, консультаційні, податкові та юридичні послуги, а також Інститут досліджень ринкової економіки – незалежний неурядовий аналітичний та дослідницький центр, заснований 1989 року з ініціативи Яна Шомбурґа та Януша Левандовського. Такий проєкт доцільно розцінювати як приклад нової державної політики Польщі в галузі освіти, коли держава відкриває доступ до співтворення концепції шкільництва позаурядовим суб'єктам. У цьому зв'язку доцільно увиразнити твердження Юліана Аулейтнера: «...Величезне значення мають недержавні освітні організації, які можуть виконувати певні завдання на замовлення Міністерства національної освіти. В освітній політиці повинен застосовуватися принцип субсидіарності: стільки суспільства, наскільки можна, стільки держави, наскільки необхідно» [1, с. 249].

Структурно «Стратегія розвитку вищої освіти в Польщі до 2020 року» складається з трьох основних частин. У першій частині описуються фактори, які можуть впливати на процес здійснення необ-

хідних змін. Йдеться як про внутрішні (сучасний стан та проблеми вищої освіти), так і зовнішні чинники – демографічні, фінансові та юридично-політичні умови. Аналіз поточної ситуації став основою для визначення основних цілей і завдань запропонованої стратегії, а також для перевірки перспектив запровадження конкретних перетворень. Друга частина містить деталізований опис запропонованої стратегії з опертям на визначальні цілі вищої освіти:

- а) збільшення різноманітності навчальних закладів і програм;
- б) більша відкритість університетів до їхнього соціально-економічного середовища;
- в) підвищення мобільності академічного персоналу та студентів;
- г) зміцнення механізмів конкуренції між університетами;
- г) покращення показників ефективності використання університетських ресурсів;
- д) підвищення прозорості функціонування навчальних закладів.

Усі ці аспекти спрямовані на те, щоб пропозиція вищого навчального закладу була максимально пристосована до потреб ринку праці, а також до диверсифікованих освітніх прагнень осіб, які закінчують понадгімназійні школи і налаштовані перейти на наступні ступені навчання. У цьому зв'язку в документі пропонується відмовитися від усталених напрямів навчання та замінити їх дипломними програмами, які будуть самостійно розроблятися університетами. Таким чином послаблюється роль держави в освітній політиці. Однак, високу якість знань повинна забезпечити посилена система акредитації програм та закладів, пов'язана з системою оцінки наукових досліджень. Залежно від типу дипломних програм та співвідношення між дослідницькою та дидактичною діяльністю, пропонується виділити наступні типи навчальних осередків: академічні коледжі, професійно-технічні та академічні університети, а також науково-дослідні університети.

Відкритість університету до соціально-економічного середовища покликана забезпечувати постійну адаптацію освітніх програм до потреб ринку праці, а також передачу знань та інновацій між університетами та підприємствами. Важливим елементом постають пропозиції щодо дій, спрямованих на підвищення мобільності академічного персоналу та студентів. Адже відсутність цієї складової

призводить до звикання до існуючих рішень. Мобільність працівників освіти необхідна для стимулювання творчості та створення конкурентоспроможних команд.

Підтримка інтернаціоналізації діяльності польських університетів повинна була стати головним завданням Національного агентства академічного обміну. До речі, такий інститут розпочав свою роботу 1 жовтня 2017 року. У цілому, презентований у 2010 році проєкт значно посилює ефективність використання університетських ресурсів для фінансування вищої освіти, у тому числі шляхом вдосконалення стратегічного управління та раціоналізації державної системи вищої освіти. Університети, у рамках свого бюджету, повинні отримати право формувати власні системи виплати заробітної плати. При цьому в державних навчальних закладах передбачено розподіл функцій управління між опікунською радою, ректорською колегією, академічним сенатом, радою працівників та студентським самоврядуванням. Опікунська рада, згідно з проєктом, складається з представника міністра і обраних університетом представників, місцевих органів влади та організацій, що представляють інтереси підприємців. Її завдання охоплюють надання статуту університету, призначення та звільнення членів ректорської колегії.

Передумови та підстави для реалізації запланованих змін розглянуті в третій частині «Стратегії розвитку вищої освіти в Польщі до 2020 року», зокрема, графік заходів, необхідна правова база, фінансовий план, а також аналіз адекватності запропонованих заходів стосовно сформульованих стратегічних цілей. Їхнє виконання вимагало глибоких змін у положеннях чинного Закону про вищу освіту від 2005 року [5]. Нове прочитання повинно було не тільки ввести до польського правопорядку принципи, викладені в проєкті, але й привести Закон до повної відповідності польського законодавства директивам органів Європейського Союзу. Однак, цьому проєкту не судилося стати домінуючим у формуванні відповідної повістки дня стосовно реформи вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Auleytner J. *Polityka społeczna – zagrożenia i szanse. Polityka społeczna: stan i perspektywy*; [red.: J. Auleytner]. Warszawa: WSP TWP, 1995. S. 239–252.
2. Cieślak H. *Zamierzenia państwa w zakresie edukacji zawodowej w korelacji z rynkiem pracy. Edukacja, Tradycje, Rzeczywistość, Przyszłość. Materiały pokongresowe*

- we I Zachodniopomorskiego Kongresu Edukacyjnego*; [red. Cz. Plewka]. Szczecin: Oficyna Wydawnicza CD i DN w Szczecinie, 2005. S. 261–270.
3. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
 4. Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku – drugi wariant [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nauka.gov.pl/g2/orygin al/2013_05/59579f9e6efaec82014d6d5be081ca23.pdf
 5. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym. *Dziennik Ustaw. 2005. Nr 164. Poz. 1365. 215 s.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20051641365>

ВРАЗЛИВІСТЬ ДЕМОКРАТІЇ В ХХІ СТОЛІТТІ: ПІД НАТИСКОМ ПОПУЛІСТІВ

Зубро Т.П.

*старший викладач кафедри
міжнародних політичних відносин
Економічного університету в Братиславі*

В останні десятиліття з'являється багато публікацій, в яких автори стверджують, що демократія як політична система знаходиться під загрозою. У багатьох країнах світу спостерігаються тенденції, які свідчать про порушення демократичних процедур і правил. Freedom House у своєму звіті за 2019 рік вказує на те, що вже 14 років поспіль показники Глобального індексу свободи погіршуються. У 2018 році ситуація з політичними правами та громадянськими свободами погіршилась у 64 країнах та покращилась лише у 37 країнах [5, 2020].

Згідно з публікаціями деяких авторів (Р. Інглехарт, П. Норріс, С. Левицький, Я. Мунк, Ч. Вельзель, Р. Дж. Далтон та інші) сумніви щодо стійкості демократії стосуються не лише країн, які почали будувати демократичні політичні системи наприкінці ХХ століття (наприклад, пострадянські держави), але й країн, які мають давні усталені традиції та досвід демократичного політичного розвитку. Автори висувують гіпотезу, що навіть у таких країнах ліберальна демократія є під загрозою.

Я. Мунк і Р.С. Фоа у своїх статтях пропонують поглянути на матеріальний аспект демократичної гегемонії. На їхню думку, ліберальна демократія стала привабливою для багатьох не стільки завдяки нормам та цінностям, скільки супутнім економічним та геополітичним успіхам [4, 2018]. Як пишуть автори, соціально-демократичні ідеали відігравали певну роль у переході від авторитарних режимів до демократичних, але не менш важливим було швидке економічне зростання Західної Європи у 50-60-х роках ХХ століття. І якщо подивитися на кризу демократії саме з цієї точки зору, то ситуація виглядає набагато складнішою. Зважаючи на те, що життя населення в ліберальних демократіях покращуються все повільніше, спостерігається помітне пожвавлення популізму, який дискредитує ліберальні демократичні системи. Все більше громадян починають із байдужістю ставитися до того, чи їх держава є демократичною [4, 2018]. Тож однією з найбільших проблем нинішніх політичних систем є популізм.

Політики, політичні партії та рухи, які можна означити як популістське, звертаються безпосередньо до народу і позиціонують себе як єдиних реальних прихильників звичайних людей, захисників перед політичною елітою та економічними групами. Тобто однією з головних ознак популізму є підкреслення різниці між «народом» та «елітою», причому еліта характеризується популістами як принципово корумпована. Другою ознакою є те, що вони у своїй риторичі намагаються відділяти себе від еліти, говорячи про те, що еліта не в змозі визначати і вирішувати проблеми звичайних людей. У принципі, популісти сприймають і політичну еліту як єдине ціле, а це означає, що всі політики однакові – корумповані і зіпсовані, і їх потрібно замінити на непрофесійних політиків, які зможуть змінити деформовану політичну систему.

Популізм як явище в міжнародному експертному середовищі вважають авторитарним знаком і одним з демократичних дефіцитів політичної системи. З поняттям популіст часто пов'язують маніпуляцію та неправдиві обіцянки. У принципі мова йде про широкий спектр прийомів маніпуляції, які з одного боку повинні створювати враження логічних конструкцій, а з іншого - працювати з емоціями, особливо зі страхом. Лідери-популісти намагаються уникати раціональних та відкритих дискусій на основі аргументів. Вони нібито спираються на громадську думку, говорять про розуміння загаль-

них проблем населення, а якщо отримають владу, то обіцяють виконати всі бажання людей, вирішити всі соціальні проблеми, але не говорять про те, яким способом це зроблять.

Популізм часто асоціюється з ультрарадикальними політичними поглядами. Існують як праві, так і ліві популісти, але останніми роками вплив правих рухів зростає, а кількість виборців у багатьох європейських країнах, які готові за них голосувати лише збільшується. Дослідження вказують, що серед європейських виборців більш ніж втричі зріс рівень підтримки популістських політичних партій. Наприклад, за підсумками парламентських виборів у 1998 році такі політичні сили підтримували 7% виборців сукупно в 31 країні Європи [2, 2020]. А в 2018 р. за них проголосували вже понад 25% європейців. Тобто кожен четвертий голос у цих країнах (на останніх виборах в національні парламенти) був відданий за популістів.

Елементи популізму певною мірою присутні у всіх політиків. Але популісти часто роблять акценти на людських емоціях та почуттях, особливо маніпулюють із почуттям страху, з яким пов'язане прагнення до порядку та справедливості, а це можливо досягти швидко та за допомогою силових методів. Тому для популістів характерні авторитарні тенденції, пошук зовнішнього ворога, перевага особистої влади у вирішенні проблем суспільства. Реалізувати це, на думку прихильників популізму, може лише сильний і харизматичний лідер, який нібито відображає волю народу. Найбільшою небезпекою в останні десятиліття є те, що навіть лідери традиційних світових демократій все частіше готові порушувати інституційні гарантії та нехтувати правами критиків та меншин у здійсненні своїх популістських програм [5, 2020].

Слід підкреслити, що популісти віддають перевагу прямим формам мажоритарної демократії, вираженню думок людей шляхом опитування, референдумів та плебісцитів, а не інституційному контролю та системі стримувань та противаг у поділї державної влади, захисту прав меншин, закладених у представницьких демократіях [3, 2016].

Ризик популізму полягає ще і в тому, що популісти та популістські партії спотворюють реальність, витісняють системні партії, поляризують суспільство, і це призводить до хаосу, оскільки часто вони не можуть виконати те, що пообіцяли. Негативні наслідки їхніх

дій можуть відобразитися і на економічному рівні розвитку суспільства. Популісти з ультраправих партій у виборах отримали місця в парламентах Франції, Італії, Нідерландів, Австрії та Німеччини. Деякі політичні групи, які можна охарактеризувати як популістські, збільшили свою присутність у Європарламенті [1, 2019]. Часто популісти отримують владу у тих суспільствах, які перебувають у процесі демократизації. Розчарування громадян щодо слабких або неуспішних результатів у процесі соціальних, економічних чи політичних реформ призводить до пошуку виходу, і його найчастіше пропонують популісти. Популістські політичні партії виграють на фоні суспільного невдоволення, яке пов'язане з негативними наслідками економічної та політичної трансформації. Це стосується також країн Центральної та Східної Європи, які вступили до Європейського Союзу. Для деяких із них характерний не лише підйом популізму, але й відмова від лібералізму та відкритого суспільства.

У зв'язку з цими явищами деякі автори пишуть про існування реальної небезпеки того, що Центральна Європа почне повертатися до моделі суспільства закритого типу. Зокрема, характеризуючи стан демократії в країнах Центральної Європи, Рупнік вказує на тенденції, які викликають занепокоєння та відроджують розділ Європи по лінії схід – захід, що призводить до поляризації у самому Європейському Союзі [6, 2018.]. Автор пише про країни Центральної Європи, зокрема Угорщину та Польщу, в яких політичні сили, які прийшли до влади протягом останніх кількох років, ставлять під сумнів ліберальну модель розвитку країни. Рупнік аналізує три основні аспекти: верховенство права, використання націоналізму та «культурні війни». Він наголошує, що авторитарний поворот пов'язаний зі зміною законодавства, метою якого є посилення однієї з гілок влади за рахунок послаблення інших, обмеження незалежність ЗМІ, інститутів громадянського суспільства та опозиції, академічно-го середовища [6, 2018.].

Законодавчі зміни загрожують не тільки верховенству закону, але й функціонуванню демократичної системи. Прийняті закони перешкоджають діяльності громадських організацій, чинять тиск на незалежних журналістів і обмежують функціонування ЗМІ, які критикують владу. У країнах Вишеградської групи з'являється все більше політичних суб'єктів, які ставлять під сумнів інституційну траєкторію європейської інтеграції та спільну політику ЄС щодо

міграції. Жорстка критика міграційної політики Європейського Союзу є однією з головних тем, яку популістські політичні партії використовують у своїй риторичі, як в країнах Східної Європи, так у західних демократіях.

Тож можливо констатувати, що однією з головних тенденцій, які деформують сучасні політичні системи і ставлять під загрозу майбутнє демократії, є прихід до влади популістів. Їх способи управління спотворюють ідею демократичного врядування і призводять до повороту в бік авторитаризму.

Список використаної літератури:

1. Радіо свобода, 2019. Брюссельський блог. Популісти в новому Європарламенті будуть більш гамірними, але не зможуть блокувати рішення. [online]. 2019. [25.04.2020] Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29965775.html>
2. НВ, Сім рекордів. The Guardian оприлюднила масштабне дослідження про підйом популістів в Європі. // Nv.ua [25.04.2020] Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/world/countries/sim-rekordiv-populizmu-the-guardian-oprijudnila-masshtabne-doslidzhennja-pro-pidjom-populistiv-v-jevropi-2508629.html>
3. Inglehart, R. F., Norris, P. 2016. Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash In. *HKS Working Paper* No. RWP16-026. [online]. July 29, 2016. [25.04.2020] Режим доступу: <https://ssrn.com/abstract=2818659>
4. Mounk, Y., Foa, R.S. 2018. The End of the Democratic Century: Autocracy's Global Ascendance. In. *Foreign Affairs*. [online]. 2018. Vol. 97. № 3. [25.04.2020] Режим доступу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2018-04-16/end-democratic-century>
5. Repucci, S. 2020 A Leaderless Struggle for Democracy. In. *Freedom House*. [online]. 2020. [25.04.2020] Режим доступу: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2020/leaderless-struggle-democracy>
6. Rupnik, J. 2018. Explaining Eastern Europe: The Crisis of Liberalism. In. *Journal of Democracy*. [online]. 2018. vol. 29, no. 3. [25.04.2020] Режим доступу: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/explaining-eastern-europe-the-crisis-of-liberalism/>

НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Кальницька М.А.

*доктор економічних наук,
доцент кафедри міжнародної політики
Ужгородського національного університету*

Передумовою стабільного розвитку держави як соціально-економічної системи є ефективність її соціальної політики, яка сприяє нагромадженню та реалізації інтелектуально-кадрового потенціалу, зростанню продуктивності праці та забезпечення стабільності національної економіки. Але прискорення економічного розвитку України стримується через відсутність інституційних засобів та реальних можливостей для реформування соціальної сфери. Системна трансформація соціально-економічних відносин є важливим елементом у досягненні Україною Цілей Сталого Розвитку [1], що покликана забезпечити інтеграцію економічного зростання та соціального розвитку. На базі цього передбачено визначення цільових орієнтирів та стратегічних завдань побудови глобального соціального партнерства. Водночас, різниця у розвитку системи соціального захисту населення між Україною та країнами Європейського Союзу зростає. Наприклад, в Україні здійснюється оподаткування доходів громадян, менших від прожиткового мінімуму, а розрахований за чинною методикою [3] реальний рівень прожиткового мінімуму у 1,5-2,2 рази перевищує офіційно оприлюднений нормативний показник. Відсутність інституційних гарантій для працюючих громадян щодо забезпечення їх основних соціальних потреб є однією з причин трудової міграції українців, а відтак і прояву демографічної кризи в країні. Поглиблює негативні тенденції і практичне запровадження так званих «паралельних соціальних квазістандартів» [4]. До прикладу, Податковим кодексом України замість неоподаткованого мінімуму передбачено «соціальну податкову пільгу» у розмірі 50% мінімальної заробітної плати, хоча реальне застосування цієї норми неможливе через додаткові правові обмеження [5]. Водночас, в Україні посилюються проблеми відтворення ринку праці [4], зростає диспропорція між попитом та пропозицією на робочу силу за

професіями, збільшується кількість тіньового та неформально зайнятого населення, має місце поширення таких джерел неформальних доходів, як власний незареєстрований бізнес (21,1%) та необлікована заробітна плата (28,9%) [6]. Головною причиною цієї системної вади соціальної сфери України виступають інфляційні процеси.

Наступною системною вадою функціонування соціальної сфери України є складна демографічна ситуація пов'язана зі спадом народжуваності, що може призвести до ситуації на рівні 2000-х років [7]. Збільшуються також і обсяги зовнішньої трудової міграції населення України, зокрема кваліфікованих фахівців і молоді та посилення тенденції переходу тимчасової трудової чи навчальної міграції у постійну форму. Наслідком цього можуть стати зменшення чисельності працездатного населення та погіршення інтелектуально-кадрового потенціалу країни, втрата кваліфікованих професійних кадрів [8]. Розуміння механізмів протидії негативному впливу соціально-економічних ризиків є необхідним для прийняття обґрунтованих стратегічних рішень у процесах конвергенції соціальної системи України в умовах євроінтеграції [2].

Цільовим пріоритетом для подолання багатьох вад може стати усунення дисбалансів та диспропорцій функціонування та розвитку ринку праці та зайнятості населення. Особливу увагу треба звернути на ринок праці на регіональному та місцевому рівні, оскільки відсутня достатня кількість пропозицій.

Наступним цільовим пріоритетом є урегулювання умов та контроль міграційних, передусім трудових процесів. Через зовнішню трудову міграцію наша держава втрачає висококваліфіковані кадри, створюються ризики адекватного функціонування інституту сім'ї. Натомість, органи влади не тільки не протидіють цьому, а й навіть не ведуть належного обліку та спостереження. Отже, слід створювати системи стимулів для того, щоб в Україні залишався кадровий потенціал та впроваджувати моніторинг даних процесів.

Інституційне регулювання параметрів розвитку соціальної сфери в Україні є недостатнім і не забезпечує вирішення критичних проблем демографічної кризи, трудової еміграції, подолання бідності, а отже, не може вважатись таким, що здатне забезпечити всеохоплююче та стає соціально-економічне зростання держави.

Отже, пріоритетними напрямками трансформації соціальної інфраструктури економіки України мають стати:

1. Демографія – вдосконалення профілактичних заходів і лікувально-діагностичної допомоги; забезпечення молодих сімей достойними житловими умовами за рахунок надання їм безоплатних субсидій і зниження кредитної ставки залежно від кількості дітей в сім'ї; підвищення безпеки дорожнього руху; пропаганда сімейних цінностей та сімейних форм виховання.
2. Охорона здоров'я – підвищення ефективності профілактики, діагностики та лікування соціально значущих захворювань, таких як діабет, туберкульоз та інші; вдосконалення медичної допомоги населенню, яке проживає в регіонах; оснащення лікувальних закладів сучасним медичним обладнанням; створення спеціалізованих високотехнологічних медичних центрів на основі приватно-державного партнерства; створення ефективного механізму державного регулювання системи забезпечення медикаментами; вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації медичних кадрів; розвиток фізичної культури, спорту тощо.
3. Дошкільна освіта – на законодавчому рівні стимулювання підприємницьких структур до будівництва відомчих та приватних дошкільних закладів; повернення будівель дитячих садків, переданих раніше в оренду різноманітним організаціям для профільного використання.
4. Зайнятість населення – здійснення щорічного моніторингу стану ринку праці; розробка регіонального замовлення на підготовку кадрів на середньострокову та довгострокову перспективу; розширення цільової контрактної підготовки та перепідготовки спеціалістів за партнерськими договорами з роботодавцями; проведення регулярного моніторингу становища на ринку праці випускників середніх, спеціальних і вищих навчальних закладів; розвиток малого підприємництва та стимулювання населення на розвиток власної справи шляхом надання пільгових кредитів; надання державою безкоштовних консультативних послуг та часткового виділення коштів чи премій щодо запровадження стартапів, а також розробки та реалізації бізнес-планів.

Соціальна безпека держави – це її спроможність гарантувати громадянам безпечне та гідне життя, стабільність шляхом мінімізації, попередження та подолання впливу соціальних ризиків та

загроз, що сприяє збереженню та розвитку людського потенціалу, створює умови гідного життя сучасному та майбутньому поколінням. Соціальна безпека людини – це досягнення такого стану в державі й суспільстві, який дозволяє людині відчувати себе соціально захищеною, благополучною, здоровою, впевненою у собі, своєму майбутньому, а також мати надійні гарантії та перспективи для життя, життєзабезпечення, відтворення та розвитку.

Список використаної літератури:

1. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Цілі Сталого розвитку: Україна. Національна доповідь 2017. URL: https://SDGs_NationalReportUA_Web.pdf.
2. Іляш О.І., Васильцев Т.Г. Стратегія та засоби конвергенції системи соціальної безперспективної України та ЄС у процесі європейської інтеграції. Аналітична записка. URL: http://lv.niss.gov.ua/content/статті_ /файли/AZ_Social_2018-1362c.pdf.
3. Міністерство соціальної політики України. Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму: Наказ № 178/147/31. URL: <https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0281-17>.
4. Мокій А.І., Дацько О.І. Механізми посилення економічної безпеки громадян України в умовах соціально-політичної кризи та зовнішніх викликів. Аналітична записка. 2018. URL: [http://lv.niss.gov.ua /public/File/1/AZ_Mokiy_Datsko_2018\(1\).pdf](http://lv.niss.gov.ua /public/File/1/AZ_Mokiy_Datsko_2018(1).pdf).
5. Верховна Рада України. Податковий кодекс України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/ main.cgi?nreg=2755-17>.
6. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави. Економічні горизонти. 2018. Т. 2. С. 76-86.
7. Заблодська І.В., Носкова А.С., Татарченко О.М., Завойських Ю.А. Агрегований план соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади: практичний аспект. Економіка та право. 2019. Вип. 53. С. 103-114.
8. Рижих В., Морозова Н. Особливості структури зайнятості та проблеми якості трудового потенціалу на вітчизняному ринку праці: аспекти державного регулювання. Державне управління. 2018. Т. 3. С. 38-39.

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ УКРАЇНИ

Казакова Л.О.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Постановка проблеми. Аналіз проблем транскордонного співробітництва та участі в такому співробітництві України сьогодні набуває особливої актуальності в контексті її європейської інтеграції. Вивчення нових можливостей основних форм такої співпраці є однією з ланок реалізації євроінтеграційних прагнень України.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженням проблем здійснення транскордонного співробітництва займалася плеяда вчених, зокрема А. Балян, П. Беленький, О. Братула, В. Будкін, Є. Васильєва, О. Вишнякова, Ю. Волошина, Ф. Ващук, М. Ващук, І. Галіахметова, І. Демченко, І. Жилінкова, О. Задорожня, Р. Дацків, М. Долішній, І. Ілько, Я. Лазур, Є. Кіш, М. Козоріз, С. Кулина, Ю. Макогон, В. Мікловда, Н. Мікула, С. Мітряєва, А. Мокій, В. Пила, С. Папаяні, М. Петришина, А. Стрижакова, І. Студенніков, Л. Супруненко, О.Урбан, Р. Федан, О. Циклаурі, Ю. Чистякова та інші. При цьому, конкретизації проблем діяльності саме Європейських об'єднань транскордонного співробітництва (далі – ЄОТС) у вітчизняній доктрині присвячено не так багато досліджень. Однак, сьогодні, у контексті декларування на конституційному рівні європейського вектору України, приділення додаткової уваги до ролі такої форми транскордонної співпраці як ЄОТС є актуальним.

Виклад основного матеріалу. Основними інституціями у системі транскордонного співробітництва в Європейському Союзі (далі – ЄС) на сьогодні залишаються єврорегіони. Водночас, на теренах ЄС впроваджуються практично і функціонують такі транскордонні утворення, як Європейські об'єднання територіального співробітництва (European Grouping of Territorial Cooperation (ЄУТС - EGTC)) та інші [3, с.3]. Їх діяльність була започаткована в 2006 році, коли Європейським Парламентом та Радою для співпраці між державами-членами ЄС у рамках європейського територіального співробіт-

ництва було прийнято Регламент № 1082/2006 від 5 липня 2006 року (англ. Regulation (EC) № 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC), яким вперше передбачено діяльність Європейських угруповань територіального співробітництва. Так, новорегламентованому Європейському угрупованню (об'єднанню) територіального співробітництва законом було надано статус юридичної особи та віднесено до завдань допомоги та стимулювання територіального співробітництва з метою посилення економічної та соціальної злагодженості дій. Основою компетенції кожного члена даного об'єднання стало його національне законодавство [6, с.17]. Регламент також визначив ЄОТС як інструмент співпраці, що має сприяти транскордонному, транснаціональному та/або міжрегіональному співробітництву між державами-членами Європейського Союзу для зміцнення економічної та соціальної єдності [10].

Протягом перших років було зареєстровано 17 об'єднань (зокрема Франція та Бельгія в 2008 році створили ЄОТС «Lille-Kortrijk-Tournai», Угорщина та Хорватія в 2015 році заснували ЄОТС «Mura Region»), а на початку 2017 року їх нараховувалось вже 65, п'ять з яких було створено у 2016 році. Кількість створених ЄОТС у 2016 році була дещо нижчою, порівняно з попередніми роками (по 11 у 2011 та 2013 роках, 9 у 2015). Загалом, країни, що стали членами ЄС після останнього розширення, активно використовують ЄОТС для вирішення соціально-економічних проблем їх територій за рахунок розширених можливостей участі у проектах та програмах ЄС [3]. Фінансуються вони частково членськими внесками, а частково дофінансуванням ЄС [7]. За даними Єврокомісії Регіонів, у кінці 2017 року вже налічувалося 68 ЄУТС із загальною кількістю учасників 829 осіб [11].

Україна отримала правову підставу брати участь у співробітництві у формі ЄОТС на підставі Регламенту № 1082/2006 від 5 липня 2006 року, відповідно до якого «країни, які не є членами Європейського Союзу не повинні виключатися з процесу втілення механізму зі створення ЄОТС, якщо це не суперечить законодавству країни, або закріплено в міжнародних договорах між державами-членами ЄС і цією державою». Неодноразово експерти Комітету Регіонів зазначали, що використання механізму ЄОТС на зовнішньому кордоні Європейського Союзу є дуже корисним як для обміну досвідом між тери-

торіальними органами влади держав Європейського Союзу і держав з іншого боку кордону, так і для можливого ефективного механізму сприяння реалізації політики сусідства. У висновку Комітету регіонів «Місцеве та регіональне управління в Україні та розвиток співробітництва між Україною та Європейським Союзом» було зазначено, що ЄОТС має відігравати значну роль у таких сферах, як охорона здоров'я, громадський транспорт, створення національних структур для туризму та ін. Цей інструмент буде сприяти втіленню стратегій партнерства між державним і приватним секторами. Комітет Регіонів закликав також у своєму зверненні компетентні національні органи України та сусідні держави-члени ЄС ужити відповідних заходів щодо адаптації відповідних законодавчих норм, які б дозволили українським партнерам брати участь у майбутніх ЄОТС [1, с.75].

В умовах євроінтеграційних процесів, які набули нового змісту після ратифікації Україною 16 вересня 2014 року та набрання чинності 1 вересня 2017 року Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, у главі 27 та 28 (ст. 446-452) було окреслено основні напрями транскордонної співпраці, зокрема багаторівневе управління та партнерство, з особливим наголосом на розвитку відсталих територій та на територіальному співробітництві [8].

На законодавчому рівні в Україні ЄОТС як правова форма транскордонного співробітництва була деталізована змінами до Закону України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року, внесеними в вересні 2018 року. Так, за законодавством України європейське об'єднання територіального співробітництва – це об'єднання суб'єктів транскордонного співробітництва України та відповідних суб'єктів сусідніх держав-членів Європейського Союзу зі статусом юридичної особи відповідно до національного законодавства держави-члена Європейського Союзу, на території якої є його місцезнаходження [5]. Отже, значення такого кроку для збільшення співпраці України та країн ЄС важко переоцінити, оскільки саме цей крок дав поштовх до початку конструктивної співпраці прикордонних місцевих громад для вирішення спільних проблем.

Флагманом у цьому напрямку серед областей нашої держави стала Закарпатська область, за участю громад якої 26 жовтня 2015 року рішеннями Закарпатської обласної ради України та Загальних

зборів Саболч-Сатмар-Березької області та місцевим самоврядуванням міста Кішварда (Угорщина) було створено Європейське об'єднання територіального співробітництва з обмеженою відповідальністю ТИСА. Дане ЄОТС створене на території близько 20 тис. км² (5 936 км² в Угорщині та 12 777 км² в Україні) з населенням близько 2 млн. осіб (1 258 млн. в Україні та 0,577 млн. в Угорщині). Штаб-квартира об'єднання знаходиться в місті Кішварда, офіс об'єднання також знаходиться і в Ужгороді. Бюджет ЄОТС становить €40 тис., і його діяльність керується законодавством Угорщини. Структурно ЄОТС ТИСА складається з Генеральної асамблеї, що є головним органом, який приймає рішення, а також Наглядової ради [3]. Як зазначає фахівчиня в цій сфері, професорка Є. Кіш: «Ідея створення ЄОТС ТИСА полягала у тому, щоби започаткувати оптимальну та ефективну модель співпраці між Україною та Угорщиною (ЄС), яка б допомогла активізувати та піднести розвиток регіонів на основі загальноєвропейських стандартів» [4, с. 143].

Першим завданням ЄОТС ТИСА стала підготовка проекту по будівництву в області сміттєпереробного заводу. Другий проект подано до ЄС за сприяння та активної підтримки Міністерського комісаріату з питань Стратегії ЄС для Дунайського регіону Міністерства зовнішньої економіки і закордонних справ Угорщини, на виконання рекомендацій Доповіді Консультативної місії ЄС з вирішення проблем Солотвинського солерудника. Ще один проект стосується розвитку туризму прикордонних регіонів. Також Об'єднання отримало грант для проведення міжнародних конференцій на тему: «Сприяння європейській та євроатлантичній інтеграції України на прикладі Закарпаття», які відбулися 22 березня в угорському місті Кішварда і 25 травня в Ужгороді (2018 р.). Участь у заходах взяли представники Комітету регіонів ЄС, Європарламенту, уряду Угорщини [9, с. 119]. У 2018 році ЄОТС ТИСА стало стороною проекту ZeroWaste «Співпраця в галузі управління відходами Тиса», яке передбачає будівництво полігону твердих побутових відходів та сміттєсортувального заводу в с. Яноші Берегівського району (загальна сума 5 млн.євро), а також проекту «Екологічна оцінка можливостей відновлення природних ресурсів у Солотвино з метою запобігання подальшому забрудненню басейну Верхньої Тиси через підготовку комплексної системи моніторингу РЕВІТАЛ 1» (загальна сума близько 1 млн.євро) мають особливу вагу для Закарпаття [2].

ЄС приділяє значну увагу ЄОТС ТИСА за участю української сторони і зазначає його важливість, оскільки це перше таке об'єднання, створене з країною, яка не є членом ЄС. Зокрема, висновки міжнародної конференції, проведеної 20 вересня 2019 року в рамках діяльності ЄОТС ТИСА свідчать про позитивний вплив такої форми співпраці територіальних громад Закарпатської області України та Угорщини.

Висновки. Досліджуючи питання ролі Європейського об'єднання територіального співробітництва в країнах Європейського Союзу та в Україні можна констатувати безперечний позитивний вплив такого правового утворення на розвиток транскордонного співробітництва прикордонних територій та необхідність подальшого удосконалення державної політики в цій сфері.

Список використаної літератури:

1. Гусь А.В., Фетько Ю.І. Європейське об'єднання територіального співробітництва як інституційна форма розвитку транскордонного співробітництва України – ЄС. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 6, т.1. С. 72 – 77.
2. ЄОТС ТИСА починає реалізацію низки інвестиційних проєктів на Закарпатті. *Закарпаття онлайн*. URL.: <https://zakarpattya.net.ua/News/191192-IEOTS-TY-SA-pochynaie-realizatsiiu-nyzky-investytsiinykh-proektiv-na-Zakarpatti-FOTO>. (дата звернення: 12.03.2020).
3. Калат Я.Я., Демедюк О.П. Імплементация європейського досвіду функціонування інституціоналізованих структур транскордонного співробітництва в Україні: проблеми та перспективи (довідна записка). *ДУ Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України*: вебсайт. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/e20170401.pdf>. (дата звернення: 11.03.2020).
4. Кіш Є.Б. Європейське територіальне співробітництво регіонів України та ЄС. *Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації: Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій*. 2019. № 2. 376 с.
5. Про транскордонне співробітництво. Закон України від 24 червня 2004 року N 1861-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>. (дата звернення: 11.03.2020).
6. Реферативний огляд європейського права. *Науково-практичне видання Інституту законодавства Верховної Ради України* за заг. ред. В.О. Зайчука. Київ. 2006. № 3. 60 с.
7. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь. *ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН*

України: вебсайт. URL.: <http://ird.gov.ua/irdp/p20170401.pdf> (дата звернення: 11.03.2020).

8. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами від 27 червня 2014 року. URL.: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011
9. Чучка І.М. Єврорегіональне транскордонне співробітництво у Закарпатті: досвід та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. № 21, ч. 2. С. 116-120.
10. Regulation (EC) no 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1082&from=EN>. (дата звернення: 11.03.2020).
11. Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the Committee of the regions. *European Committee of the Regions: Official Website*. URL.: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SWD:2018:0395:FIN:EN:PDF>. (дата звернення: 11.03.2020).

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ЕТАПИ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ

Комарницький В.В.

*аспірант кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Сучасний стан системи місцевого самоврядування у світі свідчить про еволюційних шлях її розвитку. У процесі зародження і становлення змінювалися такі обставини, як зрілість суспільства, розвиток політичних інститутів, геополітичні чинники, а головне – визнання природних прав людини та вплив цього фактору на рівень свободи у різних її проявах. Унормування можливості втілити у державному механізмові принципи свободи і рівності стало чи не найважливішим кроком до побудови дієвого інституту місцевого самоврядування.

Формування традицій самоврядності в Україні зумовили й особливості умов державотворення, і чинники зовнішнього впливу. Йдеться про те, що у створенні засад місцевого самоврядування

Україна доволі рідко хронологічно співпадала зі світовими, зокрема, європейськими тенденціями. Вітчизняні політологи пропонують кілька підходів до періодизації формування самоврядних громад. Так, історичну модель пропонує професор І. Грицяк, який наголошує, що процеси європеїзації, русифікації та українізації у вітчизняному місцевому самоврядуванні хоча й розпочиналися на різних територіях сучасної України і в різний час, однак відбувалися досить довго і навіть паралельно один одному [1, с. 58]. Дослідник виділив у вказаному процесі чотири періоди:

- перший період – зародження, становлення й розвиток вітчизняних форм місцевого самоврядування, в основі яких були рід та суверенна громада, своїми хронологічними рамками сягав часу зародження й утворення держави східнослов'янських племен на українських землях і аж до середини XIV ст.;
- другий період, або період європеїзації, який характеризувався поєднанням місцевих форм самоврядування з елементами західноєвропейської організації самоврядування (зокрема, німецького міста Магдебург), починався з середини XIV ст. і закінчувався у першій половині XIX ст.;
- третій період відзначався русифікацією вітчизняного місцевого самоврядування на території сучасної України, більша частина якої, зокрема, центральними, східними, а згодом і південними регіонами, входила до царської Росії. Хоча процес русифікації в місцевому самоврядуванні України почався наприкінці XVII ст., однак свого апогею він досяг у XIX ст. та на початку XX ст.;
- четвертий період характеризується спробами українізації місцевого самоврядування, початком якого слід вважати 20-ті рр. XX ст. і який триває досі [1, с. 58–59].

У сучасних умовах актуальним є розширення запропонованої І. Грицяком періодизації і включення до неї п'ятого етапу – реформування та децентралізації, що бере свій початок з 2014 р. Основні риси вказаного періоду:

- старт фінансової децентралізації;
- формування стратегії об'єднання територіальних громад з подальшою її реалізацією;
- розширення прав і повноважень органів місцевого самоврядування;

- запуск публічного обговорення відповідних змін до Конституції України, які на сьогодні не набули законодавчого закріплення;
- публічне та експертне обговорення засад нового адміністративно-територіального устрою України.

Указані риси підпорядковані процесу євроінтеграції, зміні адміністративного устрою, формуванню збалансованої фінансової політики в державі. Варто також наголосити, що п'ятий період формування вітчизняної системи місцевого самоврядування можна вважати першим періодом впровадження децентралізації влади, яка безпосередньо впливає на регіональну, бюджетну та податкову політику, виборчу систему, а як наслідок – на стан політичної культури, громадянської відповідальності, політичної участі тощо.

Враховуючи попередній досвід і особливості сучасного державотворення, пропонуємо актуалізувати ще один підхід до етапізації – нормативно-інституціональний [4]. У рамках вказаного підходу ми пов'язуємо впровадження самоврядності з формуванням відповідних політико-правових умов та інституціональних обставин. У даному контексті акцентується увага на таких знакових етапах, як:

- виникнення територіального громадського самоврядування на основі звичаєвого права в Київській Русі;
- надання тодішнім українським містам Магдебурзького права;
- створення міських дум за часів царської Росії у 1785 р. на Лівобережній та Слобідській Україні та створення земств у 1864 р.;
- існування рад за часів СРСР, що поєднували функції місцевих органів державної влади та функції органів місцевого самоврядування. Такі органи не мали самостійності і матеріально-фінансової бази, тому ради та їх виконкоми були елементами централізованого апарату управління і не могли виконувати функції місцевого самоврядування;
- відродження місцевого самоврядування в Україні з обранням депутатів Верховної Ради УРСР (1990 р.) та місцевих рад народних депутатів, прийняттям Закону «Про місцеві ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування» (1992 р.);
- конституційний етап розвитку місцевого самоврядування в Україні, пов'язаний із прийняттям Основного Закону у 1996 р. та набуттям конституційного статусу місцевим само-

врядуванням, а також ухваленням Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.);

- сучасний етап інституціональної розбудови місцевого самоврядування, що ознаменувався ухваленням Законів України «Про співробітництво територіальних громад» (2014 р.), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (2015 р.), «Про засади державної регіональної політики» (2015 р.), внесенням змін до Бюджетного та Податкового кодексів України (2017 р.). Головними новаціями даного етапу є формування основоположного принципу децентралізації влади у докорінному реформуванні системи місцевого самоврядування.

Попри те, що розглянуті підходи до періодизації процесу формування місцевого самоврядування України включили основні активності, що вплинули на оформлення цього громадянсько-політичного інституту, ряд дослідників вказують, що вітчизняна самоврядна традиція формувалася, у тому числі, й у додержавний період. Зокрема, йдеться про самоврядність в античних державах українського Причорномор'я. Борисфеніда, Ольвія, Херсонес, Пантікапей, Феодосія – це міські утворення, що беруть свій початок з VII ст. до н.е. і розташовувалися у межах нинішньої території України. Вказані міста, як зазначає дослідник С. Ольговський, наслідували форми і принципи управління Стародавньої Греції, тобто полісну модель врядування. Інструментом здійснення народовладдя виступали різні варіації народних зборів, до участі в яких допускалися лише вільні і повноправні громадяни (виключенням були раби, також часто жінки та іноземці) [3]. Народні збори уповноважувалися вирішувати питання зовнішньої політики, оборони держави, виборів посадових осіб, утримання армії та флоту, грошового обігу, звільнення від митних зборів тощо. Аналогічні свідчення наводяться і в оригінальному довіднику з історії України В. Губарева. У праці міста характеризувалися як самостійні, рабовласницькі поліси, об'єднані навколо Пантікапея в єдину Боспорську державу, що зберегла властивості і риси культури античного світу [2, с. 40].

Як і Магдебурзьке право у XIV-XVI ст., так і полісна демократія додержавної доби, на нашу думку, є лише тимчасовим історичним досвідом та аспектом розуміння самоврядності, яка по суті не мала подальшого розвитку та успадкованості на цих територіях. Виключенням хіба можна вважати міста Львів та Хуст, адже перше мало статус столиці Галицько-Волинського князівства (1272-1349 рр.), а

друге – Карпатської України (1938-1939 рр.). Позитивний наслідок – це апробація спроможності, негативний – відсутність сприятливих історичних умов та обставин для подальшого розвитку місцевого самоврядування та самоврядної державності на українських землях. Відповідно, історичні приклади самоврядності є свідченням цивілізаційного контексту розвитку українських земель, у тому числі щодо спроб реалізації самоврядних функцій, однак інституціональне оформлення концепту відбулося лише за часів незалежної України. Тоді відповідні норми були закріплені у Конституції України, з'явилися і почали діяти закони, а державна влада стала поступово відмовлятися від принципу централізації.

Список використаної літератури:

1. Грицяк І. Зародження, становлення і розвиток місцевого самоврядування в Україні. *Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні*. 2013. №2. С. 58–64.
2. Губарев В. Історія України: універс. ілюстр. Довідник. Донецьк, ТОВ ВКФ «БАО». 2007. 576 с.
3. Ольговський С. Давньогрецькі міста-колонії Північного Причорномор'я: навчальний посібник. Київ, *КНУКіМ*. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Edu/ForStudents/AnticStates/Bog/HistBorisfenida.html>.
4. Історія, що об'єднує. Нариси новітнього транскордонного співробітництва у Карпатському регіоні / М. М.Палінчак, В. П. Приходько, С. І. Устич, Д. М. Стеблук. – м.Ужгород: УЖНУ «Говерла», 2017. – 465 с.

ІНСТИТУЦІЙНА КРИЗА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЇХ РОЗВИТКУ

Копинець Ю.Ю.

*кафедра міжнародних студій та суспільних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Актуальність дослідження. Сучасні моделі партій тільки віддалено нагадують еталон класичної масової партії з фіксованим членством, розгалуженою організаційною структурою та ідеологією. Тому інколи таку несхожість і трактують як кризу партій. Але слід

значити, що повернення до класичних моделей партійних організацій не відбудеться. Партії і надалі будуть змінюватись, реагуючи таким чином на нові виклики соціокультурного середовища. А науковці такі зміни знову будуть трактувати як партійну кризу.

Незважаючи на констатацію партійних криз, занепаду партій, вони і надалі залишаються основою демократичного механізму зміни влади та гарантією її легітимності: «політичні партії створили демократію, і сучасна демократія без партій немислима» (Е. Шатшнайдер). Тому кожна наступна криза – це не що інше, як зміна умов функціонування партій та виникнення їх нових організаційних моделей.

Відтак **мета** нашої статті – охарактеризувати особливості та причини інституційної кризи політичних партій на початку XXI ст.

Виклад основного матеріалу. Проблематика кризи партій виникає в політичній науці в кінці XIX ст. У 1898 р. М. Острогорський на основі аналізу партійних систем Великобританії і США робить висновок про генетичну несумісність партій як організацій і демократії участі [7]. Як зазначає А. Кулик, положення роботи М. Острогорського про монополізацію влади партійною бюрократією, маніпуляцію масами, перетворення партій у політичні машини і сьогодні залишаються актуальними [6, с. 110].

Тему несумісності партій із масовою політичною участю продовжив у 1911 р. Р. Міхельс у своїй праці «Політичні партії. Соціологічний аналіз олігархічних тенденцій сучасної демократії». На основі аналізу процесів, які відбуваються в робітничих партіях, він обґрунтовує «залізний закон олігархії», сутність якого полягає в тому, що з часом контроль над діяльністю демократичних організацій поступово переходить до олігархічних угруповань. Демократія не може існувати без організації, управлінського апарату, еліти, а це веде до закріплення посад і привілеїв, до відриву від мас, до незмінності лідерів, до вождизму. На думку вченого, олігархічні тенденції притаманні будь-якій організації, що прагне досягнення певних цілей [15].

Дослідження Р. Міхельса свідчить про те, що чим більш розвинутою структурою володіє організація, тим суттєвіші зміни відбуваються у взаємовідносинах лідерів і мас. Окрім того, учений вивчає певну закономірність у тому, що зростання влади лідера (вождя) пропорційне ступеню розвитку організації [15, с. 147].

Констатація кризи політичних партій вдруге відбулася в кінці 1980-х рр. Головні ознаки кризи, на думку вчених, були такі: а) зниження рівня довіри до партій; б) скорочення чисельності партій; в) зниження показників політичної участі громадян [Сморгунов, с. 308]. До основних причин кризи партій слід віднести: а) зміни в соціальній структурі суспільства (індустріальні робітники перестають бути домінуючою групою, високий рівень фрагментації соціальної структури); б) розвиток інформаційних технологій; в) формування «держави загального добробуту» / соціальної держави; г) деідеологізація; д) конкуренція з боку нових рухів і політичних партій.

Аналіз кризових явищ дозволив дослідникам зробити висновок, що партійна криза пов'язана з потребою оновлення партій, а не з руйнуванням партій як таких. Наприклад, П. Меєр пов'язує кризу з організаційною відсталістю партій, а не з ерозією їх функцій [4]. П. Ігнаці стверджує, що криза торкнулася старого типу партій – масових, і сьогодні ми спостерігаємо перехід від старого типу до нового [3]. Найбільш радикальні критики пов'язували кризу з тим, що партії вичерпали свій потенціал [10, с. 308].

П. Ігнаці в статті «Партії і демократія в постіндустріальну добу» використовуючи показник такий як розмір членства, робить висновок, що з 50-х рр. («золотий вік партій») відбувається зниження кількості членів партій у країнах Європи: на початок 80-х рр. втрати членів партій становили більше 50 % попередньої величини [3, с. 52]. Аналогічну тенденцію показує в своєму дослідженні О. Каширських: з 1998 по 2005 рр. кількість членів Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН) скоротилася з 1,02 млн. до 529 тис.; кількість членів Християнсько-демократичного союзу (ХДС) з 1990 по 2008 р. зменшилась з 778 тис. до 529 тис. Аналогічно скорочується і чисельність інших партій [5, с. 108]. «Але поряд зі скороченням чисельності / кадрового складу партій, відмічає вчений, відбувається й інший процес – старіння членів партій. Громадяни молодші за 30 років складають менше 5 % від членів СДПН, старші 60 років – 43 %. Натомість у 1975 р. кожний третій член партії був старшим 35 років [5, 108]. А це вже свідчення того, що молодь не бере участі в діяльності політичних партій. Це при тому, що нами наведений приклад з функціонування однієї зі зразкових партійних систем Західної Європи.

Відповідно до даних одного із найбільш авторитетних досліджень, яке охоплює період з 1960 по 2000 рр., і яке використовує у

своїй статті С. Перегудов, частка членів політичних партій в їхньому електораті скоротилася з 15 % до 5 %, а в деяких знизилась і до 2 % [8, с. 45].

Однак зменшення кількості членів політичних партій, підкреслює П. Ігнаці, вказує лише на занепад низових організацій на місцях», і з цього не слід робити висновок, що партії витісняються з політики. Вони, навпаки, підсилили свій вплив завдяки керівництву партії і її членам в структурах державної влади [3, с. 53]. У даному випадку йдеться про зближення партій і держави, і, навпаки, про віддаленість їх від громадянського суспільства. У той же час слід зазначити, що без рядових членів партія існувати не може, тому партійне членство відіграє важливу роль у легітимації партії. Якщо членство в партіях перестане існувати / або існуватиме лише як клієнтура, яка отримує винагороду, партія втратить зміст існування та свої сутнісні характеристики.

Відтак виникає питання про організаційний профіль таких партій. А тому слід зазначити, що сучасна партія рухається в бік стратархічного типу організації (С. Ельдерсвелд). Будова такої політичної партії складається зі «страт», лідерів та комітетів, які діють на державному, регіональному та локальному рівнях. При чому на кожному рівні організаційні структури можуть діяти всупереч головному офісу для щоб здобути голоси виборців.

Такі партії дістали також назву багаторівневих. Д. Мун і О. Бретберг визначають їх як «партійну організацію з множинними лініями підзвітності та розділенням повноважень між відносно автономними підрозділами на субнаціональному та наднаціональному рівнях» [16].

Багаторівневі партійні структури сформувалися внаслідок: 1) процесу регіоналізації у багатонаціональних державах; 2) конкуренції з боку етнорегіональних партій; 3) отримання користі центральним офісом партії за надання автономії регіональним партійним структурам; 4) кращої обізнаності локальних партійних структур із місцевими проблемами та шляхами їх вирішення.

Децентралізаційний тренд у партійному житті, з погляду вітчизняного вченого М. Волгова, проявляється у вигляді формування або трансформації сучасних партійних структур у багаторівневі політичні партії, організація та система взаємодії підрозділів усередині яких задовольняє вимоги до можливості продуктивного функціонування на різних адміністративно-територіальних рівнях [2, с. 199].

Отже, соціальна трансформація мала суттєвий вплив на сферу політики, а відтак і на відносини між громадянами і політичними партіями. Відтак М. Дюверже, Х. Даалдер, З. Ньюман та інші підкресливали роль індустріальної революції в появі масових партій. У свою чергу, О. Кірххаймер пов'язував розвиток всеохоплюючих партій із переходом до постіндустріального суспільства, а в постіндустріальному суспільстві (суспільстві постмодерну) виникають нові партійні структури, які отримують назви: «всеохоплюючі партії», «картельні партії», «медіа-партії», «партії професіоналів», «електорально-професійні партії», «франчизні партії» та інші.

Наступна криза партій датується початком ХХІ ст., а її загострення відбувається після світової фінансової кризи 2008–2010 рр. Виникнення нових організаційних форм партійного життя після кризи 1980-х рр. зовсім не означало подолання кризи, оскільки вона була пов'язана не з організаційними формами партійного життя, а з відчуженням громадян від партій, а партій від громадянського суспільства. Після виходу з кризи перестали бути домінуючими масові партії, котрим прийшли на заміну всеохоплюючі і картальні партії та «партії нової політики».

Кризу партій 2000 рр. пов'язують з кризою політики «мейнстриму», яка була результатом формального суперництва правочентристських і лівоцентристських політичних сил. Як вважає С. Перегудов, поняття «мейнстрим» по відношенню до політичних партій вказує на ту принципову межу, яка розділяє традиційні партії і партійні системи від партій популістського і екстремістського типу, які останнім часом стали активними учасниками політичного процесу [8, с. 45].

Поглиблюється вказана криза до середини 2010-х рр. і визначається розривом як «правого», так і «лівого» крила сил «мейнстриму» з відповідними традиційними електоральними групами (як правило, представляли середній клас на який і опиралися «мейнстримні партії»), а також нездатністю ядра «мейнстриму» впоратися з викликами з боку альтернативних партій і політичних рухів, які отримують все більший відсоток голосів на виборах [9, с. 8].

Одна із причин того, що «мейнстримні» партії позбулися лояльності середнього класу була політика держав, яка направлена на збагачення правлячого класу. Базуючись на даних Всесвітнього Банку, Дж. Стігліц стверджує, що не зважаючи на те, що ВВП на душу

населення збільшився на 75 % за період з 1980 по 2010 рр., доходи більшої частини працюючих громадян США продовжують знижуватися.... І справа не в тому, що економічні механізми США працюють непродуктивно. Проблема в тому, що ці механізми працюють на збагачення багатих, якщо навіть потрібно відібрати ще більше у бідних [14, с. 84–85]. У результаті відбувається суттєвий розрив у рівні доходів еліти і середнього класу, який тому перестає довіряти старим партійним лідерам, і відповідно партійним структурам, які вони представляють. Це економічна основа партійного кризису.

Але, крім економічної, існує й низка інших причин, наслідком яких є криза партійного «мейнстріму». Серед інших причин можна назвати такі: а) розчарування громадян у політиках і політичних партіях, зростання недовіри до них; зниження рівня партійної ідентифікації; проблема з рекрутуванням нових і утриманням старих членів партій; б) зменшення впливу політичних партій на функціонування урядів; в) медіатизація, персоналізація та професіоналізація політики; г) деідеологізація політичного життя; д) ціннісна трансформація суспільств, перехід до домінування «постматеріальних» цінностей; е) патрон-клієнталізм як основа внутрішньопартійної комунікації; ж) антиглобалістські, антиемігрантські та євроскептичні суспільні настрої.

Таким чином, ситуація, в якій опинилися партії «мейнстріму» – це не тимчасова криза, а історична пастка, вихід з якої не може бути знайдений внаслідок їх повернення до попередніх історичних організаційних форм. Вона вказує на глибокі системні зрушення в партійно-політичній сфері. Як наслідок, науковцями взагалі ставиться питання про майбутнє політичних партій [8, с. 48].

Виникнення правих популістських політичних партій було реакцією на новий гострий конфлікт між глобалізованою постмодерністською елітою і простими громадянами національних держав (конфлікт «глобалізовані еліти – антиглобалістично налаштовані маси»). Одна з найбільш глибоких ліній розколу між прихильниками традиційних цінностей і національних держав, з одного боку, і глобалізованими елітами, з іншого, виникає з питання міграційної політики [12, с. 185].

Альтернативні (антисистемні, «нової хвилі», популістські) партії характеризуються такими основними рисами. По-перше, вони протиставляють себе традиційним і вважають себе єдиними сила-

ми, здатними захистити інтереси всього народу. По-друге, «анти-системні партії» беруть участь в політиці, використовуючи агресивний стиль опозиційної боротьби. По-третє, ідеологічною основою подібних партій виступає «харизматичний популізм». По-четверте, притаманність їх месиджам антимиграційних, євроскептичних, антиглобалістських настроїв. По-п'яте, вони мають низький рівень інституціалізації.

Партійна криза призводить до якісної зміни політичного простору, зумовленого виникненням нової лінії партійного протистояння: між системним мейнстримом і антисистемним популізмом. За підрахунками Г. Вайнштейна в ХХІ ст. з'явилося 69 нових популістських партій, які активно беруть участь у політичному житті європейських країн, що свідчить про суттєве оновлення їх політичного ландшафту [1, с. 17].

Нові партії за результатами парламентських виборів здобувають високі показники у всіх країнах Європейського Союзу: «Вперед, Республіка» (Франція, 2017 р.), «Альтернатива для Німеччини» (Німеччина, 2017 р.), Партія свободи (Нідерланди, 2017 р.), Австрійська партія свободи (Австрія, 2017 р.), «Акція незадоволених громадян» (Чехія, 2017 р.), «Звичайні люди і незалежні особистості» (Словаччина, 2019 р.), «Слуга народу» (Україна, 2019 р.).

«Новою» можна вважати партію, яка виникла із розколу вже існуючої партії, або є новою по суті, оскільки утворюється новими політиками. До основних ознак «нових» партій Л. Сморгунів відносить такі. По-перше, нова партія відрізняється від історичної. Історична партія вже колись існувала, і її поява це данина традиції, а не потреба у вираженні якихось політичних інтересів. По-друге, нова партія виникає у проміжку між двома послідовними виборами. Якщо партія колись уже брала участь у виборах, то вона не може рахуватися новою. По-третє, нова партія повинна конкурувати за ідеологічну нішу. По-четверте, нова партія має нову назву і новий склад політичних лідерів [11, с. 10].

Висновки. Отже, історична еволюція політичних партій неодноразово супроводжувалася кризовими явищами в партійному середовищі. Таких криз, вчені анонсували принаймні три: 1) у кінці ХІХ на початку ХХ ст. (М. Острогорський та Р. Міхельс); 2) 80-ті рр. ХХ ст. (зміна домінуючої організаційної моделі масової партії як наслідок переходу до постіндустріального суспільства); 3) починаючи з

2000 р., криза проявляється у протистоянні «мейнстримних» і анти-системних партій та збільшення впливу останніх на суспільно-політичні процеси.

Але, незважаючи на кризові явища в партійному середовищі та пророцтва про остаточний занепад політичних партій, вони і надалі залишаються тим процедурним механізмом, який забезпечує функціонування представницької демократії.

Список використаної літератури:

1. Вайнштейн Г. Трансформация западноевропейского политического ландшафта и институционализация антисистемной политики. *Мировая экономика и международные отношения*. 2018. Том 62 (№ 5). С. 17–28.
2. Волгов М. Багаторівневі політичні партії та тренд децентралізації: теоретичний аспект у сучасному англomовному науковому дискурсі. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2013 . № 6 (68). С.198–207.
3. Игнаци П. Партии и демократия в постиндустриальную эру. *Политическая наука: Политические партии, демократия и качество государственного управления*. 2010. № 4. 49–77.
4. Кац Р., Мэйр П. Изменение моделей партийной организации и партийной демократии: Возникновение картельных партий: *Политическая наука. Политические партии и партийные системы в современном мире*. 2006. № 1. С. 27–45.
5. Каширских О. Политические партии Германии в контексте модернизации политической коммуникации. *Полис. Политические исследования*. 2009. № 2. С. 108–129.
6. Кулик А. Парадокс «заката» политических партий на Западе и его проекция на российскую многопартийность». *Политическая наука: Политические партии и партийные системы в современном мире*. 2006. № 1. С. 109–136.
7. Острогорский М. Демократия и политические партии. М.: РОССПЭН, 1997. 639 с.
8. Перегудов С. Партии и группы интересов: к новой модели взаимодействия. *Полис. Политические исследования*. 2014. № 1. С. 45–59.
9. Сергеев В.М., Казанцев А.А., Петров К.Е. Политика «мейнстрима» и ее альтернативы в современном западном мире: на пути от мирового экономического кризиса к «невозможной политике?». *Полис. Политические исследования*. 2017. № 3. С. 8–29.
10. Сморгун Л. Современная сравнительная политология. Учебник. М.: РОССПЭН, 2002. 472 с.
11. Сморгун Л. Феномен новых партий и его влияние на электоральное поведение. *Человек. Сообщество. Управление*. 2008. № 1. С.4–16.

12. Соловьев Э. Эволюция партийных систем: новая точка бифуркации? *Контуры глобальных трансформаций*. 2018. Том 11. № 3. С.185–198.
13. Спасский Е. Трансформация политических партий и их типологическая концептуализация: опыт западной партологии. *Полития*. 2008. № 2. С.103–111.
14. Стиглиц Дж. 2015. *Цена неравенства. Чем расслоение общества грозит нашему будущему*. М.: ЭКСМО, 2015. 512 с.
15. Michels R. Political Parties. A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy. N.Y., 1968. 194 p.
16. Moon D., Bratberg O. Conceptualising the multi-level party: twocomplementary approaches. *Politics*. 2010.Т. 30. №. 1. С. 52–60.

НАЦІОНАЛЬНО ВИЗНАЧЕНІ ВНЕСКИ У МЕХАНІЗМІ ПАРИЗЬКОЇ УГОДИ

Мілан Куруц

*доцент кафедри міжнародних політичних відносин
Економічного університету в Братиславі
Bratislava, Slovenská republika,
e-mail: milan.kurucz@euba.sk*

Анотація.

Паризька угода, підписана у 2015 році, є кроком вперед у боротьбі зі змінами клімату. Її підписання дозволило надалі розвивати політичну, правову та інституційну основу цього процесу. Ключовим елементом угоди є національно визначені внески, які являють собою добровільні заходи, взяті державами для досягнення основних цілей угоди. Вони вказують на бажання пов'язати внутрішню політику зі спільними зусиллями для уповільнення та припинення зміни клімату. У цьому контексті вирішальним є питання, наскільки цей взаємозв'язок можливо досягти, і чи будуть окремі держави готові та спроможні приймати та впроваджувати такі політичні рішення, які будуть адекватні часткам їх викидів парникових газів. Стаття базується на припущенні, що це багато в чому залежатиме від співвідношення тих економічних і політичних сил в окремих країнах, які є прихильниками або противниками економіки, що базується на горючих корисних копалинах.

Вступ

Прийняття Паризької угоди у 2015 році та подальша її ратифікація через десятиліття означали крок уперед у вирішенні принципової проблеми зміни клімату. Серед різних оцінок вказується, що вона була останнім шансом на створення багатосторонності в екологічній сфері [11]. Угода продемонструвала готовність і спроможність переважної більшості країн вжити спільні дії для подальшого розвитку правової, політичної та інституційної бази в боротьбі зі зміною клімату. Ключовим елементом угоди є національно визначені внески. Вони являють собою добровільні заходи, вжиті державами для досягнення основних цілей угоди, спрямованих на обмеження глобального потепління до кінця цього століття. Національний внесок відображає, з одного боку, ступінь міждержавного консенсусу, а з іншого, є вираженням бажання пов'язати внутрішню політику зі спільними зусиллями для уповільнення та припинення зміни клімату, яка вже спричиняє серйозні проблеми не тільки у функціонуванні природних, економічних, соціальних систем, але й у сфері безпеки. У цьому контексті вирішальним є питання: наскільки цей взаємозв'язок можливо досягти, і чи будуть окремі держави готові та спроможні приймати та впроваджувати такі політичні рішення, які будуть адекватні часткам їх викидів парникових газів. Однак у цьому контексті державу не слід сприймати як недиференційовану сутність. Формування напрямків політики кожної держави, включаючи кліматичний, у кінцевому рахунку залежить від збалансованості економічних і політичних сил у її межах. Питання полягає в тому, чи політичний вплив груп, зацікавлених у подальшому зростанні економічних секторів на основі видобутку та використання горючих корисних копалин, буде елімінований групами, які пропагують інший безвуглецевий тип економічної структури. Саме це в кінцевому рахунку вплине на ефективність Паризької угоди.

Паризька угода як результат політичного та дипломатичного процесу

Паризька угода є частиною процесу, який базується на Рамковій конвенції ООН про зміну клімату (англійське скорочення UNFCCC), підписаній у 1992 р. Мета UNFCCC була дуже загальною. Вона включала вимогу запобігти небезпечному антропогенному втручанням в кліматичну систему, але без обов'язкової кількісної редукції, оскільки

ки щодо цього ключового питання не було досягнуто згоди під час підготовки UNFCCC. Конвенція сформулювала лише необов'язкову мету – до 2000 року стабілізувати викиди на рівні 1990 року. Однак конвенція створила можливість для прийняття конкретних зобов'язань шляхом подальших протоколів [9, с. 345]. У 1997 році був підписаний Кіотський протокол, який розділив країни-учасниці на промислові та країни, що розвиваються, при цьому країни, що розвиваються, не повинні брати на себе зобов'язання щодо скорочення парникових газів через їх значно меншу історичну відповідальність за викиди та виробництво.

Промислово розвинені країни взяли на себе зобов'язання скоротити викиди до 2012 року порівняно з 1990 роком наступним чином: ЄС на 8%, США на 7%, Японія на 6%. Чеська Республіка, Угорщина, Польща та Словаччина теж погодилися з цифрою, встановленою для ЄС. Інша група промислово розвинених країн (Росія, Україна та Нова Зеландія) погодилася зберегти викиди на рівні 1990 року, тоді як Австралія, Ісландія та Норвегія змогли домовитися навіть про обмежене збільшення викидів. Узгоджені скорочення були розраховані як чисті, тобто викиди могли бути компенсовані заходами щодо лісонасадження. Зрештою, ці зобов'язання полягали у зменшенні викидів парникових газів промисловими країнами на 5%. Однак Кіотський протокол не мав великого впливу на зменшення світових викидів. З моменту підписання протоколу в 1997 році викиди CO² до 2006 року зросли на 25% [14, с. 233]

США не ратифікували Кіотський протокол у зв'язку зі своїми заваженнями щодо системи так званих додатків (Додаток I - промислово розвинуті країни, поза додатком - країни, що розвиваються). Зважаючи на те, що США продукували 20% загальних викидів, їх вихід із Кіотського процесу створив реальну небезпеку того, що одна з країн з високими показниками викидів парникових газів опиниться поза межами багатостороннього переговорного процесу. Тому поряд з Кіотським протоколом, розпочалися пошуки іншого «шляху» переговорів, який би дослідив можливість розширення довгострокового співробітництва поза сферою групи країн з Додатку I із зобов'язаннями щодо скорочення викидів. Цей процес розпочався у 2005 році та був офіційно оформлений Планом дій на Балі у 2007 році, який визначав графік досягнення нової міжнародної кліматичної угоди [9, с. 346]. На конференції UNFCCC (COP 17) у Дурбані у

2013 році вдалося досягти домовленості про те, щоб розпочати підготовку абсолютно нової угоди, яка відрізнятиметься від Кіотського протоколу тим, що усі країни, як промислові, так і країни, що розвиваються, візьмуть на себе зобов'язання щодо скорочення викидів і ця угода буде підготовлена до 2015 року.

Паризька угода стала результатом дуже інтенсивної чотирирічної підготовки, як щодо змістовної її частини, так і з точки зору техніки переговорів. Франція, як головуюча країна, яка мала проводити конференцію, займалася цими питаннями систематично, і можливість досягти підписання угоди було сприйняте її представниками як престижна справа. Було створено 24 робочі групи для обговорення основних питань та їх вирішення в майбутній угоді. Вже перед конференцією сторін UNFCCC (COP 20) у Лімі в 2014 році Франція у співпраці з Перу організувала низку міністерських зустрічей. Для досягнення позитивного результату на Паризькій конференції мала велике значення кліматична угода США та Китаю, двох найбільших виробників парникових газів, підписана в 2014 році [5, с. 9]. США прийняли нові цілі щодо скорочення викидів (на 26-28% до 2025 р. у порівнянні з 2005 р.), а Китай вперше взяв на себе зобов'язання припинити зростання викидів парникових газів до 2030 року та збільшити частку альтернативних джерел у виробництві енергії на 20%.

Що стосується самих переговорів та процесу досягнення консенсусу, важливим фактором став інклюзивний підхід французького головування із залученням до переговорів якомога більшої кількості держав-учасниць. Цей підхід суттєво відрізнявся від переговорів щодо Копенгагенської конвенції 2009 року, у яких брала участь практично лише невелика група країн, а в останньому етапі брали участь лише США та країни BASIC (Бразилія, Південна Африка, Індія та Китай) [2, с. 235]. Це значною мірою відобразилося на нерезультативності цих переговорів. Франція також скористалася позитивним досвідом ведення переговорів у Дурбані. Учасники конференції (без повторення вже задекларованих позицій) однозначно позначили свої «червоні лінії», тобто межі, які вони не можуть перетнути, і водночас сформулювали свої ідеї для вирішення обговорюваних проблем. Це в кінцевому підсумку дало змогу уточнити взаємопроникнення позицій як основу для згоди [11, с. 11].

Національно визначені внески та інтереси

Паризька угода ставить за мету утримати зростання середньої світової температури на рівні значно нижче +2 °C від доіндустріальних рівнів та спрямовувати зусилля на обмеження зростання температури до +1,5 °C від доіндустріальних рівнів. Національно визначені внески є ключовим механізмом досягнення цих цілей. На відміну від Кіотського протоколу, їх величина не визначається домовленістю, а є результатом прийняття політичних рішень окремими державами. Тобто, вона не є обов'язковою на основі міжнародного права. Однак їх прийняття та імплементація є обов'язковими [3, с. 146]. Паризька угода зосереджується на кількох ключових сферах, а саме: на редукції викидів, адаптації до змін клімату, фінансуванні необхідних заходів, розвитку, використанні та трансфері технологій, необхідних для зменшення викидів парникових газів та підвищення опірності щодо зміни клімату. З точки зору скорочення викидів парникових газів, є надзвичайно важливим досягнення піку викидів та подальшого їх поступового скорочення. Однак встановити обов'язкові часові рамки для держав-учасниць не вдалося, і тому угода містить лише невизначені формулювання про зусилля для досягнення цього піку так швидко, наскільки це буде можливим. У другій половині цього століття слід досягти вуглецевого нейтралітету, тобто балансу між викидами парникових газів внаслідок діяльності людини та їх усуненням за допомогою природних чинників. Національний внесок повинен прийматися кожні п'ять років, причому кожен наступний повинен демонструвати прогрес у порівнянні з попереднім.

Паризька угода створила механізм прозорості взятих зобов'язань, а також їх оцінки. Національні внески в рамках цього механізму повинні бути нотифіковані та потім опубліковані в Реєстрі внесків. Це дає можливість громадського контролю того, як політики виконують свої обіцянки. Частиною цього процесу є подання національного звіту про інвентаризацію антропогенних викидів, на основі якого можна отримати інформацію, необхідну для контролю за прогресом, досягнутим у здійсненні та виконанні цілей національних внесків. Ці дані підлягають міжнародній оцінці в рамках перевірки відповідності цілей та заходів спеціальним комітетом експертів. Однак цей механізм є слабким для того, щоб здійснювати тиск на виконання чи збільшення національних внесків, оскільки сама

Паризька угода характеризує його функціонування як допоміжне, непересивне та невороже.

Ключовою проблемою Паризької кліматичної угоди та механізму національно визначених внесків є те, чи може індивідуальне прийняття рішень окремими країнами створити синергетичний ефект, результатом якого буде досягнення цілей угоди. Поки що перші оцінки вказують на досить песимістичну перспективу. Сучасні національні внески передбачають глобальне потепління на 3 ° C до 2100 року, що на 1 ° C вище за мету Паризької угоди, а це може призвести до значного погіршення природних, економічних та соціальних умов життя на Землі. Країни G20, які продукують в сукупності 78% парникових газів, колективно не рухаються до виконання національно визначених внесків до 2030 року. Майже половина членів цієї групи є неуспішна у реалізації свої національних внесків [13, 2018].

Внески багатьох країн є консервативними, що може бути частиною політичної тактики, щоб мінімізувати ризик того, що уряди не зможуть виконати свої обіцянки та будуть піддані критиці як від своїх власних громадян, так і від закордонних партнерів. Ще одне обмеження полягає в тому, що влада зазвичай мислить лише в рамках виборчих циклів і не бажає вживати довгострокові стратегічні заходи або ж такі заходи, які є непопулярними в короткостроковій перспективі та ставлять під загрозу результати виборів. Однак ще важливішим є баланс економічних і політичних сил у кожній країні з точки зору того, наскільки прийняття певних заходів у протидії змінам клімату відповідають чи загрожують їхнім інтересам.

Суттєвою частиною вказаних механізмів є скорочення, а потім припинення видобутку горючих корисних копалин та експлуатація теплових електростанцій, трансформація повітряного, морського та автомобільного транспорту, перехід до органічного типу сільського господарства. Питання полягає в тому, чи готові національні держави до необхідних структурних змін, особливо зважаючи на значний політичний вплив груп, пов'язаних із видобуванням та продажем горючих корисних копалин. Великі нафтові, газові та вугледобувні компанії працюють над тим, щоб запобігти прийняттю та впровадженню будь-яких обмежень щодо горючих корисних копалин [6, с.165]. Їх економічна сила дозволяє їм ефективно лобіювати власні інтереси у найвищих урядових кругах, політичних партіях та отримувати підтримку частини ЗМІ.

Компаніям, які видобувають горючі корисні копалини, вдається досягти успіху, наприклад, у лобюванні дотацій на споживання цих видів палива. У 2018 році дотації досягли 400 мільярдів USD, причому у порівнянні з 2017 роком вони збільшилися на 100 мільярдів USD, що вдвічі більше дотацій на відновлювані джерела енергії. Нафта є найбільш субсидованим джерелом енергії. Її частка в загальних дотаціях становить понад 40%. З іншого боку, внесок цих компаній у перехід до низьковуглецевої економіки все ще незначний. Інвестиції нафтових і газових компаній у відновлювані джерела енергії становлять менше 1% від їх загальних інвестиційних витрат [10].

Приймаючи рішення про національні внески та їхню реалізацію, необхідно також враховувати зусилля великих компаній, пов'язаних з видобутком та використанням викопних видів палива, які намагаються поставити під сумнів або прямо дезінтерпретувати наукові висновки щодо причин зміни клімату та його наслідків. У США така рекламна кампанія, спрямована на просування кліматичного скептицизму, призвела до сум'яття в поглядах громадськості та серед політиків [7, с. XVII].

Деяку противагу цим економічним і політичним групам створюються екологічно орієнтовані політичні партії та неурядові організації, соціальні та молодіжні рухи, різні альтернативні об'єднання, а також регіональні органи, фірми, які працюють у сфері декарбонізованої економіки, тощо. Наприклад, незважаючи на негативний погляд Президента США щодо Паризької угоди про зміну клімату, низка американських міст, штатів та корпорацій хочуть внести свої власні, локальні зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів відповідно до цілей Паризької угоди [4].

Ліві депутати від Демократичної партії ініціювали розробку так званої Нової зеленої угоди (Green new deal), яка своєю назвою відсилає до програми Президента Ф. Д. Рузвельта щодо подолання економічної кризи. Її метою є здійснення таких державних інвестицій в інфраструктурні та технологічні проекти, які дадуть змогу декарбонізувати економіку та забезпечити створення робочих місць, а їх реалізація та результати будуть відповідати принципам соціальної справедливості [12].

Загалом, неурядові актори часто презентують дуже широкий спектр поглядів, особливо на глибину змін, які повинні призвести до уповільнення та припинення зміни клімату: від просування по-

ступових кроків у напрямку декарбонізованої економіки аж до радикальної екополітики посткапіталістичної орієнтації [8]. Така ситуація часто лімітує співпрацю екологічно орієнтованих акторів і перешкоджає їх спільним діям.

Паризька угода створює значні можливості для діяльності громадянського суспільства, особливо в тих сферах, де сама угода має слабкі місця. Обмежений обов'язковий характер угоди та неефективність механізму виконання зобов'язань збільшують важливість контролю за виконанням внесків, які приймаються владою. В умовах відсутності механізму верифікації, неурядові організації можуть брати участь в оцінці імплементації урядами національних внесків, а також давати оцінку тому, чи встановлені внески адекватні стосовно довгострокових цілей. Їх мобілізаційна функція є незамінна в процесі тиску на владу для того, щоб вона посилювала інтенсивність своїх внесків. Діяльність неурядових організацій з моніторингу ситуації у цій сфері також поширюється і на підприємницьке середовище [1, с. 9].

Паризька угода пропонує міцну легітимізуючу базу для руху громадянського суспільства, який в останні роки посилюється проти розвитку інфраструктури горючих корисних копалин, яка руйнує глобальний клімат. Противники цієї інфраструктури можуть, посилюючись на цілі угоди, виправдовувати свою діяльність.

Висновки

Паризька угода створила новий механізм участі країн у процесі уповільнення зміни клімату. Національні визначені внески, як його основна частина, передбачають добровільне встановлення заходів державами-членами. Це дозволяє урядам поєднувати кроки щодо зміни клімату з національними планами розвитку. Наскільки ефективними будуть внески в кінці кінців залежатиме від того, хто буде створювати внутрішню політику та впливати на неї, як буде формуватися співвідношення економічних і політичних сил, зацікавлених у видобутку та використанні горючих корисних копалин з одного боку, і декарбонізованій економіці з іншого. Головним недоліком національно визначених внесків є відсутність або дуже неясний зв'язок між національними заходами та глобальними цілями. Прийняті на сьогоднішній день національні внески викликають сумніви щодо досягнення цілей Паризької угоди. Розробка, прийняття і опубліку-

вання внесків, а також регулярна оцінка їх виконання створюють певні можливості для контролю та тиску з боку екологічно орієнтованих акторів (політичних партій або громадських організацій). Важливим також є те, чи питання зміни клімату та пов'язаних з цим національних заходів стануть головними темами політичного дискурсу в окремих державах, які ратифікували Паризьку угоду.

Список використаних джерел:

1. BAYLEY, R., TOMLINSON, S. (2016) *Post-Paris: Taking forward the global climate change deal*. [online]. [30.04.2020] Режим доступу: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-04-21-post-paris-bailey-tomlinson.pdf>
2. BODANSKY, D. (2010). The Copenhagen climate change conference. A postmortem. In: *The american journal of international law*, 2010, Vol. 104, No 2, pp. 230-240
3. BODANSKY, D. (2016). The legal character of the paris agreement. In: *Review of European comparative and international environmental law*, 2016, Vol. 25, No 2, pp, 142-150
4. Bucking Trump, these cities, states and companies commit to Paris Accord (2017) [online]. In: *The New York Times*, 1.6.2017. [30.10.2019.] Режим доступу: <https://www.nytimes.com/2017/06/01/climate/american-cities-climate-standards.html>.
5. DIMITROV, R. (2016) The Paris agreement on climate change: Behind closed doors. In: *Global environmental politics*, 2016, Vol. 16, No 1, pp. 1-11
6. FRUMMHOFF, C.P. et al.(2015). The climate responsibilities of industrial carbon producers. In: *Climate change*, 2015, Vol. 132, No 2, pp. 157 - 171
7. HARRIS, P.G. (2016). Preface to the Paperback edition 2016, s. XVII. In: HARRIS, P. G. (ed.) *Climate change in American foreign policy*. London: Palgrave Macmillan, 2016. ISBN 978-1-57253-0.
8. KLEIN, N. (2015). *This changes everything. Capitalism vs the climate*. London, Penguin books, 2015, pp. 576, ISBN 9780241956182
9. KUYPER, J. et al. (2018) The evolution of the UNFCCC. In: *Annual review of environment and resources*, 2018, Vol. 43, pp. 343-368
10. MATSUMARA, W., Adam, Z. (2018). *Fossil fuel consumption subsidies bounced back strongly in 2018*. [online] [1.5.2020.]. Режим доступу: <https://www.iea.org/commentaries/fossil-fuel-consumption-subsidies-bounced-back-strongly-in-2018>
11. OBERGASSEL, W. et al. (2016) Phoenix from the ashes. An analysis of the Paris agreement to the United nations framework convention on climate change. [online] [30.4.2020] Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/291971431_Phoenix_from_the_Ashes_An_Analysis_of_the_Paris_Agreement_to_the_United_Nations_Framework_Convention_on_Climate_Change

12. The Green new deal explained (2018) [online]. In: *Vox*, 21.12.2018. [26.10.2019.] Режим доступу: <https://www.vox.com/energy-and-environment/2018/12/21/18144138/green-new-deal-alexandria-ocasio-cortez>
13. UNEP (2018). *Emissions gap report 2018* [online] [29.4.2020.] Режим доступу: <https://www.unenvironment.org/resources/emissions-gap-report-2018>
14. WORLD BANK (2010). *Development report 2010. Development and climate change*. [online] [29.4.2020] Режим доступу: <http://documents.worldbank.org/curated/en/201001468159913657/pdf/530770WDR02010101Official0Use0Only1.pdf>

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Манайло-Приходько Р.Ю.

*кандидат політичних наук,
викладач кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Українська держава обрала для себе європейський шлях. Це послугувало не тільки рушієм для розвитку, але й поклато певні виклики перед країною. Державна політика у сфері Європейської інтеграції визначає своєю метою безпосередньо затвердити європейську ідентичність України як європейської держави, що поділяє спільні цінності з державами-членами Європейського Союзу (ЄС) і прагне їх підтримувати для реалізації законодавчо визначених основних засад внутрішньої та зовнішньої політики України у сфері європейської інтеграції.

Етапи руху України до Європейської спільноти

Правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про Партнерство та Співробітництво (УПС) від 16 червня 1994 р. Угода була ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 р. та набула чинності 1 березня 1998 р. після її ратифікації 15 державами-членами ЄС. 11 червня 1998 р. Президент України затвердив Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, а 14 вересня 2000 р. – Програму інтеграції України до ЄС, яка є головним інструментом підготовки нашої держави до інтеграції в Євросоюз. Вона

реалізується на основі щорічних планів дій. Згідно з Указом Президента України у 2002 році утворено Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції, яку очолює Президент України.

У документі підкреслюється, що “згідно зі статтею 49 Угоди ЄС кожна європейська країна, яка поважає і дотримується принципів фундаментальних свобод, демократії, прав людини, верховенства закону, може претендувати на вступ до Європейського Союзу, а чітке визнання прав таких держав, зокрема України, які відкрито висловлюють свої прагнення набути членства в ЄС, за умов досягнення ними всіх необхідних політичних та економічних критеріїв, повинно виступати потужним стимулом їхнього співробітництва в рамках концепції Ширшої Європи”. У резолюції, зокрема, рекомендується поширити на Україну діяльність Європейського інвестиційного банку; підкреслюється важливість надання підтримки зі вступу до СОТ. У свою чергу, Верховна Рада України у червні 2002 р. ухвалила Звернення до Європейського парламенту та парламентів держав-членів ЄС, в якому закликала їх підтримати євроінтеграційний курс України. А за результатами парламентських слухань, які відбулися 20 листопада 2002 р., Верховна Рада України ухвалила постанову “Про рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з Європейським Союзом”. Схвалення конституційною більшістю цієї постанови підтвердило європейську налаштованість вищого законодавчого органу України, його готовність посилювати свою роль у реалізації державного курсу на європейську інтеграцію, консенсус усіх гілок влади щодо стратегічної мети – набуття нашою державою повноправного членства в Європейському Союзі.

Як відомо, базовим документом, що визначав правовий механізм двостороннього співробітництва між Україною і ЄС, є Угода про Партнерство і Співробітництво (1994-1998). Угода – важливий крок до залучення України у правове поле єдиного ринку України, а також ГААТ/СОТ. УПС передбачає заснування інституцій для забезпечення виконання Угоди, які остаточно сформувались до 1998 р.

У Посланні Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр.» (травень 2002 р.) були визначені практичні кроки України у напрямі європейської

інтеграції для створення впродовж 2002-2011 рр. необхідних передумов для набуття Україною повноправного членства в ЄС. Але в силу різних обставин усі терміни інтегрування значно змінились про що свідчить фактичний стан справ. Передбачалося: 2002-2003 рр. – набуття Україною членства у Світовій організації торгівлі; 2003-2004 рр. – проведення переговорного процесу і підписання Угоди про асоціацію України та ЄС. Зміна Угоди про Партнерство і Співробітництво на європейську Угоду про асоціацію України та ЄС, що визначатиме новий формат відносин, який відповідав би довгостроковим інтересам України, і наблизитиме її до кінцевої мети – набуття повноправного членства в Євросоюзі; 2003-2004 рр. – проведення переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що передбачає функціонування ринкових інститутів, гарантування правових норм у діловій сфері, стабільні й недискримінаційні правові рамки, чітко визначені права власності, застосування відповідних правил походження товарів, належну організацію прикордонної інфраструктури тощо; 2002-2007 рр. – приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавства ЄС у пріоритетних сферах; 2004-2007 рр. – виконання процедур, необхідних для набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Отримавши такий асоційований статус, Україна буде краще інформована про внутрішні перетворення в Євросоюзі, братиме неформальну участь у переговорах стосовно різних питань загальноєвропейського масштабу і значення, отримає полегшений та в більших обсягах доступ до фінансових ресурсів ЄС; 2005-2007 рр. – проведення переговорного процесу і створення Митного союзу між Україною та ЄС, метою якого має стати поступове усунення митних, правових і технологічних перепон у цій сфері; 2007-2011 рр. – повне виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і копенгагенських критеріїв членства в Євросоюзі; 2011 р. – створення реальних передумов для вступу України до ЄС.

У сфері європейської та євроатлантичної інтеграції Програма передбачає:

- ухвалити оновлену Національну стратегію європейської інтеграції України;
- створити засадничу базу для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі та сформувані в суспільстві стійку проєвропейську більшість;

НАПРЯМ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

- активізувати виконання положень Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС;
- реалізувати заходи у рамках Плану дій “Україна-ЄС”;
- адаптувати у взаємодії з Верховною Радою законодавство України до законодавства ЄС;
- забезпечити експертну та фінансову підтримку цього процесу з боку ЄС;
- розробити разом з ЄС нову стратегію відносин “Україна-ЄС”, яка передбачала б перспективу членства України в ЄС;
- поширити на Україну окремі елементи передвступної стратегії ЄС;
- забезпечити підготовку висококваліфікованих кадрів для роботи на євроінтеграційному напрямі; – продовжувати участь у заходах в рамках “Програми заради миру” та Ради євроатлантичного партнерства;
- у сфері інтеграції до світової економіки:
 - завершити до кінця поточного року переговornий процес з країнами-членами СОТ та забезпечити вступ України до цієї міжнародної організації;
 - здійснити комплекс заходів щодо закріплення провідної ролі України в транзиті енергоносіїв з Російської Федерації та інших країн СНД до країн ЄС;
 - активізувати діяльність щодо створення ефективних транспортних коридорів і співпрацю з ЄС та окремими європейськими країнами щодо реалізації проектів транс’європейських транспортних коридорів;
 - підтримати зусилля усіх українських підприємців щодо інвестування коштів у виробничі об’єкти за кордоном, насамперед у країнах ЄС, для більш активного освоєння нових ринків.

Ці питання першочергового значення, безумовно, будуть корегуватись завдяки спільному розумінню проблем відносин. Адже поряд з позитивами зростаючої динаміки і результатами на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції існує багато проблем, окремих неузгодженостей та протиріч, про що свідчать політичні заяви керівників провідних європейських держав-членів ЄС відносно термінів вступу України в Європейський Союз.

Враховуючи зазначене, актуальною для України, на наш погляд, є необхідність сконцентрувати зусилля на наступному: По-перше,

об'єднати і скоординувати зусилля Президента, Кабінету Міністрів і Верховної Ради для успішного вирішення завдань європейської та атлантичної євроінтеграції України. По-друге, поряд з вирішенням важливих політичних, економічних критеріїв і критеріїв членства в ЄС, реалізувати положення про необхідність ведення роз'яснювальної роботи з населенням щодо вступу України в СОТ, ЄС, НАТО. По-третє, використати і можливості, які надає Україні вступ до Євросоюзу сусідніх держав – Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини та мінімізувати негативи розширення ЄС, як-от: введення візового режиму, проблеми біженців, транзитної міграції та інше. По-четверте, запровадження Євросоюзом щодо України преференцій в рамках Генеральної схеми преференцій ЄС, що знизило б імпорتنі тарифи на важливі для України товари (метал, зерно, добрива, насіння) і таким чином скористатись перевагами спільного євросоюзівсько-українського кордону. По-п'яте, вироблення спільних поглядів на цілі і завдання українсько-європейських та українсько-євроатлантичних відносин, у тому числі й на перспективи державної стратегії європейської інтеграції. Адже сьогодні сторони по-різному бачать майбутнє своїх двосторонніх відносин. Євросоюз виявляє стійкий намір не враховувати бажання України стати асоційованим членом співтовариства, а веде лінію на розвиток відносин з Україною лише у рамках Європейської політики сусідства, уникаючи прямих розмов про термін вступу нашої держави до ЄС.

Отже, Україна перебуває на важливому етапі пошуку свого місця в новій системі міжнародної Спільноти, побудові нових відносин з європейськими структурами. Велика держава Україна має вигідне геополітичне розташування і всі умови для сталого розвитку. Досягти цього можливо тільки за чітко спрямованої, виваженої політики, створення чіткої законодавчої та нормативно-правової бази, відповідних інституцій, які відкривають широкі можливості для реалізації планів економічного і соціального розвитку, національної безпеки і дозволяють зайняти гідне місце у Європейській спільноті незалежних держав. У процесі європейської та євроатлантичної інтеграції, реалізуючи стратегію і тактику інтеграційних процесів, слід пам'ятати прогнози і застереження щодо впливу розширень ЄС 2004 – 2007 рр. на Україну. Позитивні політичні наслідки процесу розширення ЄС для України: сусідство з політично стабільними, демократичними правовими державами; запровадження демократич-

них стандартів; чітка координація зовнішньої політики; врегулювання режиму Державного кордону України; приєднання до Спільної європейської політики безпеки і оборони; можливості лобювання інтересів України всередині ЄС; більш ефективне регіональне співробітництво з сусідніми країнами-членами ЄС; використання досвіду інтеграції до ЄС. Негативні політичні наслідки процесу розширення ЄС для України: впровадження жорсткого прикордонного та візового режиму з сусідами України; перетворення з транзитної держави на країну-накопичувач нелегальних мігрантів; скорочення туристичних, ділових контактів та ускладнення в обміні робочою силою; надпотужна конкуренція ЄС у виробництві сільськогосподарської продукції, металургійної промисловості та інше. Рішення Гельсінського саміту “Україна – ЄС”. Угода про реадмісію і пом’якшення візового режиму. (Використано матеріали з “Основ європейської та євроатлантичної інтеграції України: Навчальний посібник./ За заг. ред. В.П.Горбуліна. – 2006. – С.186-187.)

Список використаної літератури:

1. Федоришина О.О. Проблеми інтеграції України до Європейського Союзу. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1103>.
2. Деліні М.М. Проблеми інтеграції України в світове співтовариство в сучасних умовах. URL : <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/12.pdf>.
3. Багатеренко А.О. Проблеми та перспективи європейської інтеграції України. URL : <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/5915/6665>.
4. Українці назвали головні перешкоди до євроінтеграції. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2495901-ukraincinazvali-golovni-pereskodi-dla-evrointegracii.html>.
5. Тодощук А.В. Україна в інтеграційних процесах: ризики та переваги. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5/168.pdf>.
6. Пріоритети допомоги ЄС Україні: взаємовигідний рух назустріч. URL : http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products?pid=5989.
7. Допомога ЄС Україні. URL : <http://eeas.europa.eu/headquarters-headquarters-homepage/1937/>.
8. Відносини між ЄС та Україною: інформаційна довідка, 6 березня 2018 р. URL : https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/29685/node/29685_uk. 9. Сабан М.В. Переваги і недоліки інтеграції України до ЄС. URL : http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67697.doc.htm.

МЕДІАІМІДЖ І ВЗАЄМНЕ СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНИ І СЛОВАЧЧИНИ

Марадик Наталія

*кандидат політичних наук,
доцент Інституту політології,
Пряшівського університету в Пряшеві*

Цірнер Міхал

*PhD, асистент Інституту політології,
Пряшівського університету в Пряшеві*

Словаччина і Україна – нові держави, що виникли в результаті геополітичних перетворень в Європі після закінчення холодної війни. Обидві країни провели перші роки незалежності, прагнучи створити ефективні державні інститути, економічні та політичні реформи і визначити основні напрямки зовнішньої політики.

Відносини між Україною та Словаччиною можна назвати «прагматичними» і «збалансованими». Вони не містять історичного тягаря, ідеологічних проблем і геополітичних спекуляцій. Партнерство повинно підтримуватися загальними інтересами, зокрема в галузі безпеки і енергетики. Словаччина вважається одним з кращих друзів України в ЄС, і Україна дає Словаччині можливість грати більш активну роль у регіоні Східної Європи, однак, ми не можемо ігнорувати російський фактор: Україна і Словаччина по-різному сприймають Росію. Для України Росія є серйозною загрозою національній безпеці, а для Словаччини – важливий партнер протягом багатьох років [1, s.146].

Є також елементи конфлікту, розбіжностей і невизначеності у двосторонніх відносинах, як це завжди відбувається між сусідніми державами. У той же час відносини між Словаччиною і Україною вільні від непотрібних скандалів і історичної недовіри. Вони ближче до того, що називається «стратегічним партнерством». Сторони можуть не повністю реалізувати потенціал двосторонніх відносин. Географія, історія, зв'язки з громадськістю - все це створює величезний потенціал для співпраці. Однак в українському і словацькому суспільстві існує безліч міфів, які в основному створюються засобами масової інформації, що часто заважає цій співпраці. У сучасному світі створення іміджу держави є надзвичайно складним і взаємопов'язаним процесом в області внутрішньої і зовнішньої політики.

Вважається, що імідж держави на міжнародній арені формується за рахунок інформації, отриманої через офіційні і неофіційні канали, засоби масової інформації, Інтернет і т. д. У цьому контексті слід зазначити, що інформаційна політика держави, яка відіграє важливу роль у формуванні іміджу держави на міжнародній арені і в засобах масової інформації, за допомогою яких створюються і використовуються елементи маніпуляції, пропаганди, стереотипи тощо дуже важлива. Образ держави в ЗМІ складається з кількісних і якісних елементів. Перший відноситься до частоти, з якою країна вказана, її місце в потоці повідомлень. Друге характеризується насиченістю інформаційного потоку, темою повідомлень, їх тоном, порядком інформації [2].

Українсько-словацькі відносини складно пояснити в чорно-білій палітрі світосприйняття. Зрештою, ні експерт, ні звичайний український чи словацький громадянин не можуть поставити Словацьку Республіку та Україну в систему дружби або ворожості. Тому ми можемо заявити, що існує інформаційна прогалина, яку необхідно подолати.

В Україні є проблема з формуванням свого іміджу в світі. Основним недоліком існуючого іміджу політики в Україні є неадекватність його розробки та реалізації. Основними причинами недостатньої ефективності медійних кампаній є: відсутність стратегії медійної політики. Ніяких пріоритетів або бажаних результатів від PR-кампаній не встановлено. Немає єдиного координаційного центру по іміджу країни за кордоном); відсутність сильної ідеологічної бази (тобто цілий несистемний PR-проект, спрямований на поліпшення зовнішнього іміджу країни. Неможливо створити картину зовнішньої політики країни разом з пошуком національної ідеї, яка також відбилася б на внутрішніх процесах держави і за кордоном). Реформи, що проводяться урядом України, як правило, не мали будь-яких позитивних результатів до 2014 року [3].

Однією з проблем формування позитивного іміджу країни Україна є корупція, а також зв'язок між бізнес-сектором та високопоставленими державними службовцями і політиками.

Елементами іміджевого потенціалу України є її культурно-історична спадщина, досягнення в галузі культури і науки. Координація іміджевих кампаній та проєктів є необхідною умовою для досягнення бажаного результату. Створення позитивного іміджу країни вимагає спеціально створеної структури управління іміджем ЗМІ з

боку Словаччини і України, яка буде координувати і контролювати реалізацію державної іміджевої політики. Така служба управління медіаіміджем повинна відповідати за інформаційну та комунікаційну сферу на міжнародному рівні, розробляти медіа-проекти, відстежувати результати і нести відповідальність за їх повну реалізацію. Він повинен використовувати засоби масової інформації, бізнес-структури, науково-освітні центри, общинну діаспору, установи культури, спортивні організації в якості важеля впливу на думку словацької та української громад.

Держава, безсумнівно, повинно спрямувати зусилля на формування позитивного іміджу країни, але це повинна бути консолідована позиція з питань політики, економіки, інвестицій та туризму. Ця позиція повинна відображати стратегію України та Словаччини в світі та базуватись на національних інтересах і пріоритетах обох держав.

Одним із закладів у цьому відношенні може бути, наприклад, координаційний центр на базі міністерств закордонних справ обох країн або спеціалізований інститут – для досліджень в цій області, а також для винесення рекомендацій різним гілкам влади щодо висвітлення тих чи інших подій [4, с.24].

Очевидне завдання українського МЗС полягає в тому, щоб забезпечити інституційну і особисту підтримку для направлення словацької зовнішньої політики. Спеціаліст посольства повинен бути експертом, який знає і розуміє словацьку специфіку. Необхідно не тільки обмежити «ручне управління» поточними питаннями двостороннім порядком денним, але і синхронізувати роботу між агентствами, уникнути дублювання функцій або відсутності координації між ними. Важливо активізувати співпрацю в рамках міжурядових комісій і виділити на сьогоднішній день досвід більш регулярного і ефективного співробітництва України з іншими партнерами в рамках цих комісій.

Українці не дуже багато знають про Словаччину і словаків (те ж саме стосується і словаків, які не знають України і українців), якщо тільки вони не є жителями прикордонного регіону (Закарпатська область України). З точки зору значущості, ми всього лише маленька країна і маленький сусід, для якого багато хто знає тільки те, що ми є частиною євроатлантичних структур. Деякі з найбільш заможних українців знають словацькі Татри чи інші привабливі туристичні місця в Словаччині. Це також впливає з того факту, що українці в даний

час найбільш залучені у внутрішню політику і, з точки зору міжнародних відносин, сприймають тільки великих гравців, таких як Російська Федерація, Сполучені Штати або Європейський Союз в цілому.

Список використаної літератури:

1. Mesežnikov, Gr. & Gyárfášová, O. (2015) Slovakia's response to the Russian-Ukrainian conflict: Domestic socio-political aspects, parties' stances, public opinion // Diverging Voices, Converging Policies: The Visegrad States' Reactions to the Russia-Ukraine Conflict. Warsaw: Heinrich-Böll-Stiftung. pp. 146-158.
2. Mikloš, Iv. (2005) et al. Kniha reforiem. Ako si Slovensko získalo medzinárodné uznanie v ekonomickej oblasti. [Online] Available from: http://www.komunal.eu/images/pdf/kniha_reforiem.pdf.
3. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR. (2019) Hodnotenie priorít zahraničnej a európskej politiky Slovenskej republiky v roku 2018 a ich zameranie na rok 2019. [Online] Available from: <https://www.mzv.sk/documents/10182/2686701/2019+Hodnotenie+prior%C3%ADt+zahrani%C4%8Dnej+a+eur%C3%B3pskej+politiky+Slovenskej+republiky+v+roku+2018+a+ich+zameranie+na+rok+2019.pdf>
4. Vorotniuk, M. (2016) Audyt zovnishnoi polityky. Ukraina-Slovachychyna: Diskusiina zapyska. Kyiv. 38 s.

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ

Музиченко Г.В.

*д. політ. н., професор
кафедра політичних наук і права Університету Ушинського
(м. Одеса)*

ДІН СІНЬ

*к. псих. н., доцент
Український культурний та науково-інформаційний центр
при Харбінському інженерному університеті (м. Харбін, КНР)*

Світ швидко змінюється, і хоча увага зараз сконцентрована на діях основних політичних акторів у боротьбі із COVID-19, світова спільнота все частіше задається питанням про те, яким буде світ після пандемії, які держави та політичні агенти займуть провідне

місце на світовій політичній та економічній арені. Вочевидь, країна, з якої почалася пандемія, буде одною з центральних гравців у сфері міжнародних відносин у найближчій перспективі, тому вже зараз необхідно подумати про можливості України у двосторонніх відносинах з цією державою.

П'ять поколінь комуністичних лідерів КНР працювало на те, щоб сьогодні Китай став одним із центральних гравців на світовій арені. Усе почалося з правління Мао Цзедуну. Упродовж 1949–1979 років динамічно розвивалися двосторонні зв'язки між СРСР та Китаєм, у результаті чого останній опинився у певній дипломатичній та економічній ізоляції від світової системи. Але «з посиленням китайсько-радянських диспутів і припиненням допомоги з боку СРСР у 1970-х почалося зближення Китаю та США, які у 1979 році нормалізували відносини з КНР. Відтоді позиція Піднебесної на світовій арені поступово покращувалася». Друге покоління китайських лідерів на чолі з Ден Сяопінем визначало своїми пріоритетами відкриття КНР світу та економічні реформи (改革开放), адже «соціалістична країна не може бути бідною». Так почався розвиток «соціалізму з китайськими особливостями» (中国特色社会主义) [1, с. 44]. Сі Цзіньпін, який у 2012 році очолив КНР, почав використовувати різні інструменти зовнішньої політики, зокрема проект «Один пояс, один шлях» (一帶一路) для того, щоб перетворити Китай на велику державу. Тому, на думку професора міжнародних відносин Цзілінського університету Ван Лі «сьогоднішній розвиток Піднебесної має два драйвери: перший – це відродження історичної гордості, адже Китай – найстаріша цивілізація з історією в 4000–5000 років, другий – це визнання після «сторіччя принижень» (百年耻辱) із боку західних держав, включаючи Японію. По-друге, досягнення, як сказав Голова КНР Сі Цзіньпін, «національного оновлення сил» (兴國)» [1, с. 44].

Нагадаємо, що з перших днів здобуття Україною незалежності її відносини з Китаєм розвивалися досить динамічно. КНР першою з країн свого регіону визнала Україну незалежною державою, проте до 2010 року китайський напрямок не являв собою пріоритетний напрямок у зовнішньополітичному курсі України. Саме за часів В. Януковича почалася їх активізація та відносини були оформлені за формулою стратегічного партнерства та співробітництва. Поштовх україно-китайському співробітництву був породжений перспективами участі України в проєкті «Один пояс, один шлях».

Китайська сторона висунула чотири пропозиції: 1) зміцнити взаємну довіру і підтримку, зміцнити політичну основу китайсько-українських відносин стратегічного партнерства; 2) всебічно сприяти прагматичній співпраці, зміцнювати матеріальну основу відносин стратегічного партнерства; розширити і поглибити прагматичну співпрацю в галузі торгівлі, економіки, інвестицій, нових високих технологій, корисних копалин, енергетики та сільського господарства, всебічно підвищити рівень китайсько-українського ділового співробітництва, зробивши пріоритетом великі проекти; 3) розширити гуманітарні обміни, зміцнити соціальну основу китайсько-українських відносин; 4) активізувати співпрацю між двома сторонами в міжнародних і регіональних справах, розширити багатосторонню основу китайсько-українських зв'язків» [2, с.1306].

У 2013 р. між Китаєм і Україною була досягнута домовленість про спільні дії, що реалізуються в рамках проекту «Економічний пояс Шовкового шляху», в який була включена програма по створенню Кримської зони економічного розвитку в районі Євпаторії (Сакський район), де передбачалося побудувати глибоководний порт. Крім того, Україна і Китай планували спільно зайнятися реконструкцією і розвитком Севастопольського морського рибного порту, і створенням навколо нього зони високотехнологічної індустрії, побудувати в Криму аеропорт, нафтопереробний завод, термінал для зрідженого природного газу, навчальні центри, пляжі і зони відпочинку. Терміни реалізації проекту були позначені в межах 2014-2018 рр.

Товарообіг між країнами зростав, у 2013 році він сягнув найвищого показника – 11 млрд. 120 млн. доларів, однак, після максимуму у 2013 році відбулося різке скорочення китайського імпорту. Крім того, за підсумками 2012-13 років, було виявлено, що багато спільних проєктів не виконувалися, через що відносин між державами черговий раз пригальмувалися [3].

Частково це було викликано політичними мотивами, адже Китай після анексії Криму досить виважено висловлювався з цього приводу на міжнародному рівні, намагаючись не псувати відносини із Російською Федерацією. Саме з цього часу двосторонні відносини між Україною та Китаєм стали розвиватися в іншому контексті. До цього часу Україна розглядалася китайською стороною як складник великого російського вектору зовнішньої політики. Ситуація з Кри-

мом спонукала Китай переглянути формат відносин і будувати їх, постійно узгоджуючи цей вектор зовнішньої політики із російським та американським.

Разом з тим, виражена зовнішня політика Китаю щодо України не припиняла дружніх стосунків між державами. Більш того, Китай став найбільшим за обсягом товарообігу партнером України, посунувши РФ. Китайські інвестиції в економіку України за період 2015-2019 рр. оцінюються в \$300 млн. [4].

Пов'язано це, у першу чергу, з тими факторами, які визначають відносини двох країн. Серед них не останнє місце займає постійно зростаюча економічна і політична вага КНР у світі. Важливим є і геополітичний фактор: Україна розташована на перетині транспортних осей Північ–Південь і Захід–Схід, і у разі входження України до ЄС розглядається як ворота в Європу. Ще однією обставиною є і певна сумісність їх економік і технічних стандартів у багатьох галузях господарювання.

Зацікавленість сторін у розвитку україно-китайських міжнародних відносин підтверджується економічними показниками. «За 2019 р. обсяг торгового обороту становить \$11,8 млрд. Це новий рекорд. Що стосується перспектив, то ми впевнені, що через 5 років торговий оборот між нашими країнами досягне \$20 млрд. на рік», – зазначив Лю Цзюнь, радник з торговельно-економічних питань посольства КНР в Україні. Він також додав, що китайські підприємства звертають більше уваги на ринок, ніж на ресурси, адже Україна має не тільки великі можливості для освоєння китайської продукції, а й можливість реекспорту китайських товарів у країни Західної Європи [4].

«Китаю цікава ваша країна – найбільша в Східній Європі. Між нами немає територіальних, історичних та інших диспутів, ми можемо працювати у форматі «win-win». З геополітичного погляду Китай зацікавлений у сильній, незалежній від США Україні. До того ж китайці гарно ставляться до вас, адже за останні роки українські технології допомогли в модернізації нашого ВПК. Піднебесна бачить Україну як мінімум сильною регіональною країною, яка зможе встановити новий баланс у Східній Європі. Україна здатна стати більш багатогою та розвиненою, ніж Польща, але за умови продуманої політики. Чим заможніші українці, тим більша їхня купівельна спроможність, що дуже цікавить китайський бізнес» [1, с. 50].

Отже, Україна постійно перебуває в колі зовнішньополітичних інтересів Китаю. Події 2014 року та, у першу чергу, анексія Криму внесли

свої корективи в дружні стосунки, які наразі мають формат стратегічного партнерства, характер якого є досить декларативним. В економічній сфері відносини розвиваються, оскільки мають двосторонній інтерес, тоді як в політичній сфері відносини є достатньо прохолодними. Останнє викликано значним впливом на україно-китайські відносини Російської Федерації, що визнають у Китаї і відкрито заявляють про те, що незважаючи на дотримання позицій справедливого ставлення до всіх світових гравців та дотримання норм міжнародного права, Китай бачить значний прорив в розвитку україно-китайських відносин саме після вирішення україно-російського питання.

Список використаної літератури:

1. Інтерв'ю з професором міжнародних відносин Цзілінського університету паном Ван Лі. *Україна –Китай*. 2020. №1(19). С. 44-51. URL: http://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2020/04/N19_2f.pdf
2. Курылев К. П., Станис Д. В. К вопросу об украинско-китайских отношениях. *Постсоветские исследования*. 2019. №5. Том 2. С. 1305-1312. URL: <file:///C:/Users/Anna/Downloads/k-voprosu-ob-ukrainsko-kitayskih-otnosheniyah.pdf>
3. Музиченко Г. В., Сінь Д. Політико-правові чинники українсько-китайських відносин стратегічного партнерства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 4 (68). С. 234-241.
4. Товарообіг між Україною і Китаєм збільшиться в 1,7 рази. URL: <https://vezha.net.ua/economy/tovaroobig-mizh-ukrayinoyu-i-kitayem-zbilshitsya-v-1-7-razu/>

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Нечипорук К.О.

*доцент кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Відповідно до розділу 1 статті 2 **Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони**, повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, як визначено, зокрема, у Гельсінському заключному акті Наради з безпеки та співробітництва

цтва в Європі 1975 року та Паризькій хартії для нової Європи 1990 року, а також в інших відповідних документах щодо захисту прав людини, серед них Загальна декларація прав людини ООН 1948 року і Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, а також повага до принципу верховенства права повинні формувати основу внутрішньої та зовнішньої політики Сторін і є основними елементами цієї Угоди. Забезпечення поваги до принципів суверенітету й територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності, а також протидія розповсюдженню зброї масового знищення, пов'язаних з нею матеріалів та засобів їхньої доставки також є основними елементами цієї Угоди [1].

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування.

Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висувуються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього [2].

Відповідно до статті 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент - Верховна Рада України [3].

Комітет Верховної Ради України – орган Верховної Ради України, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій [4].

Серед інших, у Верховній Раді функціонує Комітет Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції, предметом відання якого є:

- участь України в міжнародних інтеграційних процесах, пов'язаних з діяльністю Європейського Союзу (ЄС);
- адаптація українського законодавства до законодавства Європейського Союзу (ЄС), забезпечення його відповідності зобов'язанням України у рамках Ради Європи (РЄ);

НАПРЯМ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

- оцінка відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції;
- державна політика у сфері європейської інтеграції;
- забезпечення міжпарламентських зв'язків у рамках співробітництва України з Європейським Союзом (ЄС);
- координація програм технічної допомоги Європейського Союзу (ЄС) Верховній Раді України та спеціальних навчальних програм;
- надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України з Європейським Союзом (ЄС) та його державами-членами (ратифікація, приєднання до міжнародного договору, прийняття тексту міжнародного договору), денонсація зазначених міжнародних договорів України;
- транскордонне та міжрегіональне співробітництво з країнами Європейського Союзу (ЄС);
- співробітництво з інституціями ЄС з питань забезпечення відсічі зовнішньої агресії проти України, невійськових міжнародних форм та методів стримування держави-агресора [5].

Кожен законопроект, внесений до Верховної Ради України, протягом семи днів надсилається до Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції для визначення належності законопроекту за предметом правового регулювання до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу.

Законопроекти, які згідно з висновком Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції належать за предметом правового регулювання до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу, крім розроблених на виконання цієї Програми, протягом трьох днів передаються до уповноваженого центрального органу виконавчої влади для підготовки експертного висновку щодо відповідності цих законопроектів *acquis communautaire*. Уповноважений центральний орган виконавчої влади у двадцятиденний термін готує експертний висновок щодо відповідності законопроектів *acquis communautaire* і передає його до Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції для підготовки пропозицій щодо доцільності прийняття законопроекту Верховною Радою України і термінів набрання ним чинності.

Проекти законів України та інших нормативно-правових актів, які за предметом правового регулювання належать до сфер, пра-

вовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу, в обов'язковому порядку проходять експертизу на відповідність *acquis communautaire*.

Експертизу проектів законів України та інших нормативно-правових актів, які за предметом правового регулювання належать до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу, здійснює уповноважений центральний орган виконавчої влади, а експертизу проектів нормативно-правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади – відповідні підрозділи органів, які видають акт.

Нормативно-правові акти, які суперечать *acquis communautaire*, можуть прийматися лише за наявності достатнього обґрунтування необхідності прийняття такого акта і на чітко визначений у самому акті строк.

Державна політика України щодо адаптації законодавства формується як складова частина правової реформи в Україні та спрямовується на забезпечення єдиних підходів до нормопроекування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу під час нормопроекування, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституціонального, науково-освітнього, нормопроектного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України.

В Україні створено основні політико-правові та організаційні засади адаптації законодавства [6].

Зокрема, Угодою про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року визначено пріоритетні сфери адаптації законодавства.

Адаптація законодавства України є планомірним процесом, що включає декілька послідовних етапів, на кожному з яких повинен досягатися певний ступінь відповідності законодавства України до *acquis* Європейського Союзу.

Елементом адаптації законодавства має стати перевірка проектів законів України та інших нормативно-правових актів на їх відповідність *acquis communautaire* з метою недопущення прийняття актів, які суперечать *acquis* Європейського Союзу.

Верховна Рада України, як єдиний орган законодавчої влади в Україні: забезпечує виконання Програми з питань, які належать

до компетенції Верховної Ради України; розглядає проекти законів України, розроблені на виконання Програми; визначає цілі та завдання другого та наступних етапів виконання Програми, встановлює їх часові межі; у разі потреби вносить зміни до Програми; щороку заслуховує доповідь про стан виконання Програми; забезпечує експертизу внесених до Верховної Ради України всіма суб'єктами права законодавчої ініціативи законопроектів на їх відповідність *acquis communautaire* на всіх етапах розгляду законопроектів [2].

Висновки. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. Комітет Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції здійснює основні функції у процесі адаптації українського законодавства до законодавства Європейського Союзу, забезпечення його відповідності зобов'язанням України у рамках Ради Європи.

Список використаної літератури:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75, Т. 1, С. 83.
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 року № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. № 74.
3. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
4. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 року № 116/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19, Ст. 134.
5. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова Верховної Ради України від 29.08.2019 № 19-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 35, Ст. 147.
6. Палінчак М.М., Борейко Л.О., Бисага Ю.М., Белов Д.М., Сарай Р.Д., Панов А.В. Порівняльне конституційне право: Навчальний посібник. (методичні матеріали до вивчення дисципліни «Порівняльно-конституційне право» для студентів факультету міжнародних відносин Ужгородського національного університету). Ужгород: «М.Л.», 2011. 250 с.

CREDIBILITY OF EU PERSPECTIVE FOR THE WESTERN BALKANS

Mykola Palinchak

*Doctor of Political Science, Professor,
Dean of the Faculty of International Economic Relations
Uzhhorod National University*

Oleksandr Hleba

*PhD Student in the International Politics Department
Uzhhorod National University*

Introduction

Enlargement has been widely singled out as the EU's most successful foreign policy. It has been crucial to drive post-communist transition in Central and Eastern European countries, which symbolically reunified with Europe in 2004. EU accession perspective along with conditionality incentivises the authorities of enlargement countries to fulfil wide-ranging and profound reforms while preparing for membership. The EU's transformative power in EU hopefuls, however, is strong only if the membership prospect is truly credible and is perceived as such by the target countries. The EU itself acknowledged this fact in its 2018 communication on enlargement: a "*credible accession perspective is the key driver of transformation in the region*" [1, p. 1]. Therefore, the aim of the present paper is to examine the credibility of EU perspective for the Western Balkans – a post-conflict region that is involved in the accession process. The analysis focuses on the EU's normative and rationalist reasoning behind enlargement as well as the enlargement agenda of EU institutions and member states.

Main text

The Western Balkans is a region in South Eastern Europe which was coined by the EU in 2003 for the sake of the implementation of enlargement policy – to distinct Balkan EU member states from non-EU states. Back then it included all post-Yugoslav countries but Slovenia, and Albania. Slovenia was in the final stage of the EU accession process already, hence it was considered as a country belonging to Central and Eastern Europe. Being defined as a region of non-EU states, the region is shrinking every time a country from the Western Balkans joins the EU. This was

notably the case in 2013 when Croatia ceased to be regarded as a Western Balkan country by the EU but as a member of the club.

In 2003, the Western Balkans received a clear EU membership perspective at the EU-Western Balkans Summit in Thessaloniki, when the EU solemnly declared that *“the future of the Balkans is within the European Union”* [2, p. 1]. This move was embedded in the EU’s normative agenda and rationalist thinking. Normative agenda consisted in reconciling former adversaries, foster regional cooperation and good neighbourly relations. The EU also felt responsible for the fate of the Balkans during the post-conflict period as it had not been well equipped to react adequately to the Yugoslav wars and, as a consequence, had to rely on the US. Besides, EU accession conditionality is based on democracy, rule of law, and human rights, which enabled the EU to ensure that the region would not again turn to nationalistic authoritarianism, as was the case until 2000.

The rationalist considerations behind the EU’s enlargement towards the Western Balkans can be found in the EU documents dedicated to enlargement. For instance, the European Commission made it crystal clear in 2018 that the accession of the Western Balkans to the EU is in the *“Union’s very own political, security and economic interest”* [1, p. 1]. It further stressed that *“it is an investment in the EU’s security, economic growth and influence and in its ability to protect its citizens”* [1, p. 1]. Indeed, 16 years after the ‘big-bang’ enlargement in 2004, the evidence suggests that both old and new member states of the EU have benefitted economically as the single market has expanded and new investment opportunities have occurred [3, p. 127]. Having neighbours with a stable and resilient politico-economic system who amicably regard one another is a tangible contribution to the security of the EU.

As of April 2020, Western Balkan countries have secured an uneven progress on the road to the EU. The regional front-runners are **Montenegro** and **Serbia**, which have been conducting accession negotiations for a few years already and opened 32 and 18 chapters respectively. **North Macedonia** and **Albania** in March 2020 finally gained the long overdue European Council’s approval of the start of membership talks. **Bosnia and Herzegovina** submitted application for EU membership in 2016 and the European Commission issued the opinion thereon in 2019, specifying 14 key priorities across various spheres that the country will have to demonstrate progress on to be granted the candidate status. **Kosovo**,

whose statehood is not recognised by five EU member states, has not applied for EU membership.

Returning to the issue of credibility of EU perspective for the Western Balkans, the Commission communication in 2018 indicated a target accession date for the two front-runners, Montenegro and Serbia, stating that “*they could potentially be ready for membership in a 2025 perspective*” [1, p. 2] if they demonstrate strong political will on performing real and sustained reforms and find “*definitive solutions to disputes with neighbours*” [1, p. 2]. Setting a tentative accession deadline as a tool of increasing pressure on the authorities in the Western Balkans with a view to foster reforms may, however, produce unpredictable effects. Indeed, as the experience with the fifth enlargement round in 2004 and 2007 shows, it will most likely have the opposite effect and slow down the reform pace [4, p. 14].

As the above cited official documents and statements demonstrate, the European Commission is an outspoken champion of enlargement. Yet, these are the European Council and the Council of the EU, both intergovernmental institutions, that make the most important decisions in the enlargement process such as granting the candidate status, opening and closing accession negotiations, etc.

Throughout its evolution the enlargement policy has become more political and mushroomed “*veto points for member states along the way*” [4, p. 16]. Member states have veto powers because enlargement-related decisions require a unanimous vote of all 27 states around the table. The likelihood for a member state to resort to veto rises if an enlargement country is its neighbour and the two have outstanding bilateral issues. The most prominent example is Greece’s blockage of opening accession negotiations with North Macedonia over the disputed name of the latter, which lasted for about 15 years. Slovenia obstructed Croatia’s advancement in accession negotiations for almost a year in 2008 over the border dispute between the two.

Last year showed, however, that bilateral issues are not the sole source of disapproval of enlargement in the Council. France, Denmark, and the Netherlands first caused the postponement of a vote on the opening of membership talks with North Macedonia and Albania from June to October, and then opposed the decision despite the Commission’s numerous recommendations suggesting the opposite. The political leaders of the three EU member states questioned the progress on the rule of law the two Western Balkan countries had achieved. France was citing the

overly bureaucratic nature of the enlargement process and called for its revision [5].

The non-decision of October 2019 raised serious concerns about the credibility of the Thessaloniki promise for the Western Balkans. The situation even worsened after President Macron's interview in December 2019 in which he said that the *"EU made a collective mistake declaring the EU membership as our only relationship with the Western Balkans"* [5]. This statement was seen as the true reason for France's objection to opening negotiations with North Macedonia and Albania.

The revised enlargement methodology was published by the European Commission in February 2020. A month later the EU gave a green light to accession negotiations with North Macedonia and Albania. The opportunities for veto powers of member states were somewhat reduced as now chapters will be opened not separately but within clusters. Thus, instead of 33 votes that were required to open 33 chapters, only 6 votes will be needed to open 6 clusters containing all chapters [6, p. 4]. Besides, the Commission acknowledged that sometimes there is a dissonance between what it and EU member states communicate to the Western Balkans, stressing that *"Member States and institutions must speak with one voice in the region"* [6, p. 2]. This is crucial for the consistence of EU conditionality, which is effective only if it is unavoidable and credible.

Conclusions

The EU's enlargement towards the Western Balkans is driven by both normative and rationalist motives. The region received a clear EU perspective in 2003, but since then only country has managed to join. The European Commission tries to keep enlargement momentum both inside the EU and the Western Balkans, but some EU member states are not so hopeful about the prospects of the exercise. This dissonance undermines the credibility of EU perspective for the region and discourages local authorities to continue with necessary reforms.

References:

1. European Commission. Communication "A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans". COM(2018) 65 final. 6 February 2018. URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf (consulted on: 10.02.2020).

2. Declaration of the EU-Western Balkans Summit in Thessaloniki. 21 June 2003. C/03/163. URL: https://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-163_en.htm (consulted on: 03.02.2020).
3. Vachudova, M.A. EU Leverage and National Interests in the Balkans: The Puzzles of Enlargement Ten Years On. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 52. No. 1. Pp. 122-138.
4. Vogel, T. Beyond Enlargement: Why the EU's Western Balkans Policy Needs a Reset. Friedrich-Ebert-Stiftung Dialogue Southeast Europe. April 2018. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/14368.pdf> (consulted on: 14.02.2020).
5. Macron: EU made a mistake saying membership as only relationship with Balkans. N1. URL: <http://ba.n1info.com/English/NEWS/a395728/Macron-EU-made-a-mistake-saying-membership-as-only-relationship-with-Balkans.html> (consulted on: 11.02.2020).
6. European Commission. Communication "Enhancing the accession process - A credible EU perspective for the Western Balkans". COM(2020) 57 final. 5 February 2020. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/enlargement-methodology_en.pdf (consulted on: 15.02.2020).

ВИБОРИ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ЯК ІНДИКАТОР РІВНЯ ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Палінчак М.М.

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Лешанич М.

*викладач кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У загальному вигляді під інституціоналізацією розуміється процес формування якихось нових державних і громадських інститутів як стійких форм організації діяльності людей; процес закріплення норм, правил, статусів і ролей, приведення їх у систему, яка здатна діяти заради задоволення суспільної потреби. Інституціоналізація – процес утворення набору правил, що задають контекст людського співіснування і взаємодії [4, с. 20]. Створення інститутів, їх зміцнен-

ня, стабілізація і вкорінення в суспільстві являють собою сукупність подій, які прийнято іменувати інституціалізацією [2, с. 20-21].

Процес інституціалізації політичних партій можна трактувати як перетворення політичних партій із звичайної асоціації у повноцінний конституційно-правовий інститут. Інституціалізація політичних партій – це визнання їх необхідності, позитивності, функціональності як владою, так і суспільством [1, с. 34].

До критеріїв інституціалізації політичних партій можна віднести: 1) електоральну участь (характер, частота); 2) рівень виборчої волатильності (стійкість/мінливість партійних уподобань виборців); 3) укоріненість партії в суспільстві (вік, соціальне коріння); 4) рівень організації та внутрішня узгодженість (згуртованість) партій (міцна організаційна структура, внутрішня організація); 5) деперсоналізація партії, сприйняття партії як цілого в свідомості людей, а не як лідерської організації та інші.

У квітні 2014 р. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, яка стала основою реформи децентралізації. Відповідно до концепції найнижчим рівнем самоорганізації населення мають бути об'єднанні територіальні громади. Їх утворення передбачає проведення перших виборів, на яких обираються органи влади: голова ОТГ та представницький орган – рада [3, с. 3–5]. Таким чином, участь у виборах політичних партій ми можемо вважати одним з індикаторів процесу інституціалізації політичних партій.

Перші вибори в об'єднаних територіальних громадах (22.12.2019): Україна і Закарпаття. Рішення про участь у перших місцевих виборах в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) 22 грудня 2019 р. було прийнято на з'їздах 29 політичних партій. Про участь у виборах заявили: а) парламентські партії (ПП «Опозиційна платформа – За життя», ВО «Батьківщина», ПП «Голос», ПП «Слуга народу», ПП «Європейська солідарність»); б) політичні партії, які отримали на парламентських виборах 2019 р. не менше 2 % голосів виборців (ПП «Громадянська позиція», Радикальна партія Олега Ляшка, ПП «Опозиційний блок», ВО «Свобода», ПП «Опозиційний блок»); в) політичні партії, які мають територіальну локацію в різних регіонах України: ПП «Воля», НРУ, Українська Галицька партія (Івано-Франківська, Тернопільська області), ПП «Єдиний Центр» (Закарпатська область), ПП «Довіряй ділам» (Одеська область), ПП

«Рідне місто» (Полтавська область), а також ПП «Наш край», ПП «УКРОП», ПП «Патріот», ПППУ, Аграрна партія України, ПП «Громадсько-політичний рух Валентина Наливайченка «Справедливість», ПП «Національний корпус», ПП «Громадський рух «Народний контроль», Народна партія та інші [5].

До рад ОТГ за результатами перших виборів було обрано 1717 депутатів. Розподіл обраних депутатів, які висунуті політичними партіями, подано в таблиці 1.

Таблиця 1

**Обрані депутати, які висунуті політичними партіями
на виборах до місцевих рад 22.12.2019 [5]**

Назва партії	Кількість мандатів	Кількість мандатів, %
«Слуга народу»	430	25,04
ВО «Батьківщина»	278	16,9
«Наш край»	57	3,32
«Опозиційна платформа – За життя»	40	2,33
Аграрна партія України	33	1,92
«Європейська солідарність»	27	1,57
«Рідне місто»	19	1,11
ВО «Свобода»	19	1,11
«УКРОП»	14	0,82
«Єдиний Центр»	12	0,70
Самовисуванці	751	43,74

Інші партії, які висунули своїх кандидатів, отримали таку кількість мандатів: НРУ – 9 (0,52 %), Радикальна партія Олега Ляшка – 8 (0,47 %), ПП «Голос» – 7 (0,41 %), Українська Галицька партія – 5 (0,29 %), ПП «Соціал-демократична партія» – 3 (0,17 %), ПП «Довіряй ділам» – 2 (0,12 %), ПП «Об'єднання «Самопоміч» – 2 (0,12 %), ПП «Воля» – 1 (0,06 %). Найбільше у відсотковому відношенні було самовисуванців – 43, 74 %. Серед самовисуванців, яких обрали до рад, 95, 61 % були безпартійними, а партійність інших була такою: АПУ – 8 мандатів, ПП «Європейська солідарність» – 5, ПП «Опозиційна платформа – За життя» – 4, ВО «Батьківщина» – 3, ВО «Свобода» – 3,

ПП «Опозиційний блок», Радикальна партія Олега Ляшка, ПП «УКРОП» по 2 мандати, ПП «Відродження», ПП «Єдиний Центр», ПП «За конкретні справи» по 1 мандату [5].

Таким чином, з 29 партій, які прийняли рішення про участь у перших виборах до місцевих рад об'єднаних територіальних громад, депутатські мандати отримали лише 20 політичних партій, при цьому кількість мандатів у більшості з них є незначною. Найбільшу кількість мандатів отримали ПП «Слуга народу» (430), ВО «Батьківщина» (278), ПП «Наш край» (57), ПП «Опозиційна платформа – За життя» (40) (див. Таблицю 1).

Серед обраних голів ОТГ, висунуті партіями ПП «Слуга народу» – 25, ВО «Батьківщина» – 2, АПУ, ПП «Наш край», ПП «УКРОП» по одному. У більшості ОТГ (56) головами були обрані безпартійні самовисуванці.

Перші вибори в ОТГ Закарпатської області. Оскільки в Закарпатській області утворення ОТГ штучно стримувалося колишнім головою ОДА Г.Москалем, то 22.12.2019 р. на перших виборах до місцевих рад обиралися у порівнянні з іншими областями найбільше депутатів – 230. За результатами виборів було обрано 228 депутатів: з них 135 самовисуванців, 44 висунуті ПП «Слуга народу», 28 – ВО «Батьківщина», 12 – ПП «Єдиний Центр», 5 – ПП «Наш край», 4 – ПП «Опозиційна платформа – За життя». У розрізі ОТГ вимір партійного висунення депутатів виглядає наступним чином (див. Табл. 2).

Таблиця 2

Партійний вимір висунення депутатів на виборах до місцевих рад ОТГ Закарпатської області, обраних за результатами перших виборів 22.12.2019 року [5]

Назви партій*	С/В	СН	Б	ЄЦ	НК	ОПЗЖ	Усього
Великобрезнянська селищна громада	11	8		5		1	25
Косонська сіл. гром.	21	5					26
Зарічанська сіл. гром.	22		4				26
Кам'янська сіл. гром.	14	2	4	4		1	25
Довжанська сіл. гром.	10	13		3			26
Горондівська сіл. гром.	13	4	5		4	4	26

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Керецьківська сіл. гром.	14	6	5				26
Оноківська сіл. гром.	16	5	1				22
Холмківська сіл. гром.	14	1	9		1	1	26
Усього	135	44	28	12	5	4	228

* С/В – самовисунення, СН – «Слуга народу», Б – ВО «Батьківщина», ЄЦ – «Єдиний Центр», НК – «Наш край», ОПЗЖ – «Опозиційна платформа – За життя».

Отже, вибори до місцевих рад ОТГ показали, що найбільшу кількість мандатів отримали чотири партії: ПП «Слуга народу», ВО «Батьківщина», ПП «Наш край», ПП «Опозиційна платформа – За життя». При чому рівномірною у областях, де проводилися вибори, була підтримка лише двох партій ПП «Слуга народу» та ВО «Батьківщина». Інші партії, які висунули кандидатів до рад ОТГ, мали ситуативну підтримку в залежності від регіону. Так, в областях Західної України мандати отримали висунувці НРУ, ВО «Свобода», Українська Галицька партія, ПП «Воля», а в Південно-Східному – ПП «Опозиційна платформа – За життя», ПП «Довіряй ділам», Центральному – ПП «Європейська солідарність», ПП «Рідне місто», Аграрна партія України.

Слід зазначити, що в більшості депутатами стали безпартійні кандидати: з 1717 депутатів лише 32 були членами партій, 717 – були самовисунувцями, а інші висунуті різними політичними партіями. Аналогічною була ситуація і з виборами голів ОТГ: у більшості обраними були безпартійні кандидати. Це вказує на відсутність організаційних структур політичних партій на місцевому рівні, а значить про низький рівень їх інституціалізації.

Список використаної літератури:

1. Бевз Т. Інституціоналізація політичних партій як процес. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2011. № 3(53). С.31– 45. (8)
2. Зазнаєв О. Вторая молодость «долгожителя»: концепт «политический институт» в современной науке. Проблемы политической науки. Казань: Центр инновац. технологий, 2005. 235 с. (57)
3. Мельничук А., Остапенко П. Децентралізація влади: реформа № 1.К., 2016. 36 с.
4. Меркель В., Круассан А. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях. *Политические исследования*. 2002. № 2. С. 18–35. (133)
5. Офіційний сайт Центральної Виборчої Комісії. URL:<http://www.cvk.gov.ua> (дата звернення 18.09.2019)

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ДЕМОКРАТИЧНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

Палінчак М.М.

*доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародної політики
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Комарницький В.В.

*аспірант кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Політичні партії, як і більшість політичних інститутів, виконують значний обсяг завдань, а відтак є багатофункціональними. Зокрема, ця теза була обґрунтована відомим партологом А. Лейпхартом. У своїй праці «Демократія в багатоскладних суспільствах» він наголошував, що формальні гілки влади, партії, групи захисту інтересів і т. под. неминуче виконують не одну, а кілька функцій. Поряд із багатофункціональністю партій автор виділяє й маркери їхньої «особливої відповідальності», якими називає відповідальність за монопольну реалізацію функції консолідації політичних інтересів [2]. На сучасному етапі політична відповідальність, агрегація й артикуляція політичних інтересів є виключною прерогативою і ознакою демократичних інститутів, серед яких найвагомішими є саме політичні партії.

Наявність і функціонування партій у демократичному суспільстві забезпечує важливу його ознаку – політичний плюралізм. Водночас, сучасна демократія існує у формі представницької, що окреслює дві провідні функції сучасних політичних партій:

- представництва – функція, яку сучасний німецький політолог К. фон Бойме ще називає акумуляцією, ретрансляцією та захистом інтересів;
- комунікації, яка полягає у встановленні та підтримці ефективного зворотного зв'язку між владою та суспільством в інтересах контролю за розвитком політичної ситуації і своєчасного реагування на її зміни.

Філософське тлумачення політичної партії її визначення зводить до основних організаційних форм асоціативного політичного

життя суспільства, які реалізуються через представництво інтересів, поглядів, культурних маркерів, соціальне становище різноманітних прошарків і суспільних угруповань соціального цілого [3, с. 205]. Нагадаємо, що на превалюючій представницькій функції політичних партій свого часу наголошував і М. Вебер. Загалом вказана функція є невід'ємною характеристикою важливої епохи партогенезу, який бере свій початок від індустріального розвитку і буржуазних революцій, коли система влади народу здійснювалась через виборних представників. У подальшому стимулюючим чинником розвитку партій стала вимога парламентського представництва з боку соціальних груп, які були або виключені з політичного процесу, або недостатньо представлені у парламенті (наприклад, новостворені робітничі і соціалістичні партії початку ХХ ст.).

Представництво інтересів вітчизняна політолог професор Г. Климова визначає як вихідну функцію партії, яка характеризує її зв'язок із певними соціальними прошарками і класами. Партії надають голос основним сегментам суспільства, слугують мостом між громадянами та державою і переводять їхні вимоги у площину політики. Партії часто представляють інтереси особливих груп – інколи на шкоду іншим групам; але, щоб захопити владу, партії повинні апелювати до великих груп, які перевищують їхній базовий електорат [1, с. 36].

Дотичною до представницької є електоральна функція політичних партій, яка полягає в тому, що партії покликані представляти інтереси окремих електоральних груп, тобто виступати посередником між електоратом і державною владою у процесі формування, агрегації, артикуляції інтересів, їхньому урахуванні в політичному рішенні та імплементації цього політичного рішення [4]. Виходячи із визначення, соціальний базис для вказаної партійної функції обмежується електорально активним населенням, що підпадає під категорію «виборець». Партії західного типу в рамках реалізації електоральної функції відповідають перед виборцем на чергових виборах за те, чи були взяті до уваги протягом електорального циклу інтереси тих електоральних груп, на які спиралася партія під час попередніх виборів. Це своєрідний фільтр для представницької демократії, який не дозволяє потрапляти до влади тим партіям, які не виконують пункти власної передвиборчої програми.

Повноцінно виконати функцію представництва інтересів неможливо без забезпечення реалізації комунікативної функції, або функції політичної комунікації. Саме вона забезпечує функціонування каналів зв'язку, через які відбувається обмін інформацією щодо актуальних потреб і проблем суспільства, його груп, окремих територій тощо.

В умовах активного переходу до демократії політичні партії допомагають різним верствам населення усвідомити і сформулювати свої інтереси. Складність виконання такого завдання полягає у тому, що об'єднання не може відбуватися на основі узагальнення приватних інтересів – агрегація соціальної групи відбувається на основі спільних для даної групи інтересів. Цей підхід дозволяє створити фундамент для вироблення загального політичного курсу, сформулювати уявлення про пріоритети конкретної соціальної групи та способи, які вона обере для вирішення існуючих у суспільстві проблем. Вже в узагальненому вигляді отримана від соціуму інформація викладається у партійних програмах, розробка яких стає чи не найважливішим завданням для політичної партії. По суті, передвиборча програма – це своєрідна система суспільно-політичних зв'язків, а у подальшому – основа для політичного процесу.

В умовах конкурентної міжпартійної боротьби, тобто у боротьбі політичних ідей, концепцій і програм, у підсумку домінують ті, що користуються найбільшою популярністю та підтримкою. У подальшому ці партії конвертують свою перемогу в формування уряду та управління державою відповідно до волі більшості, а цей принцип є одним із визначальних для демократичного врядування. Не менш важливим тут залишається завдання з'ясувати волю меншості. Знову ж таки, в умовах демократії деякі популярні ідеї тих, хто програв, можуть знайти своє відображення у політичному курсі чи інше застосування для формування збалансованих відносин влади та громадянського суспільства

Сформований і дієздатний уряд для стабільного свого функціонування постійно потребує оновленої інформації про суспільні запити та реакції. Реалізацію такого зворотного зв'язку також покладено на політичні партії. Тримавши руку на пульсі суспільних настроїв, володіючи інформацією про те, як у суспільстві сприймаються ті чи інші кроки уряду, що користується чи не користується підтримкою мас, які проблемами втрачають чи набувають актуальності тощо,

правляча еліта отримує можливість оперативно коригувати свою політику, змінюючи відповідні пріоритети, або ж чинить вплив на громадську думку доступними інституціональними засобами.

Таким чином, реалізуючи свої функції, політичні партії прямо чи опосередковано беруть участь в усіх етапах політичного процесу. Саме партійна діяльність виступає одним із головних чинників структуризації соціально-політичної взаємодії та становлення політичної системи. Вектор розвитку останньої визначається, зокрема, й тим набором функцій, які виконують партії. Обґрунтовано вважати, що саме партійні представництва й комунікація разом із супутнім функціоналом створюють підґрунтя для утвердження демократичних суспільств. Не менш важливо усвідомлювати, що адекватне представництво групових інтересів у парламенті визначає рівень легітимності влади і її політичних рішень. Водночас, такому представництву має передувати трансформація партій в ефективний механізм взаємодії влади та громадян.

Список використаної літератури:

1. Клімова Г. Генеза і функціональні особливості політичних партій. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2018. № 2 (37). С. 31–45.
2. Лейпхарт А. Многосоставные общества и демократические режимы. *Полис*, 1992. URL: https://www.civisbook.ru/files/File/Leiphart_1992_1.pdf.
3. Новая философская энциклопедия: в 4 т. *Национальный общественно-научный фонд*. 2010. Т. 3. 694 с.
4. Особливості функціонування українських політичних партій як акторів українського політичного ринку. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/osoblivosti-funkcionuvannya-ukrainskikh-politichnikh-partiy-yak-aktoriv>.

ОТРИМАННЯ ТОМОСУ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ УКРАЇНИ: РЕАКЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ

Палінчак М.М.

*доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародної політики,
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Мегела Р.Р.

*аспірант кафедри міжнародної політики,
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Юрош В.В.

*аспірант кафедри міжнародної політики,
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Визначальна подія відбулася 5 та 6 січня 2019 р. в Константинополі – остаточна канонізація єдиної помісної Української Церкви.

А 6 січня у Стамбулі, на Фанарі, патріарх Варфоломій урочисто вручив главі новоствореної ПЦУ митрополитові Епіфанію Томос про визнання канонічної автокефалії ПЦУ.

Остаточне закріплення Константинополем автокефального статусу помісної Церкви України викликало емоційні оцінки закордонних ЗМІ: «Землетрус у релігійній геополітиці»; «Україна щойно зруйнувала останній міст, який пов'язував її з Росією, оскільки її Православна Церква цими вихідними офіційно звільнилася від наставництва Московського патріархату і всієї Росії»; «Православна Церква України більше не питиме з московської чаші»; «Величезна перемога для України й поразка для Кремля». Натомість усі кроки до здобуття УПЦ канонічної автокефалії і незалежності від РПЦ, що відбувалися впродовж 2018 р., і особливо Об'єднавчий Собор 15 грудня 2018 р., викликали вкрай різку і хворобливу реакцію в Росії, а також у проросійських структурах в Україні. Адже після обрання на Об'єднавчому Соборі Епіфаній став митрополитом Київським і всієї України. Своєю чергою, митрополит УПЦ Московського патріархату Онуфрій втратив свій статус. Саму ж УПЦ Московського па-

тріархату за рішенням Верховної Ради України було перейменовано в РПЦ.

Автокефалія ПЦУ і деталі «хрестового походу» проти України одразу ж стали предметом обговорення на найвищому рівні в Кремлі – у Раді безпеки Російської Федерації, що не має прецедентів у міжнародному праві і взагалі виходить за межі здорового глузду. Виконуючи рішення Раді безпеки, патріарх Кирил писав листи-скаррги на «раскольників» в усі міжнародні інстанції, включно з ООН, перетворюючи свої волення на посміховисько. Дуже дивною є реакція церковного керівництва сусідньої держави на прийнятій Верховною Радою України Закон про перейменування УПЦ Московського патріархату на РПЦ. Мовляв, цей Закон порушує конституційні права російськомовних православних України. Не зрозуміло, чому УПЦ Московського патріархату соромиться свого російського походження і боїться називати речі своїми іменами? Як засвідчує багатовікова історія філософської і богословської думки, підміна понять – це аж ніяк не мудрість, а спритність. Якщо Росія насправду така сильна і непереможна, як про це оголошують ідеологи «русского мира», для чого ховатися під чужим іменем? Маскуватися етнонімом того народу, якого нібито «ніколи не було, немає й бути не може»? Таке маскуванню можемо пояснити хіба що логікою «гібридної», тобто неоголошеної і підлої війни Росії проти України. Крім того, з погляду церковного права УПЦ Московського патріархату перебуває під юрисдикцією Російської Церкви; у Статуті про її управління чітко визначено, що УПЦ «становить... частину Московського патріархату» і, як така, має своїм найпершим обов'язком «нагляд за проведенням у життя рішень Помісних Соборів РПЦ». Сам предстоятель УПЦ Московського патріархату, хоча й обирається українськими архієреями, але, згідно з тим же Статутом, «благословляється Святішим Патріархом Московським і всія Русі» [2, с. 194]. Московський патріархат іноді й не приховує, що назва УПЦ є лише бутафорським прикриттям легального каналу церковного впливу на Україну, а всі єпископи УПЦ Московського патріархату є штатними єпископами РПЦ. Саме тому вони і проводять політику російського церковно-політичного істеблїшменту щодо окупації України.

Ще один важливий аспект, на якому слід наголосити, – відсутність (за винятком поодиноких випадків) патріотичного духу в середовищі УПЦ Московського патріархату. Священники цієї Церкви

за понад п'ять років тривання російсько-української війни не віднайшли в собі ні мужності, ні сили волі, щоб засудити збройні зазіхання Російської Федерації на територіальну цілісність і суверенітет України. Офіційні речники УПЦ Московського патріархату воліють за краще уникати всього, що стосується проблем російської агресії, щоб не гнівити свого московського керівника – патріарха Кирила.

Суть полягає в тому, що всі російські так звані «духовные и исторические скрепы» тримаються саме на українській історії [5]. Відтак виходить, що росіяни «втрачають» украї важливий і великий період історії, який штучно собі приписали. Українці нізвідки не прибукали й нікуди не ділися, і саме вони є найпершими наступниками Київської Русі-України та її духовної спадщини. Ще раз зауважимо, що ми маємо власну церковну історію, яка (якщо брати до уваги проповідництво святого апостола Андрія Первозваного у Скуфії, тобто на українських землях, у I столітті) налічує близько 2 тис. років. Кремлівським ідеологам «русского мира» дуже не хочеться переписувати сфальшовану ними історію «тисячолітньої Росії» і, зокрема, визнати, що учень Ісуса Христа апостол Андрій благословляв не Росію, а Україну, і що київський князь Володимир хрестив не Росію (якої тоді на світі ще не було), а Україну. Відокремлення Української Церкви від Москви дасть світові остаточне розуміння того, що східні слов'яни – це не тільки Москва чи Росія, що українське православ'я і духовно, і інтелектуально багатше за російське. Світ побачить, що в Україні є ще одна культура – абсолютно самотня, давніша від російської і багатша за неї.

З погляду геополітики для Росії настають сумні часи. Імперіалістичні ідеї В. Путіна, зокрема ідеї так званого «русского мира», який нібито повинен об'єднати православних слов'ян, зокрема «Великоросію», «Новоросію» та «Малоросію», поступово зазнають краху. Це невідворотний історичний процес. З-під впливу Росії спочатку вийшла Грузія, тепер – Україна. Позбавлена найважливішої геополітичної та православної «провінції» – України, Росія по суті перестала бути імперією, а В. Путін в історії своєї країни може посісти місце поруч із М. Горбачовим, якого співвітчизники в наш час звинувачують у розвалі СРСР. Нині саме В. Путін несе відповідальність за втрату російського впливу в Україні та інших країнах – колишніх радянських республіках, адже він цілеспрямовано веде Московську імперію до краху, насамперед через свою агресивну політику щодо сусі-

дів і воєнні авантюри у світі. Все це ставить під сумнів спроможність «царя» перетворити Росію на потужного геополітичного гравця та лідера православного світу. Як не дивно, але саме незаконна анексія Криму та військове вторгнення на Донбас 2014 р. підштовхнули Кремль до глибокого цивілізаційного розриву не тільки з Україною, а й фактично з усім цивілізованим світом. А надання Томосу про автокефалію ПЦУ для Росії стало вже проблемою її існування як імперії чи квазі-імперії.

Є всі підстави припускати, що тепер, на тлі війни на Донбасі та окупації Криму, українці поступово будуть переходити до своєї, справжньої Української Церкви, відмовляючись від тієї, яку контролює Кремль. Цей процес буде тривалим, але невпинним – попри будь-які спроби опору з боку Москви. Адже перебіг історії не можна повернути назад! Згідно з інформацією, наданою патріархом Філаретом у квітні 2016 р., за час війни з Росією до Київського патріархату вже тоді перейшли сотні тисяч вірників [3]. Вже в перші місяці після створення ПЦУ до неї приєдналися декілька тисяч парафій РПЦ. Приємно, що з середини січня 2019 р. майже щотижня надходить інформація про перехід закарпатських парафій під юрисдикцію ПЦУ. Дуже важливим фактором у цьому процесі є налагодження відкритих взаємин із тими священнослужителями, які не є закоренілими апологетами РПЦ і перебувають на порозі свого світоглядного та громадянського вибору. На часі також започаткування в Україні міжконфесійного діалогу між національно зорієнтованими ПЦУ та УГКЦ. Він є дуже реальним і рано чи пізно обов'язково принесе позитивний результат.

Згідно з висновками експертів-релігієзнавців, держава повинна всіляко сприяти реалізації комплексного (дипломатичного, організаційного, інформаційно-медійного) конституювання нашої помісної Православної Церкви у столиці України Києві, що повністю відповідає нормам як церковного, так і міжнародного права. Такий комплекс політико-правових заходів дасть змогу відвернути загрози національній безпеці, котрі несе Україні агресивна політика, здійснювана засобами й механізмами Московського патріархату в умовах гібридної війни [1, с. 361].

Усі найближчі роки повинні стати для ПЦУ роками посилення єдності зі Вселенським православ'ям. Та найважливіше завдання нашої Церкви на даному етапі – об'єднання віруючих і церковних

громад, зокрема й УПЦ Московського патріархату. «Всі ми маємо відкласти минулі образи, протистояння й відчуження, оскільки лише через прощення одне одного зможемо справді утвердити єдину помісну автокефальну українську Православну Церкву», – заявив очільник ПЦУ митрополит Єпіфаній [4, с. 2].

Список використаної літератури:

1. Здіорук С. І. Загроза національній безпеці Української держави, що несе Московський патріархат в умовах гібридної війни Росії проти України. *25-річчя української незалежності як історія релігійних свобод і світоглядного плюралізму: державні інституції та релігійні організації у пошуках моделей партнерства*: зб. наук. матеріалів. Київ: Дух і Літера, 2017. 616 с. С. 336-361.
2. Палінчак М. М., Галда П. П., Лешанич М. Ю. Релігійний фактор у міжнародних відносинах: навч. посібник для студентів. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2015. 296 с.
3. Патріарх Філарет: за час війни з Росією до Київського Патріархату перейшли сотні тисяч вірян. *Risu*: релігійно-інформаційна служба України. Міжправославні стосунки. 2016, 4 квітня. URL: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/62983/%3B.
4. *Урядовий кур'єр*. 2019. 15 січня. С. 2.
5. Палінчак М.М. Держава і церква у постсоціалістичних суспільствах (на прикладі країн Центральної Європи та України): Монографія – Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2014. – 408 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОГО ЧУДА СІНГАПУРУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО ВТРУЧАННЯ В ЕКОНОМІКУ

Палінчак М. М.

*доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародної політики
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Шкріба В. П.

*студент 2 курсу
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Кіфор Г.М.

*студент 4 курсу
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Серед групи нових індустріальних країн Південно-Східної Азії під спільною назвою «Далекосхідні тигри» особливе місце виділяється Сінгапуру. Історія становлення одної з найсильніших та найуспішніших економік Азії [2, ст. 1421] досі є предметом широкої дискусії в колі економістів, оскільки причини та методи досягнення таких результатів можуть стати неймовірно корисними для інших країн.

Як зазначав перший Прем'єр-міністр Сінгапуру Лі Куан Ю, стартові умови були дуже вигідними для молодого острівної держави [3]. По-перше, це географічна дислокація міста. Сінгапур знаходиться на перетині торгових шляхів між Китаєм та Європою. Британці в ХІХ ст. використовували це для розширення та укріплення торгівлі опіумом з Китаєм [8]. У подальшому, Сінгапур почав активно розвиватися як транзитний порт. Не останню роль у розвитку господарства міста відігравав експорт гуми. Сінгапур по факту став центром збуту гуми з Малайзії та Індонезії. Так, у 1960 році, острівне місто було головним постачальником каучуку з питомою долею в 37% від всесвітнього експорту [9]. Але, після Другої світової війни, сецесії від Малайзії та «конфронтації» з Індонезією, структура ринку мусила

змінитися. Гума показала себе як ненадійну опору, на якій би можна було створювати економіку нової держави [8].

По-друге, географічне положення стало причиною дислокування в Сінгапурі військово-морської бази королівських ВМС Великобританії. Наявність військових частин наддержави на території острова носило відразу дві корисні функції: військова безпека міста була забезпечена добре натренованою армією з хорошим озброєнням і обслуговування потреб бази позитивно впливало на економіку міста. Так, наприклад, у 1967 році вона забезпечувала роботою 54 тисячі людей та продукувала 187 млн. доларів США, що становило приблизно 20% ВВП міста [7, ст. 4]. Тому, одною з головних проблем незалежного Сінгапуру на початку свого існування була як раз мінімізація втрат та субституція прибутку від бази прибутками в інших галузях.

Від самого проголошення незалежності в 1965 році, пріоритетним напрямком розвитку економіки для Лі Куан Ю та його Партії Народної Дії (ПНД) була індустріалізація. Керувала економічним розвитком створена в 1961 році Рада економічного розвитку (PER). Її головною метою було створення нових галузей промисловості і умов для залучення іноземного капіталу [1].

У кінці 60-х років пріоритетними були трудомісткі галузі, що не потребували великих вкладень капіталу. Такими стали туризм, текстильна та іграшкова промисловість. Це робилося для подолання безробіття – першочергової проблеми Сінгапуру. Що стосується виробничих галузей, застосовувалась політика імпортозаміщення та орієнтації на експорт. Так, в 70-х роках активно почали розвиватися високоінтелектуальні галузі, наприклад мікроелектроніка. Але, найбільш швидкого розвитку набула нафтодобувний промисловість. У 1965 році прямі інвестиції в нафтовидобуток і переробку склали 63,1% [5, ст. 60]. У період з 1977 по 1982 рік експорт нафти в Сінгапурі становив 40% валового експорту від виробництва і в середньому становив майже 6% ВВП. Зараз, Сінгапур – одна із трьох найбільших країн за переробкою нафти та один із найбільших виробників нафтовидобувного обладнання у світі [8].

На основі вищевикладеного, можна виділити одну з характерних рис сінгапурської моделі економічного розвитку – залучення капіталу й інвестицій. У 60-х роках влада Лі почала політичні реформи в країні з метою створення сприятливого економічного клімату

для закордонних інвестицій. Так, була подолана корупція, успадкована від британських колонізаторів [8]; була створена ефективна система державної бюрократії та встановлений примат закону [6]; активно розвивалась співпраця з західними партнерами та сусідами а також велась боротьба з комуністами.

Їм в Сінгапурі були підконтрольні профспілки, що унеможливило єдину координацію ринку праці та контроль над рівнем заробітних плат. Тому, профспілки, непідконтрольні комуністам, були об'єднані в Національний конгрес профспілок (НКП), повністю підконтрольний владі ПНД [2]. Так була сформована ще одна риса моделі розвитку Сінгапуру – строгий контроль та втручання влади в ринок праці. Це також проявлялося в законодавчих актах, які нормували кількість робочих днів, відпусток, робочі години, умови праці та подібне [3].

До 1979 року виробничий сектор острова зростав так швидко, що почало не вистачати місцевої робочої сили. Щоб вирішити це питання, Сінгапур почав залучати іноземців до праці на своїх виробництвах [2]. До 1997 року в Сінгапурі було 560 тисяч іноземців, що становить майже 30% робочої сили, або 1,8 мільйона [8, ст. 133]. Частина економічного зростання була пов'язана із вступом на роботу все більшої кількості жінок. У 1970 році лише 24,6% жінок працювали в компаніях, але до 1988 року ця кількість зросла до 48%. У той же час було зайнято 79% чоловіків [8, ст. 132].

Рекомендації доктора Альберта Вінсеміуса – нідерландського економіста – допомогли в реалізації економічного росту Сінгапуру. Він розробив рекомендації для індустріалізації та побудови економіки, зокрема, рішення в сферах ринку праці, заохочувань інвестицій, безпосередній індустріалізації, розширення збуту товарів до інших ринків і так далі.

Доктор Вінсеміус також допоміг державі стати одним із найголовніших центрів фінансового світу. Вищезгадані політичні рішення сприяли позитивному іміджу країни в фінансових кругах. Сінгапурська фондова біржа розташована так, що вона дозволила вперше в світовій історії безперервно здійснювати фінансові операції по цілому світу.

Для підтримки успішного функціонування ринку, влада почала діяти в трьох основних напрямках. По-перше, вона забезпечувала підтримку справедливих ринків та стабільність сінгапурського до-

лара. Далі, вона орієнтувалася на розвиток конкретних видів діяльності, які сильно підтримувались фіскальними стимулами. По-третє, влада заохочувала накопиченню фізичного та людського капіталу [2].

У 70-х роках виникло Валютне управління Сінгапуру, яке виконувало функції центрального банку, фінансового регулятора та головного актора фінансового ринку. По факту, воно і стало головним творцем фінансової політики держави. Загалом, 70-і роки ХХ століття характеризуються як час швидкого розвитку та експансії фінансового ринку Сінгапуру. На початку 80-х років проявився у світовій економіці тренд на лібералізацію та дерегуляцію фінансових ринків, що стало загрозою для досить скованого та залежного від влади ринку Сінгапуру. Криза 1985-86 років остаточно утвердила курс Сінгапуру на лібералізацію, і не тільки у сфері фінансів [4].

У 90-х роках Сінгапур укріпив свої позиції у банківській справі, управлінні активами, на ринках валюти та ф'ючерсів. Влада успішно інтернаціоналізувала ці ринки шляхом реформи та політики прямого втручання, значно розширивши фінансовий сектор Сінгапуру [10].

За майже 50 років Сінгапуру вдалося створити справедливий, стабільний і дуже привабливий простір для банків та фінансистів шляхом правильних політичних рішень, знищення корупції та її східного географічного положення. Сінгапур досі залишається однією з провідних бірж в Азії та світі.

Зважаючи на все вищесказане, можна стверджувати, що політика влади Лі Куан Ю в Сінгапурі була успішною. Відповідальні за економічний розвиток країни чітко знали свої головні переваги та проблеми і відповідно розвивали переваги та нівелювали вплив негативних детермінант. У першу чергу, влада почала вирішувати три головні питання їхньої економіки: безробіття, індустріалізацію та формування сприятливих умов для економічного розвитку. До останнього відносимо встановлення верховенства права, боротьбу з корупцією, створення стабільної політичної атмосфери, ліквідацію політичних опонентів-комуністів і так далі. Що стосується подолання безробіття, першими тимчасовими рішеннями були розвиток трудомістких галузей та формування єдиної політичної лінії влади та профспілок через створення підконтрольної державі NTUC. Також, Сінгапур почав інвестувати в освіту, що дало можливість в

подальшому навчати висококваліфікованих кадрів. Їх наявність була необхідна для подальшої індустріалізації промисловості, уже в напрямку високотехнологічних галузей. Для забезпечення цих галузей та заміщення місцевих робітників на інших посадах були залучені мігранти та жінки [8].

Всі ці робітники працювали як на місцевих підприємствах, так і на закордонних виробництвах. Залучення прямих закордонних інвестицій в економіку Сінгапуру принесло не тільки робочі місця, але й додатковий капітал. Найбільш активно інвестори вкладалися в нафтодобувну та нафтопереробну промисловість. Далі, закордонний капітал з'явився в точній мікроелектроніці та інших наукоємних галузях. Завдяки сприятливому економічному клімату та чи не найбільшій політичній стабільності серед усіх країн Південно-Східної Азії інвестори могли вкладатись в економіку острівної держави [10].

Такі параметри стали для фінансистів важливим аргументом чому Сінгапур може стати новим фінансовим центром. Завдяки сприянню держави місто дуже швидко стало фінансовою столицею регіону. Саме біржа та банки Сінгапуру дозволили проводити трансакції та фінансові операції безперервно по всьому світі.

У сучасності можна вважати Сінгапур успішним прикладом реалізації економічного благополуччя та забезпечення економічного росту завдяки державному контролю та втручанню в економіку.

Список використаної літератури:

1. Cahyadi, G., Krusten, B., Weiss, M., Yang, G. Singapore's Economic Transformation, *Singapore Metropolitan Economic Strategy Report*. Prague: Global Urban Development. 2004. P. 29.
2. Huff, W. The Developmental State, Government, and Singapore's Economic Development since 1960s, *World Development*, №23(8), 1995. P. 1421-1438.
3. Kuang-Yew, L. From Third World to First: The Singapore Story - 1965-2000. *New York: Harper*, 2011, 3. 752.
4. Lee, K.-H., Vertinsky, I. Strategic Adjustment of International Financial Centres (IFCs) in Small Economies: A Comparative Study of Hong Kong and Singapore. *Journal of Business Administration*, №17(1-2), 1988. P. 151-172.
5. Lee, K.M.W. Foreign investment, industrial restructuring and dependent development in Singapore, *Journal of Contemporary Asia*, №27(1) 1997. P. 58-70.
6. Quah, J.S.T. Why Singapore works: five secrets of Singapore's success, In *Public Administration and Policy*, №21(1), 2007. С. 5-21.

7. *Singapore: Some Economic Implications of the UK Military Withdrawal*, CIA. 1968. URL: <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp85t00875r001600010081-1>.
8. Trocki, C. *Singapore: Wealth, Power and the Culture of Control*. London, Routledge, 2006. С. 224.
9. Visscher, S. *The Business of Politics and Ethnicity: A History of the Singapore Chinese Chamber of Commerce and Industry*. Singapore: National University of Singapore Press, 2007. С. 390.
10. Woo, J.J. *Singapore as an International Financial Centre: History, Policy and Politics*. London: Macmillan Publishers Ltd. 2016. С. 139.

ПОЛІТИКА І ЦЕРКВА В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Палінчак М.М.

*доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародної політики,
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Яцина П.Е.

*аспірант кафедри міжнародної політики,
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Юрош В.В.

*аспірант кафедри міжнародної політики,
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Відносини держави і церкви протягом багатьох віків набували різних відтінків від протиборства до співробітництва, від співробітництва до повного відокремлення держави і церкви. Не виключенням є країни Західної Європи, громадяни більшості з яких є глибоко віруючими [6].

Політика та церква країн Західної Європи Німеччини, Австрії, Швейцарії, Ліхтенштейну, Люксембург, Нідерландів, Бельгії, Франції протягом останніх десяти років змінилася [5].

Більшість жителів Зх. Європи за даними Pew Research Center вважають себе християнами. Населення Європи, згідно з соціаль-

ним опитуванням, притримуються думки, що релігія повинна бути відокремлена від політики уряду. До прикладу, 80% респондентів в Швеції виступають за відокремлення релігії і уряду;

У той же час 38% жителів Великобританії проголосували за те, що державна політика повинна підтримувати релігійні цінності і переконання в країні. 45% жителів Швейцарії підтримують думку про те, що держава повинна підтримувати релігію також [4].

За даними Pew Research Center взагалішому більшість жителів Західної Європи виступають за відокремлення церкви і держави, але не зважаючи на це багато з них не заперечують щодо сплати податків церкві. Також вони в своїй більшості не заперечують, що уряд виділяє кошти для фінансування релігійних інституцій (табл. 1.).

Проаналізувавши статистичні дані, відображені у табл. 1, можна зазначити, що за те, що церква і держава повинні бути відокремлені одна від одної і не втручатися та не впливати на діяльність одна одної проголосувало 59 % респондентів у Німеччині, 56% в Австрії, 54% у Швейцарії, 75% в Іспанії, 56% у Португалії, 55% в Італії, 68% у Нідерландах, 72% у Бельгії, 68% у Франції.

Таблиця 1.

Ставлення населення Західної Європи, щодо відокремлення держави і церкви

№	Країна		Чи повинна урядова політика сприяти відокремлення держави і церкви ?	Чи повинна урядова політика підтримувати релігійні цінності і вірування ?
1	Німеччини	Церковний податок	59%	40%
2	Австрії		56%	43%
3	Швейцарії		54%	45%
4	Іспанія	Волонтерські церковні внески	75%	17%
5	Португалія		56%	40%
6	Італія		55%	43%
7	Нідерланди	Немає церковних офіційних внесків	68%	29%
8	Бельгія		72%	23%
9	Франція		68%	29%

Джерело: [2]

Отже, згідно з аналізом Pew Research Center більшість населення Західної Європи підтримують відокремлення церкви і держави, навіть у тих країнах, де церковних податок знімається на підтримку та фінансування релігійних організацій. Але спостерігається кореляція, наприклад населення Австрії, яке заявляє, що платить «церковних податок», рідше виступає за відокремлення церкви і держави, ніж ті, хто не платить податок – 50 % проти 82%. Схожа ситуація, згідно з даними Pew Research Center, у Німеччині – 52% проти 77%.

Розглянемо відносини держави і церкви та вплив останньої на політику країни на прикладі однієї з найбільш розвинених країн Зх. Європи – Німеччини.

Правова основа та юридичне становлення державно-церковних відносин у Німеччині відображені ще в Конституції ФРН, конституції Веймарської республіки з 1919 р. та в церковних угодах з Євангелістською церквою та конкордатах з Католицькою церквою [1, с. 26]. Зазвичай предметом укладених конкордатів та церковних угод ФРН були такі питання: релігійні свята, визначення кордонів церковного регіонального управління та призначення на посади при формуванні деяких церковних органів та інституційних одиниць (напр., єпархій), підготовка вчителів релігії, та безпосередньо навчання релігії в школах, призначення при заміщенні посад професорів теології та інше [1, с. 27].

Наразі основним засадами державно-церковних відносин в країні є:

- 1) конфесійна нейтральність держави;
- 2) гарантія релігійних свобод;
- 3) організація пасторської служби в армії та лікарнях;
- 4) можлива співпраця з державою в сфері надання допомоги соціальним службам та харитативним організаціям;
- 5) забезпечення доступу церкви до радіо та телебачення;
- 6) та інше [1, с. 28].

Незважаючи на широку сферу права, яке регулює відносин між Церквою і державою в Німеччині питання церковного податку є найбільш дискусійним дотепер. Крім цього, у Німеччині церковний податок зіткнувся з юридичними проблемами – як збоку платників податку, які не хочуть, щоб їх віра була прив'язана до платежу, так і експатріантів, які ставлять під сумнів юрисдикцію церков щодо своєї релігійної приналежності. У 2012 р. суд виніс рішення в справі

професора церковного права, який стверджував, що він може залишатися католиком навіть, якщо він скасував реєстрацію члена католицької церкви в Німеччині. Але суд постановив, католики, які вийшли з церкви, більше не мають права отримувати такі послуги церковні, як сповідь і причастя [3].

У Німеччині для більшості німецьких земель церковний податок становить 9 % від суми, що сплатив парафіянин в якості прибуткового податку. Баварія до прикладу – 8 %. Платять ці податки члени католицьких та протестантських церков.

Варто зазначити, що згідно з дослідженням Pew Research Center люди, які стверджують, що платять церковний податок є, як правило, більш релігійні.

Отже, державно-церковні відносини країн Західної Європи мають свої особливості. У більшості з них модель відокремлення держави і церкви, церква не втручається в справи держави, а держава в справи, які знаходять під юрисдикцією церкви.

Список використаної літератури:

1. Палінчак М.М. Церковне право. Навчально-методичний посібник. Ужгород, 2000 р.
2. Dalia Fahmy. In Western Europe, most people back church-state separation even while many willingly pay church tax. URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/05/28/in-western-europe-most-people-back-church-state-separation-even-while-many-willingly-pay-church-tax/> (дата звернення: 25.03.2020).
3. In Western European Countries With Church Taxes, Support for the Tradition Remains Strong. URL: <https://www.pewforum.org/2019/04/30/in-western-european-countries-with-church-taxes-support-for-the-tradition-remains-strong/> (дата звернення: 30.03.2020).
4. Neha Sahgal. 10 key findings about religion in Western Europe. URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/05/29/10-key-findings-about-religion-in-western-europe/> (дата звернення: 22.03.2020).
5. Палінчак М.М. Трансформація державно-церковних відносин у постсоціалістичному суспільстві (на прикладі країн Центральної і Східної Європи) (монографія). Монографія – Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2013. – 472 с.
6. Palinchak M.M. The Concepts of “State-Church Relations” and “Models of State-Church Relations”. Medzinárodné vzťahy 2019: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky. Zborník príspevkov z 20. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v Smoleniciach 28. – 29. Novembra 2019. P. 1127.

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ЗАКАРПАТСЬКИЙ ВИМІР

Панов А.В.

*доктор філософії, завідувач кафедри
міжнародної політики УжНУ*

У країні багато років тривають реформи. З кожним роком все кращі. Народні. Вони антикорупційні, для людей, проти армії чиновників, за життя у смартфоні і за мир у галактиці. Такі гарні, зрозумілі, правильні гасла. Якщо їм вірити – то в нас все добре. Або буде добре. Хабарів і відкатів ніхто не бере, контрабанда зупинена наглухо, лікарні, садочки і школи процвітатимуть, а дороги скоро будуть кращими за німецькі автобани. Українським реформам аплодують США та ЄС, а український люд з кожним днем стає все заможнішим та щасливішим. Патріотизм на підйомі.

Це нагадує радянську пропаганду, яка 70 років успішно переконала у настанні комунізму (тобто раю на землі) сьогодні, або, в крайньому випадку, дуже скоро. Коли люди прозріли – імперія розсипалася за кілька місяців.

Розумні люди кажуть про нові електронні технології по промивці мізків людям, яких змушують вірити у віртуальну реальність чи відволікають від реальності об'єктивної. За цими маніпуляціями сховалася одна справді дуже важлива реформа. Адміністративно-територіальна. І не потрібно думати, що це висока матерія державного управління, яка ніяк не чіпляє кожного з нас, а стосується виключно зажерливого чиновницького стану. Перекроювання адміністративної карти України торкнеться кожного її жителя. Зрозуміло, що нас передусім цікавить майбутнє Закарпаття – землі наших предків, унікального європейського регіону, з тисячолітньою історією, перехрестям культур і релігій, що утворюють тут особливу ауру. Життя вчить нас бути реалістами і все більше скептиками. Тому спробуємо розібратися з тим, що нам обіцяють, а що відбувається насправді.

Нам кажуть – адмінреформа потрібна, бо нададуть більше прав об'єднаним громадам, а також скоротять державних чиновників на місцях. Звучить гарно, або, як тепер треба казати – у тренді.

У реальності відбувається наступне:

Дія 1. Ліквідація органів державної влади на Закарпатті і перенесення їх до сусіднього Львова.

Вже сьогодні ліквідовані Закарпатська обласна державна теле-радіокомпанія, перенесено спеціалізовані суди та управління національного банку, територіальне управління юстиції, регіональне відділення фонду державного майна, відділ державної пенітенціарної служби в Закарпатській області; обидва закарпатські прикордонні загони вже належать до Західного регіонального управління; великі платники податків Закарпатської області вже обслуговуються у спеціалізованій ДПІ у м. Львів; залізничне сполучення краю підконтрольне регіональному відділенню «Львівської залізниці» АТ «Укрзалізниця»; Представництво Карпатського Єврорегіону перенесено теж до Львова, хоч ініціатором створення та центром діяльності завжди виступало Закарпаття; аеропорт в Ужгороді закрито, а найближчий українських аеропорт – у Львові (270 км). Цю моду переймають і комерційні структури, переносячи свої осідки до сусідньої області.

Результати:

- **Ужгород поступово втрачає роль обласного центру, а Закарпаття позбавляється статусності;**
- **Центр прийняття рішень переноситься з Ужгорода до Львова, куди ми з часом будемо змушені звертатися за рішенням будь-яких важливих питань, оскільки дозвільні, регулятивні і контрольні повноваження ніхто не збирається передавати на рівень новоутворених громад;**
- **Армія чиновників, які отримують більш-менш пристойну зарплатню, платитиме податки і витрачатиме кошти у Львові, розвиваючи економіку сусіднього регіону;**
- **Ми мали 13 районів з райдержадміністраціями і районними радами; незабаром матимемо 60 громад і 4 райони зі значним збільшенням кількості службовців. Де ж обіцяна економія?**

Дія 2. Консервація Ужгорода в існуючих кордонах, через неприєднання сусідніх сіл.

Результати:

- **Обласний центр позбавлений можливості просторового розвитку, збільшення кількості населення, поживавлення економічних процесів;**

- Закладається основа для його деградації та **перетворення у провінційне містечко** і позбавлення його статусу центра регіону.

Дія 3. Перетворення Закарпатської області на чотири райони з подальшим підпорядкуванням надрегіональному утворенню з центром у Львові.

Результати:

- **Нерівномірна «нарізка» районів, де Мукачівський стає потужним, а Ужгородський слабким, призведе до конкурентної боротьби між цими містами за першість в області. Насправді обидва програють, а переможцем стане Львів;**
- **Чотири райони, зі слабким регіональним центром, дуже зручно приєднати до нового територіального утворення з центром у Львові.**

Відразу **спростую можливі закиди у «автономізмі» та «сепаратизмі» закарпатців**, які виступають проти такого сценарію. **Закарпаття – перлина України, яка завжди розглядала себе елементом єдиної держави.** Натомість воно наділене насиченою історією і самобутньою ментальністю, унікальним розташуванням і багаторічними традиціями краю, як єдиного політико-географічного простору. Перекоаний, що саме різноманітність регіонів і земель є вагомою конкурентною перевагою України на європейській і світовій мапі. Руйнація цих особливостей навряд чи принесе користь державі, а в сучасних міжнародних відносинах може призвести до штучного роздмухування конфлікту в Україні іззовні.

Що нам робити?

1. **Гуртуватись навколо Закарпаття.** Гуртуватись всім, незалежно від політичних та особистих уподобань чи антипатій, всім хто усвідомлює, що ми за **крок до втрати регіональної суб'єктності.** **Донести до Центру бачення закарпатців** про майбутнє Срібної Землі на теренах оновленої України 21 століття.

2. Ставити питання про **повернення в Ужгород всіх державних органів регіонального рівня**, які останніми роками були виведені з області в рамках непередуманої і хаотичної «нарізки» карти під інтереси окремих відомств. **Утримуватись у майбутньому від таких територіальних конфігурацій**, при яких **регіон, що межує з чотирма державами, з власною історико-географічною та менталь-**

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

ною специфікою, не був наділений **повним арсеналом органів** державної влади відповідного статусу.

3. **Переглянути** проєктні географічні **межі** обласного центру – міста **Ужгород** – **збільшивши** їх за рахунок населених пунктів, що де-факто є його передмістями та разом творять агломерацію.

4. Запропонувати **збалансовану концепцію поділу** Закарпаття на п'ять районів.

Все ж запитання залишається відкритим: Закарпаття ліквідувуть? Чи воно має майбутнє і наше покоління не стане руйнівником унікального регіону з багатовіковим європейським бекграундом.

ЕВОЛЮЦІЯ ВІДНОСИН ВЕНЕСУЕЛИ ТА МЕКСИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (У ХХІ СТОЛІТТІ)

Пілаш Д.

*здобувач кафедри країнознавства
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Протягом більш ніж століття Венесуела з Мексикою були основними виробниками нафти на Американському континенті, що дозволяло проводити їм активну зовнішньополітичну діяльність. Проте у ХХІ столітті у відносинах цих двох держав, розділених Карибським басейном, ідеологія часто превалювала над економікою [1].

Якщо проголошена конституцією 1999 р. Боліваріанська Республіка Венесуела, керована президентами Уго Чавесом і Ніколасом Мадуро (з 2013 р.), не змінювала політичної орієнтації, то у Мексиканських Сполучених Штатах за цей час при владі побували три різні політичні сили: у 2000-2012 рр. – консервативно-проринкова Партія національної дії (президенти Вісенте Фокс Кесада і Феліпе Кальдерон), у 2012-2018 рр. – традиційна бюрократична партія влади, Інституційно-революційна (президент Енріке Пенья Нето), а з 2018 р. – лівопопулістський Рух національного відродження (президент Андрес Мануель Лопес Обрадор).

Відтак, поки в перше десятиліття нового століття у більшості латиноамериканських країн тривав процес «лівого повороту», і нові уряди «лівіше центру», подібно до Венесуели, шукали способів вийти з-під залежності від Сполучених Штатів і охоче приставали до нових інтеграційних проєктів у регіоні, за проамериканських урядів у Мехіко мексикансько-венесуельські відносини залишалися прохолодними. Натомість наприкінці другого десятиліття відбувся зворотній процес – ліві і лівоцентристські сили втратили владу в багатьох країнах, зате вперше з часів президента Ласаро Карденаса (1934-1940 рр.) здобули її в Мексиці. Це призвело до покращення двосторонніх відносин із офіційних Каракасом, особливо на тлі проблем останнього із владою низки сусідніх країн.

Перепади у відносинах Венесуели й Мексики не є чимось новим для сучасної історії: вони вже переживали кризу в 1922-1923 рр.,

коли країни розірвали відносини на десятиліття. До того ж, важливим чинником у двосторонніх відносинах став нафтогазовий ринок, коли після націоналізації нафтових резервів за мексиканського президента Карденаса транснаціональні корпорації почали активніше експлуатувати родовища Венесуели, яка в 1939 р. вийшла на перше місце в регіоні за обсягами видобутку нафти [2, 119]. Та з часу перших державних візитів глав обох держав (Ромуло Бетанкура до Мексики у 1946 р. і Адольфо Лопеса Матеоса до Венесуели у 1960 р.) подібні контакти стали регулярними.

До обрання президентом Угор Чавеса Венесуела, як і решта Андських країн, орієнтувалася в основному на Сполучені Штати і тяжіла до НАФТА (угоди про зону вільної торгівлі США, Канади й Мексики), тому з 1 січня 1995 р. утворила з сусідньою Колумбією та Мексикою «Групу трьох», що мала на меті поширення на них аналогічної неоліберальної торговельної політики [3]. Проте після 1999 р. особливої активності у напрямку поглиблення співпраці між цими державами не спостерігалось, а політичні розбіжності офіційного Каракаса із обома партнерами, що трималися проамериканського зовнішньополітичного курсу, робили подальше існування «Групи трьох» недоцільним. Коли у травні 2006 р. Венесуела оголосила про вихід із цього об'єднання, бо воно підважує її південноамериканську інтеграцію, цей крок не вибивався із загального курсу політики боліваріанського уряду з переорієнтації Венесуели на співпрацю з країнами Південного конусу, віхами якої були вихід зі складу Андської співтовариства націй і заявка про вступ до МЕРКОСУР.

Розладу у відносини додавало й те, що мексиканський уряд разом із адміністрацією Джорджа Буша-молодшого виступав одним з головних провідників ідеї створення Зони вільної торгівлі обох Америк (АЛКА), неприйнятною не лише для чавістської Венесуели, а й для населення й урядів дедалі більшої кількості держав регіону [4, 12]. У листопаді 2005 р. на вирішальному IV саміті Америк в аргентинському Мар-дель-Плата Президент Мексики Вісенте Фокс, який активно просував АЛКА, наштовхнувся на різке неприйняття не тільки з боку Уго Чавеса, а і з боку президентів найбільших південноамериканських країн, Бразилії й Аргентини – Луїса Інасіу Лули да Сілви та Нестора Кіршнера, котрий приймав зустріч. А Уго Чавес вже після зустрічі, на форумі з масового будівництва житла в Каракасі, назвав свого мексиканського колегу «цуциком» і «маріонеткою ім-

перії», у відповідь на що той погрожував відкликати посла Мексики у Венесуелі [5, 2]. Однак венесуельський уряд зіграв на випередження і першим відкликав главу венесуельського диппредставництва у Мексиці – колишнього посла у Бразилії Владіміра Вільєгаса Поляка. Нормальне функціонування двосторонніх відносин між Венесуелою та Мексикою відновилися лише після того, як у серпні 2007 р. венесуельським послом у Мехіко було призначено колишнього міністра закордонних справ Роя Чадертон, який до цього свого призначення був послом у Франції та помічником Франсиско Аріаса Карденаса, представника Венесуели в ООН. Одночасно очолювати посольство в Каракасі перевели посла Мексики в Колумбії Хесуса Маріо Чакона Карільйо [6].

На той момент президентську посаду в Мексиці обіймав уже Феліпе Кальдерон, прихід якого до влади був загалом негативно сприйнятий у Венесуелі, очільники якої висловлювали солідарність із його конкурентом – кандидатом у президенти від Партії демократичної революції Андресом Мануелем Лопесом Обрадором. Маючи першість на початковому етапі підрахунку голосів на президентських виборах, він офіційно поступився із незначним відставанням, що його прихильники пояснювали фальсифікаціями і розпочали масові протести, відомі як «Революція кактусів». Уго Чавес також погоджувався з їхньою тезою, що Кальдерон «вкрав перемогу». Попри це, глави держав зберігали робочі відносини й обмінялись візитами, хоча це пояснювалося участю в багатосторонніх зустрічах у рамках новоствореного Співтовариства латиноамериканських і карибських держав (СЕЛАК) – його запуск 23 лютого 2010 р. на спільному саміті Групи Ріо та КАРІКОМ у мексиканському місті Пляя-дель-Кармен відвідував Чавес, а наступного року до Каракаса на саміт СЕЛАК завітав Кальдерон.

Якщо не зважати на спільну участь у цьому об'єднанні, дві держави зберігали протилежні інтеграційні вектори. Виявом цього стало те, що Мексика була одним із ініціаторів установчого саміту 6 червня 2012 р. в чилійському місті Антофагаста Тихоокеанського альянсу разом із Перу, Колумбією та Чилі. Від самого початку альянс мав спрямування, антагоністичне до двох найважливіших для венесуельської дипломатії міжнародних організацій, – ідеологічно до Боліваріанського альянсу для народів нашої Америки (АЛБА), а економічно до південноамериканського спільного ринку МЕРКОСУР.

Проте головною для Тихоокеанського альянсу була конкуренція з важливішою за Венесуелою регіональною потугою – Бразилією, з якої планувалося перенести полюс економічного тягіння в регіоні на Мексику (значною мірою завдяки участі останньої в Тихоокеанському альянсі на нього припадало 40% ВВП Латинської Америки і 55% регіональних експортних потоків) [7].

Політична складова венесуельсько-мексиканських відносин залишалася на тому ж рівні і після повернення до влади в Мексиці Інституційно-революційної партії в особі президента Енріке Пенья Нето. Він, як і більшість глав латиноамериканських держав, був присутній на похоронах Уго Чавеса у березні 2013 р., а після обрання у наступному місяці венесуельським президентом Ніколаса Мадуро мексиканський уряд у привітанні підкреслював важливість близьких відносин між двома державами і готовність до подолання відмінностей, зокрема щодо відносин із США.

Незважаючи на це, із розгортанням у Венесуелі політичної й економічної кризи за президентства Мадуро, що супроводжувалася приходом до влади в інших державах регіону недружніх їй чинному керівництву урядів, погіршувався й клімат у їхніх відносинах. Розгони венесуельськими силовиками антиурядових протестів, що розгорталися з 2014 р., і протистояння президентської влади з законодавчою після перемоги опозиції на парламентських виборах 2015 р., стали приводами для запровадження санкцій з боку США, Канади, країн Євросоюзу, Швейцарії, Панами та Мексики. У випадку останньої до цих внутрішньополітичних венесуельських чинників додалися питання міжнародної злочинності, наркотрафіку й спричиненого ним зростання вуличного насильства, від чого потерпають обидві держави. У січні 2015 р. Ніколас Мадуро звинуватив у змові із венесуельськими опозиціонерами для замаху на нього й планування перевороту колишнього президента Кальдерона, якому також закинув зв'язки з наркокартелями (обвинувачення, яке мексиканські високопосадовці нерідко адресували оточенню самого Мадуро, зокрема одному з очільників Венесуели Діосдадо Кабельйо).

Мексиканська влада підтримувала представлену 30 травня 2016 р. 114-сторінкову доповідь Генерального секретаря Організації американських держав (ОАД) Луїса Альмагро, що обґрунтовувала пропозицію призупинення членства Венесуели за Міжамериканською

демократичною хартією [8] (до того моменту до виконання цього положення доходило лише у випадку з Гондурасом, членство якого було призупинено після перевороту 2009 р.). Прикметно, що до Венесуели його готувались застосувати під час перевороту проти демократично обраного президента Чавеса 2002 р., що співпав у часі з самітом Групи Ріо в Сан-Хосе (Коста-Ріка), причому проведення спеціальної сесії щодо Венесуели ініціював мексиканський президент Вісенте Фокс – ідеологічний супротивник Чавеса і союзник адміністрації Буша, яка усунення венесуельського президента схвалила. Проте тоді путч провалився, а Чавес був поновлений у президентському кріслі ще до прийняття рішення ОАД.

У червні 2017 р. на саміті ОАД в мексиканському Канкуні уряди Мексики, Перу та США зініціювали резолюцію щодо «захисту представницької демократії у Венесуелі», на що очільниця венесуельського МЗС Делсі Родрігес відреагувала негативно як на втручання у внутрішні справи її країни, проте власне резолюція, що засуджувала владу Венесуели, на саміті провалилась [9]. У липні 2017 р. Президент Мексики разом із лідерами Аргентини, Бразилії й Іспанії закликав на саміті «Великої двадцятки» до «звільнення всіх політ'язнів та проведення вільних демократичних виборів» у Венесуелі, а його МЗС приєдналося до США у запровадженні санкцій проти чинних і колишніх венесуельських високопосадовців. У серпні 2017 р. міністри закордонних справ і представники Мексики та низки інших американських держав (Аргентина, Бразилія, Гватемала, Гондурас, Канада, Колумбія, Коста-Ріка, Панама, Парагвай, Перу, Чилі) утворили Групу Ліми для вирішення венесуельської кризи й зовнішнього тиску на тамтешню владу.

Таким чином, на час обрання на виборах липня 2018 р. Андреса Мануеля Лопеса Обрадора (скорочено відомого як АМЛО) президентом Мексики її відносини з Венесуелою перебували в практично дисфункціональному стані. Проте результати цих виборів йшли врозрід із невідгідним для венесуельського керівництва загальним трендом регіонального електорального циклу до приходу до влади правих і правочентристських сил. Ніколас Мадуро був серед щонайменше 15 глав держав, яких запросили на інавгурацію АМЛО у грудні 2018 р., але на самій церемонії не з'явився через збурення, яке викликав його візит, і протести проти його присутності в Мексиці. Проте було очевидно, що Лопес Обрадор, котрого ще під час кількох попередніх

виборів ідеологічно зіставляли з Уго Чавесом, змінить курс країни щодо Венесуели.

Тому коли на початку 2019 р. у Венесуелі склалася «криза двовладдя» із самопроголошенням президентом спікера Національної асамблеї Хуана Гуайдо, США та їхні нові союзники у регіоні швидко визнали його легітимним представником венесуельського народу, Мексика зберігала нейтралітет. Двоє поміркованих лівих глав держав регіону, А. М. Лопес Орбадор разом із уругвайським президентом Табаре Васкесом, намагалася виступати в якості посередників між венесуельською владою та опозицією, проте остання переговори в Уругваї бойкотувала. Важливо зазначити, що у заявленій Мексикою 23 січня відмові визнавати претензії Гуайдо виявилось і послідовне слідування мексиканської держави «доктрині Естради» (за прізвищем міністра закордонних справ у 1927-1932 рр.), в якій невизнання чинних урядів інших держав трактується як порушення їхнього суверенітету та принципу невтручання.

Офіційні Каракас і Мехіко зайняли однакову позицію і під час політичної кризи після виборів 20 жовтня 2019 р. у Болівії, засудивши здійснене під тиском силовиків відсторонення від влади президента від «Руху до соціалізму» Ево Моралеса. Мексика та її посольство тоді першими надали політичний притулок Моралесу, одному з ключових союзників Венесуели, та низці його прибічників. Однак загалом зближення Мексики і Венесуели не надто змінило конфігурацію сил в регіоні Латинської Америки й Карибського басейну – президент першої Лопес Обрадор сконцентрувався на внутрішніх питаннях і навіть не здійснює іноземних візитів, а друга занадто загрузла у власних кризових явищах і ізоляції з боку кількох близьких сусідів.

Як видно, характер взаємин між двома країнами диктувався політичною орієнтацією зі змінами урядів. Проте їхня економічна основа зберігалася – Мексика виступає одним із найважливіших торговельних партнерів Венесуели (після США, Китаю, Бразилії та Колумбії). Разом із тим, оскільки обидві держави є нафтовими, Мексика не потребує надлишкової нафти, тоді як Венесуела залежна від цього монопродукту і їй бракує інших експортних товарів. Тож в обміні між країнами спостерігається значна асиметрія, а з втратою Венесуелою ринків збуту через санкції, запроваджені у період після 2014 р. і особливо у 2019 р., зменшувалися й її імпорт з Мексики та обсяг товарообігу.

Список використаної літератури:

1. Гельман В. Я. Венесуэла и Мексика: нефть, авторитаризм и популизм // Нефть, газ, модернизация общества / Под ред.: О. Л. Маргания, Н. А. Добронравин. – СПб.: Экономическая школа, 2010. – С. 165-220.
2. Kiddle A. M. Mexico's Relations with Latin America During the Cárdenas Era / Amelia M. Kiddle. – Albuquerque: University of New Mexico Press, 2016. – 328 p.
3. Давыдов В.М. Роль восходящих гигантов в мировой экономике и политике (шансы Бразилии и Мексики в глобальном измерении) / В.М. Давыдов, А.В. Бобровников. – М.: ИЛА РАН, 2009. – 234 с.
4. Головченко В. І. Конфліктогенність міжнародних відносин у Латинській Америці: історія й сучасність / В. І. Головченко. // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 101 (Частина І). – 2011. – С. 3–12.
5. Daremblum J. Has Argentina Joined the Chávez Bloc? / Jaime Daremblum. – Washington: Hudson Institute Center for Latin American Studies, 2011. – 8 p.
6. Kozloff N. Hugo Chávez: Oil, Politics and the Challenge to the U.S. / Nicolas Kozloff. – L., 2007. – 268 p.
7. Cadena-Inostroza C. Mexico in the Pacific Alliance: a comfortable position / Cecilia Cadena-Inostroza // Tamkang Journal of International Affairs 23(1). – July 2019. – P. 1-70.
8. OAS General Secretariat. First Report of the Secretary General on the Situation in Venezuela. – Washington D.C., May 2016. – 144 p.
9. México y Venezuela: 12 años de una relación cada vez más complicada [Електронний ресурс]//CNN en Español. – 31.07.2017. – Режим доступу: <https://cnnespanol.cnn.com/2017/07/31/mexico-y-venezuela-12-anos-de-una-relacion-cada-vez-mas-complicada/>

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ПРОЦЕСОМ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ І
ІНТЕГРАЦІЄЮ В ЄС**

Савка В.Я.

*ст. викладач кафедри міжнародної політики
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

На рубежі 90-х років ще не існувало очевидного взаємозв'язку між процесами реформ і зовнішньополітичної переорієнтації. Імпровізаційний характер змін зберігався аж до 1995 року, коли ЄС

склав і затвердив т. зв. Білу книгу, дорожню карту для країн Східної Європи, яка і направила процес постсоціалістичних реформ у русло адаптації до умов західної інтеграції.

До цього, багато політиків і політологи намагаючись аналізувати те, що відбувається, як правило, розділяли процес реформування і процес розширення ЄС. Привід для цього давав і сам ЄС, який до середини 90-х років уникав чіткого вираження своїх намірів відносно країн Східної Європи і Прибалтики.

У цих країнах, які тривалий час називалися країнами «реального соціалізму», відбулися революційні події, закінчився один етап історії і перед ними відкривалася нова історична смуга, один суспільний лад змінювався іншим. В 1995 році відомий польський економіст і політик Лешек Бальцерович, констатував, що в країнах Східної Європи відбувається процес переходу від соціалізму до капіталізму. Питання в тому, чи було це первинною метою в країнах регіону.

За 15 років реформ країни Східної Європи і Прибалтики пройшли, щонайменше, чотири важливі перехідні етапи:

1. Етап руйнування колишньої системи політичних і господарських стосунків.
2. Етап політико-економічної імпровізації.
3. Етап підготовки до поглинання західними політико-економічними структурами.
4. Етап адаптації і структурного пристосування.

Між ними не існувало чітких меж і послідовності. Іноді етапи накладалися один на одного, тобто події поєднували в собі події відразу декількох етапів. Скрізь вони відбувалися по-різному.

Що стосується першого етапу, то чимала роль в підтримці ценократизації східноєвропейських політичних режимів на рубежі 90-х років належала західним країнам. Практично усі опозиційні партії в країнах Східної Європи у кінці 80-х років мали потужну фінансову підтримку Заходу, як його окремих держав, так і їх альянсів. З 1989 по 1993 рік половину усієї західної допомоги країнам Східної Європи робила Німеччина. За вказані роки вклад однієї тільки Німеччини склав 24,2 мільярди доларів. Проте проф. Інгомар Хойхлер, на початку 90-х – член фракції СПД в парламенті ФРН, вказує на те, що з 1989 року до 1992 р. західні держави надали в якості допомоги колишнім соціалістичним країнам 150 мільярдів німецьких марок. Це без урахування окремого вкладу Німеччини в землі колишньої

НДР. Крім того, лідери Заходу обіцяли сприяти вирішенню різних проблем меж, які не були вирішені при ОВД і СЭВ.

Одним з важливих руйнівників світової соціалістичної системи став радянський лідер Михайло Горбачов. Спроба Горбачова реформувати економічні основи РЕВ зіткнулася з подвійною протидією з одного боку Угорщини і Польщі, які вважали пропозиції Москви недостатніми, з іншого – НДР, ЧССР, Куби і частково Румунії, які вважали, що реформи підривають інфраструктуру соціалізму. Зрозуміло, що в такій ситуації, коли частина східноєвропейських країн виявляла прагнення до продовження взаємодії, а частина відверто бойкотувала усі зусилля із співпраці, могло йтися або про звуження членства в РЕВ, або про повний розпуск цієї організації. На засіданнях кінця 80-х років не вдавалося досягти ні компромісу, ні консенсусу, тому радянські експерти рекомендували керівництву країни припинити ці зусилля і просуватися далі шляхом реформ самотійно, вважаючи, що в майбутньому величезний економічний вплив СРСР саме по собі змусить інші країни до кооперації. У той же час, у ряді спогадів учасників польської і угорської делегацій можна зустріти задоволення тим, що їх безкомпромісна позиція зломилася волю радянських парламентарів, і підірвала основи східноєвропейського інтеграційного механізму. Пізніше, прем'єр-міністр Тадеуш Мазовецький напише, що в історії 1989 рік запам'ятався крахом Берлінської стіни, і майже забулося, що зміни ініціювали поляки. Східноєвропейські суспільства не одне десятиліття жили в очікуванні змін, з надією на зміни в політичному житті, на підвищення життєвого рівня. Але практично ніхто не вірив в те, що колишня система може бути зломлена так швидко, при мінімумі соціально-політичної мобілізації населення самих цих країн, і головне, – майже без кровопролиття. Сама перспектива радикальних політичних змін була така ілюзорна, що східноєвропейська еліта, в пам'яті якої свіжі були спогади про 56-й і 68-й рр., насправді мало вірила в те, що дискусію про демократизацію суспільств і ринкові реформи доведеться так скоро переводити в практичне русло. Не була готова узяти владу і опозиція. Реформування суспільств довелось проводити «з коліс» – по ходу подій, навіть в таких найбільш підготовлених до цього процесу країнах, як Угорщина, Польща і Чехословаччина. У Болгарії ж, Румунії, НДР, а потім і Югославії цей процес був досить стихійним.

Ситуація застала зненацька не лише самих східноєвропейців, але і Захід, який на першому етапі виявився не готовим до надання практичної допомоги країнам, за відрив яких від радянського блоку так довго боровся. Результати першого етапу – «етапу зламу системи» неможливо було ні оцінити, ні кваліфікувати. Намагаючись визначити характер і суть змін, європейські експерти найчастіше застосовували загальний термін «трансформації». Тільки німецькі і австрійські учені набагато швидше за своїх зарубіжних колег зуміли розгледіти в східноєвропейських реформах риси «конвергенції». Очевидно, у цьому їм допомогло «німецьке питання» – а саме: проблема об'єднання двох Німеччин, або точніше – поглинання НДР Західною Німеччиною. Вже в ході перетворень терміни типу «повернення до загальнолюдських цінностей», до «європейської цивілізації» або «назад в Європу» змінилися на цілком наукові терміни «асиметрична конвергенція» або «поглинання» (absorption) Сходу Заходом. У цьому світлі, усе, що відбувалося до 2004 року, трактується як «підготовка до поглинання» або до «абсорбції». Йдеться саме не про класичну конвергенцію, що передбачає все ж деякий двосторонній рух, а про адаптацію однієї із сторін до умов, що диктуються іншою.

Другий етап настав відразу, як тільки опозиціонери, які повалили всюди владу комуністів, виявилися віч-на-віч зі своїми народами, не маючи практично ніяких уявлень про те, що слід робити. Тому етап трансформацій, що почався в 1989 році (зі зміни влади) і завершився в основному до 1993-94 рр., тобто в першій третині 90-х років, можна назвати імпровізаційним, або, користуючись термінологією відомого польського політолога Ядвіги Станішкіс, «періодом попури». Спочатку для східноєвропейських країн головним питанням був не вибір між президентською і парламентською формами правління. Тут якраз не було особливої полеміки, оскільки передбачалося, що повернення до довоєнної системи автоматично успадкує основні принципи і форми правління, що були присутніми на той момент в східноєвропейських державах. Головною дилемою посткомуністичного будівництва насправді став вибір між «політикою попури» – імітацією інститутів західних країн і пошуком «політичних замінників», обумовлений необхідністю визначення власних ідей розвитку.

Незважаючи на форму правління, не можна заперечувати того факту, що в усіх країнах регіону без виключення, імпровізаційний період характеризувався переважанням суб'єктивного світогляду

лідерів опозиційних партій, що перемогли. «Демократичні» партії, що опинилися при владі, прагнучи зміцнити свій вплив, пішли на відступ від курсу на демократизацію. Тому, процес становлення демократії на початковому етапі втілювався в життя практично авторитарними методами. У економічному плані імпровізаційний етап міцно асоціюється з приватизацією власності держави і передачею її або в руки лояльних до влади, або західним інвесторам.

Відношення населення країн Східної Європи до тодішнього напряму політико-економічного реформування виразно видно в опитуванні громадської думки, проведеної на початку 1993 року. Лише 20% угорців висловили задоволення розвитком їх країни після перших вільних виборів. У Польщі число задоволених громадян лише трохи перевищило 27%. Переважне схвалення політики своїх урядів висловили лише чехи, словенці і албанці: 58, 62 і 77%.

Одне з пояснень феномену невдоволення населення результатами реформ бачиться в тому, що до влади тут прийшли радикали (в Угорщині – праві, в Польщі – ліберальні), що розпочали з дуже різких заходів. У інших країнах – Словаччині, Словенії, Румунії і Болгарії – де до влади прийшли соціалісти західного зразка, політичні зміни були не такі різкі і мали менш негативні соціально-економічні наслідки для населення.

Головним підсумком першого, – імпровізаційного етапу, – який в Угорщині, Польщі, Чехії припав на кінець 80-х – першу третину 90-х років; у Словенії, Хорватії, Македонії, Словаччині і республіках Балтії (тобто в тих, які відокремилися від федеративних держав) співпав з першою половиною 90-х років, а у Болгарії, Румунії і Югославії продовжився до кінця 90-х років, коли стався злам колишньої однопартійної політичної системи. На імпровізаційному етапі в основному були закладені основи багатопартійності. Проте партії в західноєвропейському розумінні цього слова на цьому етапі ще не склалися. В умовах фактичної або негласної заборони комуністичних партій, політичну арену заповнили численні дрібні партії з нестійким членством. Успіх або неуспіх партій залежав у першу чергу від харизми їх лідерів і зв'язків із засобами масової інформації. Їх діяльність націлювалася в основному на внутрішньопарламентську роботу, а не на формування партійної ідеології і світогляду чи на роботу з населенням. Тому вибір населення в східноєвропейських країнах швидше носив характер протестного голосування.

У цілому, незважаючи на програми PHARE (1989) і TACIS (1991) трансформаційні процеси в країнах Східної Європи до другої третини 90-х років, тобто до Копенгагенського саміту, носили імпровізаційний, стихійний характер. Проте, у рамках заснованих в 1990 р. (спочатку тільки для Польщі і Угорщини) програм TEMPUS і ETF вдалося підготувати кадри нових, орієнтованих на захід управлінців.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТА ГАРАНТІЇ БЕЗПЕКИ У КОНТЕКСТІ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ДОГОВОРУ ПРО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ

Слободянюк А.О.

*аспірант кафедри міжнародної політики
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Ядерна зброя наразі залишається найбільш небезпечною в світі. Навколо неї постійно відбувається безліч дискусій, країни періодично погоджують між собою зменшення кількості ядерних боєголовок, але нова гонка озброєнь базується не на кількості зброї, а на новітній тактиці й технологіях. Відтак повністю відмовитись від неї жодна країна з ядерного клубу досі не наважується.

Військове застосування ядерної енергії розпочалося 16 липня 1945 року, коли США випробувало перший ядерний вибуховий пристрій «Gadget» в пустелі під Аламогордо (штат Нью-Мексико), а потім 6-9 серпня цього ж року застосували ядерну зброю в японських містах Хіросімі та Нагасакі. Наряду з тим, інші країни опановували застосування ядерної енергії в мирних напрямках. У 1954 році в СРСР була введена перша промислова атомна електростанція у м. Обнінськ. У цей час виникла проблема балансу між застосуванням атомної енергії в військових цілях і мирних цілях. Під час «холодної війни» питання безпеки світу загострилось, кількість ядерних держав дедалі збільшувалось та стримуючі відносини холодної війни тільки між Сполученими Штатами і Радянським Союзом були крихкими. Саме з цього часу починається робота з вироблення міжнародних норм для обме-

ження ядерного озброєння, які в остаточній формі отримали назву «Договір про нерозповсюдження ядерної зброї» (ДНЯЗ). Цей договір був розроблений Комітетом з роззброєння ООН, щоб перешкоджати розширенню кола країн, що володіють ядерною зброєю, забезпечити необхідний міжнародний контроль за виконанням державами взятих на себе за Договором зобов'язань з тим, щоб обмежити можливість виникнення збройного конфлікту із застосуванням такої зброї; створити широкі можливості для мирного використання атомної енергії.

Генеральна Асамблея ООН схвалила договір 1 червня 1968 року і відкрила його на підписання 12 липня в Вашингтоні, Лондоні і Москві. Наразі учасники Договору є майже всі незалежні держави світу (189 країн). Не є учасниками Договору Ізраїль, Індія, Пакистан та Північна Корея (КНДР).

Хоча у Договорі не зазначається концепція «основних принципів», проте його іноді інтерпретують як систему трьох принципів, що мають прихований баланс:

- нерозповсюдження ядерної зброї;
- роззброєння;
- право на мирне використання ядерних технологій.

Згідно з Угодою, кожна з держав-учасниць Договору, що володіють ядерною зброєю, зобов'язується не передавати кому б то не було цю зброю або інші ядерні пристрої, а також контроль над ними ні прямо, ні побічно; так само як і жодним чином не допомагати, не заохочувати і не спонукати будь-яку державу, що не володіє ядерною зброєю, до виробництва або придбання будь-яким іншим способом ядерної зброї або інших ядерних вибухових пристроїв, а також контролю над ними. Кожна з держав-учасниць Договору, що не володіють ядерною зброєю, зобов'язується не приймати передачі від кого б то не було ядерної зброї або інших ядерних вибухових пристроїв, а також контролю над ними ні прямо, ні побічно; так само як і не виробляти і не набувати будь-яким іншим способом ядерної зброї або інших ядерних вибухових пристроїв і не приймати будь-якої допомоги в їх виробництві.

У статті VI ДНЯЗ Кожний Учасник цього Договору зобов'язується в дусі доброї волі вести переговори про ефективні заходи по припиненню гонки ядерних озброєнь у найближчому майбутньому та ядерному роззброєнню, а також про договір про загальне і повне роззброєння під суровим і ефективним міжнародним контро-

лем. Тим не менш, за більш ніж 30 років існування Договору мало що було зроблено в цьому напрямку.

У статті X йдеться, що будь-яка держава має право вийти з Договору, якщо вона вважає, що змушена зробити це в разі будь-якої «надзвичайної події», наприклад, через передбачуванні загрози. Єдиний випадок виходу з договору – відмова Північної Кореї від ДНЯЗ у 2003 р.

Для розгляду дій ДНЯЗ кожні п'ять років скликаються міжнародні конференції. У 1995 р. було прийнято рішення про безстрокове продовження договору без будь-яких базових змін. На конференції в 2000 р. була прийнята угода про необхідність більшої прозорості в питаннях ядерного військового потенціалу та зменшення ролі ядерної зброї в політиці забезпечення безпеки. Остання конференція пройшла у 2005 р., проте позитивними її результати назвати не можна.

Основною проблемою з точки зору контролю за дотриманням ДНЯЗ є те, що один і той же процес – збагачення урану – може бути використаний як для отримання ядерного палива для АЕС, так і для створенні ядерної бомби. Вироблення ядерних матеріалів для бомби може здійснюватися таємно, під виглядом виробництва ядерного палива (у чому підозрюють Іран), і як у випадку з Північною Кореєю.

Загроза появи ядерної зброї в політично нестабільній державі призвели до утворення закритого «Ядерного клубу» з п'яти перших країн – розробників ядерної зброї.

Прийнято вважати, що сьогодні в світі існує дев'ять ядерних держав – США, Росія, Франція, Великобританія, Китай, Індія, Пакистан, Ізраїль та КНДР. У їх розпорядженні, за даними Стокгольмського інституту дослідження проблем світу (SIPRI) на січень 2017 року, знаходяться в цілому 15 тисяч ядерних боєголовок. Але розподілені вони серед країн «дев'ятки» дуже нерівномірно.

Офіційно ядерними державами вважаються тільки ті, які підписали Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року. Це (у порядку створення своєї першої атомної бомби) – США (1945 рік), Росія (правонаступниця СРСР – 1949 рік), Великобританія (1952 рік), Франція (1960 рік) та Китай (1964 рік). Решта чотири країни хоч і мають у своєму розпорядженні ядерну зброю, до Договору не приєднались.

Після розпаду Радянського Союзу у 1991 році Україна отримала третій за величиною ядерний арсенал в світі: 176 міжконтиненталь-

них балістичних ракет та стратегічні бомбардувальники, які здатні нести ядерну зброю. Таким чином країна поповнила клуб ядерних держав та викликала занепокоєння світу.

Проти збереження українського ядерного арсеналу виступали головні світові гравці – США і Росія. У відповідь на ухвалення без'ядерного статусу Україні обіцяли надати належні міжнародні гарантії безпеки. В іншому випадку країні загрожувала повна міжнародна ізоляція, що унеможлиблювало шанси України на розвиток відносин із сусідніми країнами та провідними державами світу, поглиблення євроатлантичної та європейської інтеграції, участь у діяльності міжнародних організацій. Тому практична реалізація курсу на без'ядерний статус України закріпила за країною позицію стабільного та надійного партнера для провідних держав світу.

Вперше без'ядерний статус України згадується в Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 року), в якій УРСР проголосила про намір стати нейтральною державою і дотримання неядерних принципів. 24 жовтня 1991 року Верховна Рада України затвердила постанову «Про без'ядерний статус України». Через три роки, 5 грудня 1994 року, між Україною, Росією, США та Великою Британією був підписаний Будапештський меморандум, згідно з яким Україна отримувала міжнародні гарантії незалежності, збереження суверенітету і затверджених державних кордонів. Його гарантами виступили Росія, США, Велика Британія, до яких приєдналися Франція і Китай. Вони зобов'язувалися утримуватися від будь-яких проявів агресії щодо України – у тому числі економічного тиску. 2 червня 1996 року країна повністю позбулася ядерного статусу, і почалось вивезення боєголовок.

Підписання Будапештського меморандуму зняло з порядку денного загрозу міжнародної ізоляції України та зміцнило її міжнародні позиції, але не привело до створення ефективного міжнародного механізму гарантії її безпеки.

На той момент відмова України від ядерної зброї стала перепусткою до цивілізованого світу, вона відіграла важливу роль у формуванні іміджу держави. На сьогоднішній день в Україні знову повертаються до питання можливості відновлення ядерного потенціалу країни. Особливо гострою проблема стала після початку агресії Росії в 2014 році. Учасники обговорень розійшлися у думках, чи була відмова від ядерної зброї правильним рішенням.

Список використаної літератури:

1. Договір о нераспространении ядерного оружия / International atomic Energy Agency/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.iaea.org/sites/default/files/27203592932_ru.pdf
2. Міжнародне агентство з ядерної енергії / International atomic Energy Agency/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iaea.org/>
3. Плачкова С.Г. Энергетика: історія, сучасність і майбутнє. Книга 4. Розвиток атомної енергетики та об'єднаних енергосистем /С.Г. Плачкова // 2012 -2013 рр. – С. 10-15.
4. FAS (Federation of American Scientists) - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fas.org/>
5. SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sipri.org
6. Международный Люксембургский форум по предотвращению ядерной катастрофы – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.luxembourgforum.org/special/nuclear/>
7. З А Я В А Про без'ядерний статус України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 51, ст.742) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-12>

**ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА США ТА
ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ
(друга половина ХХ-го ст.)**

Стойка О.

*доцент кафедри іноземних мов
Ужгородського національного університету
olesya.stoyka@uzhnu.edu.ua (Ужгород, Україна)*

Стойка І.

*студент 4 курсу
факультету міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету
i.stoyka@icloud.com (Ужгород, Україна)*

Індикатором сучасних освітніх світових тенденцій є американська вища школа, яка ефективно виконує поставлені завдання забезпечення освітою всіх категорій населення і задоволення потреб ринку праці у фахівцях різної кваліфікації. Вища освіта США – це при-

оритетна сфера американської державної політики, адже від рівня освіти залежить економічне становище країни.

Друга половина ХХ століття вважається особливо значимим періодом у розвитку державної освітньої політики США, оскільки, саме в цей час відбувається кульмінація законотворчості в сфері вищої освіти.

Визначальним поштовхом у розвитку американської вищої школи стало проголошення і впровадження президентом Л. Джонсоном (1963-1969 рр.) програми «великого суспільства». Дана програма передбачала розробку і реалізацію низки реформ у сфері освіти.

Значною проблемою Сполучених Штатів вважається расова дискримінація, особливий прояв якої спостерігався у 60-их роках минулого століття. У період президентства Д. Ейзенхауера та його наступника Дж. Кеннеді (1961-1963 рр.) було прийнято низку рішень і законів, які забороняли расову дискримінацію в школах. У 1954 році законодавчо закріплено право на освіту афроамериканців.

70-ті роки ХХ ст. характеризуються найвищими темпами збільшення кількості вищих навчальних закладів і студентів у США. У цей період була відкрита значна кількість державних дворічних коледжів; протягом десятиліття суттєво зросла частка державного фінансування вищої освіти – якщо в 1960 році вона складала 54,6%, то в 1970 році – 66,3%.

Наступним етапом у розвитку вищої освіти США є 80-ті роки минулого століття (президент Р. Рейган, 1981-1989 рр.). Цей період відзначається мінімізацією державного втручання в економіку і наданням пріоритету ринковим механізмам. У 1981 році бюджетним управлінням Конгресу США запропоновано комплекс заходів, які передбачали реформу податкового законодавства; збільшення витрат на науково-дослідницькі розробки; розвиток наукомістких галузей промисловості, а також підвищення кваліфікації працівників і забезпечення їх перепідготовки. Водночас було скорочено витрати на сферу освіти.

Значні зрушення у реформуванні державної освітньої політики США відбулися в роки президентства Дж. Буша-старшого (1989-1993 рр.). Дж. Буш у передвиборчій програмі визначив сферу освіти як одну з найбільш пріоритетних і зазначив, що стане президентом, який присвятить свою діяльність освіті.

Нова епоха в розвитку системи вищої освіти США розпочалася в період президентства Б. Клінтона (1993-2001 рр.). У цей час у

країні відзначався економічний підйом, значно зросли витрати на соціальну сферу. Серед основних пріоритетів державної політики Б. Клінтон проголосив інвестиції в людський капітал. У федеральному бюджеті більше однієї третини всіх витрат було заплановано на розвиток науки та фундаментальні дослідження.

Пріоритетом освітньої політики США Б. Клінтон вважав поліпшення якості початкової і середньої освіти. Програма «Мета 2000: освіта для Америки» передбачала такі напрямки вдосконалення середньої школи: підтримку об'єднань (хартій) шкіл; розвиток освітніх технологій (комп'ютеризація шкіл, забезпечення доступу до Інтернету, навчання вчителів комп'ютерній грамотності, модернізація шкіл); забезпечення безпеки шкіл (боротьба з насильством, наркоманією і дитячою злочинністю); надання змоги отримати освіту дітям з малозабезпечених сімей, дітям-інвалідам, мігрантам, представникам расово-етнічних груп; підвищення рівня грамотності учнів у сфері природничих наук, ґрунтовна математична підготовка; зменшення кількості учнів у класах; створення навчальних центрів «Освітні суспільні центри XXI століття» та ін.

Освітня політика Б. Клінтона приділяла чимало уваги й вищій школі. У щорічних бюджетах країни планувалися розміри загальних витрат на навчальні позики, кількість їх одержувачів, максимальні розміри фінансової допомоги, а також періодичне зниження відсоткових ставок. У бюджетах обумовлювалася чисельність осіб, які отримують грант Пелла, його максимальний розмір, що практично щороку підвищувався. Коли Б. Клінтон прийшов до влади, грант Пелла становив 2300 дол., тобто таку ж суму як і в 1989 році при президентстві Дж. Буша-старшого. За період діяльності Б. Клінтона розмір гранта Пелла зріс до 3300 дол.

Адміністрацією Б. Клінтона були запроваджені нові види фінансової допомоги у сфері вищої освіти. Зокрема, найкращим випускникам середніх шкіл надавалася президентська почесна стипендія (Presidential Honors Scholarships). У 1997 році 5% учнів середніх шкіл отримали цю стипендію у розмірі 1000 дол. Для студентів з малозабезпечених сімей були запроваджені гранти додаткових можливостей (Supplemental Educational Opportunity Grants).

Таким чином, аналіз формування і реалізації державної освітньої політики США другої половини ХХ століття представляє для нас не тільки теоретичний інтерес, а й практичну цінність. У той же

час, динаміка розвитку вищої школи США за досліджуваний період демонструє низку суттєвих проблем і тривожних тенденцій, які є актуальними для сучасних українських реалій: скорочення державного фінансування вищої освіти (за президентства Р. Рейгана); перенасичення вищої школи елективними курсами, що послаблюють ідею концептуальної, систематичної освіти; захоплення тестуванням і гігантоманією університетів; державне регулювання і підтримка вищої школи, з одного боку, і збереження «академічної свободи», з іншого тощо. Проте складний, суперечливий, але творчий шлях розвитку американської вищої школи має велике значення для визначення стратегії і тактики реформування вищої освіти в нашій країні.

Список використаної літератури:

1. Каверина Э. Тенденции развития высшего образования США: дис. [канд. пед. наук: 08.00.14 – мировая экономика . Э. Ю. Каверина]. М.: 2007. 246 с.
2. Филлипова Л. Высшая школа США. М.: Наука, 1981. 328 с.
3. Budget of the U.S. Government. Fiscal year 1997. U.S. Gov. pr.off., 1996. 182 p.
4. Budget of the U.S. Government. Fiscal year 2001. U.S. Gov. pr.off., 2000. 421 p.
5. Kerr C. The Great Transformation in Higher Education, 1960-1980. Albany: State Univ., of N.Y. Press, 1991. 379 p.
6. Millard R. M. Today' s Myths and Tomorrow' s Realities . S. F.: Oxford, Jossey-Bass, 1991. 276 p.

РОЛЬ ХРИСТИЯНСЬКОГО ФУНДАМЕНТАЛІЗМУ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ США. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ З КРАЇНАМИ ЄВРОПИ

Стебляк Д.М.

*аспірант кафедри міжнародної політики
факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Християнський фундаменталізм протягом довгого часу є актуальною темою дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (Кошко М. В., Волобуев А. В., Кудряшова И. В., Кильдяшова Т.А., Голвина А.С., Фролова О. А., Палінчак М.М. [8]).

Кошко М.В. трактує християнський фундаменталізм, як «...повернення до основ, – фундаментальних принципів, характерних для певної соціально-політичної групи» [4]. Релігійний фундаменталізм, як зазначає Головушкин Д. А. – у релігійних сферах означає повернення «до основ віри – святим текстам або богословській основі віровчень, чистої віри, в той час як ідеологізованих контекстах він вбачається як повернення до початку релігійно-цивілізаційної єдності, введення релігійно-політичних принципів із Святого писання чи Священного тексту» [3, с. 91].

У США релігійний фундаменталізм почав набирати обертів у формі євангелічного фундаменталізму, або протестантського фундаменталізму. І здавна мав вплив на політику США, а саме на перебіг виборів. Карту США під час виборів президента, чи представників Конгресу та Сенату, можна поділити на три кольори «червоний», «синій», і «сірий» [1]. «Червоний» – це населення країни, яке підтримує Республіканську партію, «синій» – це населення, яке підтримує Демократичне партію, але найбільший цікавий електорат, який позначений «сірим» кольором, тому, що він не голосує за певну партію традиційно, а його думку потрібно повернути на свій бік. З огляду на це, кандидати під час виборів велику увагу звертають штатам, які позначені «сірим» кольором.

Але в рамках нашої теми дослідження, звертаємо увагу на штати, які позначені «червоним» кольором. Штатів, які розміщені в центрі та на півдні країни, де, як відомо, знаходиться відомий американський «Біблійний пояс» – центр американського протестантизму та релігійного фундаменталізму. Саме ці штати є основою електорату Республіканської партії. На разі станом на 2020 р. у 116 Конгресі США перевагу отримали Демократи (рис. 1).

З рис. 1. можна зроби висновок, що з 435 членів Конгресу – 197 є представники Республіканської партії, які отримали більшість в південних штатах США, в яких традиційно проживають представники «Біблійного поясу». Що ж стосується Сенату, то тут Республіканці отримали перемогу.

Але не тільки вагомий вплив релігійного фактору на партійні вибори, теж саме відбувається і на президентських виборах. Як зазначає експерт Арег Галстян, кандидати на посаду президента в США не можуть заявити, що вони атеїсти, якщо хочуть стати президентом, адже вони таким чином позбавлять себе згідно з досліджен-

НАПРЯМ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

ням «Pew Research» половини дорослого електорату, адже лише 6% виборців «говорять, що вони можуть голосувати за невіруючого» [2]. Протестантські фундаменталісти мають вагомий вплив і лобі.

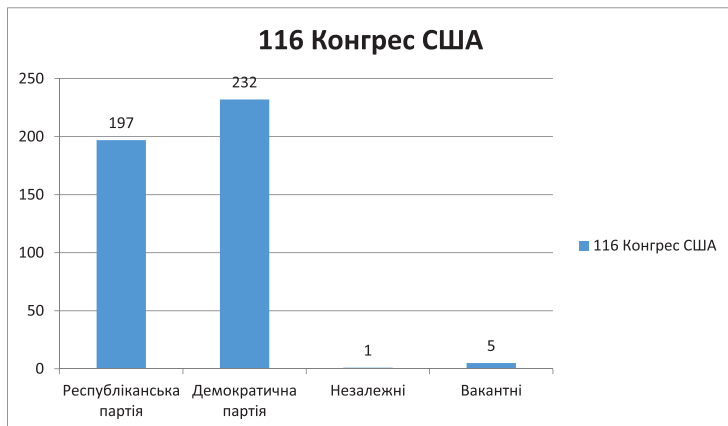

Рис. 1. 116 Конгрес США

Джерело: [7]

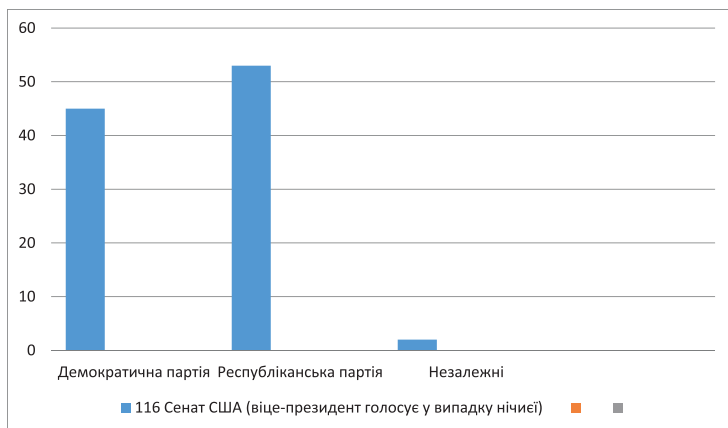

Рис. 2. 116 Сенат США.

Джерело: [6]

Майже кожен президент в США є глибоко віруючою людиною. Промови президентів зазвичай починаються або закінчуються словами «Боже благослови Америку». 44 з 45 президентів США були протестантами і тільки 1 католиком – Дж. Кеннеді.

Релігія та церква завжди була активним учасником суспільно-політичного життя в США і займала не останнє місце в таких важливих історичних подіях, як відміна рабства, прийняття сухого закону, виборчі права жінок, боротьба з расовою сегрегацією і т.д. [2]. У ХХІ ст. громадяни США так само звертають велике значення на релігію, і вона має вагомий вплив на них, особливо у сфері виборчого процесу.

В Європі релігія так само історично займала велике значення в суспільно-політичному житті європейських країн, але з плином часу цей вплив поволі втрачав своє стратегічне значення [9].

Отже, взаємовідносини церкви та суспільного життя є однією з найважливіших проблем людства. Адже церква, як і будь-яка релігійна організація, претендуючи на авторитет «вищої моралі», у дійсності намагається отримати частину функцій, які в тією чи іншою мірою притаманні структурам влади.

А релігійні організації в США знайшли в країні «рай» для свого існування, стали сильною групою впливу. Основною їх ціллю було консолідація соціуму по релігійному принципу та формування свого деякою мірою суспільства, розвиток механізмів взаємодії, які засновано на біблійських основах в інтерпретації проповідників того часу.

З огляду на те, який вплив церква та релігійні організації мають залишається відкритим питання, як в країні була прийнята Перша Поправка, яка відокремила церкву від держави, а державу від церкви, і побудувала «стіну між ними» [10]. На нашу думку, причиною цього було і є те, що багаточисленні релігії, у тому числі і протестантизм, не мала достатньо «консолідованого» впливу на території США, щоб встановити певну державну церкву. Таким чином, ще до початку безпосереднього формування «батьками засновниками» – Т.Джефферсоном, Дж. Медісоном та іншими, політичної системи США, було закладені основні принципи відношення до релігії – а таким чином її відокремлення від держави. Релігія не стала «гальмівним механізмом» для розвитку політичної системи країни, а навіть навпаки, конфесійний плюралізм переріс в політичний, і таким чи-

ном церква та релігія стала тим фактором, який формував світогляд американців, і в тому числі в політичній сфері [5, с. 16 - 17].

Але не зважаючи на це, релігія в США та держава тримають баланс у відносинах одна з одною, та намагаються не втручатися своєю діяльністю в справу одна одної та не впливають одна на одну.

Список використаної літератури:

1. Америка: «красная», «синяя» и «сиреневая». URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/red-and-blue-america/1516341.html> (дата звернення: 21.03.2020).
2. Арег Галстян. Религиозный фактор на выборах в США. URL: <https://www.globalaffairs.ru/articles/religioznyj-faktor-na-vyborah-v-ssha/> (дата звернення: 22.03.2020).
3. Головушкин Д. А. Религиозный фундаментализм / религиозный модернизм: концептуальные противники или амбивалентные феномены? URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/religioznyy-fundamentalizm-religioznyy-modernizm-kontseptualnye-protivniki-ili-ambivalentnye-fenomeny/viewer> (дата звернення: 20.03.2020).
4. Кошко М.В. Появление и развитие протестантского фундаментализма в США. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/poyavlenie-i-razvitie-protestantskogo-fundamentalizma-v-ssha/viewer> (дата звернення: 20.03.2020).
5. Царевский Андрей Николаевич. Религиозные организации в современном политическом процессе: на примере протестантских организаций США : автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата полит. наук : 23.00.02. Нижний Новгород, 2013. 27 с. URL: <http://www.unn.ru/pages/disser/1120.pdf> (дата звернення: 23.03.2020).
6. Office of the Clerk. URL: http://clerk.house.gov/member_info/cong.aspx (дата звернення: 22.03.2020).
7. 116th Congress. URL: <https://pressgallery.house.gov/member-data/party-breakdown> (дата звернення: 21.03.2020).
8. Палінчак М.М., Галда П.П., М.М. Лешанич М.М. Релігійний фактор у міжнародних відносинах: навчальний посібник. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра». – 2015. – 296 с.
9. Mykola Palinchak, Ján Holonič. Vzťahy štátu a cirkvi v krajinách strednej a východnej európe (Sociálny rozmer religiozity a jej odraz v spoločnosti). Trebisov 2019. 190 s.
10. Palinchak M.M., Diana Steblak. Billy Graham and his Religious Influence on US Politics. Medzinárodné vzťahy 2019: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky. Zborník príspevkov z 20. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v Smoleniciach 28. – 29. Novembra 2019. P. 1127.

TRUMP'S STRATEGY FOR AFGHANISTAN AND ITS REGIONAL FRAMEWORK⁴

Lubomír Čech

*Associate Professor and Head
of the Department of International Political Relations
Faculty of International Relations
of the University of Economics in Bratislava*

Introduction

In August 2017, the United States presented its foreign policy priorities regarding South Asia. This new political strategy encompassed also Afghanistan.[13] Experts immediately started to analyse one interesting aspect, which involved some changes in the U.S. relations to its regional partners – Pakistan and India. In his new political strategy, the U.S. President calls on Pakistan to strengthen the fight against terrorism. At the same time, he praised India and designated it as the U.S. closest ally, indicating that it would play a more significant role in Afghanistan, particularly in terms of economic support and development assistance.[17]

Pakistan reacted quite angrily. Until then, it had been pleased to present itself as the U.S. important regional ally. Its interests and involvement in Afghanistan were deeper in comparison to other countries in the region also due to the fact that Pakistan and India competed for influence in this country. Novák, the Czech expert, called Afghanistan the battlefield of the contest between Pakistan and India.[11] In its comments, Pakistan did not hide its disappointment and claimed that it was and it is still an equal partner of the coalition partners in the fight against militants in the region. The Pakistani are convinced that human losses, consequences of the immigrant influx and related costs that placed a burden on the national economy all prove this.⁵ In this regard, the U.S. attitude is in striking contrast to Pakistani interests in Afghanistan. These issues have broader historical background.[2]

American Interests And Reappraisal Of Allies

⁵ Even though more than 3.5 million Afghan refugees have already returned home, there is still a large number of those who live outside their homeland. It is estimated that approximately one million Afghan children live in refugee camps outside their country (author's note).

One of the characteristic features of the U.S. strategy for Afghanistan and South Asia is more attention being paid to the Afghan issue in broader regional context. In his speech delivered in August 2017, Donald Trump criticised Pakistan for providing support to forces that target Americans. The genesis of the conflict between the USA and Pakistan over Afghanistan has socio-political, security and economic aspects. Trump commented on US-Pakistan tensions as a tough negotiator who tries to bolster his position by imposing higher requirements on his partner [10]. He threatened to cut off aid to Islamabad and claimed that “if Pakistan continues harbouring criminals, it has much to lose”[15]. Washington has been trying unsuccessfully for a long time to make Islamabad stop harbouring the Afghan faction of Taliban⁶ and the insurgent organisation known as the Haqqani Network.

President Donald Trump outlined the development of partnership with India, which should be another key aspect of the U.S. policy in this region. Pointing out that this country “will make billions of dollars in trade with the USA”, he said: “We want them to help us more in Afghanistan, especially in the area of economic assistance and development.”[15] His statement addressed to India was aimed at emphasising how relevant his criticism of Pakistan, India’s greatest rival, was. Islamabad worries that India’s aid to Afghanistan will be eventually used to confront Pakistan.[7] Trump openly supported bolstering of India’s position with regard to save havens Pakistan offers to Taliban. In this way, he engages in the long-running conflict between India and Pakistan as well complicated India-China relations, in which China has played a role of Pakistan’s strategic partner for many years.

Since the U.S. political pressure on Pakistan in the second half of 2017 did not produce any results, Donald Trump announced on January 1, 2018 that he had cut one billion dollars in military aid for Pakistan. In February 2018, under US pressure, the Financial Action Task Force (FATF), a global money-laundering watchdog, placed Pakistan on its terrorist financing watch list.[1]

The Pakistani government responded by strengthening cooperation with Russia, particularly within the Shanghai Cooperation Organisation. Islamabad vigorously demonstrates its efforts to participate in further

⁶ The Quetta Shura is based in the city of Quetta in the Balochistan Province and it is composed of 15 Taliban leaders (authors’ note).

development of Afghanistan. Until now, the USA has avoided designating Pakistan as a country that sponsors terrorism. What is more, no personal sanctions have been imposed against any Pakistani leaders. In formal terms, such measures would be logical considering Pakistan's long history of support for various Islamic insurgent groups. The main limiting factor so far has been the fact that Pakistan served as the main supply route for the U.S. armed forces in Afghanistan. As a result, the U.S. pressure on the Pakistani government and special services was limited.[8]

The fact that the White House uses sanctions as one of the major foreign-policy instruments complicates tackling of the Afghan issue. This regards particularly India's involvement in reconstruction and further development of Afghanistan. Until 2018, India had committed 3 billion dollars in economic aid to Afghanistan, which made it the largest donor in the region. What is more, India took an active part in building the so-called Ring Road, the major Afghan highway. Massive investment agreements were signed concerning iron ore mining in the Bamiyan Province, one of the largest iron ore deposits in Asia. However, its development is directly related to the security situation and construction of appropriate transport infrastructure.

Owing to tensions between India and Pakistan, the shortest and the most advantageous route from India to Afghanistan leads through Iran. The past few years have seen the development of Chabahar Port on Iranian coastline of the Arabian Sea. India has invested more than 250 million dollars in this project.[3, 4]

The situation got complicated when the United States withdrew from the "Iran nuclear deal" and announced its intention to impose sanctions on any economic cooperation between third countries and Iran. These decisions pose challenges for the Indian economy as Iran is the third largest oil importer for this country. At the end of May 2018, Sushma Swaraj, India's former external affairs minister, announced that her country would continue trading with Iran despite the U.S. sanctions.[5]

If Washington insists on termination of India-Iran common projects and imposes sanctions on Indian companies, India's active participation in Afghanistan's economic reconstruction will decline. Such a scenario would be in contrast to the U.S. high-level goals. What is more, it might lead to deterioration of relations between India and the United States while Washington is trying to strengthen them owing to China's growing influence. Taking these factors into consideration, it is likely that the United States

will close its eyes to continuing cooperation between India and Iran.

Interaction between the USA and the countries in the region bordering Afghanistan involves their participation in peace talks with the Taliban. In spring 2018, when Saudi Crown Prince Mohammed bin Salman visited the United States, this was one of the issues discussed during the talks between the United States and the Afghan representatives. The talks led to establishment of the quadrilateral working group, which included the United Arab Emirates. Saudi Arabia maintains close ties with Pakistan. Moreover, it is historically related to Taliban.[16] Saudi Arabian diplomatic circles maintain contact with the Taliban factions that are in favour of talks with Kabul. Muhammad bin Salman held negotiations with James Mattis, the former U.S. Secretary of Defense, on establishment of “safe havens”, where the representatives of these groups could meet and negotiate.[14]

Riyadh got involved not only due to U.S. pressure but also on its own initiative. American and Afghan experts claim that the ties between the Taliban and Iran, the major regional rival of Saudi Arabia, have recently become closer. The only Taliban official office abroad is in the capital of Qatar, which does not have close relations with Saudi Arabia. As a result, Riyadh’s involvement in Afghanistan is based on confrontation with its major regional rivals and the efforts to strengthen its influence on the Taliban.

The U.S. involvement in Afghanistan also had an impact on former Soviet states of Central Asia, especially Uzbekistan, which is the most populated country in the region. It does not hide its ambitions to become a regional leader.[6] The United States intend to influence Pakistan through India and monitor Russia’s interests in the post-Soviet Central Asia through Uzbekistan, which is for Russians a sensitive region of so-called close foreign nations.[9]

In 2018, Tashkent hosted a conference on Afghanistan, which was later attended by the Taliban delegation. On March 3, 2019, Foreign Minister of Uzbekistan Abdulaziz Kamilov and Uzbekistan’s special representative for Afghanistan Ismatilla Irgashev went to Qatar to attend a bilateral meeting with Mullah Abdul Gani Baradar, who headed the Taliban’s Doha office at the end of February. According to the report published by the Taliban, they discussed the peace process in Afghanistan and economic cooperation between these two countries.

This report took the observers by surprise. In the interview for the Kazakh Internet website zona.kz, Alexander Knyazev pointed out an unusual reaction of Kabul to the talks between the Uzbek diplomat and one

of the leaders of the Afghan armed opposition. Instead of a protest by the Afghan government, Afghanistan's national security advisor Hamdullah Mohib came to Tashkent on March 5, 2019, in order to hold talks with his Uzbek counterparts Viktor Machmudov and Abdulaziz Kamilov.[12] Thus Ashraf Ghani seeks to compete for the influence in the country in a different way: he actively uses his own contacts with official structures of the countries which have their regional ambitions (such as Uzbekistan).

Tashkent's interests are understandable. First and foremost, Afghanistan is a huge market, which is attractive with regard to implementation of a new Uzbek economic model[12] as Uzbekistan has failed to introduce its reforms in the neighbouring countries. Secondly, Tashkent's attractive infrastructure projects could be carried out through the Afghan territory – towards Iran and Pakistan. The problem lies in the fact that Uzbekistan has no potential to become a political moderator and a leader of Afghanistan's peace process. However, it has demonstrated its competence in implementation of top-level decisions, rather in achieving U.S. goals.

THE AFGHAN STRATEGY REVISIONS – TRUMP'S PLAN HOW NOT TO LOSE FACE

Several U.S. generals, who personally encountered the reality in Afghanistan (they presented their views mostly after their retirement), noted that troop surges could not help to tackle the complex situation in Afghanistan. In January 2009, Stephen Walt, the professor at Harvard University, published an article in Foreign Policy magazine. Referring to calculations made by the RAND Corporation, he wrote that military success in Germany required 100 U.S. troops per 1,000 locals. In Kosovo and Bosnia this proportion was 20 NATO troops per 1,000 citizens. The American operation in Somalia, which was a failure, required 5 troops per one inhabitant. Stephen Walt highlighted that even Obama's troop surge in Afghanistan, which has approximately 32 million inhabitants, would not be sufficient. The real proportion was 3 soldiers per 1,000 citizens. With this regard, Professor Stephen claimed that "to get to the force levels achieved in tiny Kosovo – which is only 11,000 square kilometres as opposed to Afghanistan's total land area of 650,000 square kilometres – the United States and NATO would need to deploy 650,000 troops".[19]

The strategy for Afghanistan and South Asia announced in August 2017 counted on massive support for building a stable military and political apparatus in Afghanistan that would be able to contend with the Talib-

an and other insurgent groups. According to Slavomír Horák, a renowned Czech expert on Afghanistan, “the United States wanted to leave Afghanistan but not as being defeated”. [18] According to American sources, we should not consider the U.S. efforts to bring the Taliban to the negotiating table as its acknowledgement of defeat. However, experts on these issues can clearly see the military and political “*déjà vu*” in terms of the U.S. policy in South Vietnam in the first half of the 1970s and compare it to “Afghanisation” of the current American military campaign in the country.

On February 29, 2020, the United States and the Taliban signed a peace agreement in Doha, which commits the USA to withdraw its troops from Afghanistan. The agreement lays out a timetable for complete withdrawal of the U.S. and allied forces. Furthermore, the Taliban agreed not to allow any international terrorist groups, such as Al-Qaeda, to use Afghanistan for targeting Americans and their allies.

In the first phase, the US will reduce its forces in Afghanistan to 8,600 within 135 days of signing the deal. The withdrawal of the U.S. and allied forces (39,000 troops) should be completed within 14 months provided that the Taliban meets its commitments. What is more, this agreement commits the Taliban to start intra-Afghan peace talks and negotiations on power sharing and release about 1,000 captives in exchange for 5,000 Taliban prisoners jailed by the Afghan government.

The question then arises what the agreement between the United States and the Taliban really means. It would be certainly easier to say what it does not involve. It is surely not a peace treaty. However, the agreement opened a path for its conclusion. It is important to note that the deal was signed in Qatar without participation of the Afghan government officials, which strengthens the Taliban position in intra-Afghan negotiations stipulated by the agreement. These negotiations and peace talks will be decisive for further development and peace in the country. It is highly likely that they will be accompanied by ongoing violence. The intra-Afghan peace talks that will be held in Norway’s capital Oslo may not end for months.

The Afghan peace process will face lots of deadlocks and stalemates. Only one day after the United States and the Taliban had signed the agreement, Afghan President Ashraf Ghani raised an objection to the prisoner release clause. He demands that the release of 5,000 Taliban militants be the issue in his own negotiations with the Taliban. However, the Taliban refuses to initiate peace talks with the government unless it releases the

jailed insurgents.

Even if the Taliban lays down its arms, there are still threats lurking and posed by al-Qaeda and ISIS, which have their fighters in Afghanistan. There is a well-founded worry that these groups may operate effectively amid expected changes in allied and government structures. In addition, it cannot be excluded that the released Taliban fighters will join these Jihadist groups.

Nobody knows exactly how the Taliban could be integrated into the Afghan security apparatus and what effects its share of power will have on human rights and other numerous areas and aspects of life in the country. The inter-political situation is not favourable either. Let us mention the antipathy the opposition leader Abdullah Abdullah shows towards President Ghani. He refused to recognise Ghani's re-election victory and for some time he threatened to form a parallel government.

The government itself is divided in ethnopolitical terms. With a little sarcasm, Americans claim that they are in the country not to fight against the Taliban but to prevent the Afghan government officials from fighting between each other. Afghanistan has already experienced clashes between Tajiks and Pashtuns or between Uzbeks and Hazaras. After the collapse of the communist regime in 1992, the country found itself in a situation it had never experienced before and it was not about to deal with either. That is why everybody is anxious about further Taliban's fragmentation.

Afghanistan has never been a country where the government is present in every corner of the nation like it is in developed countries. There is not a uniform national identity or national political parties. In fact, the history of Afghanistan is a recurring story of unsuccessful efforts to build a central state.[20]

However, there is not a frontline between the territories controlled either by the Taliban or the Afghan government. There are buses, the same mobile network as well as teachers and doctors in the Taliban territories who are still paid by the Afghan government. This situation is similar to the Najibullah's rule after the Soviet withdrawal. His government controlled the cities while rural areas were under the control of the mujahideen, which did not prevent them from sending their children to schools in urban areas. Afghanistan is likely to face a similar situation. It is possible that different regions of the country will have their own regimes. If not accompanied by fighting, this co-existence could be a breakthrough

anyway.[20]

Conclusion

Practical implementation of Trump's strategy for Afghanistan has been in contrast with several controversial factors:

1. The United States failed to persuade Pakistan to stop supporting Taliban;
2. The U.S. pressure on Pakistan resulted in stronger ties between Pakistan and Russia, which Washington was not pleased with;
3. The U.S. pressure led to cementing of the strategic partnership between Pakistan and China;
4. The U.S. continued pressure campaign may lead to formation of a regional alliance, which could play a significant role in the Afghan crisis.

The current tensions between the United States and the influential regional players such as Russia, Iran and Pakistan hinder development of a favourable diplomatic environment for the US. In addition to withdrawal from the 2015 Iran nuclear deal and the pressure on Iran's trading partners regarding new sanctions, the United States might also prevent India from participating in Afghanistan's normalisation.

These are all impediments to reconciliation in the country. At present, the "Afghan Project" harms the U.S. interests more than it contributes to its implementation. In geopolitical terms, the United States cannot use Afghanistan's strategic location in order to bolster its influence in the surrounding countries. The current tensions between the US and Pakistan, which is becoming more dependent on China and strengthening ties with Russia, cause the decline of the U.S. influence. The campaign against the Taliban has been extremely costly and does not allow to achieve the real goal of the invasion of Afghanistan: to use the country as a bridgehead in the "rear area" of several Eurasian powers in order to influence policies of these countries.

Referenses:

- [1] Afghanistan and Pakistan ties to remain troubled. 2018. In *Economist Intelligence Unit*. 2018. 30 April. Retrieved from: <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=406676624&Country=Afghanistan&topic=Politics>
- [2] Blank, J. – Girven, R. S. – Tarapore, A. – Thompson, J. A. – Chan, A. 2018. Vector Check. Prospects for U.S. and Pakistan Air Power Engagement. In *RAND Project Air Force*. 2018. 28 March. pp. 21, 51. Retrieved from: <https://www.rand.org/>

- content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2100/RR2107/RAND_RR2107.pdf
- [3] Donald Trump's sanctions on Iran could hurt India-Afghanistan trade, threaten vital Chabahar project. In *Firstpost*. 2018. 20 May. Retrieved from: <https://www.firstpost.com/world/donald-trumps-sanctions-on-iran-could-hurt-india-afghanistan-trade-threaten-vital-chabahar-project-4476073.html>
 - [4] Indický premiér pricestoval po vyše 10 rokoch do Iránu posilniť spoluprácu. 2016. In *hlavnespravny.sk*. 2016. 23 May. Retrieved from: <https://www.hlavnespravny.sk/indicky-premier-pricestoval-po-vyse-10-rokoch-do-iranu-posilnit-spolupracu/784660#>
 - [5] India says it will not follow US sanctions on Iran. 2018. In *Middle East Eye*. 2018. 28 May. Retrieved from: <http://www.middleeasteye.net/news/india-says-it-will-not-follow-us-sanctions-iran-1677965426>
 - [6] JESENTAJEVA, A. 2019. Faktor Afganistana vo vnešnepolitickom kurze centralnoaziatskych gosudarstv. In *Postsovjetskije issledovanija*, 2019, Vol. 2, № 3. pp. 1111-1118. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/v/faktor-afganistana-vo-vneshnepoliticheskom-kurse-tsentralnoaziatskih-gosudarstv>
 - [7] MacLeod, J. 2018. India's Afghan role will be less than Pakistan fears. In *Oxford Analytica*. 2018. 19 April. Retrieved from: <https://dailybrief.oxan.com/Analysis/DB232206/Indias-Afghan-role-will-be-less-than-Pakistan-fears>
 - [8] MacLeod, J. 2018. Pragmatism will dictate US interests in Central Asia. In *Oxford Analytica*. 2018. 16 May. Retrieved from: <https://dailybrief.oxan.com/Analysis/DB233797/Pragmatism-will-dictate-US-interests-in-Central-Asia>
 - [9] MACHMUDOV, R. 2019: Aktual'no li postsovietskoje prostranstvo i nakoľko real'na integracija Central'noj Aziji i Afganistana. In *caa-network.org*. 2019. 27 February. Retrieved from: <https://caa-network.org/archives/15349>
 - [10] MILOVIDOV, V. D. 2018. Rasširovať Trampa: ekonomičeskoj podchod. In *Problemy nacional'noj strategii*. 2018, № 1 (46), s. 147–168.
 - [11] NOVÁK, M. 2009. Afghánistán je bitevním polem Indie a Pákistánu. In *Mezinárodní politika*. roč. XXXIII., 2009, № 11-12. Praha: ÚMV. ISSN 0543-7962. pp. 31-33
 - [12] Proč Taškent jedná s afghánským Talibanem? 2019. In *dw.com*. Retrieved from: <https://www.dw.com/ru>
 - [13] RAHUL ROY- CHAUDHURY, 2017. The New US Strategy on Afghanistan and South Asia: Challenges and Prospects. In *IJSS 2017*. 18 October. Retrieved from: <https://www.ijss.org/en/events/events/archive/2017-7df9/october-7570/afghanistan-and-south-asia-9f79>
 - [14] RAMANI, S. 2018. Saudi Arabia's New Taliban Strategy. In *The Diplomat* 2018. 10 May. Retrieved from: <https://thediplomat.com/2018/05/saudi-arabias-new-taliban-strategy/>
 - [15] Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia In *The White House. Official website*. 2017. 21 August. Retrieved from: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-strategy-af>

- ghanistan-south-asia/
- [16] STANCATI, M. – DONATI, J. 2018. Saudi Arabia Agrees to Help Reboot Peace Talks With Taliban. In *The Wall Street Journal*. 2018. 30 March. Retrieved from: <https://www.wsj.com/articles/saudi-ara-bia-agrees-to-help-reboot-peace-talks-with-taliban-1522402204>
- [17] UME FARWA, 2017. Pakistan's Evolving Regional Policy; Impact of Trump's South Asia Strategy. In *South Asian Voices*. 2017. 27 October 27. Retrieved from: <https://southasianvoices.org/pakistans-evolving-regional-policy-impact-of-trumps-south-asia-strategy/>
- [18] USA neodídu z Afganistanu bez konštruktívneho riešenia ako porazení. In *sme.sk*. 2019. 29 June. Retrieved from: <https://svet.sme.sk/c/22156952/usa-neo-didu-z-afganistanu-bez-konstruktivneho-riesenia-ako-porazeni.html>
- [19] WALT, Stephen M. 2009. Will we need a „Plan B“ in Afghanistan? In: *Foreign Policy* 2009, 13 January. Retrieved from: http://walt.foreignpolicy.com/posts/2009/01/13/will_we_need_a_plan_b_in_afghanistan
- [20] ZRNO, M. 2020. Afganistan po podpise mierovej dohody: Toto nie je koniec, ktorý si ktokoľvek predstavoval. In *konzervativnyweb.sk*. 2020. April 5. Retrieved from: <https://www.konzervativnyweb.sk/c/22376428/mierove-rokovania-v-afganis-tane-toto-nie-je-koniec-ktory-si-ktokolvek-predstavoval.html>

DARKNET AS A TOOL FOR ILLICIT ARMS TRADE

Ing. Lujza Chrvalová

*PhD. Student on Faculty of International Relations
University of Economics in Bratislava*

The article is written within the project number
Strategie AV21 with title Globální konflikty
a lokální souvislosti: kulturní a společenské výzvy.

Abstract

Illegal arms trade and transfer of conventional weapons are a complex problem that is constantly evolving and need to be addressed at the multi-lateral level. In the 21st century, the trend of selling arms through the internet black market, the so-called «Darknet», came to the forefront. This tool is essentially different from other ways of acquiring illegally held weapons by the high degree of anonymity of the sales subjects, the speed and extent of interconnection and communication, and the method of arms transfer. The

aim of the article is to describe the attributes of this tool, related legislation, current trends and problems using the method of synthesis and subsequent analysis of qualitative and quantitative data.

Keywords: *conventional weapons, illicit arms trade, Darknet, international legislation on conventional weapons.*

JEL: F52, F59.

Introduction

The black market with conventional weapons is worth several billion US dollars a year, and as a result approximately 500,000 people fall victim to illicitly owned weapons. Illegal trade and transfers of conventional weapons are a global and, by their nature, very complex problem affecting almost every state in the world. There are several ways to illegally acquire small arms and light weapons (SALW), but also heavy conventional weapons. According to European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, known as Europol, these ways include [2]: the reactivation of neutralised weapons; burglaries and thefts; the embezzlement of legal arms; the selling of legal arms on the illegal market, including the Darknet; the reactivation of decommissioned army or police firearms; the conversion of gas pistols. These methods can be divided into two types, traditional and modern, related to the development of information and other progressive technologies. The author classifies retrieval of conventional weapons through Darknet to the category of modern means, which includes also illicit production of conventional weapons using the 3D print.

Aim, material and methods

As these are relatively new ways of acquiring conventional weapons or their use has increased particularly in the 21st century, compared to traditional ones, it is necessary to study them and show their importance on a global scale. In this context, the article aims to analyse subjects, international legislation and trends related to the use of Darknet as a tool for obtaining illegally held conventional weapons, based on the synthesis of qualitative and quantitative data. The author's work is based on scientific publications and studies of international organizations, institutions and universities dealing with the use of Darknet, articles in professional media and magazines, and the official wording of international treaties and conventions.

1 Countries influenced by the illicit arms trade on Darknet

There are several variables that affect the volumes of illicit transfers and trade in conventional weapons as a whole. These variables include the existence of deactivated weapons in the country, the persistence of armed conflicts, the possession of conventional weapons as a result of past involvement in armed conflict, the activity of terrorist groups, the colonial past, and other. In the case of trade in conventional weapons through Darknet, there are other significant variables as in particular the country's technological level and the number of illegal online retailers. Although it is possible to smuggle all types of conventional weapons, the aim of illicit transfers are mainly SALW, their ammunition or various types of explosives and grenades. SALW and their ammunition are also the mostly sought weapons within Darknet. According to a study conducted by RAND Europe and the University of Manchester [8], firearms account for 42 percent of the weapons offered on Darknet, digital weapons-related products follow with 27 percent and ammunition reaches approximately 22 percent. From firearms are the best-selling revolvers (84 percent), rifles (10 percent) and sub-machine guns (6 percent). This is mainly due to their easier transfer and acquisition method. *'Every year, illegal trafficking in small arms and light weapons is estimated to be worth somewhere in the region of USD 1.7 to USD 3.5 billion, equivalent to around 10 to 20 percent of the legal arms trade.'*[3]

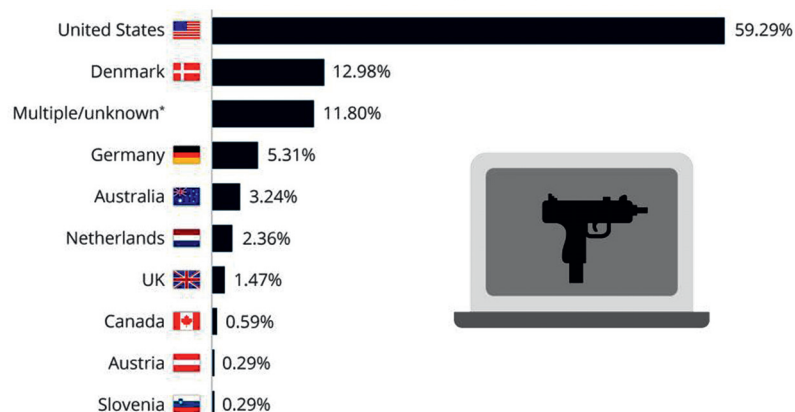
When analysing the countries whose conventional weapons have the largest share on the online black market with weapons, we observe that all countries in the ranking are among the developed market economies (Figure 1). It is a region of North America, Western Europe and Australia. The largest share, almost 60 percent, was in the US in 2017 and most weapons were transferred to the European Union. Europe as a whole has reached approximately 25 percent of the weapons share in Darknet, with over half of this share being in Denmark (12.98%).

The problem and the resulting consequences of the existence of a large and accessible Darknet network in Europe has received enormous attention, especially after the terrorist attacks in Munich in 2016, when a terrorist assassinated 9 victims with a firearm purchased on Darknet. Several studies show that weapons purchased on the online black market end up in the hands of such «lonely wolves» and are, to a small extent, massively purchased by armed groups. The advantage of purchasing weapons through Darknet lies in the high degree of seller and buyer ano-

nymity, which is achieved through the use of cryptocurrency and non-disclosure of personal information when making a payment.

Where Guns Are Sold Through The Darknet

Worldwide distribution of darknet firearm vendors by country in 2017

* Cases where identity of country or region could not be ascertained
n=339 listings for firearms
Source: RAND Corporation

Forbes statista

Figure 1 Countries with the largest share of the Darknet in percent [9]

Until 2013, Silk Road was one of the most prominent sites of the online black market for conventional weapons. This web portal was created in 2011 and almost 30 percent of its users came from the USA. After closing the Silk Road portal, it was replaced by AlphaBay, Executive Outcomes, BMG, Nucleus, Crypto Market and Hansa. All these internet portals were also dedicated to the sale of conventional weapons. The AlphaBay and Hansa portals were detected and ceased in 2017. In the context of arms sales, the difficulty in tracking down the recipients and the supply chain of weapons was mainly due to the fact that in most cases the sent weapons were disassembled and subsequently delivered to the final recipient at different intervals and time [5]. In addition to the complexity of tracking weapons shipments to the ultimate recipient, an enormous number of fraudsters are also a problem in investigating offenders at Dark-

net. For this reason, Nucleus, Agora and The Armory stopped the sale of conventional weapons on their portals; inter alia because of the higher number of law enforcement components involved in the investigation of arms sales than during investigation of other commodities [4, page 229].

2 Legislation related to the conventional arms trade on Darknet

The use of 3D printing and the boom in the purchase of weapons through Darknet extended greatly in the 21st century, especially after 2010, when several Darknet portals were created. Since most of the international treaties and conventions were established or were negotiated earlier before this year, they do not contain articles specifically dedicated to preventing arms trade on Darknet. These conventions and treaties include Arms Trade Treaty, Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies, Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and the Vienna Document. Although the term 'Darknet' or 'online black market' is not mentioned in the treaties as a term, states parties have undertaken in the treaties to mutually cooperate and exchange information, which also affects this area. It is the international dimension represented by the online sales portals that requires multilateral cooperation.

Results and discussion

The illicit trade in conventional weapons is a high-profitable global problem which volumes cannot be accurately estimated. There are several possibilities of acquiring illegally owned weapons, also differing in the way they are suppressed. Since the use of Darknet can be considered a relatively modern tool of the illicit arms trade, it is necessary to investigate it thoroughly and highlight this problem. Despite "*guns account for less than 1% of items sold on the platform, with its main trade being in narcotics [1],*" the consequences of such purchased weapons by an individual or group of entities may be widespread, as was the case of the Munich terrorist attack. National security forces have succeeded in stopping multiple platforms since the boom of the use of online black markets for weapons sales, but because of their profitability new players are emerging constantly. Although the trend of using Darknet to sell conventional weapons is rather downward due to difficult arms transfer and the number of fraudsters, it should be by no means underestimated. As insufficient can be outlined deficiency of international legislation in this

area as well as the moral values of Darknet traders who are not aware of, respectively, ignore the possible consequences of their actions.

Referenses:

- [1] BBC News. *Dark net guns shipped in old printers*. [online] Available on the internet: <<https://www.bbc.com/news/technology-40668749>> [Accessed 2019, April 3]
- [2] Europol. *Illicit firearms trafficking*. [online] Available on the internet: <<https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/illicit-firearms-trafficking>> [Accessed 2019, April 2]
- [3] Forbes. *Where Guns Are Sold Through The Darknet [Infographic]*. [online] Available on the internet: <<https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2018/03/22/where-guns-are-sold-through-the-darknet-infographic/#62bc3122647a>> [Accessed 2019, April 2]
- [4] MORIARTY, L. J.: CRIMINAL JUSTICE TECHNOLOGY IN THE 21st CENTURY: Third Edition. Charles C Thomas Publisher: 2017, p. 296
- [5] NewScientist. *How the dark web's gunrunners covertly ship US weapons to Europe*. [online] Available on the internet: <<https://www.newscientist.com/article/2141260-how-the-dark-webs-gunrunners-covertly-ship-us-weapons-to-europe/>> [Accessed 2019, April 3]
- [6] OSCE. *Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*. [online] Available on the internet: <<https://www.osce.org/library/14087?download=true>> [Accessed 2019, April 4]
- [7] OSCE. *Vienna Document*. [online] Available on the internet: <<https://www.osce.org/fsc/86597?download=true>> [Accessed 2019, April 4]
- [8] RAND Corporation. *International arms trade on the dark web*. [online] Available on the internet: <<https://www.rand.org/randeuropa/research/projects/international-arms-trade-on-the-hidden-web.html>> [Accessed 2019, April 3]
- [9] Statista. *Where Guns Are Sold Through The Darknet*. [online] Available on the internet: <<https://www.statista.com/chart/13327/where-guns-are-sold-through-the-darknet/>> [Accessed 2019, April 2]
- [10] STOHL, R.: *The Tangled Web of Illicit Arms Trafficking*. [online] Available on the internet: <<https://www.americanprogress.org/wp-content/uploads/kf/Terrorin-Shadows-Stohl.pdf>> [Accessed 2019, April 2]
- [11] United Nations. *Arms Trade Treaty*. [online] Available on the internet: <<https://www.thearmstradetreaty.org/hyper-images/file/TheArmsTradeTreaty1/TheArmsTradeTreaty.pdf>> [Accessed 2019, April 4]
- [12] Wassenaar Arrangement Secretariat. *Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies*. [online] Available on the internet: <<https://www.wassenaar.org/app/uploads/2019/12/WA-DOC-19-Public-Docs-Vol-I-Founding-Documents.pdf>> [Accessed 2019, April 4]

СОЦІОЛОГІЧНЕ РОЗУМІННЯ УПРАВЛІННЯ ТА ЙОГО МОЖЛИВОСТІ ЩОДО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ

Шандор Ф.Ф.

*доктор філософських наук,
завідувач кафедри соціології та соціальної роботи
Ужгородського національного університету*

Пересоляк О.С.

*аспірант кафедри соціології та соціальної роботи
Ужгородського національного університету*

Національні та іноземні науковці мають схоже бачення щодо соціології управління. Так, у підручнику «Спеціальні та галузеві соціології» за редакцією професора В. Є. Пилипенка «соціологія управління» визначається як галузь соціології, яка вивчає закономірності, засоби, форми та методи цілеспрямованого впливу на соціальні відносини, структури і процеси суспільства (організації) з метою упорядкування, підтримки, збереження його оптимального функціонування, розвитку або зміни, переведення до іншого стану. Соціологія управління досліджує також природу управлінських відносин, з'ясовує, насамперед, соціальні цілі управління з точки зору їх відповідності інтересам тих, ким управляють.

Підручник «Соціологія» за авторства М. П. Лукашевич, М. В. Туленков визначає соціологію управління як спеціальну соціологічну теорію, яка вивчає закономірності, засоби, форми та методи цілеспрямованого впливу на соціальні відносини й процеси, що відбуваються в суспільстві та його підсистемах з метою впорядкування, підтримки, збереження його оптимального функціонування й розвитку або зміни, переведення до іншого стану. Соціологія управління досліджує також природу управлінських відносин, з'ясовує соціальні цілі управління з погляду соціальних критеріїв, відповідності їх інтересам тих, ким управляють, аналізує соціальні наслідки управлінських рішень і дій. Вона вивчає також проблеми організації процесів управління, весь комплекс питань добору, розстановки, навчання та виховання управлінських кадрів, міжособистісних стосунків працівників апарату управління під час виконання ними управлінських функцій. Крім того, соціологія управління аналізує

специфіку потреб та інтересів управлінців-менеджерів як окремої соціально-професійної групи, особливості їхньої моралі, традицій, звичаїв, культури, виховання, засоби формування та форми прояву таких соціальних якостей особистостей, як дисципліна, відповідальність, сумлінність тощо.

Навчальний посібник «Соціологія» за авторства Г. В. Дворецької визначає соціологію управління як міждисциплінарну науку, що вивчає проблеми управління, поєднуючи економічні, політичні, соціальні, організаційні, правові, психологічні та інші підходи до управління.

У своєму розвитку соціологічна теорія управління пройшла декілька етапів:

- класичний, або раціоналістичний, напрямок, найтипівішими для якого є школа наукової організації праці, або наукового менеджменту Ф. Тейлора; адміністративна, або класична школа управління А. Файоля; теорія ідеальної бюрократії М. Вебера;
- соціально-психологічний, або гуманістичний, напрямок, для якого найхарактернішими є теорія людських відносин Е. Мейо; теорія «Х» і «У» Д. Мак-Грегора; теорія стилів управління К. Левіна та багато інших;
- системний, або методичний, напрямок, який об'єднує як класичну і соціально-психологічну школи, так і численні прикладні концепції, теорії та розробки на основі кількісних методів, тобто методів точних наук (кібернетики, математики) з широким використанням комп'ютерних технологій і програмного моделювання. З виникненням цього напрямку відбувся остаточний перехід у розумінні проблем управління від суто інженерного підходу до соціологічного, у центрі уваги якого перебуває перш за все людина з її потребами, інтересами та цінностями. Значний внесок у розробку проблем управління суспільством та різними його сферами зробили А. Сміт, А. Файоль, М. Вебер, В. Зомбарт, Д. Кейнс, Й. Шумпетер, О. Богданов, В. Афанасьєв, С. Булгаков, М. Туган-Барановський, М. Лосський, П. Друкер, Г. Саймон, Ч. Барнард та багато інших як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Даючи стислу характеристику генезису та еволюційного розвитку загальної соціологічної теорії управління, необхідно зазначити, що найбільш чітких обрисів вона набула на початку століття в

концепціях «наукового управління» Ф. Тейлора, «ідеальної бюрократії» М. Вебера та «науки адміністрування» А. Файоля. Спочатку її розвиток йшов шляхом жорсткого раціоналізму в управлінні. Однак технократичні ілюзії стали розвиватися вже в 30-ті роки ХХ ст., коли стало зрозуміло, що в багатьох випадках жорсткий раціоналізм не є кращим шляхом підвищення ефективності діяльності людей і організацій. Тому раціоналізм в соціологічній теорії управління став поступатися місцем іншому підходу, чи напрямку – поведінковому, що ґрунтується на знаннях фундаментальних положень соціології та психології щодо суб'єктів господарської діяльності. Завдяки цим знанням стало можливим поглиблене розуміння реальної суті управління як в організаціях, так і в ширших соціальних системах. З'явилися такі поняття, як участь працівників в управлінні, лідерство, імідж керівника, особисте зростання тощо. Набуло права громадянства і саме поняття «особистість в організації». Одне слово, «засумувавши» за живою людиною та побачивши можливість безпосереднього звернення до неї, управління почало соціологізуватися, а соціологія – спеціалізуватися. Отже, соціологія була не тільки сприйнята наукою управління, а й почала розглядатися як необхідна складова цієї науки. Поряд з цим активне використання в соціології управління системного підходу зумовило подальше ускладнення сфери управлінського знання. Зокрема, більш поглиблено почали досліджуватися організації як соціальні системи, що активно взаємодіють як із зовнішнім, так і внутрішнім середовищем. При цьому було встановлено, що залежно від типу середовища можуть ефективно функціонувати як бюрократичні, так і дебіюрократичні системи управління. Саме з цим було пов'язане виникнення на рубежі 70-х років ХХ ст. ідеї «ситуаційного підходу» до управління соціальними системами. Можна вважати, що саме ця ідея немовби «примирила» між собою представників раціоналістичного та поведінкового підходів в управлінні соціальними організаціями. Подальший розвиток соціологічної теорії управління у 80-х роках ХХ ст. логічно привів до усвідомлення великого значення «організаційної культури» як важливої характеристики, що інтегрує в собі усі особливості підприємства (організації) – і системні,

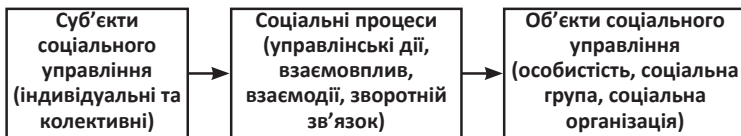
і поведінкові, і соціокультурні. Це, врешті-решт, значно посилює гуманістичний компонент в управлінні, спирається на людський потенціал як керівників, так і підлеглих. Сьогодні, у XXI ст., цей напрям соціологічної науки з управління набув подальшого розвитку.

Вивченням управління займаються багато галузевих наук. В аналізі управління соціологія має свої специфічні підходи. Зокрема, білоруські дослідники вважають, що сутність соціологічного підходу в управлінні полягає у виділенні та вивченні п'яти взаємопов'язаних компонентів:

- Діяльність управляючої підсистеми, до якої треба відносити різні органи управління як на державному рівні, так і на рівні окремих організацій. Ця діяльність охоплює комплекс проблем щодо підбору, підготовки, просування кадрів, формування управлінських відносин.
- Цілеспрямований управлінський вплив на об'єкти управління (зовнішній або внутрішній).
- Соціальна самоорганізація, що є сукупністю спонтанних процесів внутрігрупового регулювання (громадська думка, традиції, звичаї, соціальні норми тощо), які формують регулюючі та управлінські впливи на поведінку та діяльність особистостей та груп.
- Система управлінських рішень, які забезпечують цілісність зберігання та підвищення якісних параметрів керованої системи, її сталого розвитку.

Аналіз та контроль керованої підсистеми, що дозволяє оперативнo корегувати її діяльність

Таким чином, систему соціального управління можна уявити у вигляді такої узагальненої схеми:

Огляд сучасних праць із соціології управління дозволяє зробити такі висновки:

- для аналізу соціологічних аспектів управління важливо виділити суб'єкт та об'єкт управління;
- суттєве значення має аналіз специфіки соціального управління (або управління соціальними процесами) як важливий напрямок управлінської діяльності взагалі;
- взаємодія суб'єкта та об'єкта управління формує декілька типів соціальних процесів, де поєднуються взаємодія і взаємовплив, формуються як суспільна погоджена діяльність, так і конфліктні зони;
- суб'єкти і об'єкти управління (соціальні процеси, які породжені взаємодією) потрібно розглядати на фоні зовнішнього та внутрішнього середовища.

Як об'єкт соціального управління важливе місце займає соціальний інститут, який є важливим елементом соціальної структури (лат. institutum – улаштування, установа). Саме через той або інший соціальний інститут забезпечується організація і регулювання сумісної діяльності людей, сталість соціальних відносин, від яких залежить буття соціальних груп і соціальних спільностей.

У соціології соціальний інститут розглядається як:

- певна сукупність установ, які відповідають соціальній структурі суспільства;
- сукупність соціальних норм і культурних зразків, які визначають сталі форми соціальної поведінки і дії,
- система поведінки у відповідності з цими нормами.

Майже всі перелічені підходи до визначення соціальних інститутів, як свідчить аналіз С. Войтовича, визнають їх функціональну здатність налагоджувати суспільне життя і соціальний порядок через узгодження, об'єднання, організацію та інтеграцію намірів і поведінки соціальних суб'єктів, структурних і функціональних компонентів соціальної системи.

Для виникнення соціального інституту обов'язково необхідна суспільна потреба. Герхард Ленскі визначив основні соціальні потреби, що породжують інституціоналізацію:

- потреба комунікації: її задовольняє соціальний інститут мови, в якому чітко регламентовано вживання слів, розділових знаків, стилів тощо; освіта, зв'язок, транспорт;

- потреба у виробництві продуктів та послуг: її задовольняє економіка;
- потреба безпеки громадян, захисту їх життя та благополуччя: служба безпеки, міністерство внутрішніх справ – політичні соціальні інститути;
- потреба у соціальному контролі за поведінкою членів суспільства: тут спрацьовує правова система, адміністративне, кримінальне право, а також традиції, звичаї, мораль, соціальний інститут релігії;
- потреба у розподілі благ та привілеїв: насамперед, це компетенція політичних інститутів, які визначають пільги для окремих категорій громадян;
- потреба у підтримці системи нерівності: розміщення соціальних груп за різними позиціями й статусами; над реалізацією цієї потреби працюють дуже багато політичних структур та інших соціальних інститутів; зокрема, сім'я визначальна у розподілі позицій, освіта також закріплює й відтворює соціальну нерівність у суспільстві.

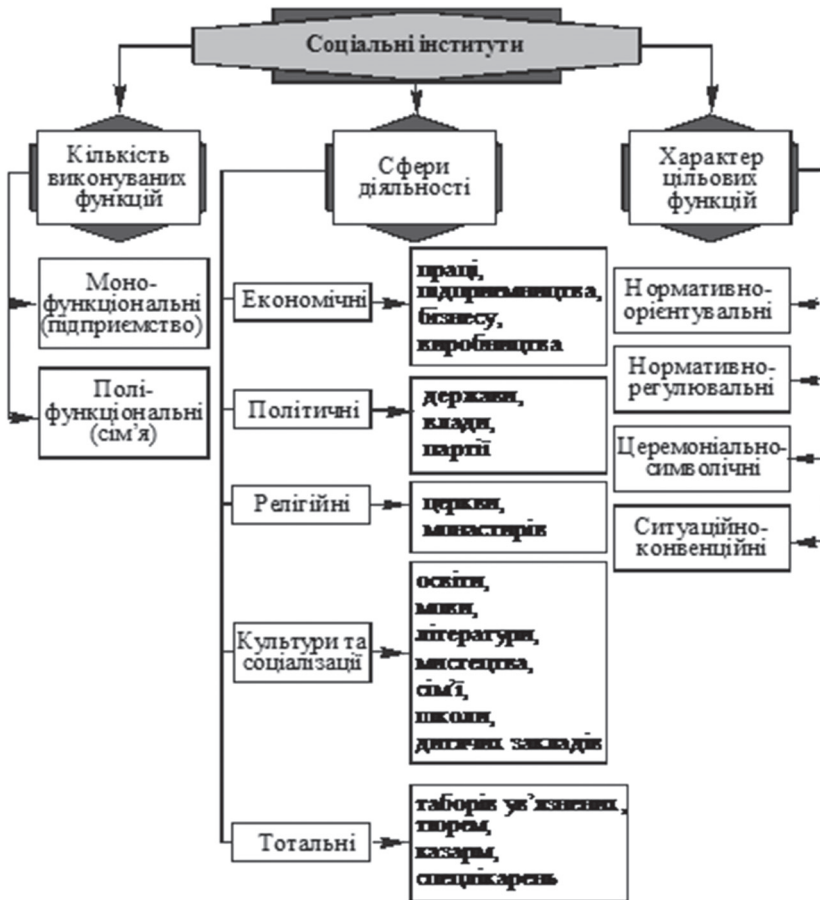
Якщо потреба стає незначною або взагалі зникає, то існування інституту втрачає сенс.

Проте є інститути, конче необхідні суспільству, покликані до життя вічними цінностями. Учені зазначають, що таких інститутів принаймні п'ять: сімейні, політичні, економічні, освітні й релігійні. Зважаючи на те, що нині стали дуже важливими цінності науки, до цього переліку можна було б додати інститут науки. Соціальна діяльність і медицина, що також починають характеризуватися жорстко встановленими взірцями і нормами поведінки, теж мають бути віднесені до інститутів.

До кожного інституту входить багато груп, які визначають інституційну поведінку. Так, інститут освіти реалізується через школи, вузи тощо, інститут родини – через конкретні сім'ї, інститут релігії – через церковні організації і т.д.

Навчальний посібник «Соціологія» за авторства Г. В. Дворецької визначає **такий поділ соціальних інститутів:**

НАПРЯМ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Підводячи підсумок управління сферою соціальних інститутів, слід визнати, що це певні форми організації і регулювання суспільного життя (політика, економіка, сім'я, релігія, освіта), що історично склалися і забезпечують виконання життєво важливих для суспільства функцій, включають сукупність норм, ролей, взірців поведінки, дописів, спеціальних установ, систему контролю.

Інституційна діяльність є формою людської діяльності, яка ґрунтується на чітко розробленій системі правил і норм, а також розви-

нутому соціальному контролю за її виконанням. Вона здійснюється людьми, об'єднаними в групи, асоціації, де є поділ на статуси і ролі згідно з потребами групи чи суспільства. А отже, соціальні інститути є не тільки об'єктом управління сферою соціального життя, а ще й виконують функцію відповідного інструменту.

Список використаної літератури

1. Спеціальні та галузеві соціології: Навч. посіб. 2-е вид. – К.: Каравела, 2004. – 350 с.
2. Загальна соціологія: навчальний посібник / М.В. Примуш. – К.: ВД "Професіонал", 2004. - 592 с.
3. Плахова О. М. Соціологія управління: Навчально-методичний посібник для студентів соціологічного факультету. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 128 с.
4. Соціологія. Загальний курс: Підручник. – К.: Каравела, 2004. – 456 с.
5. Соціологія: навч. посібник / Г. В. Дворецька; Київський національний економічний ун-т. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 472 с.

РОЛЬ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Шурко О.Б.

*кандидат політичних наук
доцент кафедри політології*

Львівського національного університету імені Івана Франка

Політичні, економічні, епідеміологічні та інші процеси в Україні поставили перед державним управлінням складні та стратегічно важливі завдання, які передбачають проведення реформування у різних сферах суспільно-політичного життя. Модернізація держави – основне завдання української влади, яке неможливе без проведення відповідних реформ, у тому числі й управлінських. Одним із важливих пріоритетів розвитку і модернізації держави є кадрове забезпечення, професійні якості державних службовців, раціональне використання кадрового потенціалу.

Під час реалізації реформ адміністрування було розроблено низку документів, які стосуються державної кадрової політики, біль-

шість із яких має практичне спрямування. Зокрема, була розроблена Стратегія державної кадрової політики на 2012-2020 рр, а також розроблені законодавчо правові акти, зокрема, закон України "Про державну службу" та "Про службу в органах місцевого самоврядування" тощо[2, 3, 4].

Стратегія державної кадрової політики в Україні передбачає ряд напрямів кадрових реформ у сфері суспільного-політичного життя, окрема увага приділяється сфері державного управління, так як ефективність на усіх управлінських рівнях залежать перш за все від професійного, кваліфікаційного рівня кадрового забезпечення.

Історично склалось, що українське суспільство не задоволене якістю послуг, які надаються державними службовцями усіх рівнів. Медіа простір перенасичений фактами корумпованості державних службовців, бюрократичним засиллям, непрозорістю адміністративних процедур, відсутністю можливості реального громадського контролю за використанням бюджетних коштів. Всі ці явища негативно впливають на реалізацію гарантованих Конституцією України прав і свобод людини і громадянина, а першочергово на соціально-економічне становище українських громадян [1].

Окрім великої кількості відповідних наукових розвідок теоретичних та прикладних аспектів кадрової політики, триваючі в реальному часі процеси модернізації та реформування держави вимагають імплементації ефективної кадрової системи. Ця система має включати в себе ряд кадрових інститутів, організаційних структурних елементів, які здійснюють цілісне управління кадровим потенціалом та здійснюють подальші наукові дослідження у сфері кадрової політики з метою визначення головних пріоритетів розвитку держави.

Державна кадрова політика – це складне політичне явище, котре має багаторівневу структуру. Характер функціонування кадрової політики демонструє закономірності протікання об'єктивних кадрових процесів, взаємозв'язки та відносини між ними, які визначають основні принципи кадрової роботи. Процес формування кадрової політики є досить складним процесом. Його результативність залежить від дотримання поставлених вимог за умови стратегічної реалізації низки правово-нормативних, науково-методичних, законодавчих та організаційно-управлінських заходів. Під час розробки кадрової політики важливо виділяти ряд етапів, котрі поля-

гають в розробці кадрової стратегії, виробленні концепції кадрової політики, визначення її змісту, принципів, пріоритетів, цілей, розробці програм кадрової політики та механізмів її реалізації.

Вироблення стратегічних засад державної кадрової політики вимагає звернення уваги до наукових принципів пізнання соціально-політичних явищ, критичного осмислення та практичного застосування отриманого наукового знання в галузі державного управління та кадрової діяльності, визначення реального кадрового потенціалу держави, критичного аналізу міжнародного досвіду роботи з кадрами з метою його адаптації в Україні, враховуючи місцеву культуру. Державна кадрова політика має будуватись на таких принципах, як: принцип системності; принцип наукової обґрунтованості; принцип цілісності та багаторівневості структури управління; принцип перспективності; принцип демократичності; принцип моральності; принцип законодавчо-нормативного забезпечення [1]. Саме дотримання цих принципів забезпечить надання якісних адміністративних послуг.

Сьогодні ми спостерігаємо брак кваліфікованих управлінських кадрів на усіх управлінських рівнях, що потребує вирішення пріоритетних завдань кадрової політики у сфері державного управління. Серед основних завдань можемо виділити: забезпечення відповідного рівня професіоналізму у державному управлінні та місцевому самоврядуванні; розвиток нормативно-правової бази, в якій має бути чітко визначено основні засади державної політики та державного управління у галузі кадрового забезпечення; прогнозування і планування стратегії кадрової політики на різних управлінських рівнях; формування ефективного кадрового резерву з ціллю поступового оновлення структури управління; створення правих, соціальних, організаційних умов для ефективної реалізації кадрового потенціалу державного управління і місцевого самоврядування; сприяння творчим та інноваційним підходам у сфері державного управління; надання відповідної соціально-правової підтримки управлінським кадрам; запровадження мотиваційної системи у сфері управлінської праці для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування; створення позитивного іміджу державної служби і служби в органах місцевого самоврядування; розроблення критеріїв і методик для моніторингу ефективності та результативності управлінської праці; посилення державного і

громадського контролю у сфері управлінської діяльності; сприяння розвитку незалежних інституцій з експертної оцінки кадрової політики; покращення державної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування; введення системи цільового замовлення на підготовку фахівців із гарантованим подальшим працевлаштуванням; вивчення міжнародного і вітчизняного досвіду кадрової політики у державному управлінні з метою поширення кращого досвіду управлінської діяльності; залучення експертів, консультантів у сферу державного управління заради кращої ефективності кадрової політики [1]. Окрім цього, слід завершити стратегію з децентралізації державно-управлінських відносин у структурі державного управління.

Отже, кадрова політика в Україні, а саме в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, досі залишається недосконалою та потребує значних змін. Проявляються ці недоліки, зокрема, у корумпованості державного управління та використанні не за призначенням коштів, що мають слугувати потребам громадян.

Головною метою кадрової політики повинно стати вдосконалення кадрового потенціалу, формування ефективного державного апарату, який спроможний виконувати поставлені завдання та функції держави шляхом відповідального ставлення до своїх повноважень. Кадрова політика має демонструвати стратегічне бачення розвитку державного управління та раціональне використання кадрового потенціалу. Професійні кадри мають бути зацікавлені в удосконаленні своєї кваліфікації, прагнути розвиватись та розвивати органи влади. Стан сучасної державної кадрової політики в Україні дає розуміння того, що це один з найважливіших факторів державотворення та благополуччя суспільства. З цієї метою має бути проведена широкомасштабна адміністративна реформа, головним напрямом роботи якої має стати кадрова політика в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Проведення стратегічно спланованої адміністративної реформи державної служби на всіх рівнях, має посприяти створенню в Україні професійної, політично нейтральної та ефективної державної служби, якій відповідатиме якісна кадрова політика.

Список використаної літератури:

1. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку: наук. доп. / Авт. кол.: Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін. – К.: НАДУ, 2012. – 72 с.
2. Указ Президента України "Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки" від 01.02.2012 р. № 45/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>
3. Про державну службу: Закон України від 15 грудня 2015 року № 889VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року № 2493III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

SLOVAK-POLISH BORDER DISPUTES IN THE FIRST HALF OF THE 20th CENTURY

Karol Janas

*Associate Professor of the Department of Political Science
Alexander Dubček University of Trenčín*

Abstract: *In the first half of the 20th century Polish – Slovak relations have developed in a complicated way. After 1918 and the end of the First World War, both newly formed states, Czechoslovakia and Poland, found themselves in a completely new political reality. Slovakia became part of the Czechoslovak State and Poland regained its independence. From the very beginning, both new states had to fight for their own existence. Slovakia in Czechoslovakia had to resist the pressure of Hungary, which could not accept the loss of the originally Hungarian territories. In turn, Poland had to fight with Bolshevik Russia. Nevertheless, the two states got into territorial disputes, which in many cases escalated into armed clashes. Territorial disputes thus remained a problematic point damaging relations between the two states and nations for many decades and lasted practically the entire first half of the 20th century.*

KeyWords: *Slovak-Polish relations, border disputes, post-war situation*

People living in the north of Slovakia always had close personal, family, trade and property relations with the inhabitants of the surrounding

Polish regions. Through Spiš region also passed a salt road and an amber road and also the goods were floated along the Dunajec River. In the Middle Ages and the Modern Age, Polish teachers and priests acted in the territory of Spiš, and students from Spiš attended schools in Poland and very often graduated from the University of Kraków. [13, pp. 13-14.] Czechoslovak-Polish relations broke down right after the First World War, after the establishment of independent republics. Poland, in particular, was dissatisfied with the post-war arrangement, submitting requirements for the Slovak border practically since the establishment of the Czechoslovak Republic. [8, 9, 10] 131] In Bohemia and Slovakia, the Polish requirements for Teschen region and Javorina region represented very sensitive issue. [5, p. 131] This has developed into an unexpected dispute between the successors states of Austro-Hungary. Finally, an arbitration agreement was reached, signed on 10 July 1920. This agreement was signed in the Belgian city Spa by the Czechoslovak Minister of Foreign Affairs Edvard Beneš and the Polish Prime Minister Władysław Grabski. [3, p. 163] The decision was taken on 28 July 1920 by the Council of Ambassadors and divided the disputed territory between Poland and Czechoslovakia. By this decision Slovakia lost twenty-five villages in Orava and Spiš [2, p. 857], with almost twenty-five thousand people living there. [15, p. 62] However, such a decision disappointed both countries which claimed the disputed territory. Furthermore, Slovakia perceived unfair the fact that Slovakia had to surrender to Poland several disputed municipalities with mainly Slovak population. [18, p. 137] On the basis of international agreements, in 1920 and 1924 Poland annexed the municipalities in the North of Slovakia, even though Slovakia did not agree. [4, pp. 95-105] Even the Slovaks who lived in the territory annexed to Poland did not want to resign to the fate. Especially, if several municipalities became part of Poland in 1920 and never had belonged to Polish territory before. [17, p. 37] In addition, despite the decision, Poland did not stop making claims for other parts of Kysuce, Orava and Spiš region. [16, p. 152] The problems were also caused by the fact that during the inter-war period the Slovak population living in Poland was exposed to undesirable Polonization. [19, p. 123] The Slovaks in Poland were not recognized as a national minority and thereby deprived of their national rights. All pro-Slovak manifestations were suppressed by the state power and ecclesiastical administration. [12, p. 139] Strong Polonization resulted in resettlement of the part of the population to Slovakia. On the other hand, the Polish state sought

to gain the confidence of citizens of the municipalities for pro-Polish solutions. For example, since 1920, the Polish state provided special advantages for studies at secondary schools to pupils from the municipalities in annexed territory. Parents provided the pupils only with clothing; other expenses like school fees, teaching materials, meals and accommodation were paid by the Polish state. Priority was given to pupils with good results in the folk school and whose parents worked for the state. Poland wanted to capture and consolidate the cultural and national issue in the new Polish municipalities.

Further Polish demands came at a time of weakening Czechoslovakia after the Munich Agreement. Czechoslovakia retreated and Poland gained other territories in Kysuce, Orava and Spiš region. However, Polish demands met with strong opposition on the Slovak side. Although, the Slovaks perceived Czechoslovak – Polish territorial disputes of Teschen very intensively; Polish requirements were surprising and embarrassed Slovak part. Even though the Slovak political representation eventually backed down under pressure, it was a temporary solution. In March 1939, Czechoslovakia collapsed under German pressure and the Slovak Republic and the Protectorate of Bohemia and Moravia was established. Nevertheless, the Slovak Republic has never come to terms with the loss of territory and has taken/used the first opportunity to regain it. Unfortunately, it was in connection with the German aggression against Poland, which on 1 September 1939 launched the World War II. The Slovak Army actively participated in military operations against Poland. After military operations, the Slovak Republic regained all territories lost in the past. After 1945, the borders returned to the state from the beginning of 1938. In particular, Slovaks from municipalities that were re-assigned to Poland found it very difficult to come to terms with their situation again. The fact that during the existence of the Slovak Republic their situation has improved in almost all areas of political, social or cultural life also contributed to their dissatisfaction. In the interwar period, northern Slovakia was one of the poorest and most backward regions in Slovakia and Poland. [7, p. 267] There were no schools, cultural or social life, health care was in very poor condition. [6, p. 85, 106, 129] In particular, northern Spiš was the region with the highest infant mortality. [20, p. 45] Even in the thirties, in smaller municipalities this mortality reached almost twenty percent. During the existence of the Slovak Republic, however, the situation began to improve here as well, so the inhabitants of these municipalities

opposed the return to Poland. However, they could not alter the decision and this area remained controversial in the following years. [21, p. 194]

On the other hand, in the period after the end of the Second World War, the Republic of Poland recognized for the first time the existence of a larger number of Slovaks living in the municipalities of Spiš and Orava, annexed to Poland. Poland did so by a diplomatic note from the Polish Envoy to Prague - Wierblowski to the Ministry of Foreign Affairs of the Czechoslovak Republic of 4 November 1946. [1, p. 218] The situation on the Slovak-Polish border subsequently partially improved after the signing of the Treaty of Friendship and Mutual Assistance between Poland and Czechoslovakia in Warsaw on 10 March 1947. In the Additional Protocol, both parties committed to ensure the political, economic and cultural development of minorities. The Treaty guaranteed the rights of minorities on the basis of reciprocity. [18, pp. 137-143]

In the 1950s, the issue of common borders was finally resolved, which, according to the 1947 treaty, was to be definitively resolved within two years. However, the deadline was not met and the negotiations dragged on. The Protocol on the Demarcation of the Czechoslovak-Polish Border was finally signed on 23 September 1953 in Prague. [11, p. 204] Both republics agreed on the final demarcation of the state borders. Joined Czechoslovak-Polish Commission composed of eight members was to decide definitively on the final demarcation course. At the end of the work, the Commission was to prepare a contract, which would definitively conclude border disputes. [22, p. 69] The priority of the Czechoslovak party was to maintain the pre-Munich borders. The definitive border was to be determined only with slight variations of the current border. Finally, the boundaries were adjusted without major revisions. The final decision on the course of the borders was taken by the Polish and Czechoslovak governments. By a Resolution of the Government of the Czechoslovak Republic of 5 March 1958 on the Demarcation of the Czechoslovak-Polish Border, the task of the Border Commission on the territory of Czechoslovakia was thus completed. The final demarcation of state borders and the termination of border disputes took place through the ratification of the Treaty between the Czechoslovak Republic and the Polish People's Republic on 13 June 1958 in Warsaw. The Czechoslovak National Assembly expressed its consent on the Treaty by a Constitutional Law of 17 October 1958. The Constitutional Law was ratified by the President of the Czechoslovak Republic three days later. Border disputes were definitively con-

cluded after the exchange of instruments of ratification between the two republics, which took place on 14 February 1959 in Prague.

References:

1. ANDRÁŠ, Matej: Obnovenie československo-poľských hraníc po druhej svetovej vojne na slovenskom úseku. In: MAJERIKOVÁ Milica: *Nepokojná hranica*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, , pp. 213-235. ISBN 978-83-7490-346-2.
2. ANDRÁŠ, Matej: Severný Spiš v politických, vojenských a diplomatických aktivitách medzi rokmi 1918-1947. In GLADKIEWICZ, Ryszard - HOMZA, Martin: *Terra Scepusiensis. Stav bádania o dejinách Spiša*. Levoča – Wroclaw : Lúč, 2003, pp. 853-875. ISBN 80-7114-457-6.
3. BINAR, Aleš: Konference velvyslanců v červenci 1920 o Těšínsku, Oravě a Spiši v proměnách české historiografie. In: *Theatrum historiae*. Roč. 2014, č. 15, pp. 163-183.
4. DŽUJKO, Ján: The Polish Minority. In: PEKÁR, Martin: *Etnic minorities in Slovakia in the years 1918-1945. A survey*. Prešov : UNIVERSUM – EU, 2011, pp. 95-105. ISBN 978-80-555-0442-1.
5. FERIANCOVÁ, Alena: *(Ne)nájdená bezpečnosť. Československo, Nemecko a úpravy medzinárodného systému v Európe 1922-1926*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2010, ISBN 978-80-8094-689-0.
6. FALISOVÁ, Anna: *Zdravotníctvo na Slovensku v medzivojnovom období*. Bratislava : VEDA, 1999. ISBN 80-224-0544-2.
7. HUBA, Peter: Orava v roku 1938. In: JESENSKÝ, Miloš – ADAMČÍK, Tomáš a kol.: *Žilinský kraj na križovatkách dejín 1918-1968*. Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2018, pp. 267-278. ISBN 978-80-88708-63-6.
8. KLIMKO, Jozef: *Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918-1938)*. Bratislava : Veda, 1986.
9. KLIMKO, Jozef: *Tretia ríša a ľudácky režim na Slovensku*. Bratislava : Obzor 1986.
10. KLIMKO, Jozef: *Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc*. Bratislava : Obzor, 1980.
11. LETZ, Róbert: Pojem slovenského územia v 20. storočí. In: LETZ, Róbert a kol.: *Slovenské územie v historickom kontexte*. Martin : Matica slovenská, 2017, pp. 157-210. ISBN 978-80-8128-191-4.
12. MAJERIKOVÁ, Milica: Postavenie slovenského obyvateľstva na severnom Spiši a hornej Orave po skončení druhej svetovej vojny (1945-1947). In: MAJERIKOVÁ, Milica: *Nepokojná hranica*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, pp. 139-155. ISBN 978-83-7490-346-2.
13. MAJERIKOVÁ, Milica: *Vojna o Spiš. Spiš v politike Poľska v medzivojnovom období v kontexte česko-slovensko-poľských vzťahov*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2007. ISBN 978-83-7490-093-5
14. MAJERIKOVÁ - MOLITORIS, Milica: Vystáňovanie Slovákov z k Poľsku pripojených

НАПРЯМ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

- území Spiša a Oravy po roku 1920 na Slovensko. In: ŠMIGEL, Michal – TIŠLIAR, Pavol a kol.: *Migračné procesy Slovenska (1918-1948)*. Banská Bystrica : Belianum, 2014, pp. 85-98. ISBN 978-80-557-0804-1.
15. MATULA, Pavol: Pripojenie Hladovky a Suchej Hory k Poľsku v rokoch 1920-1924. In: *Zborník Oravského múzea*, roč. XXVIII, 2011, pp. 62-73. ISBN 978-80-89564-02-6.
 16. MATULA, Pavol: Zabratie severných Kysúc Poľskom v roku 1938 a ich navrátenie Slovensku v roku 1939. In: *Zborník Kysuckého múzea*, roč. 12, 2009, pp. 151-170. ISBN 978-80-969445-6-9.
 17. MOLITORIS, Ľubomír: Orava prvýkrát v Poľsku. In: MAJERIKOVÁ - MOLITORIS, Milica – MOLITORIS, Ľubomír – SMONDEK, Marián: *Tajné dejiny hornej Oravy*. Krakov : Vydavateľstvo a tlačiareň Spolku Slovákov v Poľsku, 2012, pp. 37-39. ISBN 978-83-7490492-6.
 18. SYRNÝ, Marek: K problematike Hornej Oravy a severného Spiša po druhej svetovej vojne. In: *Acta Historica Neosoliensia*. Roč. 8, 2005, pp. 137-143. ISBN 80-8083-173-4.
 19. SYRNÝ, Marek – ŠMIGEL, Michal: K problematike hornej Oravy a severného Spiša v rokoch 19545-1947: východiská a perspektívy výskumu. In: MAJERIKOVÁ, Milica: *Nepokojná hranica*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, pp. 121-137. ISBN 978-83-7490-346-2.
 20. ŠPROCHA, Branislav – TIŠLIAR, Pavol: *Vývoj úmrtnosti na Slovensku v rokoch 1919-1937*. Bratislava : STIMUL, 2008. ISBN 978-80-89236-44-2.
 21. VOKÁLOVÁ, Zuzana: Zdravotnícka starostlivosť na strednom Spiši v období prvej Československej republiky. In: HUŤKA, Miroslav – ZMÁTLO, Peter: *Ružomerský historický zborník II*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta, 2008, pp. 183-203. ISBN 978-80-8084-405-9.s. 194.
 22. ŽENČUCHOVÁ, Anna: *Analýza slovensko-poľských vzťahov na severnom Spiši v rokoch 1918 – 1958*. Trenčín : Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne. 2019.

НАПРЯМ 3. ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУР: СОЦІАЛЬНО- КОМУНІКАТИВНІ ВИМІРИ

ВУЗЬКОГАЛУЗЕВІ ТЕРМІНИ В СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ Й УКРАЇНСЬКИХ ТЕКСТАХ СІМЕЙНОГО ПРАВА

Курах Н.П.

*викладач кафедри теорії та практики перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Функціонування фахової мови забезпечує чітко визначена спеціальна термінологія, дослідженню якої присвячено роботи українських мовознавців Б.Ю. Городецького, В.І. Карабана, Т.Р. Кияка, О.І. Чередниченка та ін., а також зарубіжних лінгвістів Г.-Р. Флука, В. фон Гана, Л. Гоффманна, Т. Рьольке, Т. Тіннефельда тощо.

Проблемам класифікації фахової термінології приділено увагу в працях Т.Р. Кияка, Д. Ейова, В.М. Савицького, Р. Кніпера та інших.

Терміни у фаховій мові юриспруденції відіграють стрижневу роль, виступають у ролі скелета, який обростає мовною тканиною [3, с. 9].

Виходячи з *вертикальних та горизонтальних* принципів класифікації терміни фахової мови юриспруденції поділяються на *загальноправову* термінологію, яка розташована на вершині вертикалі й об'єднує системно всі юридичні терміни, а також використовуються в усіх галузях права, й різні види *галузевої та міжгалузевої* термінології [4, с. 69], яка базується на предметно-логічних зв'язках та відношеннях відповідних понять, що відображають специфіку конкретної сфери правових відношень; галузева термінологія утворює галузеве термінологічне поле [4].

Відповідно *до сфери функціонування* розрізняють:

- *загальноповживані* юридичні терміни [4, с. 70] або «терміни загального користування» / «загально значимі терміни» [5, с. 356], такі терміни є основою законодавчої лексики [2];

- *спеціальні* юридичні терміни, що володіють «особливим правовим змістом» [5, с. 356] або професійні юридичні терміни [2]. Такі терміни лаконічно та чітко позначають поняття юриспруденції та використовуються здебільшого у фаховому спілкуванні;
- *технічні* терміни, які запозичені із різних галузей науки, техніки, мистецтва або використовуються в цих галузях [4, с. 74] або спеціально-технічні [5, с. 366].

Погоджуємося з твердженням Т.Р. Кияка, що вузькогалузеві терміни трактуються як основа формування фахових текстів [1].

Для нашого дослідження актуальною виявилася змістова класифікація, запропонована Д. Ейовом [6, с. 76], згідно з якою розрізняємо терміни, характерні насамперед для певного виду права і терміни, типові також і для інших галузей права.

У проаналізованому німецькому фаховому тексті сімейного права виявлено такі терміни, характерні для першої групи: *Adoption f, Allianzname m, Anerkennung f, Eheverbot n, Familiengericht n, Gesamtgut n, Heiratsbuch n, Standesamt n, Ehegatte m, Ehepartner m, Ehevertrag m, Standesbeamte m, Vormund m, Ehe f, Gesamtgutverbindlichkeiten pl, Heiratsordnung f, Lebensgemeinschaft f, Scheidung f, Unterhaltungspflicht f, Verwandtschaft f, Vormundschaft f, Wiederverheiratung f, Zugewinngemeinschaft f, güterrechtlich, halbbürtig, vollbürtig.*

Разом з термінами сімейного права в тексті вживаються також терміни цивільного права, що пояснюються тим, що сімейне право – складова цивільного права.

В українських юридичних текстах сімейного права виявлено наступні вузькогалузеві терміни *кровне споріднення, шлюб, шлюбний вік, пріоритет сімейного виховання дитини, дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського*

піклування, регулювання сімейних відносин, непрацездатні члени сім'ї, сімейний спір, сімейні права. У текстах сімейного права вживаються також терміни з інших галузей права, зокрема з цивільного права та цивільно-процесуального.

Термінологічна насиченість фахових текстів юриспруденції сімейного права має такий вигляд: німецькі вузькогалузеві терміни сімейного права – 19 %, українські – 16,9 %; німецькі терміни інших галузей права – 25%, українські – 25,6%.

Список використаної літератури:

1. Кияк Т. Р. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазі- реферування фахових текстів / Т. Р. Кияк // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2008.– № 620.
2. Книпер Р. Очерки к проблеме законодательной техники [Электронный ресурс] / Р. Книпер, В. Назарян. – Эшборн, 1999. – Режим доступа: <http://www.ex-jure.ru/law/news.php?newsid=1129>.
3. Савицкий В.М. Язык процессуального закона. Вопросы терминологии. / В. М. Савицкий. – М. : Наука, 1987. – 286 с.
4. Язык закона / [под общ. ред. А. С. Пиголкина]. – М.: Юридическая лит-ра, 1990. – 200 с.
5. Энциклопедический юридический словарь / [под общ. ред. Е. В. Крутских]. – 2-е изд. – М.: Инфра, 1998. – 368 с.
6. Ejov D. Deutsche und russische Gesetzestexte : Vergleichende linguistische Analyse aus dem Familienrecht / D. Ejov. – Osnabrück: Der Andere Verlag, 2003. – 285 S.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОСВІТНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Поліщук О.В.

*старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Нові пріоритети розвитку системи освіти України зумовлені включенням країни у загальноєвропейський освітній простір та розширенням масштабів міжнародного спілкування учнівської, студентської та професійної спільноти. Забезпечення відповідності рівня підготовки випускників світовим стандартам освіти та їхня здатність до успішної міжкультурної та іншомовної комунікації є головною умовою успішної інтеграції у європейський освітній процес.

Метою цієї роботи є спроба проаналізувати актуальні питання імплементації європейських освітніх стандартів у викладанні англійської мови на прикладі мовного портфоліо і простежити, як його ведення може впливати на формування мовної та професійної компетенції індивіда.

Портфоліо з англійської мови – тобто «мовний портфель», збірка, перелік документів, що можуть свідчити про рівень розвитку компетенцій особи – є однією із сучасних технологій оцінювання виконаних робіт та напрацювань індивіда, фіксації проміжних та кінцевих результатів процесу навчання, важливим інструментом самооцінки, що й обумовлює актуальність вивчення європейського досвіду його використання.

Методологічною базою досліджень можуть служити загально-теоретичні та методичні положення, розроблені в наукових працях С.Ю. Ніколаєвої [5], О. Р. Гришкової [1], О. В. Овчарук [3], В. В. Роман [6] та інших науковців. Європейські освітні стандарти закріплені Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти – документом, що регулює вивчення, викладання, оцінювання знань за європейською шкалою [2]. Вищі навчальні заклади нефілологічного профілю працюють на основі Програми з англійської мови для професійного спілкування (АМПС), розробленої колективом авторів на основі Рекомендацій Ради Європи [4, 5].

Програма АМПС «забезпечує академічну і професійну мобільність студентів, дозволяє випускникам ВНЗ компетентно функціонувати у професійному й академічному контекстах та забезпечує їм базу для навчання упродовж усього життя» [4, с. 7]. Зміст програми АМПС спрямований на формування професійної комунікативної компетенції, яка розглядається як мовна поведінка, що є специфічною для академічного і професійного середовища. Така професійно орієнтована мовна поведінка вимагає набуття лінгвістичної компетенції (мовленнєвих умінь та мовних знань), соціолінгвістичної та прагматичної компетенцій, необхідних для виконання навчальних та фахових завдань.

Мовленнєві вміння визначаються відповідно специфічних сфер та ситуацій, пов'язаних із навчанням та спеціалізацією. Вміння учинитися сприяють розвитку самостійності студентів у навчальній та пов'язаній зі спеціалізацією сферах. Лінгвістичні компетенції розглядаються як знання та вміння використовувати мовні одиниці. Соціокультурна компетенція спрямована на розвиток розуміння й тлумачення різних аспектів культури і мовної поведінки у професійному середовищі. Особлива увага приділена професійній комунікативній компетенції, що формується у студентів різних спеціальностей для реальних академічних та професійних сфер і ситуацій.

Критеріями для оцінки/ самооцінки студента є дескриптори – твердження «Я вмію/можу». Такі твердження дозволяють викладачам створити мовний портфель, орієнтований на навчальні та професійні потреби студентів. Європейський мовний портфель є зразком для оцінювання/ самооцінювання мовних досягнень та постановки особистих цілей навчання [4, с. 24].

У дослідженні Т. Яковіної знаходимо детальну інформацію про цілі мовного портфоліо та його складові [7]. Мовне портфоліо («English Language Portfolio»), представлене в Україні у 2003 р., розроблене Лінгвістичним Комітетом Ради Європи з метою стандартизації вимог до вивчення, викладання й оцінювання досягнень у галузі вивчення іноземних мов громадянами європейських країн. Його цілі наступні: 1) стимулювати вивчення людиною іноземної мови упродовж усього життя людини; 2) зробити процес вивчення мови більш прозорим та ясным; 3) формувати самоосвітню компетентність особи, що дозволяє їй аналізувати та скеровувати власний шлях навчання; 4) створювати мотивацію навчальної діяльності; 5) розвивати пізнавальні організаційні навички; 6) формувати навчальну автономію особи, тощо.

Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти пропонують три обов'язкових компоненти мовного портфоліо (МП): мовний паспорт; мовну біографію; мовне досьє.

Мовний паспорт («Language Passport») підсумовує особисті досягнення у вивченні мови та досвід міжкультурного спілкування його власника. Він включає самооцінку студентом власних мовленнєвих компетенцій: основні рівні володіння іноземною мовою та мовленнєвими компетенціями (А, В, С).

Мовна біографія («Language Biography») використовується для встановлення проміжних та кінцевих цілей, перевірки прогресу в навчанні та фіксації етапів мовного розвитку. Мовна біографія містить план роботи з предмета на тему/семестр/рік, лист оцінювання викладачем рівня володіння студентом іноземною мовою (заповнюється у вигляді графіка з указанням виду мовленнєвої діяльності оцінюється), лист самооцінювання («Self-assessment»).

Мовне досьє («Dossier») містить зразки творчих робіт студента, доповіді на фахові теми, статті, свідчення участі у мовних конференціях, тощо.

За допомогою мовного портфоліо студент може застосовувати набуті знання, планувати подальший розвиток та оцінювати досяг-

нені результати. На думку Т. Яковіної, найвагомішою перевагою застосування МП у викладанні/вивченні іноземних мов є «можливість регулярного, систематичного моніторингу пізнавальної діяльності за схемою: планування процесу вивчення, розв'язання проблеми (стратегія і тактика), практичний результат роботи (тест, реферат, проєкт тощо). Тобто ключові компетентності впроваджуються в навчальний процес за алгоритмом: знання - уміння - навички - ставлення компетентності» [7].

Виходячи з цього, можна зазначити, що використання мовного портфоліо як індивідуальної форми роботи над вивченням іноземної мови є важливим інструментом формування мовної та професійної компетенції.

Список використаної літератури:

1. Гришкова Р. О. Імплементация европейских освітніх стандартів у навчання англійської мови студентів нефілологічних спеціальностей / Р. О. Гришкова // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер.: Педагогіка. - 2010. - Т. 136, Вип. 123. - С. 114-118. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2010_136_123_20.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання док.пед.наук, проф.С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Програма з англійської мови для професійного спілкування / [Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін.] – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
5. Програма з англійської мови для університетів (інститутів): п'ятирічний курс навчання / [С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей та ін.] / К. : Британська Рада, Київ. держ. лінгв. ун-т, 2001. – 245 с.
6. Роман В. В. Моделювання компетентнісного підходу під час підготовки майбутніх викладачів іноземної мови / В. В. Роман // Молодий вчений. - 2016. - № 12. - С. 488-492. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_12_120.
7. Яковіна Т. Портфоліо в розвитку інноваційної особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/technol/2309/>

ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ ТА МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ

Рацюк О.І.

*викладач кафедри теорії та практики перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Упродовж останніх десятиліть основною метою мовної дидактики є її освітня роль. У галузі літератури, історії, філософії іноземні мови сьогодні займають привілейовані позиції, як результат рефлексії на міжнародні відносини. Відомо, що оволодіння іноземною мовою означає доступ до невідомого світу, відкриття інших ментальностей, акцентування на власній ідентичності та універсальності власних систем інтерпретації дійсності. Усвідомлення таких змін стало необхідним у всесвіті, що обумовлюється фактором стрімкого розвитку засобів комунікації та глобалізації економіки.

З іншого боку нерівномірний розподіл людських та матеріальних ресурсів спричинив величезні міграційні потоки із півдня на північ та зі сходу на захід планети, завдяки чому найрозвиненіші країни світу зіткнулися із феноменом, що пов'язаний з поняттям полікультурності.

Ці дослідження допомагають краще зрозуміти необхідність рефлексії щодо ролі освіти у розбудові глобального суспільства, або ж захисту окремих ідентичностей перед зростаючим глобалізмом. Етична частка у процесах вивчення/викладання мов і культур досягає у цьому контексті великої значущості і вона стає невід'ємним елементом підготовки спеціалістів будь-якої галузі.

На даний момент освітня установа покликана до виконання важливої ролі з позицій етики (етноцентризм, дискримінація, упередження), з юридичної точки зору (захист прав людини), у пізнавальному та психологічному планах, у системі мислення та штучних і відкритих процесах категорійності, зрештою, щодо соціальної (суспільної) точки зору заклад освіти покликаний поєднувати різноманітні інтерпретаційні та комунікативні коди, наприклад, інтерлінгвістичні.

Модель побудови культурологічної складової знань має спіралевидну форму, тобто знання ідуть від індивідуума, проектуються на носія іншої культури і повертаються уже зміненими. Проте цей рух

можливий тільки за умови аналізу бачення нас самих, а також бачення нами інших. Ця модель повинна враховувати той факт, що існують складні зв'язки між діяльними та пізнавальними складовими у формуванні нашого ставлення до інших, між інформацією та способами її інтерпретації (представлення), між загальним психологічним розвитком і сприйняттями, що стосуються рідної та іншої культур.

У нашому дослідженні ми зосереджуємося на таких поняттях, як «культура», «аутентичність», «стереотип», «ідентичність», а також на практичній роботі з аудиторією, акцентуючи на понятті «міжкультурність».

Міжкультурність – це соціокультурний компонент. Важливе значення має підбір шляхів для розвитку соціокультурної компетенції у тих, хто вивчає іноземні мови.

З одного боку варто зосередити увагу на певних концептуальних складових, поширених у процесі вивчення мов, та дисципліні «Іноземна мова».

У першому випадку акцентуємо на терміні лінгвокраїнознавство у контексті вивчення іноземної мови, щоб прослідкувати подвійну ідентичність між країнознавством країни, мова якої вивчається та загальним країнознавством (суспільствознавством) з одного боку і між країнознавством та іноземною мовою з іншого.

У другому випадку наголошуємо на навчальних програмах, що відображаються у підручниках з іноземної мови у розрізі підходу до інтеракції культурних аспектів мови і, як наслідок, до трансформацій, спричинених даною дисципліною, через проектування лінгвістики на дидактику мов і культур.

Список використаної літератури:

1. Conseil de l'Europe (1986), *L'Interculturalisme: de l'idée à la pratique didactique et de la pratique à la théorie*.
2. CUCHE, D. (1996), *La Notion de culture et motivation dans les sciences sociales*, La Découverte, Paris.
3. DE CARLO, M. (1995), «Lexique, culture et motivation à l'école», E.L.A., 97. – (1995), «Approche communicative: de beaux lendemain ?», E.L.A., 100.
4. GALISSON, R. (1980), *D'hier à aujourd'hui la didactique générale des langues étrangères*, Cle International, Paris.
5. GALISSON, R., COSTE, D. (1976), *Dictionnaire de didactique des langues*, Hachette, Paris.

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

**«УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ І ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ»**

**МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
27 -28 квітня 2020 року**

За заг. ред.:
М. М. Палінчак, В.В. Химинець, М.М. Король.

*Друкується в авторській редакції
Комп'ютерна верстка Кокіної Ренати
Дизайн обкладинки Шанти Катерини*

Підписано до друку 30.06.2020 р. Гарнітура Cambria.
Ум.друк.арк. 22.8. Формат 60x84/16. Тираж 300 прим. Зам. №_____.

Оригінал-макет виготовлено та видруковано: ТОВ «РІК-У»
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36, e-mail: print@rik.com.ua
Свідоцтво Серія ДК № 5040 від 21 січня 2016 року